

**T.C
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDA KADIN İZLEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Sezai COŞKUN**

**Hazırlayan
Esra SAYMAZ**

İstanbul – 2011

**T.C
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDA KADIN İZLEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Sezai COŞKUN**

**Hazırlayan
Esra SAYMAZ**

İstanbul – 2011

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Esra SAYMAZ
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Konusu : Sevinç Çokum'un Romanlarında Kadın İzleği
Tez Tarihi : 10.10.2011

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç.Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51070808 numaralı öğrencisi Esra SAYMAZ tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Sezai ÇOŞKUN
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Sezai ÇOŞKUN

.....

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

.....

Yrd. Doç. Dr. Betül ÇOŞKUN

.....

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr.Mehmet KARAKUYU
Müdür

ÖZET

Kadın iyi bir eş ve iyi bir anne vasıflarının yanında aydın ve bilge kimliği ile de topluma ışık olan sosyal bir varlıktır. Günümüzün saygın kadın yazarlarından Sevinç Çokum da eserlerinde; Türk kadının, milli mücadeleye olan katkısını, sosyal hayat ve aile hayatı içerisindeki konumunu ve geçmişten bu yana yaşadığı zorlukları başarılı bir şekilde gözlemleyerek kurgulayıp yansıtmıştır. Biz de bu çalışmamızda Sevinç Çokum'un romanlarında kadına ilişkin meseleleri ve kadın tiplerini inceleyip değerlendirdik.

Çalışmamızın birinci bölümünde Türk kadının konumu ve modernleşmesine değindik. Türk romanında kadın konusunun ele alınış şekline de aynı bölüm içerisinde yer verdik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Sevinç Çokum'un hayatını ele aldık. Çokum'un hikâye ve romanlarını özetleyip diğer eserleriyle ilgili bilgi verdik.

Üçüncü bölümde kadın meselelerini, toplumsal hayatta kadın, aile ve evlilik hayatında kadın, kadın ve aşk, kadın ve siyaset, kadın ve eğitim, kadın ve yabancılaşma, kadın ve kimlik olmak üzere yedi ana başlık altında inceledik.

Dördüncü bölümde kadın tiplerini anne olarak kadın, sevgili-eş olarak kadın, bilge kadın, aydın kadın, ideal kadın, düşmüş kadın, ezilen kadın başlıklarıyla konu ettik.

Diğer bölümde ise incelemelerimizi bir sonuca bağlayıp değerlendirdik. Çalışmamız kaynakça bölümüyle tamamlanmış oldu.

Anahtar Kelimeler: Sevinç Çokum, Edebiyat, Türk Romanı, Kadın

ABSTRACT

Woman is a good wife and mother. However, woman is a social asset who is pioneer (light) for society with her intellect and scholon ID. Sevinç Çokum, who is neputable writen of today also talked about the contnibution of Turkish woman to national stnuggle, the status of woman is social life and home life and the difficulties that woman faced from past to today. In her Works. In this work , we analysed woman's issues and types in Sevim Çokum's novels.

In the introduction part of the Works, we analyzed the status of Turkish woman and their modernization.

In first part, we mentioned about the life of Sevinç Çokum. After we summanized Çokum's stories and novels, we gave knowledge about her other works

The second section, we analysed woman issues under seven topics. Woman is social life, woman in family and mamiage life. Woman and love, woman and politics, woman and education, woman and estrangement, woman and being identity.

In third part, we analysed the types of woman. These are woman as a mother, woman as a lover, wise woman, enlightened woman, ideal woman, fallen woman, oppressed woman.

Other section, we completed our analyses. Our styudy was completed with bibliography.

Key Words: Sevinç Çokum, Literature, Turkish novels, Woman

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖN SÖZ	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK MODERNLEŞMESİ VE KADIN	1
1.1. Kadın Hareketine Genel Bir Bakış.....	1
1.2. Türk Kadınının Tarihi Seyir İçindeki Yeri	3
1.3. Osmanlı Modernleşmesinde Kadın	6
1.4. Tanzimat Döneminde Kadının Konumunda Görülen Değişiklikler	12
1.5. Meşrutiyet Döneminde Kadının Konumunda Görülen Değişiklikler	17
1.6. Milli Mücadele Döneminde Kadın	23
1.7. Atatürk ve Türk Kadını	24
1.8. Cumhuriyet Döneminde Kadına Sağlanan Haklar.....	25
1.9. Türk Romanında Kadın	26
1.9.1. Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın.....	26
1.9.2. Servet-i Fünun Türk Romanında Kadın.....	28
1.9.3. Meşrutiyet Dönemi Türk Romanında Kadın.....	29
1.9.4. Cumhuriyet Dönemi Ve Sonrası Türk Romanında Kadın.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEVİNÇ ÇOKUM'UN HAYATI VE ESERLERİ	32
2.1. Sevinç Çokum'un Hayatı.....	32
2.2. Sevinç Çokum'un Eserleri	34
2.2.1. Hikayeleri.....	34
2.2.1.1. Bir Eski Sokak Sesi	34
2.2.1.2. Evlerinin Önü	35
2.2.1.3. Onlardan Kalan	35

2.2.1.4.	Rozalya Ana	36
2.2.1.5.	Beyaz Bir Kıyı.....	36
2.2.1.6.	Gece Kuşu Uzun Öter.....	36
2.2.1.7.	Al Çiçeğin Moru.....	37
2.2.2.	Sevinç Çokum'un Romanları.....	37
2.2.2.1.	Zor	37
2.2.2.2.	Bizim Diyar.....	38
2.2.2.3.	Hilal Görününce	40
2.2.2.4.	Ağustos Başağı.....	42
2.2.2.5.	Gülyüzlüm.....	42
2.2.2.6.	Çırpıntılar	43
2.2.2.7.	Karanlığa Direnen Yıldız.....	45
2.2.2.8.	Deli zamanlar	46
2.2.2.9.	Gece Rüzgârları.....	49
2.2.2.10.	Tren Burdan Geçmiyor	52
2.2.2.11.	Arada Kalmış Tebessüm.....	54
2.2.3.	Denemeleri	58
2.2.3.1.	Güzele Bakan Karınca	58
2.2.3.2.	Vaktini Bekleyen Tohum.....	58
2.2.4.	Anıları	58
2.2.4.1.	Hevenk-Kayıp İstanbul.....	58
2.2.5.	Oyun ve Senaryoları	58
2.2.6.	Radyoya Uyarlanmış Eserleri.....	59
2.2.7.	Kazandığı Ödüller	59
2.2.8.	Yabancı Dillere Çevrilen Eserleri	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDA KADIN VE KADINA İLİŞKİN MESELELER.....	61
3.1. Toplumsal Hayatta Kadın.....	61
3.1.1. Savaş.....	62
3.1.2. Göç.....	69
3.1.3. Yoksulluk	76

3.1.4. Gelenek ve Gündelik Hayat	86
3.2. Aile ve Evlilik Hayatında Kadın.....	95
3.2.1. Aile	95
3.2.2. Evlilik.....	103
3.3. Kadın ve Aşk	126
3.4. Kadın ve Siyaset	140
3.5. Kadın ve Eğitim	156
3.6. Kadın ve Yabancılaşma.....	167
3.7. Kadın ve Kimlik.....	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDA KADIN TIPLERİ	191
4.1. Anne Olarak Kadın	191
4.2. Sevgili – Eş Olarak Kadın	207
4.3. Bilge Kadın.....	214
4.4. Aydın Kadın.....	220
4.5. İdeal Kadın	226
4.6. Düşmüş Kadın.....	232
4.7. Ezilen Kadın	241
5. SONUÇ	250
KAYNAKÇA.....	261

ÖN SÖZ

Birey ve toplum meselelerini derin bir hissiyatla kaleme alan Sevinç Çokum, günümüzün en başarılı kadın yazarlarından. Çokum, yazın hayatına 1972 yılında *Eğik Ağaçlar* adlı hikaye kitabıyla başlar. 1977 yılında *Zor* adlı eseri ile de roman türüne geçiş yapan yazar, 2010 yılında yayımladığı *Arada Kalmış Tebessüm* romanı ile bu türde toplam on bir eser vermiş olur. Çokum da dikkat çeken önemli özelliklerden biri sürekli kendini aşma ve yenileme mücadelesidir. Roman kahramanlarında da görülen bu mücadeleyi Çokum'un kırk yıllık yazarlık hayatında gözlemlemek mümkündür. Çokum, bir insan ve yazar olarak kendini aşmayı, yenilenmeyi ve değişimi prensip edinir. Bu değişim modern olanı yakalama yönünde seyrederken öz varlığını ve değerlerini yitirmemek koşulunu barındırır. Bu durum kadın meselesinde de görülür.

Kadın meselesi, özellikle Fransız ihtilalinden sonra tüm dünyada olduğu gibi bizde de üzerinde sıklıkla konuşulan konulardandır. Tanzimattan günümüze birçok edebi eserde yer alan kadın meselesine sanatçı ve edebiyatçılar farklı yorumlar getirmektedir. Biz de Türk Edebiyatı'nın yakın dönem önemli yazarlarından olan Sevinç Çokum'u hayatta iken anlayabilmek ve anlatabilmek, yaşadığı dönem açısından edebiyata bir kadın olarak nasıl yansıdığını araştırmak ve belli bir kalıba girmek istemeyen yazarı bir kalıba koymadan aktarabilmek düşüncesiyle çalışmamıza başladık.

Çalışmamızda Çokum' un romanlarında kadın meseleleri ve kadın tiplerini iki ana başlık altında topladık. Çalışmamız ön söz, giriş, ana bölüm, sonuç ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Birinci bölümünde kadın meselesine, Türk kadının konumuna ve modernleşmesine değinirken Türk romanında kadına nasıl yer verildiğini de ele aldık. Bu bölümde Serpil Çakır *Osmanlı Kadın Hareketi*, Şefika Kurnaz *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Bahriye Çeri *Türk Romanında Kadın*, Ramazan Gülendam *Türk Romanında Kadın Kimliği* adlı eserler yararlandığımız ana kaynaklar olmuştur.

İkinci bölümde yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdik ve romanlarını genişçe özetledik. Üçüncü bölümde kadın meselelerini; toplumsal hayatta kadın, aile ve evlilik hayatında kadın, kadın ve aşk, kadın ve siyaset, kadın ve eğitim, kadın ve yabancılaşma, kadın ve kimlik olmak üzere yedi ana başlık altında inceledik. Dördüncü bölümde kadın tiplerini anne olarak kadın, sevgili-eş olarak kadın, bilge kadın, aydın kadın, ideal kadın, düşmüş kadın, ezilen kadın başlıklarıyla işledik.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde kadın meseleleri ve kadın tiplerinin konu tasniflerinde Ramazan Gülendam'ın *Türk Romanında Kadın Kimliği* adlı eserinden yararlandık.

Sonuç ve Kaynakça bölümleri ile çalışmamızı tamamladık. Kaynakçada, çalışmamıza kaynaklık teşkil eden Sevinç Çokum'un romanları ve konumuzla ilgili yararlandığımız diğer eserleri verdik.

Çalışmamızda, çoğunlukla yazılı kaynaklara başvurduk. Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde konu ve yazarla ilgili yayınlar, kişisel kitaplıklar, Üniversitemizin kütüphanesi ve İSAM kütüphanesi bize yol göstermiştir.

Böyle bir konunun seçiminde ve hazırlanmasında yardımlarını ve desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Sezai Coşkun Bey'e teşekkür eder, sonsuz saygılarımı sunarım. Her daim yanımda olan aileme de nice teşekkürler...

Esra SAYMAZ

İstanbul – 2011

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK MODERNLEŞMESİ VE KADIN

Bu bölüm, Serpil Çakır *Osmanlı Kadın Hareketi*, Şefika Kurnaz *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Bahriye Çeri *Türk Romanında Kadın*, Ramazan Gülendamlar *Türk Romanında Kadın Kimliği* adlı eserlerden özetlemeler yapılarak oluşturulmuştur.

1.1. Kadın Hareketine Genel Bir Bakış

Kadın hareketi, tüm dünyada yaşanan toplumların gelenekten kopup özgürleşmeye ve bireyselleşmeye başladığı XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarına denk gelir. Bu hareket feminizm kavramıyla ifade edilir.

Kadın hareketi kadınların kendine biçilen rollere ve yaşam tarzına karşı çıkış şeklinde vücuda gelir. Bu hareket, toplumda yapısal ve kurumsal bazı değişikliklerin olması, eşitlik ve özgürlük fikirlerinin baskın olmasıyla yakından ilişkilidir. 1789 Fransız İhtilali bu değişimlerin yaşandığı ilk somut örnek olma özelliğini gösterir. Bu dönemde 'İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi' yayınlanmış, bireyin hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Böylece dine ya da soya dayalı otorite inancı yıkılmış, siyasal güç monarkın elinden alınıp halkın özgür iradesiyle seçtiği parlamentolara geçmiştir.¹

Feminizm düşüncesi XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da kadınlar hak arayışlarının ilk adımını Rönesansta atarlar. Çünkü önyargılara karşılık akıl ve bilim savunulur. Dolayısıyla da kişi hakları ön planda tutulur. Kadınlar kitlesel olarak tarih sahnesine ilk kez Fransız Devrimi'yle çıkmıştır. Ancak Fransız Devrimi'ni fikirsel alanda hazırlayanlardan J. J. Rousseau, Emile adlı kitabında erkeğe boyun eğmeyi ve

¹ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.18

bağımlılığı kadınlar için doğal bir durum olarak görür² ve şöyle der: "*Kadının görevi erkeklerin hoşuna gitmek, onlara yararlı olmak, kendilerini onlara sevdirep saydırmak, küçükken büyütme, büyüyünce onlara öğüt vermek, teselli etmek, hayatı zevkli ve sevimli hale koymaktır.*"

Fransız Devrimi cinsler arası ayrılığı devam ettirmiştir. Aydınlanma Çağı'nın ideallerine benzer olarak devrim ilkelerinin de kadına yer vermek istemediği ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi, ne yazık ki kadınları bekledikleri haklara kavuşturamamıştır. Öyle ki devrim öncesinde sahip oldukları haklar bile ellerinden alınmıştır.³ Bu konuda hak talep etmek suç unsuru sayılmış, 1791 Anayasası'nın kabulünden önce kadınlara eşit oy hakkı tanınmasını savunan ve yazdığı "Kadın Hakları Beyannamesi"ni Kral 16. Louis'ye ve Kraliçe Marie Antoinette'e gönderen Olympe de Gouge' dir. Zira o, yeni anayasaya rağmen hak taleplerini durdurmamış, 1793'te "*Madem ki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir*" savını öne sürer ve bu haklardan birini kazanır. De Gouge oy birliği ile giyotine gönderilir.⁴

Daha sonraki yıllar eğitim, hukuk, çalışma, siyaset gibi alanlarda eşitsizliğinin kadınların üzerinde devam ettiği bir süreç olur. Bu yıllarda sanayi devrimi ve kapitalizmin getirdiği sorunlar da kendini gösterir. Tüm dünyanın hızla yaşadığı bu değişimler yeni hakların ortaya çıkmasına ön ayak olur. Bu hakların kendilerini yine ilgilendirmediğini fark eden kadınlar, bu kez isyan ederler. Neredeyse tüm ülkelerde kadınlar yaşadıkları türlü sorunlara karşı çıkarlar. Bazıları çalışma koşullarına, işsizliğe başkaldırırken bazılarının ise oy hakkı talebine başkaldırdığı görülür. Bu başkaldırıları ve verilen mücadele kadın hareketine dönüşür. Bunda toplumun siyasal, sosyal ekonomik ve düşünsel alanlarda yaşadığı değişimlerle birlikte giderek özgürleşmeye başlaması, eşitlik ve özgürlük düşüncesinin kadını ilgilendiren yönünün gerçekte uygulanmaması, bu şartların sonucunda bazı kadınların yaşadıkları

² Rousseau, J. J., Emile, Yahut Terbiyeye Dair, çev. Hilmi Ziya Ülken, A. R. Ülgener, S.Güzey, Türkiye Yayınevi, İstanbul, (t. y) Nakleden: Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.19

³ Tekeli Şirin, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982. Nakleden: Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.19

⁴ Serpil Çakır, a.g.e., s.20

sorunun çözüme kavuşabileceğine olan inançları ve bireysel olarak başlayan hareketin giderek örgütlü birlikteliğe dönüşmesi etkili olur.⁵

Sonuçta bu hareket toplumsal bir harekete dönüşür. Kadın sahip olduğu konumu sorgular, kendini sınırlandıran her türlü düşünceye, değere, geleneğe karşı bir mücadele içine girer. Bu hareket Fransızca "femme-kadın" sözcüğünden türetilen "feminizm" yani kadınlık akımı ile ifade edilir.

Kadın hareketi, her ülkenin kendi şartlarına göre şekillenecek, kadınlar önlerine çıkacak her türlü engele ülke koşullarına paralel olarak başkaldıracaklardır.

1.2. Türk Kadınının Tarihi Seyir İçindeki Yeri

Kadının Cumhuriyet Döneminde elde ettiği sosyal hakların temelleri, 1839 Tanzimat Fermanı'yla atılır. Kadının geçmişten bu yana yaşadığı değişiklikleri anlayabilmek için tarihi seyir içinde kadının konumuna bakmak gerekir.

Eski Türklerde kadının sosyal hayatta önemli bir yeri vardır. Kadın eski Türklerde erkekle eşit ve onun yardımcısıdır. İslamiyetten önce Türk kadının sosyal hayatta önemli yeri olduğunu Türk destan ve efsanelerinde görmek mümkündür.

Türk inancına göre, erkişinin yaratılmasını Tanrı Karahan'a ilk defa, Ak-Ana ilham etmiştir.⁶ Yine eski bir Türk dini olan şamanizmin de bir kadın dini olduğu, bu dinde "odakan" denilen kadın şamanların bulunduğu, erkek şamanların da ayinlerde başarı kazanabilmek için kadın gibi giyindikleri bilinir.

Orhun Kitabelerinde Bilge Kağan, İkinci Doğu Türk Kağanlığı'nın kuruluşunu anlatırken annesini, sevgi ve şefkat ilahesi Umay'a benzetir, onun ölümünde büyük tören düzenlediğini belirtir. Bu ifade anne sevgisinden çok kadının sosyal hayattaki yerini anlatır.⁷

⁵ Serpil Çakır, a.g.e., s.20

⁶ Duygu Süleyman, *Türk Sosyal Hayatında Kadın*, Türk Kültürü, C. X1, sayı: 128, s.617 Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul,1996, s.11

⁷ Tekin Talat, *Orhon Yazıtları*, TDK Yayınları, 540, Ankara Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996, s.12

Eski Türklerde tek evlilik esastı. Ancak idareci zümreye mensup ailelerde çok evlilik görülse de sonradan gelen kadın 'katun' konumuna getirilmez, çocukları da yönetimde söz sahibi olamazdı. Miras ise babadan oğla geçmekle birlikte erkek çocuk olmaması durumunda kız çocuğuna bırakılırdı.⁸

İslamiyetin kabul edilmesi özellikle aile düzeninde bazı değişiklikler yaratır. İslamiyette tek kadınla evlilik makbul sayılır, ancak kadının hasta olması, çocuk sahibi olamaması durumunda yeni bir evliliğe hoş bakılır. Bunda da eşlere eşit davranma koşulu göz önünde bulundurulmalıdır.⁹

Evlenmeden evvel kadınla erkeğin birbirini görmesi gereklidir. Evlenirken erkek kadının mali ihtiyaçlarına karşılık "mehir" denilen bir para verir, kadın bunu dilediği gibi kullanabilirdi.

Boşanma çok zaruri olmadığı müddetçe onaylanmazdı. Boşanma hakkı erkeğe ait olmasına karşılık kadın isterse nikâh sırasında bu hakkını kullanabilirdi.

Miras konusunda ise kadın 1/3 hisseye sahipti.¹⁰

İslamiyette kadının sosyal ve siyasi hayattaki faaliyetleriyle ilgili açık hükümler yoktur ancak bazı alanlardaki faaliyetlerin de yadırganmadığı görülür. Örneğin; Hz Muhammed'in eşlerinin ve kızlarının savaşlarda görev aldıkları bilinmekle birlikte yine hastalara bakım amaçlı kurulan ilk kadın topluluğu bu dönemde gerçekleşmiştir. İslamiyetin hâkim din olduğu çoğu toplumda da kadın yöneticilere rastlamak mümkündür.¹¹

İslamiyetin kabulüyle kadının hayatında bazı değişiklikler görülür. Bu değişikliklerde Arap, İran ve Bizans kültürlerinin etkisi de mevcuttur. Ancak kadın

⁸ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011, s.14

⁹ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.15

¹⁰ Osman Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Ankara, 1980, s.225-226 Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011, s.16

¹¹ Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Ank, 1981 Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*, Ötüken Neşriyat, 2011, s.16

sosyal ve siyasal faaliyetlerini yine devam ettirir. Mesela Selçuklular Döneminde Gevher Nesibe Hatun gibi vakıf kurucularına rastlamak mümkündür.¹²

Osmanlılar döneminde daha çok Bizans ve İran kültürlerinin izleri görülür.

Kadınlarda çarşaf ve peçe gibi kıyafetler görülmekle birlikte sokağa çıkma, giyme gibi dışa dönük eylemler hem köylerde hem şehirlerde belli kurallara bağlanır.

Evlenme, boşanma ve miras konularında İslam hukuku esas alınır. Örneğin; kocasından kötü muamele gören kadın sadrazama kadar çıkma hakkına sahiptir.

Miras hukukunda da bazı değişiklikler vardır. Aynı mallarda 1/3 esası uygulanırken, toprak konusunda örfi hukuk baskın gelir. Ayrıca toprakların parçalanması kaygısı kadının araziden pay almasını engellemiştir.¹³

Osmanlılarda çok kadınla evlilik yaygın olmamakla beraber görülür. Bu dönemde kız çocukları Sıbyan mektebi seviyesinde eğitim almaktadırlar. Maddi durumu daha iyi olan ailelerin kızları ise özel eğitim imkânına sahiptir.

Köylerde tarlada çalışarak üretime katkı sağlayan kadın şehirde daha kapalı bir hayat yaşar.

Toplumumuzda kadının değişimi modernleşme ile açıklanabilir. Modernleşme ile birlikte kadın köyden kente gelir ve değişim başlar. Bu değişim Batı'daki gelişmelerle paralellik gösterir. Çünkü Tanzimattan itibaren her alanda görülen Batı tesirini, kadın meselesinde de görürüz. Batı'da kadın haklarını ilk savunanlar erkekler olmuştur. Osmanlı'da da Türk aydını, kadının sahip olduğu durumu değiştirmek için uğraşmış ve bunu modernleşmenin temel özelliklerinden biri saymıştır.

¹² Şefika Kurnaz, a.g.e., s.17

¹³ Arazi Kanunnamesi, Tanzimat 1, İstanbul, 1940, s.344-347 Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011, s.18

1.3. Osmanlı Modernleşmesinde Kadın

Modernleşme, sanayi ve teknolojinin gelişmesi neticesinde kırdan kente geçişi sağlayan zihinsel ve kültürel bir değişimdir. Türk toplumunda modernleşmenin 'batılılaşma' ve 'çağdaşlaşma' kavramlarıyla da ifade edildiği görülür.

Osmanlı'da Tanzimat Fermanı ile kuvvetlenen modernleşme hareketleri ihtiyaçtan doğmuştur. Amaç Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısındaki sıkıntılı durumuna çare bulmaktır. Tanzimattan itibaren devam eden modernleşme hareketlerinin amacı da işte bu gelecek endişesi ve yeni bir medeniyet oluşturma düşüncesidir. Bu durum Cumhuriyet ile birlikte daha farklı bir boyut kazanır ve 'muasır medeniyetler' seviyesine ulaşma yani 'batılılaşma' düşüncesi baskın olur.

Tanpınar, batılılaşma hareketlerini şöyle değerlendirir:

"1839'dan sonraki devrin bir hususiliği de memlekette gittikçe kuvvetini artıran bir ikiliği doğurması, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kırmasıdır. Bugün bile halk dilinde ve hatta fikir hayatında o zamanlardan kalan "alafranga" ve "alaturka" (musikide olduğu gibi) "eski" ve "yeni" (zihniyet meselelerinde) tabirleriyle ifade edilen bu ikilik realitesi Tanzimat'ın en büyük fatalitesidir."¹⁴

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti siyasal, sosyal, ekonomik, eğitim, hukuk ve düşünsel alanlarda değişimler geçirir. Osmanlı siyasal yapısı, laikleşme, merkezileşme ve özgürleşme sürecine girer. Modernleşme sadece siyasal yapıda değil toplumun her alanında belirleyici olur. Bunu kadının konumunda da görmek mümkündür. Osmanlı'da kadının konumu, modernleşmeye paralel olarak değişmeye başlayacaktır. Modernleşmenin görünen yüzünü temsil etmesinden ötürü gerek modernleşme karşıtları gerek destekçileri için, kadının sosyal hayattaki yerinin simgesel bir özelliği bulunur.

¹⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2007, s.132

Türk modernleşme tarihi aslında biraz da kadının modernleşme tarihidir.¹⁵ Modernleşme sürecine bakıldığında kadının hayatında önemli değişimler yaşandığı görülür. Kadının çalışma hayatına katılması ona yönelik eğitim kurumlarının açılması ve bizzat kadının ait yayınların ortaya çıkması bu değişimleri somutlaştıran örneklerdir ve bunlar Tanzimat'tan sonra gerçekleşir.

Modernleşme hareketleriyle birlikte artık yeni bir 'kadın tipi' ortaya çıkmıştır. Yaşanan değişimler, o zamana dek yalnızca ev içinde 'anne' ve 'eş' rolleriyle sınırlandırılmış olan kadına da yansımış, kadın, toplumsal hayatta farklı bir konum elde etme düşüncesiyle taleplerde bulunmaya başlamıştır. Kadınlar, o dönemde çıkan gazetelerde, özellikle birçok kadın dergisinde sorunlarını ve beklentilerini yazmışlardır. Toplum, özellikle kadınları bilinçlendirmeye ve istekleri doğrultusunda değişime hazırlamaya çaba göstermişlerdir. Ayrıca, konferanslar düzenleyip, çeşitli dernekler kurmuşlar, bu derneklerde etkin görevler üstlenmişlerdir.¹⁶

Osmanlı'da modernleşmenin taşıyıcıları dergi ve dernekleri olmuştur. Özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra bu yayınların sayısı artmıştır. Bu dönemde çıkartılan dergilerden bazıları şunlardır: *Terakki-i Muhadderat* (1869), *Mürebbi-i Muhadderet* (1875), *Ayine* (1880), *Aile* (1880), *İnsaniyet* (1883), *Hanımlar* (1883), *Şükufezar* (1886), *Mürüvvet* (1888), *Parça Bohçası* (1889), *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895), *Alem-i Nisvan* (1906), *Demet* (1908), *Mehasin* (1908), *Kadın* (1908), *Kadınlar Dünyası* (1913).

Bu dergiler kadınların içinde bulunduğu sorunlara değinirler. Zaten yayın sorumlularından bazıları da kadındır. Bu yayınların en önemlilerinden biri *Kadınlar Dünyası*'dır. Derginin sahibi Ulviye Mevlan'dır. Bu dergide Osmanlı kadınları, yaşadıkları sorunlara yer verir ve kendilerini ifade etme fırsatı bulurlar. Dergide toplumdaki "kadın" imajının sorgulaması yapılarak çözüm önerisi sunulur. Ayrıca dergi din- mezhep, eğitilmiş-eğitimsiz ayrımı gözetmeksizin tüm kadınlara seslenir. Kadın sorunlarını anlamak ve kadınların bu sorunlara yaklaşımını daha iyi

¹⁵ Betül Coşkun, "Türk Modernleşmesini Kadın Romanları Üzerinden Okumak", *Turkish Studies*, sayı 5, 2010

¹⁶ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.22

kavrayabilmek için dergide yer alan yazılardan bazılarına göz atmak faydalı olacaktır:

*"Bu memlekette kadın muhterem ve mesud değildir, hakkına ve mevkiine malik değildir. Hakkına ve mevkiine sahip olmayan saadet ve hürmet görmeyen kadın tabiatıyla bedbaht oluyor."*¹⁷ şeklindeki açıklama var olan kadın imajının sorgulanmasıdır.

Dergide kadına yakıştırılan bazı özelliklerin de onun toplumsal konumunun belirlenmesinde engel olduğu düşüncesi vurgulanır:

*"Evvela kadın dünyayı göremez. Çünkü o dört duvar içinde oturmak, yemek pişirmek, evi silmek, erkeğin huzuzatını (hazlarını) temin etmek için yaratılmıştır. Harice çıkmak onun için haramdır. Saniyen kadın dilsizdir. Erkeğin zulümlerine, gayri mantıki hareketlerine karşı hiçbir şey söylemeye hakkı yoktur. Erkek düşünebilir. Kadın düşünemez. Düşünemediği için düşünebilene karşı müddeiyata hakkı olamaz! İşte bütün aileler bu sakim (yanlış) kaideler üzerinde kurulmuştur. Biçare kadınlar onların inledikleri bile kabahattir. Evet hisleri bile istenmez. Bir taş gibi hissiz olmaları istenir."*¹⁸

Kadınların kendi haklarının neler olduğunu bilmedikleri belirtilir. Bu durumda kadınlardaki bilinç eksikliği sorunlara kaynaklık eden en önemli nedenlerden biri olur: *"Bizler (ilan-ı meşrutiyetten sonra) bir saha-i sa'y ve mücadele atılarak yorulmak bilmez bir azim ve metanetle hukuk-ı nisviyemizi tanıtdırmak; hakk-ı meşru'umuzu aramak istemedik."*¹⁹

Dergide kadınların yaşadığı bu sorunlar feminizm düşüncesiyle çözüleceği vurgulanır. Yani kadının hayatında köklü değişiklikler istenir. Bu da toplumsal yapıda ve yaşam şeklinde değişikliklerle mümkün olacaktır.

¹⁷ Feride Mağmum, "Bir Hasbihal", 9 Mart 1918, no:164, s.14 Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s 103

¹⁸ Serpil Çakır, a.g.e., s.108

¹⁹ Serpil Çakır, a.g.e, s.109

Kadınlar, var olan ataerkil yapının ve onun ideolojisinin değişmesinin gerekli olduğunu bu değişimin de ancak kadınlar tarafından gerçekleştirilecek inkılâpla mümkün olacağını açıklarlar:

"Ancak... hayat yalnız eski hayatı tekrar eden davadan, "İşte geldim gidiyorum"dan ibaret bir teselli-i atilane ve miskinane değildir. Hayat ancak yaşadığı devre-i temeddün ve tenevvürün sahibi olmaktır."²⁰ Osmanlı muhiti; bu muhit içinde bilhassa kadınlık; hayat-ı esaretini tahlis (kurtarma) edecek, kendi kendini yaşatacak bir inkılab-ı ictimaiyeye muhtaçtır. Bunu herkes kadın- erkek düşünmesini bilen idrak etmiştir."²¹

Dergiye kadınlık hareketinde aşırıya varılmamasını isteyen yazılar gelir. İnkılâbın aşama aşama yapılması gerektiği vurgulanır. Buna paralel olarak da önce eğitim sorunlarının hallolması istenir:

"... Biz Osmanlı kadınları; erkeklerimizin cehl ve taassubuna, adet ve ülfetine karşı birdenbire isyan etmek arzusunda değiliz. Biz, tedrici bir tekâmül ile hayat-ı ictimaiyemizi temin ettirmek arzusunda değiliz. Evvela seviye-i irfanımızı – erkeklerimiz ile beraber- yükseltmek isteriz. Süratle cehalet ve taassubu üzerimizden def eder isek metalibi (talepler) kolayca istihsal edebiliriz."²²

Osmanlı kadını, cinsine ait sorunları çözerken Osmanlı düşünce akımlarında da temel alınan "devlet nasıl kurtarılabilir? " sorusunu da beraberinde taşır ve çözümler arar:

"Kadınlıkta inkılab-ı fikriyenin lüzüm ve şiddetini bu memleketin teali ve terakkisi için elzem addeder ve terbiye-i diniye ve milliyemiz dairesinde her türlü serbesti-i terakkiyatı elzem addederiz."²³

²⁰ Pakize Sadri, Beşiktaş, Çingiraklı Bostan, "Şikayetlerim", 29 Mayıs 1329, no:56, s.2-3 Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.11

²¹ "Kadınlar Dünyası" imzasıyla, "Laf mı, Maruzat mı? ", 27 Haziran 1329, no:85, s.1. Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.111

²² Kadınlar Dünyası imzasıyla, "Avrupa Matbuatı Münasebetiyle", 15 Nisan 1329, no:14, s.1. Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.113

²³ Hadice Hasib, Makrıköy, "Kadınlıkta İnkılap Fikri", 5 Ekim 1329, no:111, s.7:İnkılâbın tedrici olarak gerçekleşeceği belirtilmişti. Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.114

Tevfik Fikret'in "*Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer* " sözünden yapılan örnekleme kadınların yaşam düzeyiyle ülkenin yaşam düzeyi arasında bir paralellik olduğunu gösterir: "*Kadın, milletlerin mukadderatını aguşunda tutan yegane bir vücuddur. İstikbal, ancak onun ihtisasat-ı aliyesiyle tesevvü' ve tezahür eder. Kadın ihmal edildikçe istikbal kararır, kadın köşe-i nisyanda paslandıkça vatan bir izmihlal-ı kat'iyeye doğru sürüklenir.*"²⁴

Dergide kadınlık cereyanı, çağın ideolojik değişimine ve kadınların bilinç düzeylerinin yükselmesine paralel, doğal bir aşama olarak görülür.²⁵ Dünyanın neresinde olursa olsun, ne isimle adlandırılırsa adlandırılınsın kadınların bu sorunlarını dile getirip çözüm aradıklarını ve bu harekete katıldıkları ifade edilir. Bu sebeple Osmanlı kadın hareketi taklitçilik olarak görülmemelidir:

*"Biz şimdi Avrupa'yı taklid etmiyoruz. Eğer istediklerimiz ve yapacaklarımız onların hareketine benzerse onları taklid etmiş gibi telakki edilmemeliyiz. Bu mesele, kadınlık meselesi, şu asrın yetiştirdiği yeni zihniyetlere, doğru düşüncelere göre en birinci mesele olmalıdır. Artık hepimiz anlamalıyız ki kadın bir hey'et-i ictimaiyenin ruhudur. Kadın tealisi (yükselme), tenmiyesi (gelişme), o ruhun tealisi, temniyesi demektir."*²⁶

Kadınlar iyice anlaşılabilmek için bu hareketle anılan kavramları da açıklık getirmişlerdir: Bu anlamda "feminizm", "kadınlık", "nisaiyyun", "hukuk-ı nisvan" gibi kavramlar çokça kullanılan kavramlardır. Kadınlık ve nisaiyyun, femizimle eş anlamlı olarak kullanılır, feminizm ise şöyle açıklanır: "*Feminizmin istediği şeyler şunlardır: Kadın hayata kavuşacaktır. Kadın bir erkeğin olduğu gibi bir aile kadını olabilmekle beraber, bir işçi, bir memur, bir mühendis, bir nazır olabilecektir.*"²⁷

²⁴ Naciye Şerif, Beylerbeyi, "*Kadınlık*", 24 Ocak 1914, no:126, s.11-12 Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.115

²⁵ Kadınlar Dünyası"imzasıyla, "*cereyan-ı tekamül*", 18 Haziran 132, no:76. S.1 Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.116

²⁶ "Mükerrem Belkıs 26 Mart 1918, no:166, s.8-9"Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.116

²⁷ Mükerrem Belkıs Beşiktaş, "*Kadınların Hayata Karışmasının Sebepleri*" Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.116

Kadın hareketinin haklılığı savunulur, edinilen yanlış düşüncelerin "feminizm" kelimesinin manasını bilmemekten kaynaklandığı açıklanır. Feminizmin aileyi yıkmak gibi bir derdi olmadığı aksine aile saadeti için uğraş verdiği vurgulanır:

*"Feminizm, ahlakı yıkan, aileyi yıkan bir cereyan değildir. Saadeti mahveden bir cereyan değildir. Bilakis feminizm ahlak esaslarına ibtina ederek (dayanarak) daha iyi bir saadetin idrakını temin eden bir yoldur: Feminizm haksızlığı, vicdanın muhakemesiyle vücuda getirilecek yeni ve insani bir teşkilat kurmak ve hey'et-i ictimaiyelerde, ailelerde samimi bir tesis etmek emelindedir."*²⁸

Feminizmin, sadece kadını değil tüm toplumsal yaşamı değiştireceği ifade edilir. Ayrıca feminizm ile ahlak arasında bir amaç birliği olduğu vurgulanarak ikisinin de insanlığın mutluluğunu sağlamak için gerekli olduğu dile getirilir. Kadın inkılâbını kimin yapacağı sorusuna cevap aranır ve kadının kendi hakkını yine kendi savunacağı ifade edilir. Fakat yapacakları inkılâbın da kolay olmayacağı görüşündedirler: *"Evet biz Osmanlı kadınları, bir inkılap istiyoruz. Bunda şüpheye mahal yok. Fakat bir inkılâp temin ve idame etmek, onu vücuda getirmekten pek güçtür. Maksud-ı esası onu avamil (sebepler) ve müssiratıyla idame etmek ve netayic-i müfide (faydalı sonuçlar) göstererek kökleştirmek nesil-i müstakbele numune olarak tevdi' etmektir (emanet etmek)."*²⁹

Okur-yazar oranını çok düşük olduğu Osmanlı'da toplantı, konferans ve yüz yüze görüşmelerin inkılâbın benimsetilmesinde gazetelerden çok daha etkin olacağına inanılır. Aydın kadınlara diğer kadınları bilinçlendirme görevi yüklenir. Tüm kadınların da işbirliği içinde hareket etmeleri istenir. Kadınlar eyleme çağrılır, özellikle kadınlardan oluşan derneklerin önemine dikkat çekilir.

Kadınlar Dünyası Dergisi ve *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti* kadın inkılâbında iki önemli somut örnektir.

²⁸ Mükerrerem Belkıs, Beşiktaş, "Kız Mekteplerinde Ahlak ve terbiye-i Ahlakiye" 1 Haziran 1918, no:176, s.3. Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.117

²⁹ Fatma Galib, Beşiktaş, 30 Nisan 1329, no:29, s.3. Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.126

Kadınlar isteklerini tekrarlayarak belirtirler: *"Biz Osmanlı kadınları, kadınlık dairesinde göstereceğimiz teali ve mevcudiyet sayesinde erkeklerimizi vazife-i medeniye ve insaniyelerine icra-i mecbur etmek isteriz. Biz artık esir, atıl yaşamak istemiyoruz. Erkeklerimizle adab-ı diniyemiz dairesinde teşrik-i masi etmek velhasıl bir hakk-ı hayata sahip olmak istiyoruz."*³⁰

Kadınları bilinçlendirme hedef edinen *Kadınlar Dünyası*, bu işlevinde başarıya ulaşır.

Özellikle kadınlardan hareketin gerekliliği konusunda yazılar alır.

Kadınlar artık bilinç kazanmaya başladıklarını ifade ederler: *"Biz Osmanlı kadınları şimdiye kadar derin bir uykuda idik. O uykuda müdhiş, muzlim, korkunç rüyalar görerek muzdarib oluyor idik. Bu uykumuz senelerden beri devam ediyordu. Fakat edemezdi. Nihayet başımıza gelen felaketler, nur-u maarıftan gözümüzü yakarcasına şiddeti bizi uyandırdı. Bu uyanmamız pek tabidir. Kanun-u tabiat iktizasıdır" denerek, Osmanlı kadınının halini üç kelime ile ifade ediyorlardı: "Uyanmak, görmek, istemek"*³¹

Hem dernek üyeleri hem de dergide yazılarıyla görüşlerini açıklayanlar, kadın hareketinin yönünü belirlerler. Dergide gündeme getirilen konular dernekte görüşülüp uygulamaya geçirilmeye çalışılır.

1.4. Tanzimat Döneminde Kadının Konumunda Görülen Değişiklikler

Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında zayıflamaya başlar. Özellikle Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmalarıyla kaybedilen topraklar bu zayıflığın kanıtı olur. Bu durum Devlet erkânını çözüm yolları aramaya iter. Çözüm Avrupa'daki yenilikleri takip etmede bulunur. Bu anlamda ilk olarak askeri alanda değişiklikler yapılır. Bunun yeterli olmadığı anlaşılınca sosyal ve

³⁰ Bint-i Pertev Hadiye, *"Kadınlığın İtilası"*, 30 Mart 1918, no:167, s.10-11 Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.132

³¹ Kadınlar Dünyası" imzasıyla, *"Osmanlı Kadınlığının İsteddiği"*, 3 Ekim 1329, no:112, s.2 Nakleden: Serpil Çakır, a.g.e., s.134.

siyasal alanlarda da kapılar yeniliklere açılır. 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi bu yeniliklere açılan ilk kapı olur.

Tanzimat Dönemi'nde her alanda değişiklik yapılır. Fransız İhtilali'nden etkilenildiği için Fransa'nın etkisi kendini gösterir. Eski kaldırılmadan yeni getirildiği için bu durum birçok alanda ikileme yol açar. Osmanlı durum kurtarmak bu yenilikleri yapmaya mecburdur. Çünkü bu dönem ayrıca Avrupa baskısının en çok hissedildiği dönem olmuştur. Zaten Tanzimat Fermanı'ndan sonra Islahat Fermanı'nın da ilan edilmesi bu baskının kanıtıdır.

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı yüzünü Avrupa'ya çevirmiş böylece Türk aydınları da Avrupa'nın düşünce ve hayat tarzını tanımıştır. Batı'daki düşünce ve hayat tarzını Osmanlı'daki düşünce ve hayat tarzıyla karşılaştırır ve bunu kendi ülkelerinde uygulama düşüncesine giderler. Bu düşünceleri tanıtma konusunda basının rolü büyük olur. Batı'daki bu yenilikler, özellikle Fransız İhtilali'nin getirdiği 'eşitlik' ve 'hürriyet' fikirleri Osmanlı'da da kadının yeri ve önemi konusunda sorgulamalar meydana getirir. Bunun sonrasında öncelikle eğitim ve hukuk alanında gelişmeler görülür. Ayrıca Türk aydınının kadın meselesini edebi eserlerde incelemesi de bu gelişmelerin görünen yüzü olur.

Tanzimat Dönemi'nde kadınlarla ilgili eğitim alanında yapılan değişikliklere göz atacak olursak:

Tanzimat öncesinde eğitim kurumları Sıbyan ve Enderun mektepleriyle medreselerden oluşuyordu. Türk kadını ise sadece Sıbyan mekteplerinden yararlanabilmekteydi. Daha fazla eğitim imkânı tanınmıyor, böyle bir ihtiyaç duyulmuyordu. Yalnız, idareci ve ulema zümresinden kişilerin kızları, ailelerinin desteği ile özel ders alabiliyordu.³²

Tanzimat'la birlikte Batı'nın her alanda görülen etkileri, Türk kadını açısından da bazı yenilikler getirmiştir. Mesela, Fransa'nın Duruy Kanunu'ndan 1867

³² Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken neşriyat, İstanbul, 2011, s.24

etkilenerek hazırlanan 1869 Maarif-i³³ ile, kızlar için öğretmen okulu açılması, rüştiyelerin çoğaltılması kararlaştırılmıştır.³⁴

Kızlara orta öğretim imkânının ilk defa Tanzimat devrinde verildiği görülür.

1859'da ilk kız mekteb-i rüştiye'si kurulmuştur.³⁵ 1871-72 yılına kadar kayıtlarda yalnızca bir kız rüştiyesinden bahsedilirken, ilk defa bu tarihte 8 kız rüştiyesinin adı zikredilmektedir.³⁶

İlk kız rüştiyesinin açılmış olduğu tarihten itibaren 47 yıllık sürede 85 kız rüştiyesinin açılmış olmasını bir başarı olarak değerlendirebiliriz. Bunda II. Abdülhamit döneminin payı büyük olduğu görülüyor. O zamana kadar ülkede kız rüştiye sayısı 9 ve bunların tamamı İstanbul'da iken, bu 33 yıllık dönemde 76 yeni okul açılarak sayı 85'e çıkarılmıştır.³⁷

Kızlar için ilk idadi II. Abdülhamit döneminde Münif Paşa'nın nazırlığı sırasında 13 Mart 1880'de açılmıştır.³⁸ Ancak bu dönemde Kız idadilerinin sayılarının az olduğu görülür, bunun sebebi ise kızların erken evlendirilmesi ya da öğretmen okuluna gitmeleri olmuştur.

Tanzimat Dönemi, ayrıca kızlara ilk defa mesleki eğitim verilmesi bakımından da önem arz eder: Mithat Paşa 1865'te yetim kız çocuklarının eğitimini amaçlayan ilk meslek mektebini Rusçuk'ta açar. Kız öğrenciler burada dikiş ve nakış öğrenirler.

Meslek okullarının açılışından önce 1842'de ebe yetiştirebilmek için birkaç genç kızın tıp okulunda dersleri dinlemesine izin verilir.³⁹

³³ İnci Enginün, "Feminizm", TDEA, C. 2, İstanbul 1979, s.186. Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.24

³⁴ Bayram Kodaman, Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, İstanbul 1980, s.55 Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.25

³⁵ Faik Reşat Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, 1964, Ankara Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın 1923-38*, Simurg, İstanbul, 1996, s.15

³⁶ Devlet Salnamesi 1288, s.138-139. Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken neşriyat, İstanbul 2011, s.33

³⁷ Unat, a.g.e. s.46 Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.44

³⁸ Unat, a.g.e. s.46 Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.44

³⁹ Bernard Caporal, *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası yayımları, 1982, Ankara Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996, s.15

26 Nisan 1970'te Darülmuallimat'ın açılması hiç şüphesiz eğitim tarihindeki en önemli olaylardan biridir. Bu okulun açılmasıyla kadınlara eğitim imkânı doğmuştur. Amacı kız okullarına öğretmen yetiştirmektir. Böylece kadınlara yeni bir meslek sahası da açılmıştır. Yine sanat okullarının açılmasıyla da kadınlar küçük sanayi kuruluşlarında çalışmaya başlarlar.

Darülmuallimat'ta görevlendirilen ilk hanım hocalar, nakış hocaları Hatice Hanım ve Madam Armik'tir.⁴⁰

Tanzimat Dönemi'nde kadının hukuki alanda da haklar elde ettiği görülür: Tanzimat Dönemi'nden öncesine bakıldığında kadının topraktan miras alma hakkı olmadığı görülür. Tanzimat Dönemi'nde ise kadınla erkek eşit duruma getirilir. Kadın, Tanzimat'tan evvel İslam hukukuna göre payına düşenin 1/3'lük kısmını dahi alamazken Tanzimat Dönemi'nde bu oran 1/2 olur. Osmanlılarda arazi mirası konusunda Tanzimat öncesinde Örfî hukuk hâkim iken Tanzimat sonrasında Batı hakim olur.

Tanzimat döneminde cariyeliğin kaldırılması emredilse de buna uyulmamıştır. Bu durum ancak Cumhuriyet Döneminde kesin olarak ortadan kaldırılacaktır.⁴¹

Yabancılarla evlenme ve giyim-kuşam konusunda eski kurallar devam etmiştir. Ancak kadın giysilerinde model olarak saray ve konak çevresinde Batı etkisi hissedilir.⁴²

Tanzimat Dönemi'nde yazar ve şairlerin eserlerinde kadına yer veriş şekli dönemin kadına bakış açısını ortaya koyar. Bu dönemde edebî eserlerden sonra dergi ve gazete gibi yayınlarda kadın meselesinin işlendiği görülür. Tanzimat Dönemi'nde kadın meselesine en çok yer veren yazarlar Namık Kemal, Ahmet Midhat ve Şemsettin Sami olmuştur.

⁴⁰ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s.59

⁴¹ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.68

⁴² Şefika Kurnaz, a.g.e., s.72

Namık Kemal 'Aile Makalesi'nde kadının ezilmesine, görücü usulü ile evliliğe, erkeklerin eşlerini dövmelerine karşı çıkar.⁴³ Namık Kemal kadın konusundaki düşüncelerini "Maarif" isimli yazısından öğreniriz:

*"Memleket bulunur ki, mekteplerinde olan hocaların yarısından ziyadesi kadınlar- veya daha vazih tabir olunmak istenirse- 25 yaşına varmamış kızlardır. Cumhurbaşkanları, bakanları, milletvekilleri, generaller, memurlar, alimler, edipler, hemen ekseriyeti itibariyle eşlerini onlardan seçerler."*⁴⁴

Namık Kemal *Zavallı Çocuk* ve *İntibah* gibi eserlerinde de aile ve kadın-erkek ilişkileri üzerinde durur.

Ahmet Mithat Efendi, *Felsefe-i Zenan* ve *Diplomalı Kız* adlı eserlerinde eğitim meselesinde kadın-erkek eşitliğini savunurken *Eyvah*'ta çok karılık durumunu eleştirir. *Esaret* adlı eserinde ise harem ve cariye sistemine karşı çıkar.

Ahmet Mithat'ın 1910 yılında neşrettiği *Jön Türk* adlı eserinde kadınlara yeni haklar tanıyan bir arayış içinde olduğu görülür. Ahmet Mithat Efendi kızları tamamen başıboş bir hürriyet terk eden Batılı anlayış yanında onları eve kapatan doğu zihniyetine de karşı çıkar:

"Herşeyde ifrat ve fenadır tefrit de! Kızları esen yellerden esirgemek gayretiyle kafesler derununda kanarya kuşu gibi yetiştirmek de tehlikelidir, bir hürriyet-i tabiye ile başı boş gezen sakalar, iskeletler, ispinozlar gibi bırakmak da. Bu serbesti-i tabii halinde gezip yaşayan kuşlar da vakıa günagun tehlikelere maruzdurlar. Kendilerinden daha kuvvetlileri elinde zebun ve makhur kalırlar. Fakat kafesteki kanarya bir an için kapısını açık bulur da karşıdaki ağacın dalına kadar gidip konarsa en aciz, en miskin kuşların taarruzlarında bile kendisini müdafaa edemez. Şu kadar ki kanaryamıza idman vereceğiz, kendi kendisini müdafaaaya muktedir olmak için cesaretlendireceğiz, diye mevzu-iy-i asliye ve tebiyesinden çıkaracak olursak vakıa bir zamana kadar bu sevimli kanaryayı bir atmaca olmuş zann-ı

⁴³ Namık Kemal, *Aile*, İbret, 1872, No:56 Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996, s.17

⁴⁴ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011 s.76

*batılına düşerse de o halde nazik bir kanarya olmak tabiatından harice çıkmamış olduğundan "ben bir atmacayım" cesaretiyle saldırdığı kuşlar pençesinde yine makhur olur ve böyle istidad-ı tabisi haricine çıkmış olmak gayretiyle saldırdığı için duçar olduğu felaketine acıyanlardan ziyade gülenler hak kazanır."*⁴⁵

Tanzimat aydınlarının kadın konusunda üzerinde durdukları en önemli nokta kadının eğitimi ve bunun gerekliliğidir. Şemseddin Sami de erkeği kadından üstün tutmaz: *Kadınların geri kalmalarının sebebi, eğitimden mahrum oluşlarıdır. Şayet, onlara eğitim imkânı verilseydi, kabiliyetleriyle erkekler kadar ilim sahibi olabilirlerdi.* ⁴⁶Şemseddin Sami tek kadınla evliliği savunur ve İslamiyetin kadının haklarını kısıtlamadığını düşünür. Kadının toplumdaki yeri ve önemine değinir:

*"Aile kadın demektir. Cemiyet-i beşeriyenin saadeti ile saadetine, ailelerin saadeti kadınların terbiyesine mütevakıf olduğundan, kadınların terbiyesi cemiyeti beşeriyenin saadetini muciptir."*⁴⁷

İlk kadın yazarımız ve romancımız olan Fatma Aliye de 1981'de Türk kadını ile ilgili *Nisvan-ı İslam* adlı bir kitap yayınlamıştır. Bu kitapta Osmanlı kadının boşanma, örtünme ve çok karılık gibi meselelerine değinir.

1.5. Meşrutiyet Döneminde Kadının Konumunda Görülen Değişiklikler

II. Abdülhamit (1876-1909) Dönemi, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile sona erer yeni bir dönem başlar. Jön Türklerin çabası ile ilan edilen bu dönemde de savaş yenilgileri eksik olmaz, ülke içte ve dışta büyük bunalımlar yaşar. Siyasi yönden kötü giden ülkede fikir hayatında ve sosyal hayatta birçok gelişme yaşanır. Tanzimat'la başlayan kadın hareketleri bu dönemde hız kazanır. Kadınlar hak mücadelelerini savunmada daha faal olurlar. Kadın konusunda hem erkek yazarlar hem kadın yazarlar ve çeşitli kuruluşlar düşüncelerini

⁴⁵ Ahmed Mithat Efendi, *Jön Türk*, 1326 Tercüman-ı Hakikat mat, İstanbul, 1910, s.128 Nakleden: Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1989, s.187.

⁴⁶ Şemseddin Sami, *Kadınlar*, İstanbul 1311, s.8-9, 52. Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011, s.78.

⁴⁷ Şemseddin Sami, *Kadınlar*, İstanbul 1311, s.8-9, 52. Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.79

dile getirir. Kadının aile ve toplum içindeki konumu irdelenir. Ayrıca kadınların çıkardıkları dergi sayılarında artış görülür, derneklerin yanında siyasi partilere dahi katıldıkları görülür.

Meşrutiyet Dönemi'nde kızların eğitimi en çok tartışılan konulardan biri olur. Meşrutiyet Döneminde iptidaiyelerin ve rüştiyelerin sayısı artırılır. 1913 yılında ilk kız idadisi açılır.⁴⁸

1914 yılında İstanbul Darülfünun'da kızlara yönelik dersler başlatılır.⁴⁹ İlk defa bu dönemde kızlar Darülelhan'a (konservatuara) gitme hakkını bu dönemde bulurlar.⁵⁰

Meşrutiyet Dönemi'nde eğitim alanındaki en önemli olay kızlara yüksek öğretim hakkının verilmiş olmasıdır. Yine ilk defa bu dönemde Avrupa'ya kız öğrenci gönderilir.⁵¹

Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlara hukuki alanda yapılan en büyük değişiklik 8 Ekim 1917 yılında Aile Hukuku Kararnamesi çıkarılmasıdır. Bu kararnamenin çıkarılmasında başta Ziya Gökalp daha sonra da Ahmed Şuayp, İbrahim Hakkı, Mansurizade Saip, Ahmet Cevat gibi kişilerin katkısı olmuştur.⁵²

Bu yasa kızların küçük yaşta evlenmeleri engellemek, kadına boşanma hakkı ve ikinci evlilik için kocanın karısının rızasını alma zorunluluğu gibi birçok hak verir.

Meşrutiyet Dönemin'de kadınlara ilgili yapılan değişiklikleri ve kadına bakış açısını anlayabilmek için Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi bu dönemde de yazar ve şairlerinin kadınlara ilgili düşüncelerine yer vereceğiz.

⁴⁸ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 1-V, 1940, İstanbul. Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996, s.19

⁴⁹ Bernard Caporal, *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1982, Ankara. Nakleden: Bahriye Çeri, a.g.e., s.19

⁵⁰ Zehra Celasın, *Tarih Boyunca Kadın*, 1946, İstanbul. Nakleden: Bahriye Çeri, a.g.e., s.19

⁵¹ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s.78.

⁵² Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996, s.19

Meşrutiyet döneminde baskın olan İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık akımları kadın konusunda farklı fikirler öne sürerler.

İslamcıların ılımlarından olan Mehmet Akif, kadının eğitilmesinden yanadır fakat kadının çarşafı çıkarmak bahanesiyle de tamamen Batılı kadınlara benzetilmesine karşıdır. Akif'e göre Avrupa'nın ilim zihniyeti alınmalı ama Avrupa'yı taklit yoluna gidilmemeli, İslam ve Türk kültür değerleri muhafaza edilmelidir. Kadının toplumda hor görülmesine ve ezilmesine karşı çıkar:

*Üç sınıf halka için parçalanır, hem ne kadar!
İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler; bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa, insanlığı bilmem nasıl anlar insan? ⁵³*

Tek kadınla evliliği savunur ve mecburi olmadıkça boşanmayı onaylamaz. Kadının ev dışında çalışmasına ise pek sıcak bakmaz.

Batıcı görüşü önde gelen isimlerinden Tefik Fikret'in "*Hemşirem için*" adlı şiirinde yer alan iki dize kadın meselesinin vecizesi gibi kullanılır. Bu dönemde çıkan kadınlarla ilgili dergi ve gazetelerin adeta sloganı haline gelir.

*"Elbet değil nasibi mezellet kadınlığın
Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer"*

Fikret'in "*Bir Kız Mektebi İçin*" isimli yazısındaki cümlesi ise kadınları eğitimi konusundaki düşüncelerini açıklar:

"Kızlarını okutmayan bir millet oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir. Hüsrânına Ağlasın." ⁵⁴

Kadının terbiye ve kültürel seviyesinin önemine dikkat çeken Rıza Tefik bu konuda şunları söyler:

⁵³ Mehmet Akif, "Köse İmam", a.g.e, s.106 Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, Ötüken, İstanbul, 2011, s.130

⁵⁴ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.135

"Terbiye meselesi, "meselelerin anasıdır". Kadın meselesi, ilk tahsil meselesi, spor meselesi, milli gaye meselesi ve aydın cemaatimizi, bugün büyük bir ciddiyetle meşgul eden nice nice meseleler hep terbiye meselesinden doğmuştur... "⁵⁵

Batıcılar, kadın konusunda iki farklı görüşe sahiptir. Bir kısmı (Selaheddin Asım, Abdullah Cevdet gibi), örtünmeye karşı kesin tavır alıp kadınlığın perişanlığına sebep olarak İslamiyeti gösterirler. Daha ılımlılar ise, kadın haklarını dine dayandırarak savunurlar (Celal Nuri, Rıza Tevfik vs.) Bunlar, kadının geriliğinin İslamiyetten değil, içtimai şartlar ve dış tesirlerden kaynaklandığı görüşündedirler. Ancak, hepsi de, tek taraflı boşanmaya karşı olup tek evlilikten yanadırlar ve kadının eğitilip sosyal hayata katılmasını savunurlar.⁵⁶

Osmanlı Devleti'nde azınlıkların ayaklanmalarıyla sınırlar daralır, buna karşılık Türk milliyetçiliği fikri yayılmaya başlar. Bu fikrin önde gelen isimler: Başta Ziya Gökalp olmak üzere Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçora, Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Halide Edip'tir. Kadın konusuna Türkçülük akımında diğer fikir akımlarından daha fazla yer verildiği görülür.

Türkçülerin en önemli lideri olan Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde eski Türklerin hem demokrat hem de feminist olduklarını söyler.⁵⁷ "İstikbaldeki Türk ahlakının esasları da millet, vatan, meslek ve aile mefkûreleriyle beraber, demokrasi ve feminizm olmalıdır."⁵⁸

Ziya Gökalp kadın-erkek eşitliğini savunur. Ayrıca kadının eğitilmesi ve çalışması gerektiğini düşünür. Bu konudaki düşüncelerini '*Meslek Kadını*' isimli şiirde görülür. Ona göre devletin ilerlemesi aileye bağlıdır, ailenin en önemli yapı taşı da kadındır. Bu anlamda kadının yeri ve önemi büyüktür. Gökalp '*Aile*' adlı şiirinde şöyle der:

⁵⁵ Sadık Albayrak, *Meşrutiyet İstanbul'unda Kadın ve Sosyal Değişim*, Yeditepe, İstanbul, 2002, s.402

⁵⁶ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, Ötüken, İstanbul, 2011, s.139

⁵⁷ Müjgan Cumbur, *Ziya Gökalp ve Kadın*, Türk Kültürü, sayı:36, Ekim 1965, s.959 Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul 1996, s.20

⁵⁸ "Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Haz. M. Kaplan, İstanbul 1976, s.158-164 Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, Ötüken, İstanbul, 2011, s.141

*Bir kadın var ki ya annem, ya kardeşim, ya kızım,
 Odur ben de en mukaddes duyguları yaşatan...
 Bir diğeri sevgilim ki günüm, ayım, yıldızım
 Odur bana hayattaki şiirleri anlatan...
 Bu mahlûklar nasıl hakir olur şer'in gözünde,
 Bir yanlışlık var mutlaka müfessirin sözünde.
 Ailedir bu milletin, bu devletin esası,
 Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat.
 Ailenin adle uygun olmak için binası,
 Nikâh, talak, miras: Bu üç işte gerek müsavat.
 Bir kız ister yarım ekmek, izdivaçta dörtte bir
 Bulunmadıkça ne aile, ne memleket yükselir.
 Diğerk haklar için milli mahkemeler açmışız,
 Aileyi bırakmışız medresenin elinde...
 Bilmem niçin kadınlığa ait işten kaçmışız?
 Ya onun bir emeği yok mu bu Türk ilinde?
 Yoksa onu iğnesinden kanlı süngü yaparak
 Haklarını pençemizden ihtilalle alacak⁵⁹*

Ziya Gökalp, aile konusunda İslamcılar ve batıcılardan farklı düşünür ve onları eleştirir:

"Memleketimizde Garpçılar, milli harsın mevcudiyetinden haberdar olmadıkları için yalnız medeni terakkiye ehemmiyet veriyorlar; binaenaleyh her husus gibi, aile sahasında da körü körüne Avrupa'yı taklide çalışıyorlar; asri aileye vasıl olacağız diye milli aileyi tahrip ediyorlar. Diğerk taraftan, müfrit Şarkçılar da manevi aile bozulacak diye asri aileyi ve asri kadınlık telakkilerini kemal-i şiddetle reddediyorlar.

Bize göre bu ifratçı cereyanların ikisi de doğru değildir. Türk ailesi, Avrupa medeniyetinden yeni zihniyetler alarak şüphesiz asrileşecektir. Fakat asıl Türk ailesi

⁵⁹ Tezer Taşkıran, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara, 1973 Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.143

*ne Fransız ailesinin, ne İngiliz ailesinin, ne de Alman ailesinin bir eşi olmayacaktır. Türk kadınlığı asri terakkilerden feyz alarak şüphesiz bir takım tealilere mazhar olacaktır; fakat Türk kadını, ne Fransız kadınının, ne de Alman kadınının bir taslağı olmayacaktır.*⁶⁰

Türkçü şairlerden olan Mehmet Emin Yurdakul ise şiirlerinde ezilen ve hakları elinden alınan kadınlara yer verir. İlk eğitimcilerin kadınlar olduğuna inanan şair, onların çocuklarını Türkçü fikirlerle yetiştirmesi için *Türk Kadını* adlı dergide *Ninni* şiirini yayınladı.

Ahmet Ağaoğlu 1901'de yazdığı *İslamlık'ta Kadın* adlı eserinde İslam âleminin medeni milletler arasına girebilmesi için kadın ve alfabe konusunda ıslahatın gerekli olduğunu söyler.⁶¹

Meşrutiyet döneminin kadın hakları konusunu dile getirenler arasında en önemli yer hiç şüphesiz Halide Edip Adıvar'a aittir. O, 1908'den itibaren yazılarında kadını hep farklı yere koymuştur. Kız okullarının açılması için uğraşmış ve *Teali-i Nisvan* adlı cemiyeti kurarak Türk kadınının sosyal konumunun iyileşmesi yolunda çalışmıştır. Ona göre:

*"Kadınları alçaltan erkekler de alçak ve bayağıdırlar onları yükseltenler beraber yükselirler."*⁶²

Halide Edip, eserlerinde ideal Türk Kadını yaratmıştır. Onun ideal kadını önce iyi bir eğitim almalı sonra haklarını kullanmalıdır. Yani yenilikleri içselleştiren bir kadın tipi çizer. Yüzeysel bir yeniliği onaylamaz. *Seviye Talip* ve *Handan* gibi romanlarında bu kadın tipini görmek mümkündür.

⁶⁰ Ziya Gökalp, "Asri Aile ve Milli Aile", *Yeni Mecmua*, C. 1, Sayı 20, 20 Kasım 1917, s.280'den alınarak, *Türk Kültürü*, Sayı 178, Ağustos 1977, s.620-625. Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.143

⁶¹ Tezer Taşkıran, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara, 1973, s.58 Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996, s.21

⁶² "Tanin, sayı 37, 1908'den naklen Taşkıran, a.g.e., s.59 Nakleden: Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s.148

Halide Edip, vatansever, Türklüğü ve Müslümanlığı ile övünen, vatan tehlikeye düştüğünde ona yardımdan kaçmayan, kültürlü, ahlaklı, sosyal hayata katılan bir Türk kadını hayal etmiştir. Kendisi de bu konuda iyi bir örnek olmaya çalışmıştır.⁶³

1.6. Milli Mücadele Döneminde Kadın

1. Dünya savaşının yenilgisini atlamayan Osmanlı Devleti işgallerle yüz yüze kalır. Özellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı işgallere karşı iyice zayıflar. Bu zor koşullar içerisinde Türk milleti Milli Mücadeleyi başlatır.

Milli Mücadele içinde kadının özellikle Anadolu'daki Milli Mücadelenin kazanılmasında faaliyetleri önemli yer tutar. Türk milletinin bu zor günlerinde Türk kadını, vatanın kurtarılması için mücadele etmiştir. Yardım toplama ve milli bilinci oluşturmak için çaba göstermişlerdir. Bu dönemde kadınlar, mitinglerde ve dernek faaliyetlerinde bulunurlar. Ayrıca cephe gerisinde çalışanların yanında cephede bizzat mücadele eden de vardır.

İşgaller karşısında Türk milleti sessiz kalmaz, yurdun her tarafında bu işgalleri protesto mitingleri başlar. İstanbul'da ilk miting, 19 Mart 1919'da İnas Darülfünunu öğrencileriyle *Asri Kadınlar Cemiyeti* üyeleri tarafından düzenlenir ve işgal kuvvetleri protesto edilir.⁶⁴ Önce İzmir'in işgali sonra İstanbul ve diğer bölgelerin işgalleri protesto edilir. Bu mitinglerin en önemli ismi Halide Edip Adıvar olur. Halide Edip'in yanında Şükufe Nihal, Nakiye (Elgün), Münevver Saime, Meliha, Sebahat ve Naciye gibi hanımlar da yer alır. Bu hanımlar mitinglerde vatanın kurtarılması için canlarını feda edebileceklerini ifade ederler. Halkı coşturan ve milli duyguları harekete geçiren konuşmalar yaparlar.

19 Mayıs 1919'da yapılan Fatih Mitingi'nde Halide Edip şunları söyler:

"Müslümanlar, Türkler! Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor. Gece, karanlık bir gece. Fakat insanın hayatında sabahı olmayan gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp, parlak bir sabah yaratacağız."

⁶³ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.150

⁶⁴ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.213

*"Bugün elimizde top, tüfek denilen alet yok; fakat ondan büyük, ondan kuvvetli bir silahımız var. Hak var, Allah var. Tüfek ve top düşer. Hal ve Allah bakidir. Topunun yüzüne tükürecek kadar, evlatlar, analar, kalbimizde iman, milliyet duygusu var."*⁶⁵

Milli Mücadele döneminde dikkat çeken diğer kadın faaliyeti de kurulan cemiyetlerdir. Burada da amaç yine vatanın kurtarılması için orduya yardım toplamak ve daha çok kişiye ulaşmaktır. Bunlar: *Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi*'dir.

Cephe gerisinde mücadele eden kadınlar yanında bizzat cephede savaşan kadınlar da olur. Halide Edip Adivar da cephede görev almak ister: Bunun için 16 Ağustos 1921 de Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek "gönüllü" olmak istediğini bildirir ve Mustafa Kemal de onu Garp cephesine tayin eder (18 Ağustos 1921).⁶⁶ Adivar'a, cephedeki başarılı çalışmalarından dolayı da onbaşı rütbesi verilir. Cephede savaşan diğer hanımlar: Asker Saime, Kılavuz Hatice, Tayyar Rahmiye, Maraşlı Bir Hanım, Fatma Seher Hanım, Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım.⁶⁷

1.7. Atatürk ve Türk Kadını

Atatürk, erkeğiyle beraber vatanın kurtuluşu için mücadele eden kadını her zaman destekler. Kadın faaliyetleriyle yakından ilgilenir. Ayrıca milli mücadele döneminde Halide Edip'i orduya kabul ettiğini unutmamak gerekir. Atatürk Türk kadınına her zaman inanır ve güvenir. 21 Mart 1923 tarihinde yaptığı bir konuşmada Türk kadınının Milli Mücadele'de gösterdiği gayreti hatırlar:

"Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir milletinde Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını "Ben

⁶⁵ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.215

⁶⁶ Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1962, s.214 Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.243

⁶⁷ Şefika Kurnaz, a.g.e., s.244-251

Anadolu kadınından daha fazla çalıştım. Milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar hizmet gösterdim. 'diyemez... Belki erkeklerimiz memleketi istila eden düşmana karşı süngüleriyle düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında ispat-ı vücut ettiler. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat menba'larını kadınlarımız işletmiştir... Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsulâtı pazara götürerek paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen ta'ziz ve takdis edelim."⁶⁸

1.8. Cumhuriyet Döneminde Kadına Sağlanan Haklar

17 Şubat 1926 tarihinde medeni kanunun kabul edilmesiyle kadın hayatında yeni bir inkılâp başlar. Bu kanunun en önemli noktaları; kadın- erkek eşitliğinin kabul edilmesi, poligaminin kesin bir şekilde ortadan kaldırılması, boşanma hakkının her iki tarafa eşit olarak verilmesi, karı kocanın birbirine karşı hak ve vazifelerinin tespit edilmesi, mirasta eşitliğin kabul edilmesi şeklinde sıralayabiliriz.

Türkiye'de kadına tanınan ilk siyasi hak 3 Nisan 1930 da kabul edilen Belediye Kanunu'dur. Medeni kanunla aile içinde eşit haklar kazanan kadın bu kanunla da memleket işlerinde söz sahibi olmaya başlar.⁶⁹ Ayrıca 31 Mart 1926 yılında kabul edilen 788 sayılı Memurin Kanunu'nun 6. maddesinde de kadınların memur olabilecekleri belirlenmiştir.

1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile iki cinsin eşit öğrenim imkânlarından faydalanması sağlanır. 1927 yılında Türkiye'nin bütün okullarında karma eğitim uygulaması başlatılır.

⁶⁸ Atatürk'ün Söylev Demeçleri, C. 2, Ankara 1981, S.147-148 Nakleden: Şefika Kurnaz, a.g.e., s.253

⁶⁹ Tezer Taşkıran, *Cumhuriyetin 50. yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıl Dönümü Yayınları, 1973, s.56 Nakleden: Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996, s.23

Cumhuriyet dönemi Çağdaş Türk kadını kimliğinin oluşumunun Cumhuriyet devrimlerinden çok öncelere dayandığı, kadınların kendi hak ve özgürlüklerini elde etme mücadelesiyle birlikte modern bir toplumun büyük zorluklarla oluştuğu bir gerçektir. Toplumsal değişimlerin kısa sürede gerçekleşmesi mümkün değildir. Kadının modernleşmede geçirdiği safhalar da bir anda olmadığı görülür. Kadının modernleşen dünyada yerini alma ve kimlik kazanma çabaları, Tanzimat hatta daha önceki dönemlerden başlamak üzere Osmanlı toplumunun gündemindedir. Bu durum, geleneksel yapıyı koruyan çevrelerle, modern ve yeni bir toplum oluşturmak isteyen aydın kesimi karşı karşıya getirmiş olsa da gelişen dünya düzeninde yenilikçilerin öncülüğünde topluma taşınan yeni değer ölçüleri ve kurumlar git gide daha geniş kesimlerce de benimsenmiştir. Bu nedenle kadına geniş ve hür ufuklar veren Cumhuriyet devrimlerini, tarihsel zorunlulukların bir ürünü ve uzun uğraşların bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.⁷⁰

1.9. Türk Romanında Kadın

1.9.1. Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın

Türk okurunun Avrupalı romanla karşılaşması Tanzimat döneminde gerçekleşir. Tanzimat Dönemin romanlarında başta eş seçme özgürlüğü olmak üzere, kadın hakları, kadına değer verilmesi gerektiği temaları işlenir. O dönem romancılarımız kadının eve kapatılıp haklarının elinden alınmasını eleştirirler. Tanzimat romanıyla başlayan bu anlayış 'eğitim hakkı, sokağa çıkabilme hakkı, eğlence yerlerine gidebilme hakkı, çok evliliğin reddi, boşanma hakkı, çalışma hakkı, çarşafsız peçesiz dışarı çıkabilme hakkı, siyasete girme hakkı gibi haklar Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir.

Tanzimat romanlarında bir yanda eski aile kurumunun değişmesi gereken yönleri vurgulanırken bir yandan da Batı ile tanışan ailede çözülme ve değerlerini kaybetme korkusuna değinilir. Böylece yanlış evlenmeler, görmeden evlenmeler,

⁷⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, Yapı Kredi, 2002, s.522 Nakleden: İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, Truva, 2006, s.236

ailenin isteğiyle yapılan evlilikler, ihanete uğrayan kadınlar, geleneği yıkan aşklar bu dönem romanının sürekli işlenen konuları olur. Hemen hemen bütün romanlarda kadının aile içindeki trajik durumuna vurgu yapılır. Aile ve evlilik hayatında eşit haklara sahip olması, eğitimi olması ve bir meslek sahibi olması gerektiği düşüncesi yer alır. Feminizm akımına kadar uzanan konularda Tanzimat yazarlarının birleştikleri nokta ise artık değişmekte olan toplumda kadının da kendine bir yer edinmesinin elzem oluşudur.

*"Tanzimat romancısı, aşk konusunu işleyen eserlerinde Müslüman kadının iffetini korumaya, evlilik dışı ilişkilerinde onun düşürmemeye dikkat eder. Bir Türk ve Müslüman kızının, hatta duygu seviyesinde bile olsa, bir yabancıya gönül vermesi, hele evli ise hiç mümkün gösterilmemiştir. Devrin roman ve hikayesindeki aşk ilişkilerinde çok defa bir Osmanlı erkeği ile bir Avrupalı kadının, yahut yerli azınlıklara mensup bir kadının ortaya konmuş olması bu endişeden kaynaklanmaktadır. Ahmed Mithat Efendi, ilk romanlarından Yeryüzünde Bir Melek'te, arzu etmediği bir evliliğe mahkûm olan Raziye'nin, eski sevgilisi Şefik'le mektuplaşması ve kafes arkasından konuşması bile zamanın basınında tepki ile karşılanmıştır. Bunun dışında İslami terbiyeden uzaklaşmış alafranga kadın tipleri için olumsuz örnekler göstermek mümkündür. Fakat bunlarda bile yazar, esasen bu tip kadınları okuyucuya haklı göstermemekte, onları açıkça suçlamaktadır. Ancak, toplumda biraz daha farklı, özel bir sınıfın yaşayışını yansıtan Servet-, Fünun romancısının böyle bir endişesi kalmamış, Türk kadınına, aşkla iffet arasındaki etik hesaplaşmasında aşkı tercih ettirebilmiştir."*⁷¹

Tanzimat dönemine ait *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*-1872, *Teethül*-1887, *Yeryüzünde Bir Melek* 1875, *Turfanda mı yoksa Turfa mı?* -1891 ve *Muhaddarat*-1892 gibi romanlarda görücü usulü veya aile baskısıyla evlenme ve bu evliliklerden doğan sosyal problemler eleştirilirken yine *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*, *Felsefe-i Zenan*-1870, *Teethül*, *Yeryüzünde bir melek*, *Diplomalı kız* 1890, *Turfanda mı yoksa Turfa mı?* , *Muhaddarat*, *Udi*-1898 ve *Leyavih-i Hayat*-1899 gibi kimi romanlarda kadınların okutulması, eğitim ve çalışma hayatında onlara da eşit haklar tanınması

⁷¹ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh, İstanbul, 2005, s.82

gibi konulara değinilerek kadın-erkek eşitsizliğinden şikâyet edilir ve kadının kendi ayakları üzerinde durma gayretinden dem vurulur.⁷²

Tanzimat Dönemi'nde entelektüel kadın profilinin oluşmasında roman yazarımız Fatma Aliye'nin payı büyüktür. Fatma Aliye'nin kadın meselesine yaklaşımı, gelenek ve modern olanı birleştirme yönünde olmuştur. Fransızca'yı iyi bilen ve Avrupa'daki kadın yayınların yakın takipçisi olan yazar, kadın meselesine İslamın çizdiği sınırlar çerçevesinde çare arar.⁷³

1.9.2. Servet-i Fünun Türk Romanında Kadın

Servet-i Fünun yazarlarının kadın meselesine yaklaşımı Tanzimatçılardan farklıdır. Tanzimat Edebiyatında Batı örnek alınsa da Osmanlı'nın üstünlüğü vurgulanır. Servet-i Fünun da ise Batı kültürünü küçük yaşta tanıyan ve onu içselleştiren yazarlar, Osmanlı'yı batının gerisinde görmektedirler.

Tanzimat Dönemi romancıları kahramanları sahip oldukları yerli kültür ve ahlak kurallarına göre iyi ve kötü şeklinde değerlendirirken Servet-i Fünunda bunun değiştiği, ölçütün realite olduğu görülür. Tanzimat romanında iyi-kötü, alafranga-yerli kadın tipleri, Servet-i Fünun romanında ise çeşitli kadın tip ve karakterleri yer alır. Servet-i Fünun romancılarının kahramanlara yükledikleri değer yargılarının kaynağı Batı kültürüdür. Servet-i Fünunda "samimi, sanatkâr ruhlu, kültürü güzelliğini besleyen, erkek için teselli ve kuvvet kaynağı" olan kadınlar idealize edilir, bu özellikler onların Avrupalı kimliklerinin yansıması şeklinde yer almıştır.⁷⁴

Tanzimat romancılarının ele aldıkları kadın hakları, eş seçme özgürlüğü gibi konular Türk romanını batılılaştırma amacı taşıyan Servet-i Fünun romancılarının da değindiği başlıca konular olmuştur. Fakat Servet-i Funun romancılarının Tanzimatçılardan farklı olarak kadın meselesine feminizm bakış açısından yaklaşırlar ve daha bilimsel verilere dayandırılarak konu ederler.

⁷² Ramazan Gülendamlar, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt, Konya, 2006, s.26

⁷³ Betül Coşkun, *Halide Nusret Zorlutuna - hayatı-eserleri-fikirleri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010

⁷⁴ Betül Coşkun, a.g.e.,

Halit Ziya'nın *Nemide* -1888, *Bir ölüniün Defteri*-1891, *Ferdi ve Şürekâsı*-1892, *Aşk-ı Memnû*-1900 ve *Kırık Hayatlar'ı* (1902) ile Mehmet Rauf'un *Eylül*-1900, *Genç kız Kalbi* ve *Ferda-yı Garam*-1913 adlı romanlarında kadının sosyal hayattaki konumu, evlenecek çiftler arasında denklik ve yaş farkı gibi sorunlara değinilir. Ayrıca aile, modernleşme gibi kadını ilgilendiren mevzular romanlarda işlenir.

II. meşrutiyete kadar romanlarda kadınlarla ilgili konular sıkça ele alınır. Hayat kadınlığı, kadının cinselliği, yasak aşk (*İntibah*, *Henüz Onyediy Yaşında*, *Metres*, *Aşk-ı memnu*), birden fazla kadınla evlenme (*Metres*, *Muhaddarat*), erkeğin sadakatsizliği ve kadının buna seyirci kalışı (*Felsefe-i zenan*, *Zehra*, *Mai ve Siyah*) bazı örneklerdir.

1.9.3. Meşrutiyet Dönemi Türk Romanında Kadın

II. Meşrutiyetten Cumhuriyete kadar romancılar kadın hakları, görmeden evlenmenin yarattığı sorunlar ve kadın-erkek eşitliği üzerinde dururlar. Bu dönem romancıları, Tanzimat ve Servet-i Fünun konularına ek olarak yeni temalara değinirler. Görücü usulüyle veya aile baskısıyla evlilik, cariyelerin ve hayat kadınlarının dramları gibi yeni temalar ortaya çıkar. Feminizm, aile, evlilik, kadın-erkek, birey -toplum değer yargıları, birey-gelenekler gibi çatışmalar konu edilir. Özellikle Batı kültürüyle yetişmiş gençlerin toplum ile yaşadığı çatışma romanlarda ağırlıklı olarak görülür.

Özellikle aşk ve evlilik konularında yazan romancıların mesajı şu şekildedir: "Aşk"a dayanmayan evlilikler eninde sonunda bozulacağından ve aşk da, bizim toplum geleneğimizin aksine, toplum ve baskısına direnmeyi, fedakârlığı, ruh ve fikir uyumunu ve doğal davranmayı gerektirdiğinden yapılması gereken şey, Doğu kültürünü ve yaşayışını Batı kültürü ve yaşayışı ile beslemek; eskiyi reddetmeden yeni ufuklara açılmaktır: "Devletin kurtarılması ve ülkenin kalkınması için kadınlardan da yararlanılabileceği düşüncesinin sonucu olarak eğitim görmüş kadının Batı'da olduğu gibi erkeğin hayatını nasıl kolaylaştıracağı (kocasına arkadaş olması, ev idaresi için gerekli bilgiye sahip olması yani daha iyi bir eş olması) ve nasıl

sağlıklı kuşaklar yetiştirebileceği (daha iyi ana olması) bu dönem romancılarının ortak endişesidir.⁷⁵

Bu dönem romanlarında yeni bir kimlik arayışı görülür, kadının konumu ve aile içindeki fonksiyonu yazarın bakış açısına göre farklılık arzeder. Geleneksel ailelerde kadının görevleri namus, sadakat ve itaat ile sınırlıyken modern ailelerde bu sınır zevk, kültür, sosyal genişletilir. Fakat özellikle Halide Edip'in eserlerinde senteze dayalı bir aile arayışı göze çarpar. Handan kimliğiyle alafranga ortamda hem kendi kimliğini kaybetmeyen hem de geleneksel anlayışın dışına çıkan bir kadın tipi yaratır.

1.9.4. Cumhuriyet Dönemi Ve Sonrası Türk Romanında Kadın

Cumhuriyetten evvel yazılan romanlarda kadının toplumun ilerlemesi ve bunun için de eğitime önem verilmesi düşüncesi savunulsa da bu istenilen seviyede gerçekleşmemiştir. Kadının aktif bir şekilde sosyal ve çalışma hayatına katılması Cumhuriyet döneminde olur.

Cumhuriyet Dönemi romancıları artık kadının hakları bunları nasıl kullanması gerektiği değil de bunları kullanırken yaşanan sorunlar üzerinde dururlar. Bu dönemde medeniyeti sadece moda sanan kadınlar eleştirilir. Bu kadınlar 'salon kadın' diye değerlendirilip toplumun ilerlemesi için tehlike arz ettikleri düşünülür. Çünkü bu kadın tipi o dönemde yapılan inkılâpların farkında değildir. Bu dönemdeki yazarlar kadının birey olmasından çok toplumun ilerlemesi için yapacağı katkıya dikkat çekerler. Aynı zamanda iyi bir eş ve anne, kocasına arkadaş, meslek sahibi ve kitap okuyan ideal bir kadın tipi bu dönem romancılarının işledikleri konulardır.

Cumhuriyet sonrası romancıları da tıpkı kadına birçok hak veren Atatürk gibi, kadının toplumdaki gerçek yerini alması gerektiği düşüncesini savunurlar. Ancak kadının modernleşmeyi yanlış anlayıp ahlaki çöküntü yaşama kaygısını da taşırlar. Yakup Kadri, Peyami Safa ve Reşat Nuri gibi romancılar kadının yanlış batılılaşma

⁷⁵ Ramazan Gülendamlar, *Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960)*, Salkımsöğüt, Konya, 2006, s.28

eğilimini eleştirirler. Cömert, eşine ve ailesine bağlı kadın tipini yüceltilir. Çalışmayan, ailesine ve evine bağlı olmayan, tüketici, sadece giyinip süslenen kadınlar da tenkit edilir. Fakat Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışan kadına hoş bakılmadığı da görülür. Ama *Vurun Kahpeye*, *Sinekli Bakkal*, *Ankara* gibi romanlarda da kadının çalışması fikri üstü kapalı da olsa işlenir. Kadının bir yandan sosyalleşirken diğer yandan da evini ihmal etmemesi istenir.

Genel olarak bakacak olursak kadının kendisine verilen hakları erkek egemen bir toplumda tam manasıyla kullanamayacağı gerçeğidir. Bunun için erkeklerin kadınlara yardımcı olması ve onların da kadınlarla birlikte bilinçlenmesi gerektiği üzerinde durulur.

Her dönemde olduğu gibi erkek ve kadın yazarların kadına bakış açılarında farklılıklar görülür. Halide Edip ve Cahit Uçuk gibi yazarlar kadına güvenip onu toplum içinde ahlaki çöküntüye uğramadan başarılı kılarken Peyami Safa ve Yakup Kadri gibi yazarlar kadının hür olduğu bir ortamda bozulabileceğine inanırlar ve bu yüzden onu yönlendirebilecek bir erkeğe ihtiyacı olduğunu iddia ederler. Reşat Nuri ve Sabahattin Ali gibi yazarlar da tüm toplumun değişmeden kadının da değişip istediği ortama kavuşamayacağı konusunda aynı görüşe sahiptirler.⁷⁶

Gerek etkileyici üslubu gerek Türkçeye olan hâkimiyeti ile günümüzün en başarılı kadın yazarlarından Sevinç Çokum da eserlerinde; Türk kadının, milli mücadeleye olan katkısını, sosyal hayat ve aile hayatı içerisindeki konumunu ve geçmişten bu yana yaşadığı tüm zorlukları derin gözlem yeteneğiyle kurgulayıp yansıtmıştır.

⁷⁶ Ramazan Gülendam, a.g.e., s.30

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEVİNÇ ÇOKUM'UN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Sevinç Çokum'un Hayatı

Sevinç Çokum, 25 Ağustos 1943'te İstanbul Beşiktaş'ta, Çırağan Caddesindeki bir evde dünyaya geldi (Nüfus kâğıdındaki tarih 1 Eylül 1943.Fakat asıl doğum tarihi 25 Ağustostur.) Üç kız evlada sahip olan ailenin en küçük çocuğudur. Sevinç Çokum, Beşiktaş Büyük Esmâ Sultan İlkokulunu, Beşiktaş Ortaokulu ve Lisesini, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji bölümünü bitirdi. Orta öğrenimi sırasında bir süre İstanbul Radyosu çocuk korosunun haftalık programlarına katıldı.

Yedi yıl klasik Batı müziği dalında özel keman dersleri alarak Türk ve değişik ülkelerin temsilcilerinden oluşan A. Kavafyan yönetimindeki İstanbul Amatör Senfoni Orkestrasında ikinci kemanlarda çaldı, konserlere katıldı. Bir siyasi partinin ilçe gençlik kolu başkanı oldu, ardından İl Gençlik Teşkilatına geçti, bir süre sonra politikada aktif rol almaktan vazgeçti.

Sevinç Çokum, Türkoloji bölümünü, Sosyoloji bölümünden de ek sertifika (Umumi Sosyoloji) alarak bitirdi. Mezun olduktan sonra 3 yıl Acıbadem'deki Özel Anadolu Lisesinde Türkçe, edebiyat öğretmenliği yaptı. Etfal Hastanesine bağlı bir okulda hemşire adaylarına Türkçe dersleri verdi.

1975-76 yıllarında Kültür Bakanlığı bünyesinde düzenlenen komisyonlardan Halk ve Çocuk Yayınları kurulunda görev aldı.

Sevinç Çokum'un edebiyata sevgisi ortaokul sıralarında Türkçe Öğretmeni Necmi Seren'in yönlendirmeleriyle doğdu. Necmi Seren öğretmenliğinin dışında Macarca'dan çeviriler yapmış, ünlü *Pal Sokağı Çocukları* romanını Türkçeye kazandırmıştı. Sevinç Çokum daha o tarihlerde yazar olmağa karar vererek, hocasının yol göstermesiyle, günlük tuttu, şiirler yazdı. Lisede öğrenciyken

büyüklerin katıldığı *Kudret Gazetesi*'ndeki bir yarışmaya girerek ikinci oldu.

Üniversitede hikâye yazmaya başlayan Çokum'un hikayelerinden birini Beşiktaş Yıldız'daki Serasker Rıza Paşa Köşkünün sahibi olan komşuları, Lozan Konferansı Genel Sekreteri Reşit Saffet Atabinen gördü ve Çokum'u teşvik etti. Üniversitedeki öğrenciliği sırasında, sonraları edebiyat tarihçisi, yazar, eleştirmen olan, Türkoloji bölümünden Atilla Özkırımlı, Çokum'un edebiyatla ilgisini yoğunlaştırdı. Sonraki yıllarda arkadaşı, hikâyeci Nursel Duruel'in desteğini gördü.

Çokum, " Pembe yıllar " dediği 1950'li yıllarda ablaları ve arkadaşlarıyla düzenledikleri müsamerelerde okuduğu şiirler ve rol aldığı piyeslerle toplum önündeki ilk içten dışa dönüş sınavını veriyordu. Yazar, bütün o durgun su görünümlü dönemle birlikte sonrasını, büyük çalkantıları, darbeleri, anarşi yıllarını ve altüst olmaları eserlerinde yansıtacaktı. Bu kez klasik müziğin yanında Elvis sonrası, 1960'lı-70'li yıllarda dünyaya egemen olan The Beatles grubunun J. Sebastian Bach kadar huzur veren müziğine ilgi duydu. 68 kuşağının fikirlerine kayıtsız kalmadı ve insanlığın Yunus'un bakışındaki sevgiyle varacağı noktaları aradı. 1971 Muhtırasının eşiğinde, giderek kabarcak toplumsal çatışma çizgisinde Çokum müziğe ve edebiyata sığındı.

İlk hikâyelerinden "*Bir Eski Sokak Sesi*", Şubat 1972 de Mehmet Çınarlı'nın çıkardığı *Hisar Dergisi*'nde yayımlandı. Aynı yıl Ahmet Nadir Caner'in yönettiği *Başkent Gazetesi*'nde birkaç şiiri neşredildi.

Sevinç Çokum ilk hikâyelerini "*Eğik Ağaçlar*" adlı kitabında topladı (1972). Kitabın ardından *Hisar Dergisi*'nin yanı sıra Ahmet Kabaklı'nın yönetiminde çıkan *Türk Edebiyatı Dergisi*'nde de yazmaya başladı. 1978 de Türk Edebiyatı Vakfı'nın kurucu üyeleri arasında yer aldı . 1977-79 yıllarında *Türk Edebiyatı Dergisi*'nin yazı işleri müdürlüğünü yapan Sevinç Çokum, 1981-85 yılları arasında eşi Rıfat İzzet Çokum'un kurduğu Cönk Yayınlarını yönetti.

1980-1984 senelerini hayatının sıkıntılı bir dönemi olarak değerlendiren yazar, 1980'lerdeki romanının aşaması sayılan *Hilal Görününce*'yi yine o sıralarda yazdı.

1988 –2001 tarihleri arasında *Türkiye Gazetesi*’ne iki tefrika roman (*Gülyüzlüm, Çırpıntılar*) gezi, inceleme, haftalık edebiyat sanat ağırlıklı yazılar yazdı. Bu gazeteden 2001 yılında ayrılan Çokum, 2003 yılında *Tercüman Gazetesi*’nde haftalık yazılar yazmaya başladı. Çokum 2006 Ağustosunda *Tercüman Gazetesi*’yle de ilişkisini kesti. Burç FM Radyosunda (2004 'ten bu yana) Tanzimattan Günümüze Türk Hikâyecileri adı altında programlar yaptı.

Öyküleri ve araştırma yazıları şimdilerde *Gösteri* ve *Varlık* dergilerinde yer almaktadır.

Sevinç Çokum, Türkiye Yazarlar Birliği, İlesam, Mesam ve Edebiyatçılar Derneği üyesidir.⁷⁷

2.2. Sevinç Çokum'un Eserleri

2.2.1. Hikâyeleri

2.2.1.1. Bir Eski Sokak Sesi

Çokum'un ilk hikâyesi olan "*Bir Eski Sokak Sesi*" Tarık Buğra tarafından 1972 yılında *Hisar*'da yayımlanır. Yazar, bu hikâyede büyük kentte yaşayan insanların bireysel ve sosyal sıkıntılarını konu eder. Hikâye kahramanları, büyük kentin dar sokaklarında yaşayan insanlardır. Yazarın eserlerinde dikkat çeken şiirsel üslup, ilk hikâyesinde de görülür. Dikkat çeken bir diğer nokta ise eserde yazarın yaşamına ait izler bulunmasıdır. Çokum bu eserde bulunan *Bölüşmek* hikâyesi için şöyle der:

*"Yaşayan ve çevrede gördüğüm tanıdığım insanların hikâyeleri... Hikâyede daha derinleştiğim örneklerin bir araya getirildiği Bölüşmek'de toplum dertleri insanların iç dünyalarıyla birlikte sergilenir. Mekân olarak Beyoğlu ağırlıklı hikâyelerdir bunlar."*⁷⁸

⁷⁷ <http://www.sevinccokum.info/> 05.10.2011 Yazarın hayat hikâyesi oluşturulurken kendi resmi internet sitesinde verdiği bilgiler esas alınmıştır

⁷⁸ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 2008, s.557

Bu eserde bulunan hikâyeler şunlardır: *Eğik Ağaçlar, Bir Eski Sokak Sesi, Anış, Bitpazarı, Çarmıh, Mavi Karanlık, Ayrım, Dostluk, Yalnızlık, Bir Düğün Sofrası, Güvercin, Kocaman Bir Akça Ev, Dönme Dolap, Güz Esintisi, Yokuş Aşağı, Bir Geminin Getirdikleri, Göz, Bölüşmek, Gökyüzünde Bir Çocuk, Korku, Bir Kuşun Ölümü, Kalabalıkta, Yüreklere Uğramak, Yeniden Bahar Olsa.*

2.2.1.2. Evlerinin Önü

Çokum, bu kitapta yer alan hikâyelerinde 1980 öncesinin karanlık günlerine ışık tutarak yakın tarihimizi aydınlatmaya çalışır. Yazar bu kitap için şöyle der: *"Derin Yara 1980 öncesinde genellikle milliyetçi çevrelerin insanlarını anlatır. İşçisinden öğrencisine kadar yokluklarla kanla dokunmuş bir dönemin hikâyeleri diyebilirim. Ancak ümitsiz ve karanlık değildir bu hikâyeler."*⁷⁹

Bu eserde bulunan hikâyeler şunlardır: *Eserde Edirne Edirne, Hüzün Gemileri, Paşa Mahallesi, Kardeşim Sen Misin, Kadınca, Makina, Borçlu, Alacaklı, Galata Bahçeleri, Ayrılıklar, Sıcak Bir Oda, Büyük Savaşın Sonra, Derin Yara, Evlerinin Önü, Seni Tanıyorum, Biri Ay Biri Yıldız, Renkli Resimler, Yol Göründü, Nideyim, Kimliği Bilinmeyen Kişiler, Sarsıntı.*

2.2.1.3. Onlardan Kalan

Yazar, bu kitabında yaşanan kültürel değişimlerle beraber yok olan değerleri işler. Bu değerlere olan özlemini etkileyici üslubuyla anlatır.

Bu eserde bulunan hikâyeler şunlardır: *Onlardan Kalan, Evlerin Işıkları, Çocuk Gülüşleri, Çok Eskiden, Beyaz Sessiz Bir Zambak, Küller, Gözden Uzak, O Çocuk, Güzel Ev, Dost Eli, Hasretlik, Kırık Bir Dal, Denizin Dalgaları Saçların, Ezan Çiçeği, Haliç Akşamları, Yabancı Sokaklar.*

⁷⁹ Ahmet Kabaklı, a.g.e., s.557

2.2.1.4. Rozalya Ana

1993 yılında Ötüken Yayınları tarafından basılan eserde Kırım Türklerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadıkları topraklardan sürgün edilmeleri ile uğradıkları haksızlık anlatılır.

Bu eserde bulunan hikâyeler şunlardır: *Rozalya Ana, Bir Ağacın Dilinden, Güneşin Son Saatleri, Tavus Kuşunun Dönüşü, Kaybolmuş Akşam Alacakları, Göç Sonrası, Asmalı Köyün Öğretmeni, Sevgiyi Öğreten Kuşlar, Kuş Günlüğü, Kütahyalı Kız.*

2.2.1.5. Beyaz Bir Kıyı

Eser Ötüken Yayınları tarafından 1998 yılında basılır. 1994 yılında Fas'a giden yazar, edindiği gözlemlerin zenginliğiyle oluşturduğu eserinde manevi bir doku dikkati çeker. Bunu maddeyi aşım manaya ulaşma gayreti diye de tanımlayabiliriz.

Bu eserde bulunan hikâyeler şunlardır: *Güle Adanmış Satırlar, Kalbinde Ziryab'ın şarkıları, Yoksulluğun Güleryüzü, Duygu Çağırılmış O Çağ, Attarin Sokağı, Râyihası Uçmuş O Gülin, Bedevî Duygularla, Endülüs Kavşağında, Âhım, Uzun Kalan Güneş, Aziz'in Seccadesi, Çarşı ve Satıcı, Naime'yle Son Buluşma.*

2.2.1.6. Gece Kuşu Uzun Öter

Ötüken yayınları tarafından 2001 yılında çıkarılan ve yazarın kendi yaşamından alıntılarla beslediği eserde, günümüz şehir insanının yaşamı, tutkuları, zamana ve değişime yenik düşüşü, yalnızlığı dile getirilir.

Bu eserde bulunan hikâyeler şunlardır: *Gece Kuşu Uzun Öter, Çizgi Adam, Bir şeyleri Yakmak, Lambanız Yanıyor mu? , Yılanın Düşünen Yüzü, Konak Âdeti, Kınalı Gelin Tarihsiz Bir Sesin Hikâyesi, Mavi Gözlü Çingene Kızı, Siyah Beyaz Bir Resim, Tunalar Aktı, Gözlerinizden, Tütsüler Nağmeler, Üvez Kadın, Yüzüm.*

2.2.1.7. Al Çiçeğın Moru

2010 yılında Kapı Yayınları tarafından basılan eserde yazar insanlığın kavga ve çatışmalarından bahseder. İnsana ırk ve ideolojisiyle yaklaşımı reddeden ve sadece erdemliliği öne çıkaran yazar, bu çatışmaların yersizliğini her zamanki etkileyici anlatımıyla konu eder.

Bu eserde bulunan hikâyeler şunlardır: *Buluşma, Narçiçeği Nasıl Kokar, Akşama Balık Var, Sazlık Ürperiyordu, Al Çiçeğın Moru, Ufak Tefek Bir Adam, Fırak, Dünyanın Gurbet Hali, Kamaşma, Yağmur Öncesi Soluksuzluğu, Sıcak Yürek, İnce Teller, Sütanne, Yaşamak Bir şiirde Belki.*

2.2.2. Sevinç Çokum'un Romanları

2.2.2.1. Zor

Çokum'un ilk romanı olan *Zor*, 1976 yılında Töre-Devlet Yayınları tarafından basılır. Yazarın teknik olarak bazı eksikler olduğunu söylediği bu romanında on beş yaşındaki bir gencin köyünden çalışmak için şehre gitmesi ve yaşadığı sıkıntılar anlatılır.

Ramazan Ağa'nın oğlu Kerim okumaz. İstanbul'da yaşayan halası yazdığı mektupta iş bulup çalışması için Kerim'i İstanbul'a davet eder. Kerim, İstanbul'a gider. Burada bir demir atölyesinde çalışmaya başlar ve halasının Hatice Hanım'ın evinde kalır fakat halasının oğlu Fevzi ve gelini Gülnur bu durumu hoş karşılamazlar. Kerim de çareyi dayısının karısı Nigar Hanım'ın yanına taşınmakta bulur. Nigar Hanım, eşini kaybetmiş, hayatın zorluklarına göğüs germiş, çocukları için fedakarlık etmiş bir kadındır. Nadir ve Enise isminde iki çocuğu vardır.

Kerim, İstanbul'a geldikten sonra yaşadığı zorluklar ona hep Zühre Nine'yi hatırlatır. İstanbul'un ve buradaki insanların ona yabancı gelen yüzlerinden kaçarak Zühre Nine'ye sığınır. Zühre Nine köyde olsa da roman öğrettikleriyle boyunca öğrettikleriyle Kerim'in yanında var olmuştur.

Kerim, İstanbul'a gelirken ablası Sırma kendisinin de geleceğini söyler. Çocuğu olmadığı için kayınvalidesi tarafından kötü muamele gören Sırma eşine ayrı bir kadın getirilince dayanamaz, Kerim'e söylediklerini gerçekleştirir ve İstanbul' kaçar. İstanbul'da kalacak yer sıkıntısı yaşayan Kerim için yeni bir arayış söz konusu olur ve ablasıyla gecekondlu benzeri bir evde yaşamaya başlarlar.

Romanda köyden kente gelen Kerim ve ablasının yaşadığı sıkıntılar yanında bir de kentteki insanların yaşadığı sıkıntıları da görürüz. Kerim İsmail Ağayı ziyarete gittiğinde orada ev sahibi İzzet Bey'le tanışır. Kerim İzzet Bey'e, kendi gençliğini hatırlatır. Aralarında hoş bir sohbet olur, İzzet Bey hayatından ve ailesinden bahseder. İzzet Bey, ailede eskiyi Cevdet Bey ise yeniyi temsil eder. Öyle ki bu eski-yeni çatışması Cevdet Bey'in evliliğine bile yansır. Nesrin Hanım da geleneğe bağlı bir kadındır. Eşi Cevdet Bey ise geleneğin tam karşısında yer aldığı için Nesrin Hanım'la sık sık kavga ederler. Bu kavgalar, Nesrin Hanım'ın getirdiği çeyiz sandığından Ertuğrul'u yetiştirmeye kadar gider. Cevdet Bey Ertuğrul'un çağdaş bir eğitim görmesini isterken Nesrin Hanım'ın geleneğe bağlı bir eğitim ister. Sonunda Cevdet Bey, Ertuğrul'u yetiştirmesi için, kendi görüşüne yakın olan Nesrin Hanım'ın üvey kardeşi sosyoloji öğretmeni Devrim Hanım'ın yanına verir. Ertuğrul da babasına daha çok benzer, annesini beğenmez.

Eser 1970'li yılların çalkantılı döneminde yaşayan insanları konu eder. Eserde hep bir arayış halinde olan insanlar ve bir çatışma söz konusudur. Maddi sıkıntı çeken insanlar karşılık ekonomik olarak rahat yaşayan insanlar, köylü karşısında kentli, geleneğin karşısında modern hayat, ilerici ve aydın geçinen insanın karşısında ise sanatkar ruhlu insanlar bu çatışmaya örnek verilebilir. Her türlü ayrılığı reddeden ve insanlara erdemliliği bağlamında yaklaşan yazar, bu romanda tüm bu kavgayı ve çatışmayı eleştirir.

2.2.2.2. Bizim Diyar

Yazarın ikinci romanı olan *Bizim Diyar*, 1978 yılında Türk Edebiyatı Vakfı tarafından basılmıştır. Rumeli'de topraklarını kaybedip göç etmek zorunda kalan insanların yaşadığı zorlukları anlatır.

Osmanlı Devleti'nin çöküş yılları, Balkan Savaşı ve Rumeli'den yaşanan göçler işlenen romanın ana hatlarını oluşturur. Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemindeki sosyal hayatla ilgili bilgi vermesi sebebiyle de romanın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Eserde, olayları Ali Bey'in ailesi çerçevesinde takip ederiz. Ali Bey'in ailesi Rumeli'nin seçkin ve zengin ailelerindedir. Ali Bey'in eşi Gülsüm Ana da otoriter ve bilge bir kadındır. Pembe, Asiye, Kerime ve Rıfat adında dört çocukları vardır. Evin büyük kızı Pembe, Saffet Bey ile evlenerek Üsküp'te yaşamaya başlar. Pembe iki çocuk dünyaya getirir. Ortanca kız Asiye, subay olan Ethem Bey ile evlenir. Selanik'te yaşayan ailenin ve üç çocuğu olur. Evin tek erkek çocuğu olan Rıfat ise, askeri okula gider ve subay olur.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle padişahın değişmesi de Ali Bey için üzüntü kaynağı olur. Padişah hayranı Ali Bey, oğlu Rıfat padişah aleyhinde eylemlere katılınca ona sert tepki gösterir. Rıfat'ın bu şekilde düşünmesindeki en büyük pay dayısı Haşim Bey'e aittir. Çünkü Haşim Dayı da yenilik isteyen biridir. Bu durum Haşim Dayı ve Ali Bey arasında fikir çatışmalarına sebep olur:

-Islahat gereklidir enişte. Her şey değişiyor, yalnız biz değişmiyoruz.

-Bizim için 'hasta adam' derler Haşim Bey. İ şte gör ki değişmişiz. Sarsılmışız, kökleri oynanmış ağacımızın.

-Öyleyse yeni bir ağaç dikelim. Öyleyse meşrutiyeti getirmeliyiz.

-Sen ne söylersin bre Haşim?

Dayı'nın yüzü kızarıvermişti bu söz üstüne. Çünkü 'bey'liği geri alınmıştı.

-Sen ne söylersin? Çokları sultanımız hakkında atıp tutar oldu. Aramıza ikilik girdi. Bir meclis açivermekle işler düzelecek midir? Söz ortalığa düşecektir bilesin. Baldırı çıplak zabıt bile siyasete bulaşmıştır.

-Padişahın hatsı yüzündendir o zabitin baldırı çıplaktır efendim.

*-İslahatmış... Daha ne olsun? Bulgarın istediği bizden ayrılmaktı. Sayenizde geri kalan toprakları da verir dağıtırız, öyle değil mi efendim?*⁸⁰

Osmanlı'da ve Balkanlar'da savaş kıvılcımları atılır. Rıfat, henüz üç günlük evli eşi Zeynep'ten ayrılıp cepheye gitmek mecburiyetinde kalır. Ali Bey'in konağı da düşman işgaline uğrar ve Ali Bey öldürülür. Gülsüm Ana ve ailesi camiye sığınmıştır ama bu geçici bir çözümdür. Gülsüm Ana seyis Koço'nun para karşılığı ettiği yardımla kızları Asiye, Kerime, gelini Zeynep ve torunlarını da alarak İstanbul'a göç etmek üzere yola çıkarlar. Fakat yolda düşmana yakalanırlar. Zeynep, düşman askerleri tarafından kaçırılır. Rıza Hoca, kızının kaçırılmasına dayanamaz o da yolda ölür. Gülsüm Hanım'ın Üsküp'teki kızı Pembe ise Üsküp'te kalır.

Gülsüm Hanım ve kızları İstanbul'da yeni bir hayat kurma gayreti gösterirler, geçimlerini sağlamak için çeşitli ev işlerinde çalışırlar. İhtişamlı bir hayatı bırakmak Gülsüm Hanım için ağır bir yenilgi olur. O güçlü ve dirençli kadın bu sıkıntılar karşısında daha fazla dayanamaz ve vefat eder. Romanın sonunda bu aileden geriye sadece Kerime, Asiye ve Asiye'nin çocukları kalır. Rıfat, cephede tifoya yakalanarak ölür. Asiye'nin subay kocası Ethem, cephede gözlerini kaybeder. Kerime'nin âşık olduğu Enver Bey ise cephede şehit düşer.

Romanda Ali Bey ve ailesinin Rumeli'de yaşadığı ihtişamlı hayat, Balkanlar'da çıkan karışıklık sebebiyle İstanbul'a göç etmeleriyle sona erer. Arkalarında hem yurtlarını bırakan hem sevdiklerini kaybeden bu insanlar İstanbul'da yokluğun pençesine düşer. Sonunda büyük bir aileden geriye birkaç fert kalır, aslında bir yönüyle de bu, Osmanlı'nın ihtişamlı yükseliş devrinden sonraki çöküşünü simgeler.

2.2.2.3. Hilal Görününce

Hilal Görününce'nin ilk basımı 1984 yılında Cönk Yayınları tarafından yapılmıştır. Romanda 1853–1856 yılları arasındaki Kırım ve Kırım Türklerini anlatılır. Çokum bu romanı için şunları söyler:

⁸⁰ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken, İstanbul, s.13

*"Hilâl Görününce romanımda dış Türkler'i anlattım. Bu romanı da eşimin ailesinden yola çıkarak yazdım. Eşimin ailesi Kırımlıdır. (...) Rumeli'yi yazışımın sebeplerine gelince, benim ailemden, Balkan Savaşları'nda göçüp Anadolu'ya gelenler vardı. Onların hatıralarıyla büyüdüm ben. Bu malzemeyi iyi kullandım. Balkanlarda kaybedilmiş mülklerin tapuları vardı bende."*⁸¹

Kırımlı Nizam Dede'nin, Altın Hanım ile evliliğinden Giray ve Aybike adında iki çocuğu vardır. Kızları Aybike Hanım, Akmescit'te Şahbaz Bey ile oğulları Giray ise Şirin Hanım ile evlidir. Giray eşi Şirin, çocukları, anne ve babası aynı evde yaşar. Nizam Dede'nin, Arslan Bey adında bir yeğeni vardır. Arslan Bey eşi Gökür Hanım'ı kaybedince yaşlı annesi ve oğlu Emircan ile beraber yaşar.

Eser, Kırım topraklarında yaşayan mutlu insan görüntüleriyle başlar fakat bu şekilde devam etmez. Ruslar, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasını fırsat bilip Kırım üzerindeki baskılarını artırırlar. Ruslar Kırım'ın gerçek sahibinin kendileri olduğunu iddia edip işgale başlarlar. Kırım halkı bu işgallere sessiz kalmaz ama mücadelede yeterli olamazlar. Bu anlamda Osmanlı'nın duruma müdahale etmesini isterler. Bu gerçekleşmeyince kendi mücadelelerinde daha cesur olup düşmana karşı koyarlar.

Kırım halkının mücadelesini romanda Nizam Dede ve ailesi ile takip ederiz. Nizam Dede'nin oğlu Giray da bu mücadeleyi verirken öldürölür. Arslan Bey'in daha cesur ve savaşçı yanına karşılık Giray'ın bu özelliklerinin daha zayıf olması Nizam Dede'nin oğlu Giray'ı üzer. Fakat Giray da Ruslara karşı mücadele verirken öldürölünce bir kahraman olur. Giray vefat edince Nizam Dede Şirin gelin ile Arslan Bey'i evlendirmek ister, çabaları sonuç verir ve evlenirler. Şirin Arslan Bey'i de kaybetmekten korktuğu için yüzü gülmez olur. Şirin hisleri doğru çıkar. Nizam Bey'in çok sevdiği, cesur ve kahraman yeğeni Arslan Bey, Rus İgor Gregoroviç tarafından pusuya düşürölüp sürgün edilir. Şirin gelin eşini, Altın Hanım ve Nizam Dede de oğlunu kaybetmiş olur. Fakat Nizam Dede Kırım'ın kurtuluşuna dair gücünü ve umudunu kaybetmez. Oğulları ve yeğeninden sonra torunlarını bu bilinçle

⁸¹ Yunus Ayata, *Türk Edebiyatında Dış Göç Bir Dış Göç Romanı*, Turkish Studies, sayı 3, 2008, s.100

yetiştirmeye çalışır. Nizam Dede, bu özellikleriyle romanda bir kültür taşıyıcısı olarak öne çıkar.

2.2.2.4. Ağustos Başağı

İlk basımı 1989 yılında yapılan romanda milli mücadele yılları ele alınır. Olaylar Söğüt ve Batı cephesi başta olmak üzere gerçek mekânlarda geçer, belgelerden ve gerçek kişilerden alınan bilgilerden yola çıkılarak yorumlanır.

Arabacılık yapıp geçimini sağlamaya çalışan Yusuf'un yaşadığı Söğüt'te henüz savaş çıkmamıştır. Fakat savaş karmaşasının huzursuzluğu hissedilmektedir. Yusuf, cepheden evine yeni dönmüştür ve sevdiği kız olan Esmâ ile evlenme niyetindedir. Yusuf geldiğinde köy halkının savaş hazırlığı yaptığını görür. Köydeki gençler düzenli orduya katılarak mücadelenin içinde bulunurlar. Köy kadınları da bağda, bahçede ordu için çalışırlar. Ana, köye gelir ve tüm kadınları orduya her türlü yapmaları için çağrıda bulunur. Askerin gıda, giyecek gibi ihtiyaçları karşılanır. Kadınlar ayrıca cephede de bizzat yer alırlar. Zevk ve sefa düşkünü Fitnat Hanım ve oğlu, sadece bu mücadelede yer almaz.

Eser Söğüt gibi gerçek mekânın yanında Ertuğrul Gazi, Osman Gazi ve Orhan Gazi isimlerinin sık sık geçmesi oldukça etkileyicidir. Romanda ayrılık, acı, özlem, yokluk savaş vesilesiyle işlenen temalardır. Birçok genç cephede şehit düşer, anneler evlatsız, ocaklar ersiz kalır. Milli mücadele yıllarının tüm gerçekliğiyle aktarıldığı eserde yine gerçeğe uygun olarak savaş zaferle sonuçlanır. Roman kahramanı Yusuf da gazi olur ve Esmâ ile evlenme hazırlığı yapar. Yaşanan acı ve kayıplara rağmen kazanılanlar daha fazla olur.

2.2.2.5. Gülyüzlüm

Gülyüzlüm, Çokum'un eşini kaybeden bir kadının köyden kente uzanan hayat mücadelesini anlattığı romandır.

Zeynep, çocukları Necati, Asım, Ayşenaz, gelini Semra ve torunu Funda ile beraber bir Anadolu köyünde yaşar. Eşi Kadir kansere yakalanınca tedavi için İstanbul' gelirler, fakat köye döndüklerinde Zeynep eşini kaybeder. Çocuklarıyla bir başına kalan kadın maddi sıkıntılar yaşar. Çareyi kızı Ayşenaz'ı alarak İstanbul'a gitmekte bulur. Zeynep, İstanbul'da kardeşi İsmail'in yanında kalır, kızı Ayşenaz'ı ise zengin bir eve verir. Ayşenaz, burada yaşlı bir kadınla ilgilenir. Bir doktorun yanında çalışan Zeynep, hem burada aldığı paranın az olmasından hem de evde kardeşi İsmail'in içki içerek Gülseren'i dövmesine katlanamadığından o da zengin bir ailenin yanında yatılı olarak çalışmaya başlar.

Ayşenaz, çalıştığı evde yaşlı kadının yalnızlığına ortak olur, ona kitap okur, bol bol sohbet ederler. Kadın Ayşenaz'ın okuma isteğini de görünce onun tüm masraflarını karşılayarak okula göndermeye karar verir. Zeynep, bunu öğrenince sevinir. Fakat Zeynep için karanlık günler sona ermez. Çalıştığı evde kaza geçirerek sakat kalır. Kendini işe yaramaz hisseder bir yandan da köydeki borçları düşünür. Fakat köye dönmeye karar verir. Köye döndüğünde kendini daha yenik hisseder ve bunu kendine yakıştıramaz. Daha evvel yanında çalıştığı Doktora mektup yazarak geri dönme isteğinden bahseder. Yanıtın sevindirici olması ardından "*Geliyorum şehir! Yine savaşım var seninle... geliyorum işte.*"⁸² diye bir cümle kurar ve Zeynep için mücadele tekrar başlamış olur.

Romanda ağırlıklı olarak Zeynep ve Ayşenaz'ın yaşadığı sıkıntılar, hayat mücadelesi anlatılır. Gülseren'in eşinden gördüğü şiddet ve yokluk mücadelesi de yer verilen bir diğer mevzudur. Bunun yanı sıra varlıklı fakat yine mutsuz insanlar dikkat çeker.

2.2.2.6. Çırpıntılar

Romanın ilk ve tek basımı 1991 yılında Ötüken Yayıncılık tarafından yapılmıştır. Eserin birinci bölümünde Tekin Esra çiftinin Avustralya'ya göç etmesi ile orada yaşadıkları, ikinci bölümünde ise Türkiye'ye dönüşleri anlatılır. Çokum bu romanı için:

⁸² Sevinç Çokum, *Gülyüzüm*, Ötüken, İstanbul, s.176

"Çırpıntılar, modern göç romanı... Burada günümüzde dünyanın inanılmaz köşelerinde yaşayan Türk ailelerinden birini Avustralya'daki bir aileyi ele aldım. Romanın bir kısmı Avustralya'da diğer kısmı "Kavuşma Günü" adıyla Türkiye'de geçer. Avustralya'da asimile olma tehlikesiyle karşılaşan bu insanlar aslında kendi ülkeleri olan Türkiye'de yok olma tehlikesiyle karşılaşıyorlar. Kültür değişmelerinin farklı toplumların ve insanın iç dünyasındaki çatışmaların getirdiği bir parçalanmış aile tablosu..."⁸³

Parçalanmış aileler ve dış göçü konu eden eserde Esra ve Tekin çifti kaybettikleri oğulları Erhan'ın ardından yeni bir hayat kurma umuduyla Avustralya'ya gider. Esra Avustralya'da kendine yeni bir yaşam alanı oluşturur, arkadaşlıklar kurar. Tekin ise Türkiye'ye büyük özlem duyar, yeniden ülkesine dönme isteği taşır. Esra ise kurdukları düzeni bozmak istemez, oğulları Korhan için de Türkiye'ye dönmenin uygun olmayacağı kanaatindedir. Tekin 'in Avustralya'da yaşadığı bazı olumsuz olaylar da dönme fikrini kuvvetlendirir. Tekin'in kızkardeşi Aysun vefat edince Tekin İstanbul'a gelir. Bu zaman diliminde eski günleri hatırlar. Tekin bu süreçte kız kardeşinin de arkadaşı olan eski sevgilisi Suna'yı da görür.

Tekin ve Esra, Avustralya'dan İstanbul'a tekrar dönmeye karar verirler. Ama burada hayal ettikleri mutluluğa kavuşamazlar. Tekin uzun süre iş bulamaz, Korhan okulda çeşitli sıkıntılar yaşar. Esra, iyi bir anne olamadığını düşünüp kendini geliştirmek için kitaplar satın alır. Aile ve eğitimle ilgili okuduğu kitaplarda gördüğü eğitimin yabancılaştırılmasıdır. Esra buna anlam veremez, Avustralya'da da buna benzer sıkıntılar yaşayan oğlu, kendi ülkesinde de dışlanmıştı. Esra, kendini ev hayatıyla sınırlandırmak istemeyen bir kadın olduğu için o da evde mutsuzdur ve kendini aşma çabası içine girer.

Korhan'ın okulda yaşadığı sıkıntılar devam eder ve Tekin sınıfını geçemez. Ailesi Korhan'ı çalışması için işe verir. Annesi daha esnek davranırken Tekin daha serttir. Korhan bir akşam eve geç gelir, bu yüzden babasıyla tartışırlar. Korhan evi terk edip

⁸³ Yunus Ayata, *Türk Edebiyatında Dış Göç Bir Dış Göç Romanı*, Turkish Studies, sayı 3, 2008, s.101

Avustralya'ya döner. Erhan'ı kaybettikten sonra bir daha anne olamayacağını öğrenenen Esra için Korhan'ın da gitmesi bir yıkım olur. Esra Korhan'ın gidişinden dolayı Tekin'i suçlar sürekli kavga ederler. Esra da Korhan'ın yanına Avustralya'ya gitmek ister, Tekin bunu onaylamaz ve bu sebepten boşanırlar. Esra, boşanma kararını aldıktan sonra hamile olduğunu öğrenir fakat tekine söylemez. Avustralya'ya giden Esra, orada bir kız çocuğu dünyaya getirir. Tekin, bunu öğrenince pişmanlıklar yaşar. Tekin, Korhan'a yazdığı mektupta Avustralya'ya dönme isteğinden bahseder, Esra'dan olumlu yanıt gelince Tekin Avustralya'ya döner. Böylece aile tekrar bir araya gelir.

2.2.2.7. Karanlığa Direnen Yıldız

Karanlığa Direnen Yıldız, Ötüken Yayıncılık tarafından 1996 tarihinde basılmıştır. Roman, Türk siyasi tarihinde önemli dönüm noktalarından olan 27 Mayıs 1960 İhtilalini ve ihtilalin o dönemin sosyal hayatına olan etkilerini anlatır.

Yazarın gençlik dönemlerinde yaşadığı ve gözlemlediği olaylardan esinlenerek kurgulanan romanın başkahramanı Feridun, yazar olmak isteyen bir gençtir. Feridun, annesi Gülzade Hanım ve doktor olan babası Enis Bey ile yaşar. Oturdukları apartmanda amcası Sebati Bey, yengesi Sibel, komşuları İncenaz, Binbaşı Kaya Bey ve gazeteci dostları Asaf Bey de bulunur.

Feridun'un roman yazma isteği babası tarafından destek görür. Enis Bey, oğluna rehber olması için onu yayınevi sahibi Veysel Ağabey ile tanıştırır. Veysel Ağabey, derin bir maneviyata ve Anadolu ruhuna sahip erdemli bir insandır. Feridun, Veysel Ağabeyden feyizlenir ve romanını yazmaya koyulur. Roman başkahramanı Feridun kurduğu hayalleri gerçekleştirmesi için ortam elverişli değildir. Ülke, karışık ve karanlık günlere doğru sürüklenir. Her türlü ayrılık boy gösterir, insanlar birbirine düşer. Öyle ki kardeşler arasında bile bu ayrılık ve husumet hissedilir. Binbaşı Kaya ve eşi İncenaz ile Kaya Bey'in kuzeni gazeteci Asaf Bey ve karısı, dönemin iktidar partisi olan DP karşıtıdır. Feridun, Enis Bey ve Gülzade Hanım ise iktidarı destekler. Aynı apartmanda yaşayan ve güzel dostluklarla birbirine bağlı bu insanlar arasında ihtilal öncesi yaşanan huzursuzluk hâkim olur. Akşam yemeklerinde ve bir araya

geldiklerinde konuşmalar tartışma şeklini alır. Akşam yemeklerinin biri diğerlerinden daha sert bir havada gerçekleşir. Yemekte herkes siyasi düşüncesini savunur. İktidar karşıtı olan Sebati, Sibel, Asaf, Kaya ve İncenaz iktidarı savunanları hakarete cümleleriyle eleştirir. Buna karşılık Enis Bey de açık bir şekilde iktidarı savunur, ortam iyice gergin olur. Bu yemek sonrasında Enis Bey tutuklanır. Enis Bey'i kimin şikâyet ettiği sorusu cevabını beklerken iktidar karşıtı eylemler hız kazanır. Basın, üniversite gençliği ve ordu iş birliği ile iktidar devrilir. Sonunda ihtilal olur. Feridun, tüm bu olanları anlamlandırmaya çalışır, fakat başaramaz, bu durum onu derinden etkiler.

Feridun, DP'li armatörün kızı Ece ile nişanlıdır fakat ihtilal olduktan sonra aile fikir değişikliği yaşar. Karakter olarak farklılıklara sahip olan Feridun ile Ece ayrılır. Feridun'un babasının tutuklanması ve nişanlısından ayrılmasının ardından romanı üzerine kurduğu hayaller de yayınevinde çıkan yangınla yok olur.

Enis Bey, serbest kalınca artık eski evlerinde oturmazlar ve taşınırlar. Feridun Kaya Bey ve İncenaz ile vedalaşmaya gittiğinde babasını şikâyet eden kişinin öz amcası olduğunu öğrenir. Feridun, bir kez daha yıkılır. Feridun ve ailesi için asıl yıkılış destekledikleri DP partisinin başkanı ve dönemin başbakanı Adnan Menderes'in ihtilal sonrası suçlu bulunup idam edilmesiyle olur. Bu olay, Türk siyasi hayatında da karanlık bir sayfa olarak tarihe geçer.

Romanda fikir ayrılıkları olsa da dostça bir arada yaşamayı başaran insanların araya siyasi tartışmalar girince hazin bir şekilde ayrılışları görülür. Bu insanların huzurları ve düzenleri bozular. Bir apartmanda yaşanan bu hayat aslına o dönem tüm ülkenin insanların bozulan dostluklarını ve düzenlerini de örnekler.

2.2.2.8. Deli zamanlar

Deli Zamanlar, 2000 yılında Ötüken Yayınevi tarafından basılmıştır. 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrasındaki siyasi ve sosyal ortamı konu alan eser, *Karanlığa Direnen Yıldız* romanının devamı niteliğini taşır. Yazarın gençlik yıllarını gördüğümüz eser, otobiyografik bir romandır. Selim İleri bu roman için şöyle der:

"Uzun yıllar önceydi. Behçet Hoca'nın (Necatigil) çalışma odasında, Hoca'yla söyleşiyorduk. Yolun iyice başındaydım. Behçet Hoca, Sevinç Çokum'un öykülerini okuyup okumadığımı sordu. Okumamıştım. Sevinç Çokum'la siyasal görüşlerimizin uyuşmadığını düşünüyordum. Bunu söyledim de... Behçet Hoca'nın acı acı gülümsediğini hatırlıyorum... Nice zamanlar geçti, Sevinç Hanımın eserlerine, hele Kayıp İstanbul'a yakınlık duydum. Şöyle de söyleyebilirim. Sevinç Çokum'un eserini ne yazık ki hayli geç keşfettim. Bu yüzden Ayda Bir'de onunla söyleşmek ve tartışmak arzusu duydum. Haziran ortasında Ali Çolak, Abdullah Kılıç, Foto muhabiri Kürşat Bayhan ve ben hep birlikte evine gittik. Bizi Sevinç Hanım İstanbul'un o eski güzel sofralarına alıp götürdü. İnceliklerle dolu bir öğle ve öğleden sonraydı. Eve döndüğümde Sevinç Çokum'un Deli Zamanlar romanını okumaya başladım. Yazar, yakın tarihin siyaset panoramasını sarsıcı bir içtenlikle eleştiriyordu. Keşke, diye düşündüm, bu romanı daha önce okusaydım. Keşke, sağda ve solda pek çok kişi okusaydı... Fakat bazı eserler belki derin kederlerden geçişleri bekliyor..."⁸⁴

27 Mayıs sonrası, fikir ayrılıklarının yeni fikirlere gebe olduğu çalkantılı dönemde yazar yirmi yaşlarında üniversiteli bir genç kızdır. Roman başkahramanı ailesiyle birlikte bir mahallede yaşar. Başkahramanın iç dünyasını ve çevresini sorgulayışı ve kendini arayışı roman boyunca devam eder. Bu arayış da ona öncülük edecek biri vardır. O da aynı mahallede yaşadığı avukat Aypare'dir.

Roman başkahramanı fakültedeki arkadaşlarından farklı olarak ülke meseleleriyle yakından ilgilenir. Alışılmışın dışına çıkıp insanlar için bir şeyler yapmak isteyen kahramana bu isteğini gerçekleştirmesi için Aypare'nin partiye daveti bir kapı aralar. Kahraman, Aypare'nin de içinde görev aldığı siyasi bir partinin gençlik kollarında görev almaya başlar. Partide farklı insanlar tanır fakat hayal ettiklerini burada da bulamaz. Parti görevlilerinin diğer insanlar adına çalışmak yerine kendi çıkarları için uğraştıklarını görür. Partinin düzenlediği yemeklerde ve parti çalışmaları sırasında insanların maddeye bakan yüzlerine tanık olur. Sahtelik ve ikiyüzlülükle dolu olan bu hayatlar kahramanı bunalıma ve umutsuzluğa sürükler. Partide İhsan Bey, Vahit Bey, Atıfet Hanım, Melek Hanım ve Necla Hanım

⁸⁴ Selim İleri, *Sevinç Çokum ile Söyleşi*, Zaman Gazetesi, 3 Temmuz 2005

kahramanı sahte ve çıkarıcı kişiler olarak yer alır. Aypare, Maruf Bey ve dost ise başkahramanın kendisine yakın bulduğu kahramanlardır.

Roman başkahramanının hayatın çirkin yüzüne bir başkaldırı özelliği taşıyan bir intihar etme kararı alır. Bu karar da dost onu yalnız bırakmaz. İntihar etmeyi düşündüğü bir gece kahraman anneanesiyle sohbet etmeye başlar. Anneanesi yaşadığı sıkıntılardan, savaş ve yokluk gördüğünden bahseder. Ama her şeye rağmen anneanne hayata umutlu bakar. Yaşlı kadının bu sabırlı tavrı kahramanı şaşırtır, kendine gelmesini sağlar. Kahraman anneanesinin yaşadıkları yanında kendi yaşadıklarının bir hiç olduğunu düşünerek intihar kararından vazgeçer. Kahraman partiden ayrılır.

Kahramanın romanın başında bahsettiği Aypare ve Bayhan muamması da yavaş yavaş çözülmeye başlar. Kahraman onları hep mutlu görmek ister fakat böyle olmaz. Aypare, kocası Bayhan tarafından kahramanın arkadaşı Özlem ile aldatır. Kahraman buna şahit olur, çok üzülür ve hastalanır. Diğer yandan kahramanın arkadaşı Gülfem de samimiyetsizliğiyle kahramanı bu girdabın içine iten bir diğer kahraman olur.

Kahramanın hayatında tutunabileceği tek dal kalmaz. Partide aradığını bulamaması, Aypare'nin mutsuzluğu, arkadaşlarının ihaneti, ailesinin geçim sıkıntısı, başarısız giden öğrenciliği, fakültedeki arkadaşlarının siyasete bulaştığı gerekçesiyle onu dışlaması ve gençlik bunalımı onun hayatına derin izler bırakan acılar olarak yansır. Kahraman en büyük karanlığı ise hayatında ışık olarak gördüğü aydın kadın Aypare'nin trafik kazası sonucu ölümüyle yaşar. Kahraman acısını, Aypare için açılan deftere şöyle ifade eder:

*'Güzel şeyler verdin bana. Saygıya değer şeyler. Belki yapamadığım, uygulayamadığım şeyler. Kendine güvenmek, insanlara yönelmek gibi. Dürüstlüğe inandın, dostluğa inandın, sevgiye inandın, seni kaybetmiş olmak onun için bana dayanılmaz geliyor.'*⁸⁵

⁸⁵ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken, İstanbul, s.191

Tezatlar ve bunların çatışması üzerine kurulu romanda öne çıkan noktalar; her şeyi sorgulama, alışılmışın dışına çıkmaya çalışma, kendini aşma isteği, bireyden yola çıkarak insanlığa ulaşma, hayatı anlamlandırma çabasıdır.

2.2.2.9. Gece Rüzgârları

Gece Rüzgârları romanı 2003 yılında Ötüken Yayıncılık tarafından basılmıştır. Romanda kurgu bakımından farklılıklar görülse de eserin arka planında yine siyasetin var olduğunu görürüz. Bu kez 12 Eylül sonrası değişen sosyal hayatla beraber yeni bir düzenin oluşmaya başladığı Özal dönemi vardır.

Özal dönemi ile oluşan sosyal sınıflar, zengin ve yoksul arasındaki sınıf farklılıkları işlenen romanda yazar, ferdin kendisi ve çevresiyle yaşadığı çatışmayı, psikolojiden yararlanarak bilinçaltı ve ruh kavramlarıyla açıklamaya çalışır. Çokum, ideoloji, sınıf farklılığı, ırk ve her türlü ayrılığı reddedip insana sadece insan olması sebebiyle yaklaşır ve yaklaşılmamasını ister. *Gece Rüzgârları*'nda da diğer romanlarda olduğu gibi olayların bu düşünce etrafında geliştiğini görürüz.

Roman kahramanı gazeteci-yazar Süsen Divitçi aralarındaki aşkı daha fazla tüketmemek için eşi Doktor Sungur'la boşanarak bir apartman dairesinde yalnız bir hayat yaşar. Süsen'in oğlu Dolunay da eğitim için İngiltere'dedir. Süsen bir roman yazma hazırlığı içindedir.

Roman, Süsen bir rüya görmesi ve bu rüyayı not etmesiyle başlar. Bu rüyada Süsen intihar etme girişimindeki bir kadının kendinden yardım istediğini görür. Bu rüyadan çok etkilenen Süsen karışık bir ruh hali içine girer. Süsen'in apartmandaki komşusu Nilece bir gün yazara konuk olur ve fikrini almak yazdığı hikâyeleri gösterir. Romanda tepeşehir hikâyesi adıyla geçen bu hikâye ve Nilece Süsen'in dikkatini çeker. Süsen, bu hikâyeyi ve Nileceyi çözmek için Tepeşehir'e gider.

Tepeşehir adındaki bir semtte geçen hikâyenin başkahramanı bekçilik yapan, iki çocuk babası Himmet'tir. Himmet ile Nakış ile Anadolu'dan İstanbul'a göç etmiş bir ailedir. Bekçi himmet süre işsiz kalınca Nakış, evlere temizliğe gider, orada gördüğü insanların yaşantılarına özenir. Nakış Tepeşehir'de Selime adında bir hayat

kadını ile arkadaşlık etmesi sonucu Nakış evini ve çocuklarını terk eder. Tanık olduğu süslü ve rahat yaşamlara kapılır ve artık o da bu şekilde yaşamayı ister. Nakış evden gidince Himmet çaresiz kalır, pazarcı abasın yardımıyla pazarcılık yapmaya başlar. Himmet, bir yandan evin geçimi ve çocuklarla ilgilenirken bir yandan da akli Nakış'tadır. Nakış'ın izini sürmeye karar verir, bunun için Selime'den bilgi almak ister. Fakat kötü kadın olan Selime Himmet'e kendi evinde tuzak kurar ve Himmet kendini bu kadından kurtaramaz.

Himmet, eski işi bekçiliğe geri döner ve yokluk günlerini geride bırakır. Nakış'ı da affetmeyi düşünür ve yeniden eve dönmesini ister. Nakış, eve gelip çocuklarını görür, tekrar gider. Himmet bunu daha fazla gururuna yediremez, karısını öldürme planları yapar. Ancak buna cesaret edemeyip kendisini öldürme kararı alır. Nilece, hikâyeyi burada bırakır ve hikâyenin akıbeti belli olmaz.

Nilece, yazdığı bu hikâyeyi yazar Süsen'le paylaşmasıyla aralarında farklı bir bağ olur. Yazar Süsen, Nilece'yi gözlemler. Nilece, okumak istediğinden ve evin dışına çıkma isteğinden bahseder. Ev hayatıyla sınırlandırılan hayatı yeni ufuklara açılmayı bekler. Nilece'de de Çokum'un diğer kahramanları gibi arayış ve kendini bulma çabası dikkati çeker. Nilece, Süsen'e hayatını anlatırken memnuniyetsizliği ve bu istekleri dikkati çeker:

... Liseyi bitirmiş bir kız, üniversiteye gitmek istiyor; o yıl kazanamıyor ve o yaz duyduğu boşluk ya da çağı gereği birisine tutuluyor. Aile anne baba ikilisi ille de çıktığın çocukla evleneceksin diyor... Oysa kızın bir şeyler yapma tutkusu hala diri. Üniversiteye gitmek istiyor, bir iş kurmak, o işin başına geçmek ve sürekli kendisini aşarak daha farklı yerlere ulaşmak... Olmaz diyor anne baba, mahalleye rezil olacağız, o ne der bu ne der. Görgümüz böyle ister. Baba bu iş olacak yoksa elimden bir kaza çıkacak diyor... Ve siz yapmağa başladığınız, belki yarı yarıya boyadığınız bir resmi kaldırıp tavan arasına gömüyorsunuz. Size el birliğiyle yakınlarınız bir gelinlik diyor. Evlilikte umduğunu bulamamış insanlar bile işgüzarlıklarını takınıp koşturmağa başlıyorlar. Apar topar nikâhlaniyorsunuz ve üç beş gün sonra kendinizi

*belinizde mutfak önlüğü mutfakta yahut üst kat komşunuzdan hamsili pilav tarifi alırken buluyorsunuz. Nasıl? Benim hikâyem böyle özetlenebilir.*⁸⁶

Süsen, Nilece'nin ruhunda yeni bir ben sakladığını fark edip bunu çözmeye çalışır. Nilece de gözlemlediklerini kendi romanının kahramanlarına yansıtmayı düşünür. Süsen, bir gün kılık değiştirerek Tepeşehir'e gider amacı bu hikâyeyi çözmektir. Burada hikâyede geçen bekçi himmetin gerçekte terzi olduğunu ve karısının onu terk etmediğini görür. Kadının yüzünü Mona Lisa'ya benzeten yazar Süsen, ondan da etkilenir. Nilecenin hikâyesindeki bekçi Himmet karakterinin gerçekte örtüşen yanları olduğu gibi Nilece tarafından oluşturulan kurgusal yönleri de vardır.

Yazar Süsen, Tepeşehir'de romanı için araştırmalarını yaparken buranın halkını yakından tanıma fırsatı bulur. Yaşam koşullarını, yokluğu ve o dönemin sosyal hayatı içindeki sınıf farklılığını görür. Tepeşehir'in insanlarıyla rahat hayat yaşayan insanları karşılaştırır. İnsanın değerli olduğu ve bu ayrımları hak etmediği düşüncesi zihnini meşgul eder.

Süsen, bir sabah apartmandaki komşusu Kumral tarafından uyandırılır ve Nilece'nin intihar ettiğini öğrenir. Bu haber Süsen'de şok etkisi yaratır. Rüyasında intihar etmek üzere olan kadının kendisinden yardım istediğini hatırlar. O kadının Nilece olduğunu anlar ve ona yardım edemediği için kendini suçlar. Süsen'in, bu şoku atmasında eşi Doktor Sungur ona yardımcı olur. Sungur' daha evvel Süsen'i yemeğe davet ettiğinde Süsen ona bu Tepeşehir hikâyesinden ve Nilece'den bahseder. Sungur'da ona tatile gitmesi gerektiğini söyler. Süsen sadece Kahire gitmek istediğini belirtir. Süsen'in bu isteği roman sonunda gerçekleşir, Süsen ve eşi Kahire'ye uçarlar. Süsen uçakta gazate okurken Himmet Gayretli isiminde birinin intihar ettiğini öğrenir. Bu kişi Nilece'nin hikâyesindeki kişiye benzer. Fakat Nilece'nin intiharı gibi bu mesele de aydınlatılamaz. Süsen'in romanı da Tepeşehir hikâyesi gibi yarım kalır. Süsen zihnindeki cevaplanamayan sorularla Kahire'ye gider.

⁸⁶ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken, İstanbul, s.17

Gece Rüzgârları içi içe geçmiş zengin hikayelerden oluşur. Çokum'un kurgu yönüyle farklı olan bu romanının ana hattını birey ve toplum çatışması, kendini arayan insan ve sınıf çatışması oluşturur.

2.2.2.10. Tren Burdan Geçmiyor

2007 yılında Ötüken Yayıncılık tarafından basılan *Tren Burdan Geçmiyor* romanı bireyin iç dünyasının tüm karmaşasını ortaya koyar. Yazar, Eski Anadolu Türkçesinden seçtiği kelimelerle, medya dünyasında yaşananları, doğrularına bağlı deneyimli gazeteci Nüzhet Fermanlı ile kendine yer edinebilme amacıyla olan tutkulu genç gazeteci Aysan'ın şahsında anlatır. Yazar bu romanını şu şekilde değerlendirir:

"Öykülerimin değeri anlaşıldı fakat romanlarım sanki zaman zaman görmezden geliniyordu. Bu romanla bence her şey değişecek. Kurgusu, anlatımı, kişileri. Kabul ettirecek kendisini. Şimdiden öyle. Hayatın içinden, Medya dünyasından, sokaklardan, teknolojik boğuntulardan, sokak çığlıklarından ve şarkılarından seçtiğim görüntü ve ses yığınları arasında temiz kalmış üç beş güzellik, varoluşun renkleri.. onlar ayakta kalacak Benim kitabım gibi. Ben de o düzgün kalmış insanlarla soluk alacağım. Bu kitabı kalemini inandığı yolda kullananlara adıyorum. Mevki, makam gözetmeden insanlık için çabalayanlara. Hayatın kabuğunu değil, özünü yaşayanlara..."⁸⁷

Çokum'un kendi yaşadıklarından gözlemlediği olayların da yer aldığı romanda dört karakter öne çıkar. Nüzhet Fermanlı prensip sahibi, doğrularından taviz vermeyen, gördüğü yanlışlara göz yummayan deneyimli bir gazetecidir. Romanda Nüzhet Fermanlı bir de İreni takıntısıyla yer alır. İreni, rum bir kızdır. Nüzhet geçliğinden bu yana İreni'yi aklından çıkaramaz. Başka kadınlarla ilişki kursa da İreni'yi unutamaz. Nüzhet sevgilisi Nazenin ile İreni'yi karşılaştırır fakat İreni'deki ulaşılmazlığın onda olmadığını görür. İreni'nin resmi de Nüzhet'in evini süsler, Bu durum, Nüzhet'te saplantı haline gelir ve bir başkasıyla evlenemez. İreni ise Kıbrıs harekâtından sonra Atina'da yaşamaya başlar. Evlenir ve iki çocuğu olur.

⁸⁷ Murat Tokay, *Zaman Gazetesi Kitap Eki: Kitap Zamanı*, 03 Aralık 2007

Gazete ve yazma Nükhet Fermanlı için bir sığınak olur. Olgun ve deneyimli gazeteci Nükhet Fermanlı ile daha yolun başında olan genç gazeteci Aysan'ın yolları kesişir. Nüzhet, Aysan rehberlik eder. Fakat Aysan oldukça hırslı bir gençtir. Adını duyurmak ve yüksek mevkiye sahip olmak ister.

Romanda Aysan, Nüzhet fermanlı'nın gençliğini hatırlatır. Aysan, bir butikte çalışan seramikçi Simay'a aşık olur. Onunla tanışmak ve arkadaşlık kurmak için çabalar. Aysan bu isteğine ulaşır fakat başarılı bir gazeteci olmak isteyen Aysan aşka vakit ayırmaz. Simay'la istikrarlı bir aşk yaşayamaz. İznik'ten gelen seramikçi Simay bu ilişkide Aysan'dan daha kararlı ve samimidir. Fakat, Aysan'ın başarılı bir gazeteci olma yolunda bir engel olmak istemez.

İdealist gazateci Aysan'ın sokak çocuğu sonsuz ile ilgili yaptığı haberler onu istediği üne kavuşturur. Medya dünyasında adını duyuran Aysan yazar Işıltı Solmaz ile tanışır. Işıltı Solmaz, Aysan'dan on yedi yaş büyük, zengin ve itibarlı bir kadındır. Işıltı Solmaz, rahat bir kadındır. Genç ve tutkulu Aysan'dan etkilenir. Aysan'ı kendi hazları için kullanır. Aysan onun sayesinde adını iyice duyurur.

Nüzhet, dönemin siyasi hayatında yapılan hataları yazılarında işlemesi sonucu işinden olur. Asla doğrularından taviz vermeyen gazeteci yalnız kalır. Bir dönem yanından ayrılmayan insanlar artık yoktur. Sevgilisi Nazenin de Nüzhet'i terk eder. Nüzhet için beklenmedik bir olay olur ve İreni İstanbul'a gelir, Nüzhet'le görüşürler. İreni, yaşlanmış o eski güzelliği kalmamıştır. Nüzhet İreni'yi görünce onun aşk sandığı takıntı hali de sona erer.

Aysan'ın üne kavuşmasında en büyük pay sokak çocuğu Sonsuz ile ilgili yaptığı haberler olur. Yine sonsuzla beraber bir haber çekimi yaparken Sonsuz, sokak çetesi tarafından silahlı saldırı sonucu öldürülür. Aysan, bu ölümden kendini sorumlu tutsa da hırsları buna izin vermez. İç çatışmalar yaşar ama içindeki sesi tutkularıyla susturup bildiği yolda ilerler. Hırsları doğrularının önünde gider.

Simay da kendine yeni bir hayat kurma hazırlığındadır. Aysan'ın kendisi ile birlikte olamayacağını anlar ve İznik'e dönme ve orada seramik işiyle uğraşma kararı alır.

Romanda medya dünyasındaki çarpıklıklar Nüzhet ve Aysan şahsında anlatılır. Nüzhet, asla doğrularından taviz vermeyen insanı temsil ederken Aysan değişken ve hırsları her şeyden önce gelen insanı temsil eder. Nüzhet, kendisi olmayı başarmak adına yalnız kalmayı göze alır. Aysan ise rüzgârın savurduğu yöne gider. Aysan'ın aşk ve ölüm gibi insani duygular karşısında bile önceliği başarılı olma tutkusuna vermesi dikkat çekicidir.

2.2.2.11.Arada Kalmış Tebessüm

Arada Kalmış Tebessüm 2010 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yayınlanır. Çokum, şiirli anlatımıyla toplum ve insan ilişkilerini sosyal psikolojiyle anlatmaya çalışır. 2001 yılını çevreleyen eserde sınıf çatışması ve ekonomik kriz işlenen konulardandır. Dikkat çeken diğer bir nokta da romanın arka planında 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat gibi çalkantılı bir dönemin yer almasıdır. Çokum bu romanı için şunları söyler:

"İnsanın bütün ideolojilerin dışında ve üstünde her zaman 'insanî özellikler' taşıdığını düşünüyorum. Bu fikrin temelinde sosyal psikoloji var; insanın değişebilirliğini bilelim. İnsanların fikirleri ne olursa olsun, ihtiyaçları baskın geldiğinde asıl insan ortaya çıkar. Tren Burdan Geçmiyor'da bunun çekirdeği var. O romanın sayfaları bana yetmedi. İşte 'abukizm' felsefesi giriyor işin içine. Biliyorsunuz, 'saçma' demek. Ama bir çeşit alay var, ironi var. Bunu kullanmak istedim. Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar romanında bir sahne hatırlıyorum. Babası ölmüştür. Şiddetli bir kış vardır. Öyle ki mezarı kazanlar gözlerini açamayacak gibidir. Üç gün sonra hava güllük gülistanlık olur. Bunun karşısında kahraman, bunu nereye şikâyet edeceğimi bilemedim, der. Burada beni çok etkileyen bir şey var. Mesela Arada Kalmış Tebessüm'de ressam Hikmet Bey, yakışıklı güzel bir insandır ama bu insan parkinson olur. Ironidir işte. Hem acı duyuyorsunuz hem gülmeniz geliyor. Ölümler olur, bir müddet sonra gidersiniz insanların kakhaha attığını duyarsınız. Acının dönüşümü... 'Abukizm'e felsefe bile demem ironidir.

Kendim üzerinde düşünürken ekonomiyi imal ettiğimi fark ettim. İdeolojik romanları bir kenara bırakalım; bugünün romancıları içerisinde, iddialı olarak

konuşmuyorum ama iktisat biraz uzak geliyor yazarlara. Ben bugün bu konuyla çok ilgilenir oldum. Belki sosyal psikolojinin bir yanında yer almasının da etkisi oldu. İnsanların her zaman birer oyuncak gibi, birer robot gibi istenilen noktalara, sanki bir gizli güçle getirildiğini görmeye başladım. Nasıl ki fikirler empoze edilir, siz onları reddeder veya kabul edersiniz. Sizin maddenizin dışında sizinle oynanmaya başlandığını gördüm, sezdim. Makineden bir parçayı alıp onun yerine bir başka parçayı koyarsınız. İnsana da aynı şey yapılıyor. İnsandan da mesela bazı inançları, bazı değerleri alıp yerine başka görüşleri koyabiliyorlar; siz buna uyum sağlayabiliyorsunuz. Bu da bana ilginç geliyor. Sistemi kabul ettirebiliyorsunuz insanlara. Mesela bir emekli, kaderim böyleymiş deyip katlanıyor. Hayır, böyle değil. Sistem düşünmemesini sağlıyor. Sen düşünme başka şeyler yap. Burada insanın özgürlüğü giriyor. Ben özgürce neye ihtiyacım olduğunu söylemeliyim. Söyleyemiyorsam burada problem var. Bunun karşılığında bazı zümreler servetlerine servet katıyor sana da burada öl deniyorsa buna itiraz ediyorum. Böylece romanıma iktisat girdi, sınıf çatışması girdi ve roman ortaya çıktı.⁸⁸

Olayların İstanbul, Yalova ve Ankara' da geçtiği roman on bölümden oluşur. Bu bölümler: Frigyalı, tortular, Leylaki Efendi, Ankara'da bir ev, gardenya kokulu rüya, turuncu zeminde olmazlar, aykırı dal, bu akşam levreğimiz var, eğlence treni, Ankara menekşesi. Roman bir şiirle başlar:

*Bir kıyıda buluşsak fırtınalar sonrası
Yıkansa dalgalarla içimiz dışımız, ne varsa kirlilerimiz
Aramızda toprak ve taş kadar yakınlık
Aramızda yağmur ve ırmak kadar iç içelik...*

Her bölüm, *Tren Burdan Geçmiyor* romanının kahramanı Sokak Çocuğu Sonsuz adını altında yazılan şiirlerle devam eder.

Yalova'da çocukları geçen dört arkadaş Fedâ, Gülheves, Güney ve İlgin'in yolları ayrılır. Fedâ, ressam olur, çocukluk aşkı Gülheves ise varlıklı bir aileye gelin

⁸⁸ Sezai Coşkun, "Bir Başkaldırı Romanı: Arada Kalmış Tebessüm", Türk Edebiyatı, No. 437, Mart 2010.

gider. İlgin ekonomist olur, güney ise mizah yazarı olmakla birlikte geceleri de müzikle uğraşır.

Romanın başlangıç bölümlerinde Ankara'da düzenlenen bir sosyoloji kongresinde sosyolog Duran Usveren Roman ve yeğeni ressam Feda da bulunur. Bu kongrede Duran Usveren'in hayatına değinilirken roman boyunca insan ilişkilerini açıklanmasında yararlanılacak olan sosyal psikoloji üzerinde durulur. Kahramanı ressam Feda'nın annesi Didem kendi sınıflarından olmayan biriyle evlendiği için aile tarafından dışlanır. Duran Usveren, kızkardeşi Didem Hanımla görüşmez. Bu sınıf ayrımı romanın ilerleyen bölümlerinde Feda ile dayısı arasında da hissedilir. Feda, dayısının kızı Günce ile yakınlaşınca dayısı onu uyarır:

"-Peki, dinle şimdi beni! Günce'nin kendisine uygun ve onu mutlu edecek, onun yükselişlerini sağlayacak, banka ekonomisini bilecek biriyle evlenmesini istiyorum. Kızımla aranızdaki yakınlaşmayı seziyorum, biliyorum. O benim biricik kızım... O benim sınıfımın insanı. O benim varlığım, bolluğum içinde büyüdü. Mahrumiyete, sefilliğe, sefil ressam sofralarına gelemez..."⁸⁹

Tren Burdan Geçmiyor romanında sokak çocuğu sonsuzun konuşmalarında gördüğümüz 'Abukizm' felesefi bu romanda da Feda tarafından benimsenir. Feda bu felsefe ışığında resimler yapar. Feda, insan meselesini sorgulayıp buna anlamlar yüklerken toplum buna izin vermez. İnsanın toplum içinde bir yer edinme yarışı ve bu yarışta dayısının üst sınıf olarak yer alıp kendi ailesinden olan insanları bu yarışın sonunda görmesi Feda'yı üzer:

"-Neden tesbihçi Osman Ustanın oğlu bu kadar ittirdi sizleri? Sınıf farkı öyle mi? Fakat bu farlar olmadan sevemeyecek mi insanlar birbirini? Ünvanlı iki insanın evladı gibi neden bir düzlükte karşılaşamıyorlar? Her şeyden arınmış... Toplumun, zamanların, tarihin bizlere eklediği bu deli gömlekleri, bu sıvalar, bu tezyinat, bu kuyruklar, hotozlar ve tüyler ve bu bu... Bu yarış neyin nesidir? İnsanlar

⁸⁹ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken, İstanbul, 2010, s.269

ille de birbirlerini ait oldukları kesimle, sahip oldukları şeylerle ve üstlerine muratta kaftanlar geçirerek...⁹⁰

Günce'nin ise babasından farklı olarak insana ve hayata bakışı bu ayrımları reddeder. Fakat Feda ile yaşadıkları onları mutlu sona götürmez. Romanda Feda'nın çocukluk aşkı Gülheves te yazdığı mektuplarla yer alır. Gülheves bu mektuplarda Yalova'dan, çocukluk günlerinden, Yalova'daki site hayatından, çalkantılı siyasi dönemlerin, darbelerin çocukları anne ve babalarından ve o dönemin sosyal hayatından bahseder. Eski günlere olan özlemini dile getirir. Biz bu mektuplarda Feda'nın diğer çocukluk arkadaşı olan Ilgın'ın da Feda'ya olan ilgisini öğreniriz. Romanın diğer kahramanı Güney ise ruh sıkıntıları yaşar. Bu sıkıntılara çözüm bulabilmek amacıyla dine yönelir ve Leylaki Efendi'den reçeteler almaya başlar. Hem çalıştığı Selsebil firmasının insanlarının 'muhafazakar' kimliklerinin 'insan' kinliklerinden önde gitmesi hem de Leylaki Efendi'nin dini duygularla gelen insanlardan edindiği paralarla rahat bir yaşam sürüp bir 'kapitalist' olması Güney'i daha da bunalıma sürükler. Güney intihar etmeye karar verir, fakat kurtarılır. Güney bu durumu şöyle ifade eder: *'Selsebil'de ceplerim doldu, fakat birileri içimi boşalttı ve başka birini koydu.'*⁹¹

Günce'yi hayatından çıkıttıktan sonra Feda'nın zihnini Ilgın meşgul eder. Onu görmek ister, hatta evlenmeyi bile düşünür. Yalova'ya gider, Gülheves'le buluşurlar. Gülheves yanlış bir evlilik yaptığını ve mutsuz olduğunu söyler. Feda ise Ilgın'ı görmek istediğini ifade eder. Gülheves ve Feda çocukluklarının geçtiği siteye gider. Fakat gittiklerinde sitenin yerinde olmadığını görürler. Feda, Ilgın'ın depremde vefat ettiğini öğrenir ve yıkılır.

Roman sonunda Feda yaptığı resimler için bir sergi düzenler. Bu sergiye davet etmediği halde dayısı Usveren'in gelmesi Feda'yı şaşırır. Dayı Usveren evlendikten sonra görüşmediği kızkardeşi Didem hanım'la da burada dörüşürler. Birbirlerine sarılırlar ve aralarındaki buzlar erir. Roman'da üst sınıfa mensup dayın Usveren'in sergiye gelmesinin sembolik bir değeri vardır. *"İnsanın bütün ideolojilerin dışında ve*

⁹⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.269

⁹¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.101

*üstünde her zaman 'insanî özellikler' taşıdığını düşünüyorum."*⁹² diyen yazar, romanı özellikle bu şekilde sonlandırmıştır. Bu bir anlamda sınıf farkının ortadan kaldırılması isteğidir.

2.2.3. Denemeleri

2.2.3.1. Güzele Bakan Karınca

Ötüken Yayınları tarafından 1997 yılında basılan eser, dil, tarih, sanat, gelenek ve görgüleri içeren, İstanbul ve doğa sevgisini de konu alan gazete yazılarının bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur.

2.2.3.2. Vaktini Bekleyen Tohum

İlk basımı Ötüken Yayınları tarafından 2000 yılında yapılan eser, Çokum'un 1998–2000 yılları arasında kaleme aldığı gazete yazılarını içerir.

2.2.4. Anıları

2.2.4.1. Hevenk-Kayıp İstanbul

2003 yılında Ötüken Yayınları tarafından yayımlanan, şiirsel bir üslup ve masalsi bir anlatımla ele alınan eserde, yazarın çocukluk yıllarına ait hatıraları yer alır.

2.2.5. Oyun ve Senaryoları

Beyaz Sessiz Bir Zambak: TRT 2'de yayımlanmıştır.

Yeniden Doğmak: Bulgaristan Türklerinin anlatıldığı senaryo, dört bölümlük dizi halinde TRT 1'de yayımlanmıştır.

⁹² Sezai Coşkun, "*Bir Başkaldırı Romanı: Arada Kalmış Tebessüm*", Türk Edebiyatı, No. 437, Mart 2010.

2.2.6. Radyoya Uyarlanmış Eserleri

Atatürk'le Mülakatlar: (Prof. Dr. İnci Enginün'le birlikte), TRT İstanbul Radyosunda yayımlanmıştır.

Hilal Görününce: İstanbul Radyosunda yayımlanmıştır.

Ağustos Başağı: İstanbul Radyosunda yayımlanmıştır.

2.2.7. Kazandığı Ödüller

Makine: Türkiye Millî Kültür Vakfı Özel Jüri Armağanı (1976) almıştır.

Zor: Dünder Taşer Roman Armağanı (1977), Kayseri Sanatçılar Derneği Hikâye Armağanı (1982) almıştır.

Hilal Görününce: Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Romancısı ve Millî Kültür Vakfı Edebiyat Armağanı (1984) almıştır.

Yeniden Doğmak: Ankara Gazeteciler Cemiyeti Basın Şeref Belgesi (1987) almıştır.

Rozalya Ana: Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Hikâyecisi ödülünü (1993) almıştır.

2.2.8. Yabancı Dillere Çevrilen Eserleri

"Çarmıh" ve "Bir Geminin Getirdikleri" adlı hikâyeler, *Burhanettin Muz* tarafından Almancaya çevrilmiş, *Der Neu Mensch In Der Türkei* adlı kitapta yer almıştır.

Bizim Diyar, Prof. Dr. Azize Caferzade'nin çevirisiyle Azeri Türkçesine aktarılmış, roman 1992 yılında Bakü'de Gençlik Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

"Tarifsiz Bir Sesin Hikâyesi" adlı öykü, Hollanda'da yayımlanan *Moderne Turkse Verhalen* adlı elli dokuz Türk hikâyecisinin yer aldığı Antolojiye girmiştir.

Sevinç Çokum'un bazı hikâyeleri *Kazan Odları, Türkistan, Edebiyat ve İnce Sanat, Azerbaycan Gençleri, Azerbaycan Muallimi* gibi dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır.⁹³

⁹³ Kevser Akın, *Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya 2009, s.19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDA KADIN VE KADINA İLİŞKİN MESELELER

3.1. Toplumsal Hayatta Kadın

Yarı göçebe bir hayat yaşayan eski Türklerde kadın erkekle eşit ve onun yardımcısı konumunda olup eşyle savaflara da katılırdı. Orta Asya'dan Anadolu'ya göçlerle başlayan ve 1950'lilere kadar süren Türk mücadelesinde kadın yine aktif konumda olmuştur. Türk kadını savaflara katılmış, göç, yokluk ve hastalıkla mücadele etmiştir. Cefakâr Türk kadını, bir yandan hayatta kalma mücadelesi verirken bir yandan da günlük yaşantısı içinde gelenek ve göreneklerini yaşamaya çalışmıştır.

1950'li yıllara gelindiğinde teknolojinin gelişmesiyle şehirdeki kadının sosyalleşip toplumsal hayata dâhil olduğu görülürken köydeki kadın hala tarlada çalışmaya devam etmektedir. Köydeki eğitim eksikliğinin de etkisiyle kadınlar sosyal haklarını kullanamaz ve zor hayat şartlarında yaşamaktadır. 1950'li yıllarda şehirdeki Türk kadınının modern hayatın içinde yer aldığı görülür. Bu yıllarda, okuma yazma oranının artması ve özellikle kız çocuklarının okula daha çok gönderilmeye başlanması önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca aile ekonomisine katkı sağlamak isteyen kadının çalışma alanı tarla yerine fabrika olmaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri "özgürleşmiş", eğitimli profesyonel meslek sahibi kadınların "ev" dışındaki hayata katılımı teşvik edilmiş; ancak bu durum, sadece üst ve orta tabaka şehirli kadınlarla sınırlı kalmıştır.⁹⁴

Çokum'un ilk dönem romanları savaş, göç gibi toplumsal ve dışa dönük konuların ağırlıklı olarak işlendiği eserlerdir. Yazarın, *Bizim Diyar*, *Hilal Görünince*

⁹⁴ Ramazan Gülendaml, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt, Konya, 2006

ve *Ağustos Başağı* gibi tarihi romanlarında kadını vatan mücadelesinin içinde cephede savaşırken, yoklukla mücadele ederken ya da topraklarını ardında bırakıp göç ederken görürüz. Yazarın, ikinci dönem romanlarında ise kadının yine yokluk ve göçle uğraşı vardır. Cephe ve cephe gerisinde mücadele eden savaş kadını, bu defa ya köyde ya da şehirde yoklukla yüz yüze gelir. Bazen köyünü bırakıp daha iyi yaşam koşullarını sağlamak için şehre göç eder, bazen de yaşadığı şehirden başka bir ülkeye. Milletçe kurtuluş mücadelesinin verildiği yılların anlatıldığı ilk romanlarda, tüm zor koşullara rağmen kadın sosyal hayatını devam ettirmeye çalışır. Bunu gelenek ve göreneklerini yaşamada direnen kadın kahramanların gündelik hayatları içerisinden görürüz. Fert üzerinden toplumun anlatıldığı diğer romanlarda ise Tanzimat öncesinde ve özellikle Tanzimat sonrasında "batılılaşma" ile birlikte bir değişim geçiren Türk kadını dikkati çeker. "Eski" ve "yeni" arasında sıkışan kadının, eskiye olan sadakati ve yeniye olan aşkının sonucu oluşan çürük meyveleri yine gündelik hayatı içinde sunulur. Böylece Türk kadınının gelenekle olan ilişkisi ve geçirdiği değişimi yazarın, ilk romanı *Zor*'dan son romanı *Arada Kalmış Tebessüm*'e kadar tüm romanları üzerinden takip ederiz.

Çokum'un romanlarında toplumsal hayatta kadın meselesini bu alt başlıklar halinde incelemeyi uygun gördük: Savaş, göç, yokluk, gündelik hayat ve gelenek.

3.1.1. Savaş

Kavga, muharebe, mücadele, harp, öldürüşme⁹⁵ anlamlarına gelen savaş, bir toplumun başka bir toplumun yaşam haklarını elinden alma uğraşdır. İnsanlık, yüzyıllardır savaşın pençesinde kıvranmış, bu uğurda nice canlar yitirilmiştir.

Türk milleti eski Türklerden bu yana varlığını devam ettirebilmek için savaşmak zorunda kalmıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya başlayan göçlerle Türkler için artık yeni bir mücadele alanı oluşmuştur. Beylikler döneminden sonra Osmanlı Devleti'nin filizlenip bir imparatorluk haline gelmesiyle Osmanlı tüm dünyaya sesini duyurmuştur. Fatih, Kanuni ve Selim gibi büyük padişahlar döneminde yükselişini yaşayan Osmanlı, XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında zayıflamaya başlar.

⁹⁵ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s.181

Özellikle Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmalarıyla kaybedilen topraklar bu zayıflığın göstergesidir. İtilaf Devletlerinin kışkırtması sonucu çıkan isyanlar Osmanlı'yı daha da güçsüz duruma getirir. Osmanlı için çöküş ve mücadele yılları başlar. Yaşlı, kadın, çocuk demeden tüm millet doğu, batı ve güney cephesinde büyük bir mücadeleye girer. Milli mücadele yokluğa, hastalığa ve onca kayba rağmen başarıyla kazanılır.

Türk Milletinin kurtuluşa giden yolda onun en büyük yardımcısı kadın olur. Kadın bağda, bahçede orduya yiyecek göndermek için çalışır. Eşini, oğlunu, kardeşini cepheye yollayan kadın asker için yardım toplar. Milli şuurunu uyandırmak için konuşmalar yapar. Şehitliğin kutsiyetiyle hemhal olan anne, şehit oğluna göz yaşları dökmeyi, mücadeleyi sonuna kadar devam ettirir. Eşini, sevgilisinin cepheden gelmesini bekleyen kadın, evinde ağlayan çocuğunu susturur.

Çokum'un romanlarında savaş konusu tüm gerçekliği ve başarılı tasvirleriyle işlenmiştir. Bu gerçeklik belgelerden ve savaş kahramanlardan alınan bilgilerden sağlanmıştır. Çokum, bu konuda, *Ağustos Başağı* romanı için şunları söyler: "*Ağustos Başağı, millî mücadele romanı... Birçok roman yazıldı bu konuda. Ama ben bu romanda Söğüt'ü mekân olarak seçtim... Millî mücadele ruhunu Osmanlı ruhuyla birleştirdim... Ve bu mücadelenin milletin zaferiyle kazanıldığı fikrini söylemeye çalıştım. Burada yaşayan canlı örneklerden (Yusuf, Veli... gibi) son gazilerimizden bir ikisini ebedileştirmek istedim... Yusuf (Asıl adı Ali Balaban) Söğüt'te bu roman için kaldığım günlerde yakından tanıyıp konuşmalarını teybe kaydettiğim zattır.*"⁹⁶

Yazar, 1978'de yazdığı ikinci romanı *Bizim Diyar*'da Osmanlı Devletinin çöküş yıllarını, Balkan Savaşı ve Rumeli göçlerini, *Hilal Görününce*'de 1853-1856 Kırım Savaşı münasebetiyle Osmanlı Kırım yakınlaşmasını ve *Ağustos Başağı*'nda Milli Mücadele'yi ele alır. Bu romanlarında kadını cepheye yardım toplarken, milli şuurunu bilinçlendirip kadınları ve bizzat savaşırken de görürüz. Yazarın diğer romanlarında ise anne, anneanne, babaanne gibi savaşı yaşamış yaşlı kadın kahramanlar, o yıllara gidip genç nesle bilgi verir. Bu kahramanların, yaşadıkları zor şartları ve savaş yıllarını kendi hikayeleriyle romanlarda karşımıza çıkar.

⁹⁶ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 2008, s.611

Bizim Diyar 'da Gülsüm Ana, karakteri otorite ve bilge bir kadın olarak yer alır. Balkanlarda çıkan karışıklıkta tüm kadınlar çaresiz ve güçsüz düşer: *Sesleri ağlamaya yakın kırık, ümitsiz kadınlar...*⁹⁷ Gülsüm Ana'dan güç ve dua almak için yanına gelirler. Eşleri ve oğulları cephede olan bu kadınlara, Gülsüm Ana güçlü varlığıyla onlara moral verir.

Romanda mücadele konusunda güçlü davranan bir diğer karakter de Gülsüm Ana'nın kızı Kerime'dir. Gülsüm Ana'nın oğlu Rıfat'ı cepheye gönderdiği için hüzünlenmesi Kerime'yi sinirlendirir. Gülsüm Ana'nın yanında cesaret bulmak için gelen kadınları Kerime, yüreklendirir:

- *Ne ağlaşıyor durursunuz! dedi Kerime. Bu benim kocamış anamın sözüne mi bakarsınız! Oğlu cephelere gideli divane olmuştur. Erkeklerinizi böyle mi uğurlayacaksınız? Böyle ağlayıp sızlanacak mı? Dinleyin beni. Gayri sözü ben aldım. Kilerinizi, ambarınızı açın. Askerimiz içindir. Dokuduğunuz ördüğünüz her bir şey onarla ayrılmalıdır. Atınız, arabanız esirgenmesin. Değirmende öğütülen un onlar içindir. Verin kadınlarım, dökün saçın! Esirgemeyin sakın.*⁹⁸ Kerime'nin eşleri ve oğullarını cepheye gönderen kadınlara ağlamaları yerine onların da mücadeleye destek olmak için ellerinden ne geliyorsa yapmaları gerektiğini vurgulamasında Türk kadınının milli mücadeledeki tavrını, cesaretini ve kararlılığını görürüz. Kerime roman boyunca tek derdi "hürriyet" olan bir kadın kahraman olarak yer alır.

Rumeli'de köklü bir aile olan Gülsüm Ana ve Ali Bey ailesinin diğer kızı Pembe de Kerime gibi düşmana boyun eğmeyen, bağımsızlığı her şeyin üzerinde gören kadın kahramandır. Fakat Pembe evlendikten sonra bağımsızlık konusunda eşinin kendisi gibi düşünmediğini görür. Eşinin bağımsızlığı önemsemeyen biri oluşu Pembe'yi de olumsuz etkiler. Romanda Kerime ve Rıfat'ın ablalarını ziyarete gittiklerinde, Pembe'nin vurdumduymaz halleri ve Sırpça şarkı söylemesi Kerime ve Rıfat tarafından eleştirilir. Saffet Sırlara boyun eğince Pembe, buna tepki gösterir:

⁹⁷ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.202

⁹⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.204

-Arabayı hazırla Süleyman Efendi çocukları alıp gideceğim. Kararım budur. Biz babamızdan gâvura teslim olmamayı öğrenmişiz.⁹⁹

Böylelikle Pembe Saffet'ten farklı ve Ali Bey'in kızı olduğunu belli eder. Bu tepkisiyle eski Pembe ortaya çıkmış olur diyebiliriz. Pembe de annesi ve diğer kardeşleri gibi mücadelecisi ve cesur Türk kadınının bir örneği olarak yazar tarafından idealize edilir.

Romanda kadınların cephede düşmanla mücadelesi ayrıntılı olarak işlenir. Balkanlarda çıkan karışıklık ilerleyince Ali Bey'in konağı da işgal edilir. Ali Bey, öldürülür. Gülsüm Ana ve ailesi İstanbul'a göç etmek zorunda kalırlar, fakat düşman askeri tarafından saldırıya uğrarlar: *Askerin biri yaklaştı. Gülsüm Ana'nın beline el attı. Çabuklukla keseyi çıkarıp arkadaşına fırlattı. Öbürü kolayca yakaladı keseyi. Sonra birisi Asiye'nin başındaki örtüyü çekti. Elmas küpeler parıldayıp göz aldı. Çıra yüzüne degecek kadar yakındı. Geriye çekti yüzünü. Uzandı el. Koparıp aldı küpeyi. Sonra ötekini. Yıkılıp düştü Asiye. Mürvet'le Ahmet çığırıp analarının üstüne kapandılar. Asker, çirayı Ahmet'in bacaklarına değdirdi. Can verir gibi bağırды çocuk. Kaçmaya çabaladı. O kaçıkça asker gülüp üstüne vardı; yanıkların acısıyla katılıp kaldı çocuk.¹⁰⁰ Zeynep Gelin'in babası Rıza Hoca müdahale etmek ister fakat düşmana yenik düşer. Zeynep kaçırlır: *Birden Zeynep'in çığlığıyla sarsıldı. Ateşler sağından solundan hızla geçiyor. Üzerine bir dağ yıkılmış gibi Rıza Hoca'nın. Bir an Zeynep'in sürüklenişini aydınlatıyor çıralar, sonra gölgeler gizliyor kızı. Hoca doğruluyor. Koşup askerlerin arasından sıyırmaya çalışıyor kızını. O güçsüz kollarıyla. Tüfeklerin dipçikleri yüzüne iniyor. Acısını duymuyor; kan boynuna doğru iniyor. Sonra Gülsüm Ananın haykırışı...¹⁰¹ Gülsüm Ana, kızları Kerime, Asiye ve gelini Zeynep'in düşmanla mücadelesi takdire şayandır. Düşmanın kadın, yaşlı, çocuk demeden ettiği zulüm, yazar tarafından etkileyici bir şekilde tasvir edilir. Asiye'nin örtüsünün çıkarılması, Zeynep'in bir anne olarak gözleri önünde çocuğuna işkence edilmesi, babasının öldürülmesi ve kendisinin düşman tarafından kaçırlması bir kadının yaşadığı büyük acılardır.**

⁹⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.212

¹⁰⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.231

¹⁰¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.231

Osmanlı –Kırım savağını anlatan *Hilal Görününce*'de de bizzat savaşa maruz kalan kadını görürüz. Osmanlı'ya yardım ettiği için Hacı İsa Bey'in oğlu Yakup'u Kossaklar arar. İsa Bey'i döve döve sorguya çekerler. O sırada Giray gelir onu Yakup zannedip öldürürler. Bu haber duyulunca feryatlar kopar:

Ayak sesleri, feryatlar yaklaştı. Çok geçmeden Altın Ana avludan içeriye daldı, koşup oğlunun başına çöktü. Yırtıcı dişi bir arslana benziyordu. Şirin ise Giray'ın başucunda kıpırtısız bir kaya gibi duruyordu. Bahadır'la Nurdevlet Altın Ana'nın bağirtısına uyanmışlar, çıplak ayaklarıyla avluya fırlamışlardı. Cebbar davranıp onları içeriye soktu. Giray'ın vurulduğunu duyanlar avluya koşuyorlardı. Altın Ana oğlunun üzerine kapanmıştı. Nerdeyse onu parça parça edecekti. Şirin onu omuzlarından tutup çekti.¹⁰² Altın Ana ile oğlunun düşman tarafından öldürülmesiyle evlat acısı yaşayan anneyi, Şirin ile de eşini kaybeden kadını görürüz. Şirin'in, Altın Ana'yı tutup kaldırması Türk kadının acı karşısındaki metanetinin ve sabrının somutlaştırılmış halidir.

Altın Ana karakterinin yanında *Ağustos Başağı*'nda da Ayşe Ana oğlunu savaşa kaybetmiştir. Esmâ, keçileri alıp tepeye gider. Söğüt'ten bir hayli uzaklaşmıştır. Burada düğünlerin ve yörük bayramlarının Ayşe Ana'sı ile karşılaşır. Aralarında konuşma başlar. Ayşe Ana, kendini tanıtır, Ayşe Ana, Esmâ'ya Galiçya'yı bilip bilmediğini sorar. Esmâ, bilmediğini söyler. Ayşe Ana bunun üzerin Galiçya'da oğlunun şehid olduğunu söyler:

Ben de pek bilmem ya... Oğlum orda şehid gitti. Efendi dayanamadı bu acıya... Çok sürmedi, derlenip toparlanıp gitti. Ben dayandım. Nasıl dayandığıma da şaştım. İşte böyle. Arslan gibi oğlumu şehid ettiler.¹⁰³ Ayşe Ana karakteri romanda vatanın bağımsızlığı uğruna cepheye yardım toplayan ve kadınları bilinçlendiren bir kahraman olarak yer alır. Bu özellikleriyle ön planda olan Ayşe Ana'nın, şehit annesi olarak da gösterdiği sabır ve mücadele önemlidir.

¹⁰² Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.331

¹⁰³ Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.139

Türk kadını eski Türklerden bu yana erkeğini yalnız bırakmaz, onunla beraber savaşa gider. Eğer savaşa gidemezse cephe arkasında elinden geleni yapar. Milli mücadelenin de kadınsız kazanılmadığı aşikârdır.

Ağustos Başağı'nda Fitnat Hanım'ın konağına yufka açmak için toplanan kadınların konuşmalarından milli mücadelenin başladığı çıkarılır. Kadınlar çatışmaların büyüyeceğinden korkmaktadırlar:

*Orduya ekmek dediniz de hatırıma geldi. Biz şurada yufka açarken İzmir'de, Aydın civarında çarpışmalar olur. Bu iş büyüyecek gibi gelir bana. Ne dersiniz? O zaman orduya ekmek de pişirmek var... Su da taşımak.*¹⁰⁴ Milli Mücadele yıllarında erkek cephede savaşırken kadın cephe gerisinde mücadele verir.

Kadının bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesinde edindiği yeri roman kahramanı Şemsi Efendi'nin de konuşmalarından çıkartabiliriz:

Şemsi Efendi,

*-Doğru dedi, Güler yüzü yetiyor insana. İnşallah yakında Söğüt'e biz de ineriz. Baksana bizim kadınlar geçende dolanıverişler. Kolları şimdiden sıvayıp kerpici karmak isterler. Ben de dedim ki "Bu kadın işi değildir. Evi erkek yapar, içini kadın döşer. "Bizim hanım çıktı bana. Ne derse beğenirsiniz? "Savaş sırasında şu kollarda ne işler gördük, şu ayaklar ne çile çekti bilir misin?"dedi. "Değme erkek bizim çektiğimiz zahmeti çekemezdi. Hamallıktan, rençberliğe her işi gördük. Helal de olsun" İşte böyle dedi. Ben de bu laflar karşısında pes ettim. Çünkü İnebolu'dan – Kastamonu'dan nice kadının Ankara'ya mermi taşıdığını gözlerimle gördüm. Bazısı milli müfrezelere katılıp düşmanla vuruştı. Bunu da bilirim. Onun için sustum kaldım.*¹⁰⁵

Çokum'un kadın kahramanlarından bir kısmı da savaşa dair yaşadıklarını ve hatıralarını genç kuşağa aktaran karakterlerdir. Bunlar hem geçmişle ilgili bilgi edinilmesini sağlar hem de geçmişle yaşanan zamanı kıyaslamaya yarar. Sahip

¹⁰⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.56

¹⁰⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.436

olunanların kıymetini bilmenin gerekliliği konusunda bir hatırlatıcı görevi görür. Yazarın birçok romanında bunu görürüz. Milli değerler, vatan, bağımsızlık konularında çok hassas olduğunu bildiğimiz Çokum'un bu kahramanları özellikle konuşturduğunu düşünmekteyiz. Zor şartlar altında yaşayan ve birçok kayıp verildiğine şahit olan bu kadınlar, milli değerler konusunda daha dikkatli, yokluğu gördükleri için israftan kaçınan, vatansever, sabırlı Türk kadınlarının simgesidirler.

Bizim Diyar' da Gülsüm Ana, doksan üç harbinde babasını kaybetmiştir, o acılı günleri bizzat yaşamıştır. Hamamda kızı Pembe'nin beğenilmesi üzerine kızının el işlerinde iyi olduğunu söyler. Kendisinin de bu işleri annesinde öğrendiğini ifade eder. Böylece konu çocukluğuna gelir. O zamanlar Rumeli'de gayrimüslimlerle iç içe yaşadıklarını, sonrasında ise Rusların işleri karıştırdığını vurgular. O yıllardan ve savaşın verdiği acıdan bahseder:

*... Babam, doksan üç harbinde şehid gidince, ağlamaktan anamın gözüne perde indiydi. Hala saklarım görür iken yaptığı dantelleri, örtüleri. Zavallı anam, Ömer Paşamız için dua ederdi. Biz bu gayrimüslimlerle iç içe yaşadık ya Moskof onları dürtmezden önce, hiçbir düşmanlığımız olmamıştır birbirimize. Dersaadet'te Para denilen semtte de çok ecnebi vardır. Biz bunları içimize aldık, sürmedik, itmedik. Şimdi bu balkan toprağı sallanıyor kızım hey! Doksan üçte çok kimseler göç ettiydi. Yalnız Palanka'da beş yüzden fazla insanımız telef olmuştur. Biz çok acılı günler gördük...*¹⁰⁶

Zor romanında Kerim, İstanbul'a çalışmaya gidecektir, bir ayrılık hüznü yaşamaktadır. Ninesi de eskiye dönerek savaş zamanı yaşadıklarından bahseder. Zühre Nine savaş zamanında eşini askere yollamış, hem ayrılık hem yokluk hem de hastalıkla mücadele etmiş bir kadındır: *"Ayrılık her kişinin başına gelmiştir" diyordu Zühre Nine. "Deden kaç yıl esgerlik yaptı. Harp zamanlarıydı. Bir geldi, Hatçe kızım ateşler içersinde yatup !! baba nerelerdesin, nerelere gittin? "deyi mi, üç mü o kadar görebildik yüzünü. Bir gün üç beş adam indiydi şu dağdan. Amanın esgerler evlerine döndüler, bizimkisi yok. Ben nerelere gideyin. Evler, köyler! deyi çıkırır ağlardım.*

¹⁰⁶ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.18

*Akşama kalmadı, bizim ahır kapısı açıldı oğul. Geldi. Hastaydık, iyileştik. İşte böyle...*¹⁰⁷

Romanda Zühre Nine'den sonra kızı Hatice Hala da savaş yıllarında yaşadıklarını genç nesle anlatan karakterdir. Hatice Hala yaşadığı zorlukları Kerim'e anlatır:

*-Eski zamanlar daha bir zordu oğul! Yine de Allah ömür versin, iyi dayandı anam. Havasından suyundan mı nedir. Kaç yıl oldu ben buraya geleli. Bir rüya gördüm sanıyordum. Türlü türlü hasretlikler çektik oğul. Harpten sonra babam hastaneye gitmişti. İğne yapar, yara bere sarardı.*¹⁰⁸

3.1.2. Göç

Kervan, kabile, merhale, konak, sefer¹⁰⁹ anlamlarına gelen göç tarih boyunca tüm toplumları etkileyen bir olgudur. İnsanlar, savaş, doğal afetler, ekonomik sıkıntılar, daha iyi şartlarda yaşama beklentisi ve macera tutkuları sebebiyle göç etmek durumunda kalırlar.

Türklerin tarihine bakıldığında göçe yabancı bir millet olmadıkları görülür. Orta Asya'dan Akdeniz'e oradan da tüm Avrupa'ya göç eden Türkler, İslamiyeti kabul ettikten sonra da bu özelliğini devam ettirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu fethettiği yerlere Türk unsurlarını yerleştirmiştir. Bu dönemde iç göç de teşvik edilmiş ve nüfus kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise dışarıda kalan Türk unsurlardan bir kısmı mübadele yoluyla Türkiye'ye gelmiştir.¹¹⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybetmeye başladığı XIX. Asırdan itibaren özellikle Balkanlarda çeşitli milletler, bağımsızlığını ilan eder. Balkanlardaki Türkler, zorunlu olarak Anadolu'ya göç etmek durumunda kalırlar. 1960'lı yıllardan

¹⁰⁷ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.17

¹⁰⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.25

¹⁰⁹ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s.181

¹¹⁰ Yunus Ayata, *Türk Edebiyatında Dış Göç Bir Dış Göç Romanı Olarak Çırpıntılar*, Turkish Studies, sayı 3, 2008, s.98

sonra ise insanlar ekonomik sıkıntılar sebebiyle Avrupa ülkelerine yapılan göç ederler. Öte yandan II. Dünya Savaşı'ndan tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla köyden şehre olan iç göçler de artmıştır.

Göç yaşayan kadın, bir yandan gittiği yerin şartlarına uyum sağlamaya çalışırken bir yandan da sahip olduğu değerleri kaybetmemek için uğraşır. Bu bakımdan başka bir şehre ya da başka bir ülkeye göç eden kadın büyük zorluklar yaşar.

Ramazan Gülendamlar bu konuyla ilgili şunları söyler:

*"Göç ile şehre gelen kadınlar, geleneklerin ve toplumsal değerlerin etkisi altında ekonomik ve siyasi hayatın dışında kalmakta; toplumsal hayattaki yerleri, ev içi rolleriyle sınırlanmaktadır. Göç sırasında kadın, geleneksel değer yargılarının ve töresel baskının altında ezildiği gibi hem örgün eğitiminin düşüklüğü hem de mesleki bilgi ve beceri eksikliği nedeniyle kamusal hayata katılmaz, evi ve yaşadığı mahalle çevresi ile sınırlı bir hayat sürer."*¹¹¹

Çokum'un romanlarında da göç olgusunun sıkça işlendiğini ve göçü yaşayan insanların sıkıntılarına yer verildiğini görürüz. *Hilal Görününce* ve *Bizim Diyar* romanlarında bir kısmını Balkanlarda ve Kırım'da bırakılan, bir kısmı da zorunlu göçü yaşayan Türklerin sorunlarını dile getirir. Yazarın romanlarında, insanlığın acı gerçeği savaş yüzünden yapılan bu göçler yanında ekonomik yetersizlikler sebebiyle yapılan göçler de vardır. *Gülyüzlüm* romanında bir anne ve kızının köyden kente göçü anlatılırken *Çırpıntılar*'da daha iyi şartlarda yaşama umuduyla bir ailenin Avustralya'ya ettiği göç, konu edilir.

Hilal Görününce ve *Bizim Diyar* gibi romanlarda savaş gibi toplumsal bir sorun sebebiyle göç eden kadını görürken *Gülyüzlüm* ve *Çırpıntılar* romanlarında daha ekonomik ve bireysel sebepler dolayısıyla göç eden kadını görürüz.

Bizim Diyar'da Rumeli, işgale uğrayınca Gülsüm Ana, tek çareyi Anadolu'ya göç etmekte görür fakat bu durum onu üzer. Çünkü Rumeli'de gelenek görenekleri

¹¹¹ Ramazan Gülendamlar, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkım söğüt, Konya, 2006, s.40

yaşayan, fakirin karının doyuran gayet zengin ve seçkin bir ailedirler. Gülsüm Ana'ya yaşadıkları yeri ve bu varlığı bırakmak zor gelir:

-Biz de oynarız . Değil mi gelinim? Döne döne oynarız. Nerde uygun yer görür, dururuz değil mi Cemil Bey? Muhacir olmuşuz artık. Bağı bahçeyi, Abdullah Bey'in çeşmelerini, koyduğu diktiği her taşı bırakıp gitmedeyiz. Arkamızda dimdik durur mu bu taşlar? Yıkarlar değil mi gelinim? Yıkar da geçerler. Kalk da gör benim cömert elli babam, fakirlerin babası Abdullah Bey! Rumeli ne hale gelmiştir gör! Kızın torunun yollara düşmekte ve senin ocağını terk etmektedir, gör! Mangal yakar döne döne oynarız.¹¹²

Rumeli'deki varlığını yitirdiğini anlayan Gülsüm Ana, canlarını kurtarabilmek için İstanbul'a gitme planı yapar, bu sebeple Seyis Koço ile konuşur. Seyis Koço ona para vermesi karşılığında yardım edeceğini söyler. Gülsüm Ana, çaresizdir, düşünür, Koço'nun teklifini kabul eder ve toparlanırlar. Düşman içinden geçip gideceklerdir, bu sırada Koço onlara yardım edecektir. Gülsüm Ana kızlara saçlarına un bulayıp sırtlarına yastık bağlamalarını söyler, çünkü düşman askerinin kızları alabileceğini düşünür. Bu yüzden yaşlı gözükmeleri lazımdır:

-Tez hazırlanın dedi. Eline birer değnek alın kızlarım. Yüzünüzü örtün. Saçınızı una bulayın. Sırtınıza birer yastık bağlansın. Yüzünüzü örtün. Rıza Hoca, neyzen Dede ve öteki kocamışlar da sıkıca giyinsin. Aman kızım tapuları iyi saklayın. Namaz kılınıp, dualar edilsin. Ayaklarınıza çuval paçası sarın. Onca yol yürüyeceğiz.¹¹³

Gülsüm Ana, artık İstanbul'dadır, iyice bitkindir. Yolda gördükleri, yaşadıkları- Ali bey'in düşman askeri tarafından öldürülmesi, gelin Zeynep'in kaçırılması onu iyice yaşlandırmıştır. Bir yandan İstanbul'a alışmak burada yeni bir yaşam kurmak ve yoklukla erkeksiz mücadele etmek düşüncesi bir yandan arkada bıraktıklarının hüznü Gülsüm Ana'yı derinden yaralar: *Yaşlı kadın avlunun güneşli köşelerinde gezdirdi bakışlarını. Acıya alışmış, dertleri kabullenmiş bir hali vardı. Güneş, İstanbul ve arkasında Balkanlar...¹¹⁴*

¹¹² Sevim Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.214

¹¹³ Sevim Çokum, a.g.e., s.227

¹¹⁴ Sevim Çokum, a.g.e., s.245

Vatansever ve güçlü Türk kadınının simgesi Gülsüm Ana, düşmana karşı bir erkek gibi direnir. Ali Bey'i kaybetmesine rağmen acısını içine gömüp aileyi bir arada tutar. Yolda verdiği kayıplardan sonra İstanbul'a gelince yoklukla mücadele eder, zor günler yaşar, sonuna kadar direnir. Fakat ihtişamlı ve itibarlı bir aileye sahip bu cesur kadının bütün o varlığını kaybetmesi onu içten içe yıkar. Rumeli'de herkesi giydiren, yoksulun karnını doyuran bu köklü ailenin kızları göçe maruz kalınca evlerde temizliğe başlar. İhtişamlı ve itibarlı bir aileye sahip bu cesur kadının bütün o varlığını kaybetmesi onu içten içe yıkar. Daha fazla dayanamaz ve vefat eder. Gülsüm Ana'yı bu özellikleri ve sahip olduğu aile münasebetiyle Osmanlı İmparatorluğu'na benzetebiliriz. Koca bir imparatorluğu çöküşü ile Gülsüm Ana'nın içten içe yıkılıp vefat etmesi arasında özdeşlik kurulabilir.

Osmanlı –Kırım savaşını anlatan *Hilal Görününce*'de de savaş kadınına görürüz. Anlatıcı yazar, Zehra Ana'nın Kırım Türkleri ile Osmanlı arasına fitne sokulmasında şikâyetçi olduğunu söyler. Zehra Ana, Kırım'ın geleceğinin Osmanlı'nın o topraklardan çekilmesine bağlı olmadığını, Moskoftan dost olamayacağını ve Rusya'nın içlerine fesat soktuğunu, ilim yuvalarına el attığını ifade eder. Giray'la konuşmasında sahip olduğu toraklardan gideceklerini öğreniriz. Giray Zehra Ana'nın gözlerinde Anadolu'yu, Karadeniz sularını kısaca Osmanlı'yı görür: *Zehra Ana bunları anlatırken bazen kendini tutamayıp ağlardı. "Kim bilir" derdi, "Belki bir gün buralardan biz de hicret edeceğiz. Alnımızda ne yazılıdır, bilmeyiz ki..." Giray, o an Zehra Ana'nın gözlerinde, Anadolu'ya giden yolun, Karadeniz sularının çarpıntılarını görür gibi olurdu...*¹¹⁵

Zehra Ana karakterinde de Gülsüm Ana da olduğu gibi vatanseverlik, yaşadığı topraklara bağlılık özellikleri görülür. Balkanlar'da çıkan karışıklıktan İtilaf Devletlerinin ve özellikle Rusya'nın yararlanması sonucu topraklarını kaybeden insanların yaşadıkları dile getirilir. Balkanlardaki insanları yakından tanıyan Çokum, Zehra Ana ve Gülsüm Ana şahsında bu göçe maruz kalan tüm kadınların acılarını duyurur.

¹¹⁵ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.126

Çokum, savaşı ve göçü bizzat yaşayan kadınlar yanında daha önceki kuşaktan öğrendiklerini anlatan kadın kahramanlara da yer vermiştir.

Zor' da Nesrin Hanım eşi Doktor Cevdet Bey'in kadınları kürtaj etmesine karşıdır. Kendisinin bir çiçeği bile koparamazken onun kaç cana kıydığını söyler. Cevdet Bey de iki buçuk aya kadar kürtajı normal olduğunu ayrıca kürtajın nüfus artışının yarattığı sorunlara önlem olduğunu belirtir. Bunun üzerine Nesrin Hanım nüfus artışının sorun olmadığını, savaşlarda çok insan kaybedildiğini vurgular, savaşı ve göçleri yaşayan annesinin anlattıklarını hatırlar: "*Artsın varsın. Ne olacaktı? Savaşlarda az mı kıyılmışız? Anam sağ olsaydı da anlataydı göçlerini...*"¹¹⁶

*Çırpıntılar'*ı "modern göç romanı" diye nitelendiren Çokum, bu eserde İstanbul'dan Avustralya'ya göç eden ve orada tutunma çabası veren bir aileyi konu alır. Kültürel farklılıklar ve yabancılıklarla dolu olan bu ülkede Esra bir eş ve anne olarak ayakta kalma mücadelesi verir. Tekin, Avustralya'ya alışamayıp ve İstanbul'a dönmek isterken Korhan'da okulda sorunlar yaşar. Esra, bu yabancı ülkenin şartlarına uyum sağlamaya çalışır. Eşi ve oğlunun yaşadığı sıkıntıları çözme noktasında bir kadın olarak mücadele verir.

Esra ve Tekin ailesinin Avustralya'ya göç etmeleriyle yaşadıkları zorlukları, anlatıcı yazarın şu cümleleriyle görürüz:

Doğrusu kolay olmamıştı buraya yerleşmeleri... Bu düzene alışmaları. Bir dost yüzü görebilmek, birileriyle aynı dilden konuşabilmek için Hostel'den boyna Sydney'e giderlerdi. Sydney'e gitmek onlar için bir bayram gününün mutluluğu demektir. Orada Türk çoktu. Yabancı eşyalarla döşeli olsa da Türk evleri başkaydı. Güler yüzlerle aydınlanırdı odalar. Sesler coşkunluk dolu olurdu. Birbirleri için parçalanırlardı... Kimi zaman bir kilim, bir yastık, bir nakış, ülkelerini hatırlatıverirdi. Kadınlar mantı yoğururlardı mesela, çiğ börek yaparlardı. Bizim bağların çiçekleri ördükleri dantellere yansırırdı, içlerindeki hasret bir de... Eş dost toplanıp barajlara, ormanlara, mağaralara giderlerdi. Ateş yakarlardı orda burda.

¹¹⁶ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.56

*Çardaklar altında oturup birlikte şarkılar türküler okurlardı. Eğlenip gülererek, içlerindeki hasreti bastırır iterlerdi...*¹¹⁷

Avustralya'da kültür farklılığı gibi çeşitli sorunlar yaşayan aile İstanbul'a dönmeye karar verir. İstanbul'a geldiklerinde aslında buraya da yabancı olduklarını görürler. Tekin kendine uygun bir iş bulamaz, Esra Avustralya'daki evini özler, İstanbul'daki evinde sıkılır, Korhan ise okulda sorunlar yaşar. Avustralya'dayken eğitimin farklı gelmesinden dolayı sıkıntı yaşayan Korhan, İstanbul'da da aynı sıkıntıyı yaşar. Esra, bir anne olarak oğlunun bu sorunuyla yakından ilgilenir, okula gider, eğitimle ilgili kitaplar alır. Fakat gördüğü şey Türkiye'de de eğitimin onlara yabancı gelmesi, daha doğrusu eğitimin yabancılaştırılmasıdır. Korhan bir üst sınıfa geçemez, bir gece eve geç gelir, babasıyla tartışır. Korhan evi terk edip Avustralya'ya gider, annelik duyguları yoğun olan Esra buna dayanamaz, eşinden ayrılmayı göze alıp o da Avustralya'ya döner. Arada kalmışlık ve kültür çatışması yaşayan bu aile yine Esra'nın bir bebek dünyaya getirmesiyle tekrar Avustralya'da birleşir.

Esra, karakteriyle göçün bir kadının yaşadığı zorlukları gördük. Bir yandan kendi dünyasını kurmaya çalışan Esra, bir yandan da anne ve eş rollerinin hakkını vermeye çalışmıştır. Avustralya'da Helga ve Caroline gibi arkadaşları olsa da o yine de farklılıklardan dolayı kendini yalnız hisseder. Gündelik hayatı içine Türk gelenek ve göreneklerinden renkler katmak ister. Türkiye'ye geldiğinde de ev hayatı içinde yine yalnızlığı hisseder. Esra'nın yaşadığı bu sıkıntılar, aslında göçü yaşayan ve iki kültür arasında kalan tüm kadınların sıkıntılarıdır.

Gülyüzlüm' de hasta eşi Kadir vefat edince çocukları ve borçlarıyla tek başına kalan Zeynep, kızı Ayşenaz ile şehre göç eder. Bir yandan hayatta kalma mücadelesi veren ana-kız bir yandan da şehirdeki yaşam koşullarına ve farklılıklarına alışmaya çalışır.

Zeynep, şehre gitmeye kara verince Ayşenaz, anasından ayrılmak istemez ve beraber giderler. Şehir hayatı, Zeynep'i korkutur. Ayşenaz'ın bakış açısıyla anlatıcı yazar, bu durumu şöyle ifade eder:

¹¹⁷ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.15

Düşünüp duruyordu anası. "Nasıl gideceğim. Nasıl yapacağım oralarda... "diye. "Rahmetliden emekli maaşı bağlandı ama, bu zamanda paranın kıymeti yok. Bir de şu borçlar boynumuzu büktü. Toprak da küstü bize. Bak bu yıl ne soğan oldu ne patates... Salatalıklar daha küçücükken boyunlarını eğip büyüyemediler. Domatesler hiç olmadı. Radyasyon dediler, bilmem ki ondan mı? Şerife Ana toprağın bereketi kalmadı, biz kurttuk der. Bilmem işte. Hem kadir öleli bağda bahçede gözüm kalmadı. "¹¹⁸

Tüm bu tedirginlikle beraber Zeynep ve Ayşenaz köylerinden İstanbul'a doğru yola çıkarlar:

Şimdi arkalarında renkli kıpır kıpır bir kalabalıkla, yola doğru iniyorlardı. Zeynep, bu kendi kabuğuna gömülmüş evlere, tüten bacalara, ıslak güz otlarına, Kadir'in yetişkin acılarına alıcı gözle, bir daha görmeyecekmiş gibi baktı. Ah o ağaçlar baharda nasıl pıtırak gibi çiçek açarlardı... Şimdi dallarda kalan üç beş yaprak rüzgarın kuvvetlice ıslığıyla dökülecekti tabii. Belki arkalarından savrulup giderlerdi. Kuytu bir yerlere düşer, fark edilmeden toprağa karışırlardı. Asım kara bavulu hevesle taşıyordu. Yüreğinde yaz fırtınalarıyla... Ayşenaz'ın ağustos böceği gibi durmaksızın sorduğu şeyleri kısa cevaplarla geçiştiriyordu.¹¹⁹ Şehirde ayakta kalma mücadelesi veren Zeynep, çalıştığı evde temizlik yaparken sakatlanır ve köyüne döner. Köyünde kendini işe yaramaz görür, çocuklarının karşısında başarısızlık duygusu yaşar. Borçları ödemek ve mücadeleye kaldığı yerden devam etmek için, "Geliyorum şehir! Yine savaşım var seninle... geliyorum işte. "¹²⁰ diyerek tekrar İstanbul'a gider.

Esra ve Zeynep karakterlerinde göç sonucunda yaşanan tüm zorluklara rağmen kadının asla güçsüz duruma düşmediğini görürüz. En zor zamanlarında bile, hep mücadele eden, savaşan kadın profili dikkat çekicidir. Esra'nın tekrar Avustralya'ya gidip ailesini birleştirmesi, Zeynep'in de tekrar İstanbul'a çalışmak için gitmeye karar vermesi bunun somut örneğidir. Bu kadınları başarılı kadın tipleri olarak değerlendirebiliriz.

¹¹⁸ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.16

¹¹⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.24

¹²⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.176

3.1.3. Yoksulluk

Yoksulluk: Fakirlikle¹²¹ kadının mücadelesi hiç bitmemiştir. Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında zayıflamaya başlar. Artan savaşlar, erkeklerin cephede oluşu, hastalıklar kadınların işini iyice zorlaştırır. Kadınlar bir yandan erkekleri olmadan yaşamlarını devam ettirmeye çalışırken bir yandan da askere gıda, giyecek gibi ihtiyaçlarını temin etmeye çalışırlar. Özellikle Milli Mücadele Dönemi'nde cesur ve fedakâr kadınlar tüm bu sıkıntılarla canla başla mücadele ederek Türk kadınının gücünü gösterirler.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise köyden kente göçler artar, kadınlar aile ekonomisine katkıda bulunmak için zor şartlar altında çalışırlar. Bu dönemde özellikle köylerde fakirlik daha yoğun kendini gösterir. Kentteki kadın da köydeki kadın da yoklukla mücadele eder.

Günümüzde de devam eden bu sorun, kadınları düşük ücretle çalışmaya iterken bazı zayıf karakterli kadınları da yoksulluk sebebiyle kötü bir hayatın içine atıldığını görürüz.

Çokum'un romanlarında yoklukla mücadele eden kadın, değişmeyen kahramanlarından. İlk dönem romanlarında bu kadın, daha çok savaşın getirdiği yoklukla mücadele ederken karşımıza çıkar. Sonraki romanlarında, köyden kente göçle, eşini kaybeden kadınla, çalışma hayatına atılan kadınla ve son romanı *Arada Kalmış Tebessüm*'de de 2001 yılındaki ekonomik kriz sebebiyle yokluğu tekrar hatırlayan kadınla görürüz. Çokum'un yokluk kadınları hep başı dik, sabırlı, kanaatkâr ve mücadelecilerdir. Ayrıca bunlar, varlığı gördüklerinde yine eski yokluk günlerini hatırlayan, israftan kaçınan, yarını düşünen, tedbirli kadınlardır. Gelecek nesilleri de bu günlerden haberdar edip sahip olduklarının kıymetini bilmelerini sağlayan, onları bu anlamda bilinçlendiren yaşlı kadın kahramanlar da dikkat çekicidir.

¹²¹ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara, 1983, s.248

Bizim Diyar'da kadınlardan biri düşman işgali karşısında ne yapacaklarını sorar. Gülsüm Ana, da yokluğu ve içine düştükleri sıkıntıyı dile getirerek vatanın kurtarılması uğruna her türlü çileyi çekmeye razı olduğunu dile getirir:

-Bre kadınlar! Kehanette bulunamam. Ağaç diktik uzun ömürlü oldu. Yüksek tepelere ev kurduk, dayandı yıkılmadı. Denendik, kadınlarım kızlarım! Kusursuz olamadık. Çünkü Hazreti Süleyman'ın illerini bilirsiniz... Çünkü Babil bahçelerini bilirsiniz... Çünkü Babil kulesini de bilirsiniz. Varlığı tatmakla yokluk bilinmez. Gün gelir çile de çekeriz, kuluz. Doğruların yanında eğriler çoktur. Şimdi yıkılmış bahçeleri nasıl yeşertelim yeniden?¹²²

Kerime ablası Asiye'ye bu kadar unla kaç gün geçirebileceklerini sorunca Asiye de çaresiz olduklarını ama mücadeleye devam edeceklerini söyler:

-Ya cephedekiler ne yer, ne içer? Yüreğimiz tükendi mi kuru diken, ağaç kabuğu yeriz. Ne yapalım kardeşcağızım.¹²³

Ağustos Başağı'nda Fitnat Hanım, Esmâ'yı görür ve bağdaki kadınları çağırmasını söyler. Mantı açmak ve türkü söylemek ister. Esmâ kadınların gelmeleri konusunda tereddütlü olduğunu, savaş ve yokluktan bahsederek bağlarını bırakamayacaklarını ifade eder. Fitnat Hanım'ı burada ülke meseleleriyle ilgisiz, zevk ve paraya düşkünlüğüyle diğer kadınlardan farklı bir profil çizer:

-Söyleyim söylemesine de, gelirler mi bilmem. Bağları bırakamazlar. Ortalıkta şeker yok. Askerlere pekmez gidecek. Onun için çabalayıp dururlar...¹²⁴

Gülyüzlüm romanında eşini kaybeden Zeynep'in köyünde yalnız kalması ve yoklukla verdiği mücadele anlatılır. Zeynep para kazanmak için köyden kente gitmek zorunda kalır:

Düşünüp duruyor anası "Nasıl gideceğim. Nasıl yapacağım oralarda..." diye. Rahmetliden emekli maaşı bağlandı ama bu zamanda paranın kıymeti yok. Bir de şu

¹²² Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s.203

¹²³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.217

¹²⁴ Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007, s.297

borçlar boynumuzu büktü. Toprak da küstü bize. Bak bu yıl ne soğan oldu ne patates... Salatalıklar daha küçükken boyunlarını eğip büyüyemediler. Domatesler hiç olmadı. Radyasyon dediler, bilmem ki ondan mı? Şerife Ana toprağın bereketi kalmadı, biz kuruttuk der. Bilmem işte. Hem Kadir öleli bağda bahçede gözüm kalmadı.¹²⁵

Zeynep kızı Ayşenaz'la konuşur. Düşüncelerini ve gerçekleri onunla paylaşır. Ayşenaz gitmeye pek gönüllü değildir. Annesini ikna etmeye çalışır. Annesi ise durumu ona anlatır. Bir anne olarak çocuklarının isteklerini yerine getirme zorunluluğunu ifade eder. Eğer bunları karşılayamazsa kendi varlığının anlamsız olduğunu söyler:

"Yarın öbür gün büyüyeceksin. Çeyiz çemen istersin. Başımız dik olmalı ele karşı. Artık buralar şehir yerlerine benzemeğe başladı, her şeyi hazır alıp giyeriz. Buna dağ dayanmaz kızım. Sen de biliyorsun bunları. Kaç defa anlattım. Hem Asım okumalı. Babası öyle isterdi, öğretmenleri de söylediler. "Bu çocuğa yazık etmeyin, okusun... "dediler. Ben size yiyecek aş, eğninize giyecek bir hırka bulmazsam öleyim daha iyi... "¹²⁶

Ayşenaz'ın yengesi Gülseren türküler söyleyerek ev işlerine koyulurken Ayşenaz da ona yardım eder. Gülseren, Ayşenaz'a marifetlerini sıralar, yaptığı işleri Ayşenaz'a gösterir. Biz o dönemde kadınların yokluğa rağmen ne kadar üretken ve verimli olduklarını öğreniriz. Elektrik yoktur, kadınlar lamba aydınlığında danteller örüp kasnak işlemişlerdir. Gülseren de bu kadınlardan biridir:

... Sonra Gülseren Abla marifetlerini sıralıyor, kurabiyeler, börekler yapıyor, dantellerini gösteriyordu. Yokluklara rağmen gerçekleşmesi gelecek günlere bırakılmış isteklerin heyecanlarıyla hayatını anlatıyordu. İşte şu lamba ona ninelerinden kalmış. Daha İstanbul evlerine bu pırıl pırıl ışıkları gönderen elektrik hatları yokken. O zamanlar bu cam göbeği lambanın aydınlığı büyük sofralardan

¹²⁵ Sevinç Çokum, *Gülyüzüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.15

¹²⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.18

*merdiven başlarına geniş odalara taşınıp durmuş. Ve lambanın aydınlığında nineler ne danteller örmüşler, kasnaklar işlemişler...*¹²⁷

Zor 'da Kerim'in kişiliğinin oluşmasındaki en önemli unsur olarak yer alan Zühre Nine, savaş ve yokluk görmüş bir kadındır. Torunu Kerim İstanbul'a çalışmaya gidecektir. Fakat Kerim kaygılıdır. Zühre Nine onu cesaretlendirmek için geçmişten bahseder. Geçmişle yaşadıkları zamanı kıyaslar. Yoklukla kadın başına nasıl mücadele ettiğini anlatır. O zamanlar durumun daha vahim olduğunu ama yine de üstesinden geldiğini dile getirir:

*-Amanın ben nerelere gideyin. Korkuyu sal at içinden oğlanım! Kendini üzme. Şimdi eski sıkıntılar yok. Biz eğnimize giyecek göyneği bile kendimiz dokurduk. Deden esgere gittiğinde dediler ki, " bu kadın tek başına nasıl çift süreceksin" O zaman öküzümüz yoktu; mandamız vardı. Belime bir dilim ekmek sarardım. Akşama kadar gün altında çapa çapardım. O ekmeği yemeden eve dönmezdim...*¹²⁸

Zühre Ana'nın kızı Hatice Hala da Nigar hanımlara gittiği bir gün onunla sohbet edip eski günleri anarlar. Hatice Hala eşi Recep enişte ile evliliğinden, bir başkasının gelinliğini giydiğinden bahseder. Konuşmanın devamında şunları söyler:

*"... İki odam vardı benim. Eh sıkıntı çektiğimiz zamanlar da oldu. Hele köyde. Ekmeğe koyacak tuzumuz yoktu. Deniz suyu ne güne duruyor?"*¹²⁹

Deli Zamanlar'da roman baş kahramanının annesi cefakâr Anadolu adını olarak karşımıza çıkar. Savaşın içinde büyüyen bir kadındır, fakat bundan gocunmaz, isyan etmez. Aksine yokluk ve savaşla mücadele eder:

"-Asıl sıkıntı çeken biziz. Savaşın eteğinde doğduk biz. Size kederleneceğiniz şeyleri bırakmadığımızı sanırdım."

Romanın ilerleyen kısımlarından roman başkahramanının annesi yokluk günlerini anlatmaya devam eder ve bu yokluğu savaşın getirdiği yokluktur. Kendi

¹²⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.32

¹²⁸ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.11

¹²⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.97

dönemindeki yoklukla kızının yaşadığı dönemdeki yokluğu kıyaslar ve onlarınkinin daha ağır olduğunu ifade eder. Çünkü savaş, yokluk ve hastalık bir aradadır:

-Birinci savaşta biz doğduk, ikinci savaşta siz... Varlık günlerinin insanları sayılmayız, ama bizim gördüğümüz yokluk başkaydı. Ölümlere bile alışverişmiş. Hastalık çoktu. Bir bakarsın dizanteriden gidivermiş, ilaç yok, bir şey yok... Bir bakarsın çıban çıkar, gidiverirsin.¹³⁰ Roman başkahramanının annesi o günlerin onlara neler kazandırdığını vurgular. Ekmek ve şeker karnesi damgalarından bahseder, o damgaların onlara yetinmeyi öğrettiğini ifade eder. Böylece kanaatkâr Türk kadınıyla tekrar karşılaşırız.

"... Evet biliyordum, o damgalarla büyüdük biz ve katlanmayı, kanaati öğretti bize o damgalar. Fazlasını istememeyi."¹³¹

Roman başkahramanı ve anneannesi bir gece sohbet ederler. Bu aynı zamanda başkahramanın intihar etmeyi düşündüğü gecedir. Anneannesi torununa gençliğini, zor şartları ve savaş yıllarını anlatır Kocasının savaştan dönemediğini, ondan haber alamadıklarını, çocuklarının babasını sorduğunu ve yoklukla mücadele etmesi gerektiğini söyler:

-O yokluklarda... dedi anneannem, Allah bana gayret vermişti. Bağ bahçe bakılmak istiyor, ev dönecek, erin olmasa da. Ekmeğe un gerek. İçimin yangını serinletmeden bostanlara koyuldum. Bana bir gayret verdi Allah'ım. Elim ayağım durmuşkene. Çocukların hepiciği de ağlar "Bubamız nere gitti? Bubamız gelsin! "deyi çağırırlardı. Benim içimde bir ateş. 'Gelin uşacıklarım, hele uyuyun. Sabaha sehere gelir' deyi oyalardım onları. Meğer Rabbim bize büyük bir bayram hazırlamış. Erimiz bir hafta demeden çıka geldi. Onca asker cepheden doğru oraya buraya bölük bölük dağılmışlar. Kim nerede bilinmez, meğer bizim ki de sağ imiş.¹³²

Bu konuşmanın roman başkahramanının intihar edeceği geceye denk gelmesi dikkat çekicidir. Anneannesinin anlattıkları yanında kahramanın yaşadığı sıkıntılar

¹³⁰ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.88

¹³¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.90

¹³² Sevinç Çokum, a.g.e., s.111

küçük kalır. Hem bu kadar çile çekmelerine rağmen o dönemki kadınları sabırlı, güçlü ve isyana düşmeyen bir halde görürüz. Zaten roman başkahramanı da anneannesini dinledikten sonra kendi yaşadıklarının onunkiler yanında hiç olduğunu anlar. Bu onun bazı şeyleri fark etmesini sağlar:

Bütün o zorlukların eğip bükemediği bu kadının karşısında şimdi yalnızca bir utanma duygusuydu duyduğum. Cepheye kocasını gönderdiğinde, beşikteki çocuğu salladığında, bağı bahçeyi çekip çevirdiğinde, cepheye arabasını koştduğunda ben kadardım. Ardarda büyük olayları yaşamaması için daha erkendi; ama yaşamıştı işte. Bir de onun karşısına kendi yaşadıklarımı koyuyordum. Kocaman bir sıfır.¹³³

Kahraman anneannesiyile konuştuğundan sonra intihardan vazgeçer. Romanda kahramanın annesinden sonra anneanesi de savaşı yaşayan ve anlatan kadın olarak yer alır.

Arada Kalmış Tebessüm'de Gülheves'in Fedâ'ya yazdığı mektuplardan kendisinin dünyaya aldırmadığını, yarını düşünmeden yaşadığını, elbise almak için Avrupa'ya gittiğini anneanesinin ise bu duruma kızdığını söyler: Ben aldırmiyorum, ne doğrasa doğsun; dünyaya geldik öleceğiz nasıl olsa. Üst baş almak için Napoli'ya Milano'ya gittiğim zaman anneannemin kızdığını biliyorum. "Biz böyle miydik? " der yeri geldikçe karneyle ekmek şeker alınan günlerden söz eder, yün mantoları nasıl ters yüz ettiklerinden... Anneme göre de gün o gün değildir.¹³⁴

Romanda Fedâ ile dayısı Duran Usveren'in kızı Günce arasında bir konuşma geçer. Günce, ressam Fedâ'ya neden kendi resmini yapmadığını sorar. O da nereden biliyorsun deyince Günce görmediğini söyler. Bundan sonra Fedâ'nın düşünceleri anlatıcı aracılığıyla aktarılır. Fedâ annesinin kendi sınıflarından birisiyle evlenmediği için dışlayan dayısının kızı olması sebebiyle Günce'yi de suçlar. Günce'yi rahat büyümesinden dolayı hayata yüzeysel bakan ve güçsüz bir kız olarak görür:

-Benim resmimi hiç yapmadın.

¹³³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.116

¹³⁴ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.64

-Nerden biliyorsun?

-Görmedim ki...

Görürsün birgün... (Bolluğun seralarda yetişmiş çocuklarıydınız siz. Baksaydın görecektin bazı kadın yüzlerinde kendi yüzünü Günce! Ama suda yalnız kendi yüzünü gördün. Ne de olsa Duran Usveren'den kaktüslere dokunmamayı çok iyi öğrenmiştin. Ellerinde kalacak dikenleri çıkarmanın zorluğu... Korunaklı gölgelikli bir yer edindin. Çamurla da oynamadın hiç; tırnakların dolmadı, toprakla hiç tanışmadın. Sineklerle böceklerle de... Ilıman bir dünyada kendi balıyla beslenen arı gibi doymun geldin şu günlere. Başka türlü olamazdın! Çünkü küçücük acılar yüreğini kanatırdı.)¹³⁵

Feda, Doktor Nesteren ve Duran Usveren'in eşi Nihan Yenge'yi anlatıcı birbirine benzetir. Bu benzerliğin sebebi ikisinin de tüketme ve mal-mülk aşkıdır:

Gerçi bu iksini birleştiren şey kâğıt oyunuydu, bu iki kadın genişlemiş kalçaları, doymun bedenleri, koltuk altı çantalarıyla şuraya buraya oyuna giderken bütün kötülükler, kazalar, belalar, onulmaz hastalıklar, ocukların yarınları, kocaların terslikleri bir yanda kalırdı. Varlık, para, mal, mülk özgürlükle eşti onlar için. Bolluğun hiç ihtiyarlanmayacak, kazaya kurban gitmeyecek yoksullaşmayacak, ölmeyecek gibi insanın üzerine yapışan bir rayihası vardır. Erkekler o rayihayı hart hart kaşınarak idrak ederler, kadınlarsa ipeksi gecelikleriyle gerinerek.¹³⁶

Annesinde gözlemlendiği para sevgisi Feda'yı düşündürür. Annesinin önceden de böyle olup olmadığını sorgular kendince ve bu haline sebepler arar:

Annemde gelişen paragöz bir hal var. Eskiden belli değildi ya da yoktu. Yokluklar mı böyle yapıyor? Kazancı keyfi yerinde olanları sarıyor kafasına, durmadan bunlardan söz ediyor, dayımlar da giriyor içerisine. Bahsettikçe sağlığı bozuluyor.¹³⁷

¹³⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.126

¹³⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.139

¹³⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.170

Duran Usveren, romanda üst sınıf kesimi temsil eder, kendi sınıflarından biriyle evlenmediği için Fedâ'nın annesini dışlamıştır. Romanın ilerleyen kısımlarında da kızı Günce ile Fedâ arasındaki yakınlığı fark edip Fedâ'yı uyarır. Çünkü Fedâ kendi sınıflarından değildir bu yüzden ve Günce ile aralarında bir münasebet olamaz. 2001 yılındaki ekonomik krizi ve sınıf çatışmalarını da ele alan romanda günümüz insanlığının değişen ve maddeye dönen yüzünü gösterir. Bu değişim her zaman olduğu gibi kadınlarda daha çabuk görülür. Aynı kadını bu defa daha farklı görürüz. Fedâ annesine dışarıda yemek teklif edince annesi yemek yaptığını ve buna gerek olmadığını söyler. Bu maldan mülkten bahseden paragöz kadınla tezatlık oluşturur. Bu da yine günümüz insanının çelişkide ve arada kalmış halini gösterir:

*-Onca yemek yaptım oğlum, dedi. Izgaralık köfte hazırladım, patates püresi, fırında karnı yarık, sütlaç hem de köy sütüyle ne gerek var? Hesabımızı bilelim. Şimdi bir yığın para ödeyeceksin, ben zaten akşamları az yiyorum.*¹³⁸

Fedâ'nın annesinin alışveriş merkezinde yaptığı harcamalar ise aslında tüketimin ve harcamamın kucağındaki kadınlarımızın yoklukla mücadele eden kadınlarımıza hiç de benzemediğini göstermektedir:

*... Annesi yeni kitaplar getirip koymuş kitaplığa, çarşafklar, havlular almış; komşularıyla bir süre önce açılan alışveriş merkezine gidiyormuş. Hesaplı olmaya çalışsa da bu tür şeyleri almaktan men edemiyor kendisini.*¹³⁹

Çokum'un yokluk kadınları bu durumu yenilgi kabul etmez. Yokluğa boyun eğmeyen kadın, çalışma hayatına atılı ve elinden gelen işleri yapar.

Zor romanında Kerim, halasının isteği üzerine İsmail Ağa'yı ziyarete gider. Bu ziyarette İsmail Ağa, Hatice Hala'nın eşi vefat edince zor günler geçirdiğini belirtir. Karısı ve kendisinin de sıkıntı çektiklerini ve çalıştıklarını ifade eder:

¹³⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.278

¹³⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.280

*Az çile çekmemiştir halan. Ağabeyim vefat edince dükkanın işi onun omzuna bindi. Benim de elimde avucumda yoktu. Hademelik yapardım o yıllar. Pakize kadın da sobalarını yakardı mektebin, siler süpürürdü. Kaç yıl çalıştık sızlandı her yanımız...*¹⁴⁰

Nigar, Kerim'in ölen dayısının eşidir. Dayısı vefat edince evin sorumluluğunu Nigar Hanım üstlenir. Oğlu Nadir sorumsuz bir evlat olduğu için Nigar Hanım çeşitli işlerde çalışarak evin geçimini tek başına sağlamak zorunda kalır. Nigar Hanım bu yaşadıklarını Kerim'le paylaşır:

*-İşte böyle dedi Nigar Hanım. Nadir'in eline bakacak olsak, aç otururuz oğlum. Daha önce şu köşkte duruyordum. Hata bir kıza bakardım... Hizmetçilik sanma. Şimdi de iğne yapıyorum, tansiyon ölçüyorum.*¹⁴¹

Romanda Hatice Hala ve Nigar Hanım'dan sonra yoklukla mücadele için iş hayatına atılan kahraman, çocuğu olmadığı için evliliğinde sorunlar yaşayıp evini ve köyünü terk edip şehre gelen Sırma'dır. Anlatıcı yazar, bu durumu şöyle ifade eder:

*Artık evlere temizliğe gidiyordu Sırma. Bir ilaç fabrikasında iş buldu. Yemekhanenin bulaşğını yıkıyor, masalardan yemek sonralarında tabakları kaldırıyor, yerleri silip süpürüyordu.*¹⁴²

Bizim Diyar'da Gülsüm Hanım ve ailesi Rumeli'den İstanbul'a gelince yoklukla karşılaşır. Faik Bey, çareyi İzmir'deki oğlu Naci'nin yanına gitmekte görür. Gülsüm Hanım ise başka birinin yanına kalma fikrine sıcak bakmaz. Rumeli'de köklü ve varlıklı bir aileye sahip olan Gülsüm Ana, böyle bir duruma alışık değildir:

*Sonra bir köşeye çekilip küskün oturdu. "Kaldık kadın başımıza" diye düşünüyordu. "Ama ne Faik Bey'e ne de Naci Bey'e yük olmamalıyız. Alışmadık yük olmaya, sığınmaya. Kimseden ekmek beklemeye alışmadık."*¹⁴³ Gülsüm Ana'nın yokluk karşısında bu kadar dik ve kimseye boyun eğmeyen hali, bize çınar ağacına

¹⁴⁰ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.36

¹⁴¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.66

¹⁴² Sevinç Çokum, a.g.e., s.218

¹⁴³ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.251

benzetilen Osmanlı'yı hatırlatır. En zor zamanlarında bile kendisinden güç alan Gülsüm Ana ve Osmanlı bu özellikleri ile bir kez daha yan yana gelmiş olur.

Gülsüm Ana ve kızları İstanbul'da yalnız kalınca Sadık Hoca, onlara yardım eder. Gülsüm Ana Sadık Hoca 'dan bir iş bulmasını isteyince yemek pişirme ve üst baş dikme işlerinden bahseder. Gülsüm Ana:

-Yama yamamak, söküük dikmek iş midir oğul? Ağır iş de görürüz biz. Sen söyle yeter ki. Tutalım ucundan. Yoksa boynumuz bükük olur.¹⁴⁴

Gülsüm Ana'nın kızı Kerime çalışmaya başlar. Naci Bey, İzmir'den yeğenlerini ziyarete gelir. Daha evvel Kerime'yi Naci'ye isterler, Kerime kabul etmez. Kerime'nin, zor şartlar altında Naci Bey'i görünce düşündüklerini anlatıcı yazardan öğreniriz:

"Kerime o zamanlar bu adama varsaydı çok şey değişirdi.. "diye düşünüyordu. Şimdi Kerime yakınlardaki bir eve çamaşıra, temizliğe gidiyordu..."¹⁴⁵

Çırpıntılar'da eşinden ayrılan Esra, bebeğini dünyaya getirir. Oğlu Korhan ve küçük kızıyla ayakta kalmak için uğraşan Esra terzilik yapmaya başlar. Bunu, Avustralya'daki arkadaşı Necip'in, Tekin'e yazdığı mektuptan öğreniriz:

Adı neydi peki? Hiçbir ilgi yok. Ana oğul bir ev tutmuşlar. Daha doğrusu iki oda. Esra terziliğe başlamış... İş yerlerine, önlükler, masa örtüleri dikiyormuş... "Doğum biraz zor oldu ama, şimdi anne de bebek de iyidirler. diye yazıyordu Necmi..."¹⁴⁶

Gülyüzlüm'de kocası Kadir vefat edince borçlarını ödemek ve çocuklarını iyi koşullarda yaşatabilmek adına köyünden şehre göç eden Zeynep bir doktorun yanında işe girer. Zeynep, kardeşi İsmail'in evinde rahat edemeyince yatılı bir işe girmek ister:

¹⁴⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.252

¹⁴⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.266

¹⁴⁶ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.276

"İşimden memnunum doktor bey, ama nasıl desem bilmem ki... Şimdiye kadar kardeşimin yanında kalıyordum. Orada pek rahatım huzurum yok. Bilmem söylemiş miydim? Geçen yıl epeyce borçlanmıştık. Bizim efendinin hastalığı sırasında. Şimdi kardeşimin de işleri bozuk olduğundan. Anlayacağın ayrı bir yere çıkayım derim... Yani yatılı bir işe girmeyi, düşünürüm. "¹⁴⁷

Çokum'un romanlarında temizlik, hastabakıcılık, terzilik gibi işlerde uğraşıp geçimini sağlamaya çalışan kadınların yanı sıra pavyonda çalışan kadınlar da vardır.

Zor'da Devrim Hanım, gençliğinde İhsan'la beraber İzmir'e gittikleri bir günü hatırlar. O gün bir pavyonda şarkı söyleyen kadını düşünür. Kadının yaptığı işin hüner ve cesaret istediğini düşünerek ona acımaz. Ayrıca kadını kendisinden daha güçlü görür:

"Pavyon şarkıcısı olarak yaşamayı sürdürmek de bir hüner değil mi? "diye düşünüyor Devrim. Tıpkı dilencilik gibi cesaret isteyen bir iş. Acımıyor kadına. Erişilmeyecek bir yanı var. İsteklerini gizlemiyor. Zorluğu yüklenmiş, o sarhoş kalabalığa meydan okuyor. Ne güzel konuşurdu kim bilir... Umursamazlıkla, açık saçık... İşte ben bunu yapamıyordum. Hep eğik be eziktim. "Kadının sesi hüznü bir şarkıya dökülmüştü sonra. Pişmanlığını mı ortaya döküyordu yoksa? Ne diye kendisini suçluyor? Ne diye? "Kaderim" diyor. Kendini ortadan kurtaracak belli bir düzene uymak için, ayıplanmadan yaşamak için umut arıyor."¹⁴⁸

3.1.4. Gelenek ve Gündelik Hayat

Gündelik hayat, toplumun ve bireyin ait olduğu kültürel dokuyu göstermesi açısından önem taşır. Yeme, içme ve konuşmadan, düğün, cenaze ve eğlence merasimlerine kadar gündelik hayat içinde bir milletin gelenek ve görenekleriyle olan münasebetini görürüz.

Çokum'un romanlarında gündelik hayatın içinde Türk kültürünün renkleri, bir nakış gibi işlenmektedir. Çokum'un ilk romanlarında gündelik hayat içerisinde

¹⁴⁷ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.76

¹⁴⁸ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.115

'geleneksel yaşam biçimleri' karşımıza çıkar. Yazar, bu yaşam biçimlerinden sapmayı "yozlaşma" olarak değerlendirir.¹⁴⁹

Yazarın romanlarda görülen diğer bir nokta hayatlarını sahip oldukları kültürel kimliğe göre devam ettiren kahramanların mutlu, bu kültür dışında yaşayanlar ise huzursuz ve bunalımlı kahramanlardır. Romanlarda gündelik hayat içerisinde var olma mücadelesi, köy ve kent bağlamında da yer alır. Köyden şehre göç eden insanlar bir uyum problemi yaşarlar. Zayıf olan karakterler ikilem de kalıp huzursuz olurken, kırsal kimliğiyle öğrendiklerini şehir içinde terk etmeyen daha dirençli kahramanlar, huzurludur. Bunun dışında romanlarda, geleneğin karşısında duran 'batılılaşma' ve 'Amerikanlılaşma' da gündelik hayatın kültürel izlerini yok eden bir tehlike olarak sunulur. Yazarın ilk romanlarında görülen gündelik hayat içindeki kır gezmeleri, piknikler, hamama gitmeler, mantı günlerinin yerini "kağıt günü" ve partiler alır. Ayrıca mahalle yaşantısı yerine apartman hayatı gelirken son roman Arada Kalmış Tebessüm'de site hayatı dikkati çeker. Yazar, tüm değişimin karşısında ısrarla gündelik hayatın içinde kültürü ve geleneği yaşatmaya çalışır.

Yazarın romanlarında, gündelik hayat içerisinde geleneği verip kadınla ilgisi münasebetiyle ele alacağız.

Zor'da Kerim İstanbul'da köyünden uzaktadır. İsmail Ağa'yı ziyarete gittiğinde onun çalıştığı evin bahçesinde gülleri görür, onlara bakar. Anlatıcı yazar, bu esnada Zühre Nine'yi hatırlatır, onun gülleri çok sevdiğini, hıdırellezde gül dallarının değerinin daha belirgin olduğunu ve kızların o gün Zühre Nine'nin başına toplandıklarını söyler:

... Mayıs gülleri mi bunlar? Zühre Ninesi ne çok severdi... Demet yapıp tavandaki çivilere asardı onları. Odalar gül kokardı bütün. Hıdırellez, gül dallarının değerini ortaya çıkarırdı. Niyetler maniler, türküler, evin içinde Zühre Nine'nin başına toplaşan kızlar...¹⁵⁰ Zühre Nine, köy hayatı içerisinde, kültürü temsil eden yaşlı kadın kahramandır. Kerim, şehir yaşantısının köy yaşantısından farklı olduğunu

¹⁴⁹ Sezai Coşkun, "Sevinç Çokum'un Romanlarında Kültürel Meseleler ve Millî Kültür Unsurları", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, No. 21, Ekim 2009, s.28

¹⁵⁰ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.38

görür. Köyü özler, şehirde ona köydeki gelenek ve görenekleri hatırlatan Zühre Nine'dir. Eski neslin kültürel değerleri muhafaza etmede daha başarılı olduğu söylenir. Bu bakımdan yazar, bu kahramanları özellikle seçerek 'yozlaşan' kültürün hayatta kalması için elinden geleni yapar.

Bizim Diyar'da anlatıcı yazar, Gülsüm Ana'nın kardeşi Haşim Bey'in konağa misafir olarak gelmesinden bahseder. Gülsüm Hanım'ın misafirleri nasıl karşıladığını öğreniriz. Gülsüm Hanım yaşadıkları yerde hamaratlığıyla diğer hanımlara da yol gösteren otorite bir kadındır. Geleneğin taşıyıcısı ve öğreticisi de diyebiliriz:

Ara sıra Haşim Dayı gelirdi. İşte o zaman başkalaşırdı konak. Sanki biriken sevgiler o gün taşar, bir bayram sevinci, bayram hazırlığı başlardı. Gülsüm Ana'nın yanakları al al olurdu. Oklavayla açtığı yufkaları başının üstünde döndürüp mermere çalar, iyice yayar ve inceltirdi. Bilinir ki Rumeli'de Gülsüm Ana gibi yufka açan yoktur. Evlenecek kızın o konakta Gülsüm Ana'dan bir şeyler öğrenmesi gerekirdi. Yoksa marifetinden şüphe edilirdi.¹⁵¹

Gülsüm Ana ve kızlarının günlük hayatı içerisinde Türk kültürünü yansıtan bir ailedir. Bu kısımda da hamam kültürü karşımıza çıkar:

Şehime Hanım hamamı erkenden hazırlatmıştı. Bugün Gülsüm Hanım'ın ve kızlarının yıkanma günüydü. Yardımcılarına her zamanki gibi "Nazik yıkayınız, kızlar pek nazlıdır, . Yolu, arabayı gözleyin aman. Yüzünüzden gülümseme eksik olmasın. Canlı olasınız, kıvrak olasınız. Gülsüm Hanım'ın eliyle açtığı ağakarı börekleri yenecek ayol'Samsalar yenecek. Gülsüm Hanım çil çil para serpecek. Bugün köçek istemezmiş, yalnız çalınıp söylenecekmiş. Nigar Hanım, Mahitap Hanım gelsinler. Def ve tambure getirsinler. Gülabdanlar kokular unutulmasın." demişti.¹⁵²

Gülsüm Ana'nın çayırda verdiği yemeğe kimse gelmeyince Zeynep eski günlerin geçtiğini söyler. Gülsüm Ana ise geçmemesi, geleneklerin devam etmesi

¹⁵¹ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.12

¹⁵² Sevinç Çokum, a.g.e., s.16

gerektiğini ifade eder. Çünkü bir milletin varlığı gelenek ve değerlerine bağlılığıyla eştir:

-Eski devirler geçmiştir ana.

-Geçmemeli. Adetlerimiz devam etmelidir. Cömertliği içimize gömmesinler. Bizi ayakta tutan budur kızım.¹⁵³

Gülsüm Ana, romanda milli ve kültürel değerlere bağlı bir kadın olarak yer alır. Eski nesli de temsil eden Gülsüm Ana, Zühre Nine gibi gündelik hayata geleneği sığdırır ve bunu önemser. Misafirperverlik, açın karnını doyurma gibi Türklere ait özellikler Gülsüm Ana, üzerinden vurgulanır. Romanda yer alan hamam kültürü, piknik düzenleme, düğün törenleri ve çeyiz hazırlıkları Türk kültürünün yansımalarıdır. Gelenek ve göreneklerine bağlı Gülsüm Ana ve ailesini tüm bu özellikleriyle Osmanlı'ya benzetebiliriz. Gülsüm Ana'nın düzenlediği huzur ve barış içinde hep beraber gidilen pikniklere, eskisi kadar kimsenin gelmemesi de barışın bozulduğunu gösterir niteliktedir. Hem barış bozulmuş hem de gelenek ve görenekler eski önemini yitirmiştir. Gülsüm Ana, bundan dolayı büyük üzüntü yaşar.

Asiye'yi Ethem'e istemeye gelirler. Asiye Ethem'e görünmez, kardeşi Kerime bunun nedenini sorar, annesi de kız kısmı gizlendiğinde beğenileceğini ifade eder.

-Asiye ablamı neden gizler durursunuz ona? dedi Kerime.

Gülsüm Hanım şaşırıldı. Sonra toparlanıp

-Kız kısmı gizlendiğinde beğenilir, dedi.¹⁵⁴

Kadının saklı olunca daha çok talep göreceğini belirten Gülsüm Ana üzerinden yazar, Türk geleneğini cümlelerine ince ince işleyerek mesajlar verir.

Rıfat, Rıza Hoca'yı görmeye gider. Rıza Hoca'nın kızı Zeynep de Rıfat'a gönül vermiştir. Rıza Hoca da kendisini ziyarete gelen öğrencisine Asiye'nin düğününü de

¹⁵³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.123

¹⁵⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.76

fırsat bilerek sitemli konuşur... Anlatıcı yazar, Asiye'nin düğününden bahseder, geleneğe ait bilgiler verir:

*Bütün kızların kına yakmak için bir araya geldiklerini söylüyordu. Zeynep o kalabalığın içinde bir yerdedi. Türkülere katılıyor olmalıydı. Asiye kızın düğün sevinci her yanı sarmıştı. Bohçalar geliyor, bohçalar gidiyordu. Büyük bir toy hazırlanıyordu. Meydanlarda güreş tutuluyor, biniciler yarışıyorlardı...*¹⁵⁵

Hilal Görününce'de Arslan Bey, Şirin ve kadınlar orak biçmeğe giderler. Çoluk çocuk herkes oradadır. Herkes başakların sarısıyla kucaklaşır. Kadınlar türküler söyleyerek bu güzelliği yaşarlar:

*... Kadınlar, her yanlarına dolanan bu altın rengiyle güzelleşmişlerdi. Hele Şirin Gelin... Arada bir kadınların türkülerine o da katılıyordu.*¹⁵⁶

Çokum, köy insanının gündelik hayatı içinde gelenekleri nasıl yaşadığını gösterir. Geleneklerin birleştiriciliğine inanan yazar, ait oldukları kültür etrafında toplanan bu kadınlarla mutlu bir profil çizer.

Ağustos Başağı'nda annesi Esmaya Fıtnat Hanım'ın konağındaki mevliti hatırlatır ve hazırlık yapmaları gerektiğini ifade eder:

*-Sütü sağmamışsın daha. Yorganlar yüklüğe kalkmamış. Oh oh... Bey kız gibi oturursun. Baban nerdeyse camiden döner. Sen aynalara bak bakalım. Daha Fıtnat Hanım'a gideceğiz. Mevlit var ya, unuttun mu? Yufka açacağız, lokma dökeceğiz. Hadi kalk!*¹⁵⁷

Annesi ve Esmaya Fıtnat Hanım'ın konağındaki mevlite gider. Burada yufkalar açılır, hazırlık yapılır. Yazar, burada kadınların bir araya geldiklerinde ne kadar güçlü olduklarından bahseder; dirençli ve mücadeleci. Bunlar geleneğin birleştirdiği kadınlardır:

¹⁵⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.83

¹⁵⁶ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.399

¹⁵⁷ Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.47

-Esmayla Hacer gltler. Şerife Hanım yufka başına oturmuştu bile. Esmayla diğer kadınlara göz attı. Bir araya geldiklerinde nasıl güçlüler. Dünya onarlıdır sanki. Eller el değil pençe! İri kıyım hepsi de. Biraz kocayınca belki o da böyle olacak. Yine de kanlı canlı, yanaklarının alı snmemi. Güzellikleri de oyle hemen geçici değil.¹⁵⁸

Bir millet ancak ait olduğu kültürü yaarsa asıl kimliğini göstermiş olur. Tam tersi olunca başka milletlerin esareti altına girmeye mecburdur. Kimliksizlik olarak yaşamak da o milleti bunalıma sürükler. Kültürün ve geleneğin önemli temsilcileri kadınlardır, okum'un roman kahramanları olarak bu mesajı verip milleti bu bunalımdan kurtarma görevini üstlenirler. Dünyaya hükmedecek kadar güçlüdürler. Bu gücü öz değerlerinden, birlik ve beraberlik duygusundan alırlar.

ırpıntılar'da Esra ve Tekin'in Avustralya 'ya alımaları kolay olmaz. Bir dost yüzü görebilmek için Hostel'den Sydney'e giderler. Çünkü orada Türk oktur. Türk ve Türk evleri görmenin anlamı başka olur onlar için. Çeşitli paylaşımlarda bulunurlar. Kadınlardır mantı yoğurur, dantel rer, barajlara, ormanlara giderler:

... Kadınlardır mantı yoğururlardı mesela, çiğ börek yaparlardı. Bizim bağların çiçekleri ördükleri dantellere yansırđı, içerindeki hasret bir de... E dost toplanıp barajlara, ormanlara, mağaralara giderlerdi. Ateş yakarlardı orda burda. ardaklar altında oturup birlikte şarkılar türküler okurlardı. Eğlenip gülerek, içerindeki hasretleri bastırır iterlerdi.¹⁵⁹ Esra, başka bir ülkede kendi kimliğini yaşamaya çalışan bir kadın olarak yer alır. Başka bir ülkede bunu başarmak Ŗphesiz daha zordur. Fakat Esra, bu zorlukların karşısında Türk kimliğiyle var olma mücadelesini başarıyla verir.

Karanlığa Direnen Yıldız'da bir akam yemeğinde Hayrettin Bey'in Gülzade Hanım'ın yaptığı midye dolmasını beğenmesi zerine İcenaz Anadolu yemeklerinin de güzel olduğundan bahseder. Nükhet Hanım ise Anadolu yemeklerine alışık olmadığını ifade eder:

¹⁵⁸ Sevinç okum, a.g.e., s.53

¹⁵⁹ Sevinç okum, *ırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.15

-Oysa çok sanatlıdır, dedi İncenaz. Anadolu kadını bir sanat eseri gibi yapar bunları. Küçük malzemeleri minyatür güzelliğinde bir araya getirir. Bulguru, buğdayı, erişteyi, nohudu, mercimeği o derece güzelleştirir ki, ekşisiyle biberiyle...¹⁶⁰

Gülzade Hanım, batılı yanı daha ön planda olan bir kadın olarak yer alırken İncenaz ise batıya hayır diyemeyen doğulu yanını da kaybetmeyen kadındır. Romanda batılı yemekleri öven Gülzade Hanım'ın karşısında Anadolu yemeklerinin güzelliğinden bahseden İncenaz vardır. Çokum, Anadolu mutfağının güzelliğinden bahsederken bir yandan da Gülzade ve Nühket Hanım üzerinden Türk kadının kendi mutfağına yabancı kalmasını eleştirir.

Yazar, Türk kültürünün güzelliğinden ve milli birlik duygusunu aşıladığından bahsederken, geleneğin insan hayatına özellikle kadına yaptığı yanlışları da affetmez. Çokum, gelenek ve göreneklerin bu yanlış taraflarını kadın kahramanlar üzerinden dile getirir. Özellikle beşik kertmesi geleneği ve kadına seçme ve isteme hakkı verilmeden yaptırılan evlilikler, Çokum'un değindiği konulardır.

Deli Zamanlar'da Dost'un roman baş kahramanına beşik kertmesi hikâyesini anlattıktan sonra başkahraman düşünür. Dostun kızla evlenmek istemediğini söylemesine karşılık kızın bir şey söylememesi onu düşündür. Kızın seçme ve istememe hakkı yoktur:

Gece düşündüm, el bebek gül bebeği gözümün önüne getirmeğe çalıştım. Beyaz kundağı ve nazar boncukları, altın maşallahlarıyla... Peki o kız neydi, kimdi, seçme ve isteme hakkı yok muydu, neden ona kimse sormuyordu? Burada erkek seçimi yapabilir "İstemiyorum" diyebilirdi. Ama kız istemse, bütün o çevresinin aynı doğrultudaki arzusuna razı olabilir miydi? Belki.¹⁶¹ Beşik kertmesi geleneğinin bir kadının haklarını nasıl hiçe saydığını görürüz. Anlatıcı yazar aynı zamanda başkahraman, dinlediği bu hikayede hiç tanımadığı bu kızın gelenek karşısında böyle ezilmesine dertlenir.

¹⁶⁰ Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.120

¹⁶¹ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.157

Gece Rüzgârları'nda Algül, Süsen'in yardımcısı olan bir Anadolu kadınıdır. Algül amcasının oğluya evlendirilmiştir. İki kızı vardır, bunlar sağırdır. Oğlunu da kazada kaybetmiştir. Kadın bu akraba evliliği sonucunda yaşadığı sağlık sorunlarını Süsen'e anlatır. Bu arada Algül, yeniden anne olmak ister. Fakat yaşadıkları yüzünden tereddütlüdür. Süsen, aileden aileye devredilen gen bozulmalarının acısını tek başına yaşayan bu kadının durumuna üzülür ama yeniden anne olmasını önermez. Olanlarla yetinmesi gerektiğini, alacağı adamın da ne getireceğini bilmediğini söyler. Kadın, "*Gene benim içimdeki güvercini söndürüyorsun...*" diyerek üzüntüsünü dile getirir:

... Algül asırların bir hatasını tek balına bütün ağırlığı ile sırtında, bedeninde, ruhunda duyuyordu. Ve bu hata ne yazık ki kaybettiği oğlunun yerine yenisini işte böyle bir garabet yüzünden koyamamak gibi bir ıstırapı yaşatıyordu ona. Ve Algül, karanlık mağarada lambası sönmek üzere olan kadın asırların kör karanlığında, bu gerçeği tek başına kavramanın yalnızlığı içindeydi.¹⁶² Algül'ün isteme ve seçme hakkı olmadan yaptığı evlilik ve sonuçları roman kahramanı Süsen tarafından da eleştirilir.

Çokum'un son romanı günümüz insanının ıstıraplı halini ortaya koyar. İnsan kendini hiçbir yere hiçbir şeye ait hissetmez. Yazarın 'abukizm' diye de nitelediği bu durum kimliksizlik sorunu olarak da karşımıza çıkar. Yerli değerler terk edilip yabancılaşma yaşayan insan kendine bir yer bulamaz ve arada kalmışlık yaşar. Sürü psikolojisiyle oradan oraya koşan kişi kendi yönünü tayin edemediği için bunalımlar yaşar. Alışveriş merkezlerinde maddi değil manevi ihtiyacını gidermeye çalışan bu insan "kapitalizm'in esaretinde kıvrır. Yazarın romanında eleştirdiği bu durum sadece genç nesli ya da bir kitleyi değil tüm insanlığı boyunduruğu altına almıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve yaşlı kadın kahramanlar üzerinden eski yokluk günleri, hatırlatılsa da kadın bu tüketim hayatına karşı koymakta başarılı olamaz, bazen de çelişkiler yaşar. Tüm hayatın maddi çerçevede işlemesi, gelenek ve göreneklerin milli birlik ve beraberliği sağlayan manevi boyutunu en aza indirger. İnsanlığın bu anlamda bir değişim yaşadığını yazarın ilk romanlarındaki gündelik

¹⁶² Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.84

hayat ile son romanındaki gündelik hayatı mukayese ederek görebiliriz. Çokum'un ilk romanlarında var olan kültür taşıyıcısı ve temsilcisi kadınların yerini kültüre yabancı onu yozlaştıran kadınlar alır. Yüzü "Kapitalizm"e bakan bu kadınlar için milli değerler, gelenek ve görenekler arka planda kalır. Milli birlik ve beraberlik duygusuyla bir vatan kurtaran Türk kadınının bugünkü durumundan Çokum ıstırap duyar.

Arada Kalmış Tebessüm'de Gülheves, Feda'ya yazdığı mektupta eski günlerden ve Yalova'daki yaşamlarından bahseder:

... Hani sitenin kadınları akşamları buraya gelip kahvelerini içerlerdi. Bizim Avrupalıların rahatlıklarına alışamamış, evi ve çocukları için paralanan, dış dünyaya çalışarak açılmamış yahut öğretmenlikte karar kılmış sonradan emekli olduğunda bu tür yerlere kendisini atan kadınlarımızın tek lüksü budur işte. Yazlıkta diğer evlerindeki yaşantıya benzer günlere biraz renk katarak yaşamı sürdürmek... Arada mola verip kahve içmek, yürüyüşe çıkmak, doğum günleri hazırlamak... Termal'e gidip Çınar'da keşkül yemek, Atatürk Köşkü'nün oralara çıkmak, Gökçedere Köyüne uzanmak gibi...¹⁶³ Başarılı yazarın diğer romanlarında yer alan mahalle hayatı, piknikler, mantı günlerinin yerini site hayatının aldığı görürüz. Geleneğin birleştirdiği kanlı, canlı hep mücadeleci kadınlar ise burada durağan ve monoton bir hayat yaşar. Değişen bu şartlar içerisinde yine de Çokum, onlara bir hayat alanı oluşturur; kendilerini yaşayabilmeleri için, tabii ne kadar yaşadıkları tartışılır.

Gülheves o günleri anlatmaya devam eder: *Ucuz tişört, araç gerecin, yemeni, havlu, şapka ve sandaletlerin satıldığı hafta sonu pazarına sitelilerin akşamın alacasında pervazlanarak akışları... Ellerinde dondurma külahları kadınlar, ithal mallarına doğru koştururlardı. Daha deprem olmadan.*¹⁶⁴ Burada da kadının değişen ve maddeye bakan yüzü karşımıza çıkar. Bağda bahçede orduya yiyecek göndermek için çalışan, yoklukla mücadelede en önde koşan, israftan kaçınan, hep üretken kadın

¹⁶³ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.48

¹⁶⁴ Sevinç Çokum, a.g.e. s.243

ise tüketen ve hazırcı bir konumda görürüz. Yokluk kadınları, yerini varlık kadınlarına bırakır, -neleri yok ettiklerini görmeden- .

Feda annesinin artık düğünlere gitmek istemediğini anlatır. Sebep ise düğün sahibinin düğünlerde gelen hediyeleri beğenmeyip altın beklemesi gibi değişen adetlerdir:

... Annemin artık düğünlere gitme isteksizliği ağır bastırsa da babam, "Ayıp olur canım, otuz yedi yıllık arkadaşımızın oğlu, gitmemek olmaz! " Banka faizlerini, alışveriş hesaplarını gözden geçirmek için çekildiği küçük odada toplama ve çıkartmaların çizgisini, artı ve eksi işaretlerini bile eksik etmeden kağıda döken annem, söylenir: "Ben bu düğün- sünnet adetlerinden gına getirdim artık; eskiden bir tencere, bir su takımı, ne bileyim peştamal, banyo avlusu, çatal kaşık takımı filan götürürdük, olur biterdi. Şimdi ille de altın takacaksın, nedir canım bu adetler? İlle de altın olacak; bırakalım peştamalı, gümüş şekerliği de beğenmez oldular, kristal bardak takımını da... Gelinin yahut sünnet sahibelerinin koyarken de öylece gözlerini dikip çeyrek mi, yarım mı, tam mı diye bakmaları... Ondan sonra beğenmeyip yarım getirmiş demeler."¹⁶⁵ Yazar, değişen geleneklerden dem vurur. Yetinme, razılık gibi meziyetlerini yitiren kadının bu bakış açısı onu düşündürür.

3.2. Aile ve Evlilik Hayatında Kadın

3.2.1. Aile

Güçlü bir toplumun temelleri ailede atılır Bir toplumun yapı taşı olan aile ne kadar sağlam olursa yetişen bireyler ve toplumda o kadar sağlam olur. Çocuk ilk eğitimini aileden alır. Aileden iyi bir eğitim verirse topluma faydalı bireyler yetişir. Huzur ve sevgi dolu bir ailede büyüyen çocuklar, ileriki hayatlarında daha başarılı ve mutlu olurlar.

Türkler, aile yapısına önem veren bir millettir. Millet olarak var olabilmenin tohumlarının ailede atıldığını düşünen Türkler için aile ve aile değerleri önem taşır.

¹⁶⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.248

XIX. yüzyıldan itibaren değişimlerin yoğun olarak kendini gösterdiği dönemde aile de bundan nasibini almıştır. Dar gelirli aile yaşantısı geleneksel yapıyı korumada daha dirençli olmuştur. Varlıklı aileler ise batılılaşma ile birlikte değişim yaşamıştır. Bu aileler bir yandan geleneği sürdürmeye çalışırken bir yandan da yenilikleri bünyelerine almıştır. Bu ailelerde dikkat çeken bir yenilik ise zenci dadıların yanında Fransız mürebbiyelerin varlığıdır.¹⁶⁶

Ailenin kurulmasında ve varlığında en büyük role sahip olan, eş ve anne sıfatlarıyla aileyi bir araya getiren kadın da bu değişimlerden etkilenmiştir. Yenilikler, kadına sahip olamadığı hakları talep etme imkânı sunmuştur. Osmanlı'da ataerkil geniş aile tipinin olması, eş seçimi, evlenme şekli ve çocuk yetiştirilmesinde her şeyin cins ayırımına göre düzenlendiğini düşünen kadınlar değişimin olduğu dönemde aile yapısının da yeni temeller üzerine oturtulmasını istemişlerdir. *Kadınlar Dünyası Dergisi*'nde bu konuda seslerini duyurmuşlardır:

*"Türkiye'de hiçbir şey yok demiyorum.. Her şey var. Mektepler de var. Tenevvür etmiş (aydın) efendiler, hanımlar da çok... Fakat hayat-ı aile yok. Bir millette en evvel aranılacak şey, aile hayatıdır. Ne kadar hanımlara mahsus Sultaniler, sanayi mektepleri, Darülfünunlar açılsun. Hanımlar Avrupa'ya gidip de tahsil etsinler. Aile hayatını esasından ıslah etmedikçe kadınlar hayat-ı ictimaiye, hürriyet-i ictimaiye tahsil edemeyeceklerdir. Ne vakit hayat-ı aile teşekkül ederse hürriyet-i ictimaiye, hürriyet-i şahsiye ile beraber kendiliğinde husule gelecektir. "*¹⁶⁷

Fakat her alanda olduğu gibi burada da yenilikler eksik olanı tamamlayıp uymayan kısımları bırakmak şeklinde olmamıştır. Bu da zıtlıklara yol açmıştır.

Orhan Okay bu konuda şöyle der:

"Tanzimat'la beraber içtimai hayatımızda en çok değişmeye uğrayan, daha doğrusu doğu ve batı telakkisinde zıtlıkların en fazla görüldüğü müesseselerden biri de aile olmuştur. Türk erkeğinin, dış hayatın bütün sahalarında hâkim olması

¹⁶⁶ İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, Truva, İstanbul, 2006, s.46

¹⁶⁷ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis, İstanbul, 1994, s.189

sebebiyle, kadın mevzuu da aile içinde mütalaa edilerek yine bu zıddiyeti görmek mümkündür. ¹⁶⁸

Aile kurumunu: "Aile, yeryüzündeki insanın bir arada yaşama ihtiyacının ve bir düzen kurma yeteneğinin tezahürüdür. Ayrıca dini ve ahlaki hayatın, bir milletin devamlılığının gereği olarak ortaya çıkmış sahiplenme ve koruma duygularıyla bezenmiş bir yapıdır. İnsan gözünü aile içerisinde acar, topluma uyum sağlamasının ilk denemelerini aile çatısı altında yapar."¹⁶⁹ şeklinde tanımlayan Çokum, romanlarında aile ve ailenin değerlerini ön planda tutar. Yazarın kadın kahramanları üzerinden bu öneme işaret eder. Yazarın aile kadınları evliliklerinde sorun yaşayıp ayrılırsalar da ailenin devamı adına tekrar bir araya gelirler. Toplum hayatı için ailenin önemi vurgulanır. Örneğin; *Gece Rüzgârları*'ndaki Süsen ve *Çırpıntılar*'daki Esra bu anlamda yazarın aileyi önemseyen önemli kadın karakterler olarak ön plana çıkarlar.

Çokum'un özellikle ilk dönem romanlarında sağlıklı ve güçlü aile tabloları vardır. *Bizim Diyar*'da Ali Bey'in ailesi köklü bir ailedir. Ali Bey, öldükten sonra Gülsüm Hanım'ın tüm zorluklara rağmen ailesini ayakta tutma çabası takdire şayandır. *Hilal Görününce*'de Nizam Bey'in ailesi güçlü bir aile olarak yer alır. Çokum'un romanlarında dikkat çeken bir özellik de eski nesil diyebileceğimiz yaşlı kadın kahramanların aileye olan saygısı ve verdiği önemdir. Bu kahramanlar aile kurulması için gençleri teşvik eder, ferdin ruhsal sıkıntıların yalnızlığının ancak aile düzeninin sağlanmasıyla giderilebileceğine inanır. Bu anlamda *Hilal Görününce*'de Arslan Bey'in eşinin öldükten sonra annesi tarafından evliliğe teşviki bir örnektir. Diğer yandan *Karanlığa Direnen Yıldız*'da Feridun'un nişanlısı Ece'nin rahat tavırları Feridun'un annesini kızdırır ve annesi aile kurumuna duyulması gereken saygıyı hatırlatır.

Gece Rüzgârları'nda Süsen, boşanmış bir kadındır. Başarılı bir yazar olan Süsen, aşkın bitmemesi ve romanını daha iyi yazabilmek için kocası Sungur'dan boşanır. Ekonomik özgürlüğü bulunan Süsen, zaman zaman yalnızlık yaşar ve Sungur'a ihtiyaç duyar. Yazarın romanlarında boşanma onaylanmaz ve sonunda

¹⁶⁸ Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1989, s.159

¹⁶⁹ Sevinç Çokum, "*Parçalanmış Aileler*", Türk Edebiyatı, Ağustos 1990, s.27-28.

kavuşma olur. Dağılan ailelere de bir mesaj niteliği taşıyan bu birliktelik de kavuşmayla sonuçlanır. Eski nesli temsil eden Süsen'in annesi de kızı Süsen ve Sungur'un ayrılmalarını onaylamaz. Düzen açısından ailenin önemini vurgular: *"Aile olmak başka bir şeydir. Aşıklık başka... Ama yine de aile olmak zorundayız. Dünyanın düzeni açısından... Çünkü doğru olan da budur. Aslında Sungur'dan ayrılması hiç istemedim. Keşke böyle dağılmasaydınız."*¹⁷⁰ Süsen'in annesi olan kadın da aile kurumuna bakış açısı ve verdiği mesajlarla önemli bir işleve sahiptir.

Süsen, yalnız ve boşanmış bir kadın olmayı istemez. Ekonomik özgürlüğü olan başarılı bir kadın olsa da aile kurumunu önemser. Evde yalnız kaldığı bir gün şunları düşünür:

*"Toplu halde yaşamak daha sağlıklı bir şeydi. Onun için aileyi savunuyordu ahlakçılar. İnsanın sormaya, danışmaya, yanlışı doğruyu birlikte seçmeye ihtiyacı vardı. İnsan yalnız ve ailesiz kaldı mı tuhaflaştırıyor, giderek akıl dışı işler yapmaya başlıyordu. Bazen gazetelerde ve televizyonlarda böylesi insanların gariplikleri ile ilgili olaylar yer almıyor muydu? Durumu iyi olduğu halde evinde çöp torbaları biriktiren kadını komşuları şikâyet ediyor. Yalnız yaşayan yaşlı adam bir süre sonra mahalledeki çocuklara sarkıntılık etmeye başlıyor. Bir profesör şu çöplerden kola kutusu toplama alışkanlığını yenemiyor, evi çuvallar dolusu kutularla dolduruyordu. Komşusu Kumral Hanım haftada bir evde ne kadar kırılacak eşya varsa makineye koyup sırayla yıkıyor, sonra onları mutfak dolaplarına büfelere yeniden yerleştiriyordu. Sistemsiz, programsız yaşamının getirdiği bu hallere aslında insanlar kendi kendilerini tek başına kaldıklarında yönetemiyorlar diye düşündüğü olurdu"*¹⁷¹

Deli Zamanlar'da başarılı avukat olan Aypare, roman başkahramanı ve Maruf Bey sohbet ederken Aypare, parti içi çalışmalarında kadın-erkek eşitliğine yer vereceğini söyler. Bunun üzerine Maruf Bey:

-Sizi tebrik ederim demişti. Bu çok önemli... Kadına, aileye, hele hele aileye sahip çıkmalıyız. Türk ailesi bozuldu mu milletimiz için büyük tehlikeler doğar.

¹⁷⁰ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.140

¹⁷¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.49

*Kadınlarımız neler çekiyor şu erkeklerin elinden... Elbette kadınlarımız el üstünde taşınmalıyız. Ama bu yetmez. Dış dünyayı kendimize olduğu kadar onlara da açmalıyız. Kadının evinin kadını olmak yetmemeli bence.*¹⁷² Ailenin önemi vurgulanan bu konuşmada Aypare'nin aydın bir kadın olarak kadına ve aileye gösterdiği ilgi büyüktür. Aypare, kovası Bayhan'la sorunlar yaşadktan sonra ayrı evlerde yaşamaya başlarlar. Aypare, aile yaşantısını ve ev hayatını özler. Roman başkahramanının evine gider, aile özlemini burada da hisseder. Aypare de Süsen gibi aydın kadınlar olup yine de bir aileye ihtiyaç duyan yalnızlığı benimsemeyen kadınlardır. Çokum bu kahramanlar üzerinden ailenin vazgeçilmezliğini vurgular. Ailenin maddi olarak hayatını devam ettirmek için değil, bireyin ruh sağlığı, insan sevgisi ihtiyacı ve toplum düzeni açısından gerekli olduğunu ifade eder.

Karanlığa Direnen Yıldız'da Ece ve Feridun'un amcasının oğlu Cangür'ün yaklaşmaları Gülzade hanımı kızdırır. Gülzade Hanımoğlu Feridun'u bu konuda uyarır. Ece'nin kendisine çekidüzen vermesi gerektiğini ifade eder. Gülzade Hanım'a göre evlenecek kız daha ölçülü davranmalı çünkü yuva kutsaldır: 'Durumlarını beğenmiyorum; o araba gezintileri de neyin nesi? Bu kıza bir çekidüzen vermeliyiz. Bak dinle oğlum, onunla yuva kuracaksın. Kulağını çek biraz. Ölçüsünün dışına taşmasın. Bir yuvanın kutsallığını anlat ona.'

Anlatıcı yazar, Gülzade Hanım ve Enis Bey'in yuvalarından bahseder. Yuva kurmağa hazırlanan Ece ile Asude Hanım'ın yıllardır ölçülerinden taşmayan, sadakat ve sevgi dolu yuvası bir tezatlık oluşturur: *İşte annesinin asude yuvası... Yıllardır iri beyaz güller açan aile bahçesinde kırmaya, incitmeye, ölçülerden taşmaya izin yok... Birbirlerine değişmeyen sevgileriyle bağlı karı koca, yokluk çekilmeyen, kavga edilmeyen bu yuvada mutlu görünüyorlar. Çocukları da aynı düzeni sürdürmeli. Elişi yastıklara uzanmış Gülzade Hanım, başucunda Enis Bey, bu ihtiyarlanmayan, gücünü kaybetmeyen eğrilip burkulmayan aşklarıyla eşsiz bir tablo oluşturuyorlar. Naz niyaz... İlk günlerdekine benzer...*¹⁷³ Eski neslin aileye verdiği önem ve bunu genlere aşılması bakımından önemlidir. Gülzade Hanım, bunların hatırlatıcısı olur,

¹⁷² Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.63

¹⁷³ Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.64

genç neslin bu kuruma bakışı ve durduğu yerin yanlışlığı dile getirir. Çokum, Ece üzerinden gençliğe mesajlar verir.

Gülyüzlüm'de anlatıcı yazar Zeynep'in hislerinden bahseder. Zeynep köyünü ve oğullarını özlemiştir. Köydeki bir arada olmayı ve aile hayatını özler: *Ah oralara dönebilse, onlarla yufkalar açsa, sarmalar, gözlemeler yapsa... Budaklı odunları bile o yarar. Yeter ki köyünde olsun! Hepsi bir arada... Necati zaten yorulmuştur fabrikada.*¹⁷⁴

Hilal Görününce'de Fatma Nine Arslan Bey'in yüzünün gülmesini evlerine bir gelin almakla yani bir yuva kurmakla olabileceğini söyler: *Kim olursa olsun bir kadının tutacağı bir tutam ışık ona can verecekti. Evet. Bir apakayı olmalıydı. Yolunu gözleyecek, yağın ısıtacak, sıcacık aşını önüne koyuverecek bir hatunu...*¹⁷⁵ Fatma Nine'nin oğlunun sıkıntılarının bir aile kurmakla biteceği inancını taşır. Ailenin kutsiyeti bunu sağlayanın da kadın olduğunu açıklar.

Zor romanında Ertuğrul annesini eğitimsiz bulur ve babasına daha çok benzer. Birçok konuda annesine beğenmese de yine de onunla vakit geçirmek hoşuna gider. Yazar, annesinin Ertuğrul'a artık eskisi gibi vakit ayırmadığını ifade eder, Ertuğrul ise çeşitli bahanelerle annesine yaklaşılmaya çalışır:

*Bu duyguları açık seçik olan anaya, öfkesini boşaltıvermek Ertuğrul için kolay oluyordu. Zayıf, güçsüz, ancak sevgisinde direten bir kadın... Hem hırpaladığı, hem de yuvasını, sığınağını korur gibi koruduğu anası... Onunla babasının bir anlık yaklaşması kızgınlık yaratıyor çocukta. Anasıyla birlikte olmak için, onun evin içini saran sesini işitmek hoşuna gidiyor. Ama gitgide uzaklaşır gibi anası. Artık eskisi gibi değil... Çocukluğundaki öpüşler birdenbire kaybolmuş. Eve sık sık konuklar geliyor. Kadın, işinden, konuklarıyla iç içe olduğundan onu sıyırıyor. Karnının açlığını, falanca kitabının kaybolduğunu buna benzer şeyleri ileri sürüp...*¹⁷⁶ Nesrin Hanım aile içindeki sorumluluklarını unutması söz konusu. Geleneksel Türk kadınının aile içinde anne ve eş gibi rolleriyle ön plandadır. Dolayısıyla burada Nesrin

¹⁷⁴ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.120

¹⁷⁵ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.132

¹⁷⁶ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.127

Hanım'ın, roman başlarında evine ve ailesine bağlı, sorumluluk sahibi bir kadinken başkalaşması menfi bir profil çizer.

Kültürel değişimlerden aile kurumu da etkilenmiştir. Bu değişim hem bir zorlama hem de bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Özellikle XIX. yüzyılın sonunda Batı'nın etkisinde modern aile tipine bir özlem şeklinde hissedilir. Toplumsal değişim ve bunalımların en yoğun hissedildiği İstanbul'da aile yapısının da bu değişimin dışında düşünmek yanlış olur. Değişimlerle birlikte artık geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Konak hayatının ve ahşap evlerin, savaş yılları ve sonrasında yaşanan ekonomik sıkıntılar neticesinde kaybedilmesi ya da küçük katlara bölünmesi, seçkin tabaka için 'aile krizi'nin temelini oluşturur. Bu evlerin sahibi birçok geniş aile parçalanır. Bu aileler ya birbirine yakın evlerde ya da aynı apartman dairelerinde yaşamaya başlarlar.¹⁷⁷

Çokum'un romanlarında da yaşanan bu değişim ve eski kuşağın yalnızlığı, kendilerini bir sığıntı gibi hissetmeleri, onların eskisi kadar itibar görmemesi konularına değinilir. Yazar, değişen yaşam tarzı ve kültür yozlaşmasına özellikle vurgu yaptığı son romanı *Arada Kalmış Tebessüm*'de yaşlı kadın kahramanlar üzerinden geniş aileden çekirdek aileye geçişi ve onların yalnızlığı gözler önüne serer.

Arada Kalmış Tebessüm'de yazar, yaşanan ekonomik kriz yüzünden Feda'nın babası ayrı evde yaşayan annesiyle aynı evde daha tasarruflu yaşamayı planlar. Bu plan ekonomik sıkıntılara bir çare niteliği taşır, ailenin babaanneyle bir arada yaşama isteğinden kaynaklanmaz: *Eli ayağı olmuştur baston ve 'Evleri birleştiresek orayı kiraya versek... 'diye babası belki ekonomik çöküntüye karşı doğru bir çözüm yolu bulmuşken eski geniş ailelerin paylaşımlı hayatları devrinden sonra her bir parçasını ayrı şehirlere dağıtmış olan aileler, araya giren alacakaranlıkta, ışık sızmaz kapılar yüzünden birleşemiyorlardı işte.*¹⁷⁸ Çokum'un, Feda'nın babaannesini ile ortaya koyduğu bu gerçek aslında eski kuşağı yalnızlığa iterken genç kuşağın da hayatını yavanlaştırır. Apartman dairelerinin bireysel yaşantısı içinde onları da geçmişten ve

¹⁷⁷ İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, Truva, İstanbul, 2006, s.213-215

¹⁷⁸ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.126

yaşadığı kültürden koparıp bunalıma sürükler. Çünkü yazarın romanlarında yaşlı kahramanlar kültürün taşıyıcısı, temsilcisi olup gençlere öğüt veren onları yanlıştan kurtaran ve ait olduğu kültürden haberdar eden konumdadırlar. Önceki romanlarında daha sık gördüğümüz bu kahramanlar çocuklarıyla aynı evde yaşayan çekirdek bir aileye mensuptur. Genç kahraman, bir yanlış yapacağı zaman onu yanlıştan vazgeçirir, bunalımlı genç o yaşlı kahramanlara sığınır. Örneğin *Deli Zamanlar*'da roman başkahramanı intihar edeceği gece anneanesiyle sohbet ettikten sonra bu kararından vazgeçer. Kendi hayatı ile anneannenin hayatını mukayese eder. Romanlarda evde mutlaka babaanne ya da anneanne görülür ve bu geniş ailelerin daha huzurlu ve mutlu olduğu görülür. Özellikle son roman *Arada Kalmış Tebessüm*'e baktığımızda yaşlı kahramanların ayrı evlerde yaşadığı görülür. Kültürün sembolü olan bu kadınlardan ayrı yaşamak kültürden ayrı yaşamakla özdeştir. Geniş ailenin o huzurlu ve mutlu ortamı yerini buhranlı bir ortama bırakır. Modern insanın yalnızlığına ve kimlik sıkıntısına tanık oluruz.

Arada Kalmış Tebessüm'de Fedanın cümleleriyle geniş aileden çekirdek aileye geçişle apartman hayatının da yalnızlığa açılan kapısıyla karşılaşırız. Bu duruma en çok eski neslin alışmakta zorlandığı da belirtilir:

Babamın dedeme gizli, yer yer sızan bir öfkesi olduğunu düşünürüm hep. Çünkü büyük şehrin sunduğu güneşi, kalabalığı farklı hayatı önünde, bir gölge gibi duruyordu dedem. Onlar böyle kalacaklardı. Ürünlerini çocuklarıyla, torunlarıyla paylaşmak için can atarak yaşayacaklardı. Babaannem belki de değer verilmemiş, verilmeyecek bir hırkayı aylarca örüp meydana çıkararak aynı paylaşımın rahatlamasını duyacaktı. Artık çocuklarına ait olan büyük şehri hala onlar için gurbet yeri olarak görüp... 'İnşallah kapıları bacaları sağlamdır, ısınabiliyorlardır... 'diyerek. Yıllardır içerisinde sevgilerini, hasretlerini ekleyerek gönderdikleri veya birlikte getirdikleri türbe geçmiş meyvelerde, kuruyemişlerde yaşama ve paylaşma sevinçlerinin tütmesi...¹⁷⁹

¹⁷⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.126

3.2.2. Evlilik

Evlilik, toplum düzeni ve ailenin devamı için gereklidir. Birey ve toplum hayatı açısından önem arz eden ailenin kuru da ancak sağlıklı ve resmi bir evlilik sonucu oluşur.

Geleneklere göre evlenmeden önce, eş adayları birbirini göremez ve konuşmazdı. Evlenilecek kişi ile ilgili tüm bilgiler aracılardan alınırdı. ¹⁸⁰Ahmet Mithat Efendi, bu konuya 'Ay' adlı eserinde şöyle değinir:

*-Familya sahibi ise familyasından bir kadın göndermeli. Asıl adet-i milliyemiz bunu iktiza eder. Lakin benim hısım-akrabam kimsem olmadığından ben sizin gibi terbiyeli kibar bir kadını irsal ederim. Hüviyetimi, arzumu tarafımdan bilve kale tarif ve beyan edersiniz. Şahsımı da iki defa gördü. Arzu ederse yine görebilirim. Ben onu gördüm a! Onun da beni görmeğe hakkı inkar olunamaz. Böyle bir rüyet adet-i milliyemize bikülliyeye mugayir de değildir. Kabul ederse işi tesviye eder, gideriz.*¹⁸¹

Yerli adetlere göre eş adaylarının birbirini görmesinin gerekliliğini savunan Ahmet Mithat, evlilik teklifinin ise bir aracı vasıtasıyla yapılmasından yanadır. II. Meşrutiyetten sonra durum biraz daha değişir ve kızlar evlenecekleri erkeklere kendilerini göstermenin yolunu bulur. Bunda o dönem cereyan eden feminizm akımının ve basın etkisi büyüktür. Gençlerin birbirini görmesi ve flört etmesi ise Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelir. Cumhuriyetin hızlı değişim yıllarında da aşk evlilikleri, varlıklı aileler arasında görülmeye başlanır.¹⁸²

17 Şubat 1926 tarihine gelindiğinde medeni kanunun kabul edilmesiyle kadın hayatında yeni bir inkılâp başlar. Bu kanunun en önemli noktaları; kadın-erkek eşitliğinin kabul edilmesi, poligaminin kesin bir şekilde ortadan kaldırılması, boşanma hakkının her iki tarafa eşit olarak verilmesi, karı kocanın birbirine karşı hak ve vazifelerinin tespit edilmesi, mirasta eşitliğin kabul edilmesi şeklinde sıralayabiliriz.

¹⁸⁰ İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, Truva, İstanbul, 2006, s.231

¹⁸¹ Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1989, s.195

¹⁸² İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, Truva, İstanbul, 2006, s.231

Çokum'un romanlarında evlilik, mağdur olan kadın, genç neslin evliliğe özendirilmesi şeklinde işlenir. Evliliklerinde sorun yaşayan kadın bazen kültür çatışması yüzünden bazen de çocuğu olmadığı için dışlanır. Çokum'un bazı kadın kahramanları da kocası tarafından dayak yiyen, aldatılan, ev dışında hiçbir hayatı olmayan, hakları elinden alınmış kadınlardır. Bu kadınlar yaşadıkları tüm sıkıntılara rağmen evliliklerine sahip çıkarlar. Kahramanların evlilik kurumuna değer verirler. Maddi açıdan özgürlüğünü elde etmiş kadın yine de bir erkeğe ihtiyaç duyar. Kendini yalnız hisseder, ayrı olsa bile eşine sadıktı ve sonunda ona döner. Yazarın romanlarında, boşanmaların onaylanmadığını görürüz. Evliliğinde sıkıntı yaşayan kadın için bir şekilde çözüme giden yazar, bekar olanlar için evliliği bir kurtarıcı olarak görür ve evlilik hayatını yüceltir.

Yazarın ilk romanlarındaki daha geleneksel çizgiler taşıdığını söyleyebiliriz. Yaşlı kahramanlar özellikle anneler çocuklarını evliliğe teşvik eder, aile düzeninin tüm sıkıntıları çözeceğine inanılır. Anneler oğullarına uygun bir kız ararlar. Burada da evlenilecek ideal kızın çeşitli özelliklerini öğreniriz. Bu kahramanlar, çocukları evlendikten sonra da sorun yaşadıklarında bunun çözümü için uğraşır ve eşleri barıştırma yoluna giderler. İlk romanlarda geleneksel Türk kadının özelliklerini de görmek mümkündür. Kadın, erkeğine karşı vefakâr ve fedakardır. Eski Türklerde olduğu gibi bir savaş ve tehlike anında onu yalnız bırakmaz.

Çokum'un son romanlarına baktığımızda ise ilk romanlarında görülen evliliğe özendirme ve aile düzeninin tüm sorunları çözeceği düşüncesi modern insanın ruhsal sıkıntılarına bir çözüm şeklinde ortaya çıkar. Buhanlı ve arayış içinde olan fert, evlilikle bu takıntı ve sorunlarının biteceğini düşünür. İlk dönem romanlarında görülen evlilik hayatı modernleşme ile birlikte evlilikten uzaklaşma şekline dönüşünce yazarın da tüm bunları okuyucuya bir mesaj şeklinde sunduğunu söyleyebiliriz.

Hilal Görününce'de Fatma Ana oğlu Arslan Bey'i evlendirmek ister, bunun için Şirin'den yardım ister. Şirin de Halime kızı uygun bulur. Şirin gelin Halime'yi över. Evlenilecek olan kızın fiziki özelliklerine ve ev işlerindeki becerilerine bakılır: *-A kızım, bak şu kazandakileri çıkart, demesi üzerine toparlandı. Çamaşırları çıkarıp*

tekneye aktarıırken de Halime kızın kahkahası kulağına çarptı. Şirin bu gülüşte evlilik çağına gelmiş kızların olanca deliliğini buldu. Dönüp baktı. Hiç de fena sayılmazdı. Eline dolgun, akça pakça bir şey. Ayakları büyük mü ne? Yoo, tam karar. Güzel de kaytarma oynadığını görmüştü. Kalçası genişçe, doğurgan olacağına benzer. Çekme burun, hokka ağız, değir mi yüz, süzgün kara gözler... İyi iyi. Fena değil. Tezgâhta dokuduğu arşın arşın bezlere kimse yetişemiyor, inci işleri de beceriyor.¹⁸³

Fatma Nine oğlu Arslan Bey'i evliliğe ikna etme yollarını arar. Halime ve Şirin Gelin Fatma nineye yardıma gelip evi temizlerler. Fatma Nine de oğlu gelince bu değişikliği fark edip evlenmek isteyeceğini düşünür: *"Ona önce bu temizlik batar, bilirim. Rahat edemez. Sıkılır belki eve bile gelmek istemez. Amma, yavaş yavaş alışır. Bir kere alıştı mı da etrafını hep düzenli görmek ister. İşte o zaman 'gayrı evlenmeli' diye düşünür.¹⁸⁴*

Giray ile Şirin'in arası açıktır. Giray'ın babası oğluna nasihat eder. Evinde dargın durulmayacağını ve gelininin gönlünü alması gerektiğini ifade der. Aile büyüklerinin evliliğe ve kadına verdiği değer burada dikkati çeker: *-Oğul, dedi. Yayla dağlarının karları çoktan çözülp nehirlere karıştı. İşittiğime göre seninle hatunun arasında hal buzlar çözülmemiş. Kabahat kimdedir, bilemem, soramam da... Şunu bilmeni isterim ki, dargın durmana razı değilim. Küskünlüğün neye faydası var ki? ... Yoo, benim gibi bir adamın evinde köyünde dargın durulmaz. Benim biricik gelinimin gönlünü almalısın Giray oğlum. Derhal barışmanızı istiyorum.¹⁸⁵*

Giray öldükten sonra Şirin yalnız kalır. Nizam Bey, Şirin ile Arslan Bey'i evlendirmek ister. Bunu Şirin'e anlatmaya çalışır. Sonra da Arslan Bey ile konuşur ve evlenirler. Fakat Şirin'in yüzü gülmez, hep ağlamaktadır. Arslan Bey *'kafir kızı alaydım bana kül köle olurdu¹⁸⁶* deyince Şirin hırslanır: *-Ben bu evin kölesi değil, hatunu olurum Arslan Bey, dedi. Atam, babam bana kimseye köle olmamayı öğretti.*

¹⁸³ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.119

¹⁸⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.128

¹⁸⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.316

¹⁸⁶ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978.

*Bunu aklından çıkarma sakın!*¹⁸⁷ Böylece geleneksel Türk aile yapısında kadının köle değil evin hanımı sıfatıyla yer aldığını görürüz. Ayrıca Şirin, erkek karşısında ezilmeyen güçlü kadın örneğidir.

Şahbaz Arslan Bey'in yanına gelerek İgor Gregoviç'in çayırlarına tek bir hayvan bırakmadığını söyleyerek Arslan Bey'den yardım ister. Arslan Bey de sabah gidip İgor Gregoviç'le konuşacağını söyler. O gece Şirin'i de Arslan Bey'i de uyku tutmaz. Şirin Arslan Bey ile beraber gitmek ister. Bu sözler Arslan Bey'in hoşuna gitse de Şirin'e çocuklarının başında durmasını tembih eder: *-Ben de geleyim seninle, diye sızlandı. Hani her zorluğa birlikte yürüyecektik? Ne olur ben de geleyim Arslan Bey...*¹⁸⁸ Eski Türklerde hatun hakanla beraber savaşa giderdi. Burada Şirin'in Arslan Bey ile gitme isteğini Türk kadının bu özelliğine bağlayabiliriz.

Ruhsal sıkıntı ve bunalım yaşayan ferдин bu sorunlarının evlilikle sonlanacağı düşünülür. Ev ve evlilik hayatı sığınılan bir yer olarak görülür ve iç huzur orada aranır.

Tren Burdan Geçmiyor'da İreni, gazeteci Nüzhet fermanlı'nın gençlik aşkıdır, o dönem İstanbul'da yaşayan İreni daha sonra Atina'da yaşamaktadır. Nüzhet İreni'yi unutamaz, İreni'nin tablosu evinin duvarında asılıdır. Varla yok arası bir şeydir İreni, Nüzhet'te bir çeşit takıntı olmuştur artık. Nüzhet'in Nazen'in diye bir sevgilisi vardır fakat Nazenin gel deyince gelip git deyince giden kadınlardandır. İreni'deki ulaşılmazlık onda yoktur. Ama Nüzhet bu İreni takıntısından kurtulmak için Nazen'inle evliliğin çözüm olabileceğini düşünür: *... Evet Nazenin'le evlenir, belki Nüzhet'in Beylikdüzü'nde henüz biten dairesine taşınırlardı. Kurtulurdu da bu İreni takıntısında. Burada İreni'yi beklemek ölümü beklemekten farklı mıydı sanki?*¹⁸⁹

Arada Kalmış Tebessüm'de Ressam Feda yaşadığı boşluktan evlenirse kurtulabileceğini düşünür: *Evlenip çocuklarının olmasını istiyor, belki kurtulur böyle*

¹⁸⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.380

¹⁸⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.388

¹⁸⁹ Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.21

*dünya dışı olmaktan. Bu daha iyi. Sürekli bir kadınla, kendisine annelik ve karılık edecek, vırvırıyla bezdirecek bir kadın bile olsa... Boşluktan iyidir.*¹⁹⁰

Zor'da yazar Cevdet Bey ile Nesrin Hanım'ın evliliğinden bahseder. Doktor Cevdet Batı kültürüne daha yatkın özellikle klasik batı müziğini seven biridir. İtalya'dan gelen karı-kocaya İstanbul'u gezdirirken de Cevdet Bey onlara bu ilgisinden bahseder ve eşinin batı müziğinden anlamadığını da ilave eder. Cevdet Bey'in tıp öğrenimine karşılık Nesrin hanımın eğitimsiz oluşu evliliklerinde sorunlar yaratır: *Nesrin'le hangi akla uyup evlenmişti bilmiyordu. Galatasaray'ı bitirip tıp öğrenimine başladığında, hevesi daha gözle görünür şeyler üstünde toplanmıştı. Bir kumaş tüccarının kızı Nesrin'e tutuluvermişti. Babası İzmir'e faytoncuymuş. Uzun süre saklamıştı bunu Nesrin. Doğru dürüst öğrenim görmemiş, yabancı dil bilmeyen sarı saçlı, mavi gözlü bir göçmen kızı...*¹⁹¹ Nesrin Hanım ile Cevdet Bey arasındaki farklılık çocuklarını yetiştirme şeklinde de problemlere yol açar. Cevdet Bey'e göre Nesrin Hanım oğlu Ertuğrul'un çağdaş bir eğitim almasını engellemiştir bunun için Cevdet Bey oğlunu sosyoloji öğretmeni Devrim Hanım'ın yanına gönderir. Devrim Hanım daha çağdaş Nesrin Hanım ise geleneğe bağlı bir kadındır. Yazar bu durumu şöyle anlatır: *Cevdet Bey, oğlunun evden kopuşunu Nesrin'in bu tür kesin inançlarının yarattığı baskıya bağlıyordu. Ertuğrul, çağın gerektirdiği gibi yetişmeliydi... Ne de olsa, baba hele şu zamanda çocuğuyla pek çok ilgilenemez. Bütün iş anneye düşüyor. "Nesrin Ertuğrul'un çağdaş bir eğitim görmesini engellemiştir hep. Nasıl da zorlardı Ertuğrul'un oruç tutması için. Sağlığı elverişli değil ki... Sonra çocuk sakal bıraktı diye bir diskotek kızıyla gezip dolaştı diye az patırtı etmedi... Ne var bunda? Oğlum ilericidir. Yine de silah taşımaya, çatışmalara katılmasına karşıyım. Devrim hanım, onu iyi eğitti. Artık, Nesrin'in baskısı ortadan kalktı. Duvarlarla konuşuyor artık. Eşyalarla... Çekilmez biri."*¹⁹² Cevdet ve Nesrin Hanım arasındaki ayrılıklar evliliklerinde kavgalara da sebep olur: *Cevdet'le ilk büyük kavgamız çeyiz sandığı yüzünden çıkmıştı... Şifonyer varken o sandığı ne yapmalıymış... Sonraki kavgalarımız Cevdet'in beni kültürsüz bulması*

¹⁹⁰ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.156

¹⁹¹ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.55

¹⁹² Sevinç Çokum, a.g.e., s.56

*yüzündendir.*¹⁹³ diyerek Nesrin Hanım kavga sebeplerini anlatır. Nesrin doğu kültürünü, Cevdet ise Batı kültürünü temsil eder, dolayısıyla bir kültür çatışması yaşarlar. Çokum, Nesrin Hanım ve Cevdet Bey şahsında farklı kültürlerin evlilik hayatında açtığı sorunları gözler önüne serer.

Arada Kalmış Tebessüm'de Doktor Usveren'in kızkardeşi ve Feda'nın annesi Didem, kendi sınıflarından olmayan biriyle evlenince aileden dışlanır. Yazar bu durumu şöyle anlatır: ... *Aileye göre yanlış bir yol seçip gösterişsiz, kanaatkâr tesbihçi Osman Ustanın oğlu Özer'le evlenen annesi birçok kapıyı kendi eliyle kapamıştı. Didem Hanım, ağabeyi Duran Usveren'in de gözünde silik bir hatıraydı artık.*¹⁹⁴

Zor'da kültür çatışması yüzünden büyük sıkıntılar yaşayan ve evladından ayrı yaşamak zorunda kalan Nesrin'den sonra mağdur olan bir diğer kahraman Sırma'dır. Sırma, çocuğu olmadığı için eşinin başka bir kadınla evlendirilmesiyle yüz yüze gelir ve köyünden İstanbul'a kaçarak yaşamaya çalışır. Yanında çalışmaya başladığı Devrim Hanım, Sırma'ya eşini sorar. Sırma çocuğu olmadığı için eşinin başka biriyle evleneceğini söyler:

*-Boşanacak benden. Çocuğum olmadı deydi. Hem de kaçtım ya memleketten...*¹⁹⁵

Deli Zamanlar'da roman başkahramanının liseden arkadaşı Nevin, kocası ile birlikte partiye gelir. Yazar, çalışkan ve idealist genç kızın okulu bırakıp evlendiğini görünce üzülür. Yazar Nevin'in mavi gözlerinde bir hüznün yakalar. Bu hüznün sebebi çocuğunun olmamasıdır: *Çocuğu olmamıştı, sarışın Nevin'in eflatuna yakın mavi gözlerinde bir kaygı, bir yerinin arayış.*¹⁹⁶

Zor'da Nesrin tüm sorunların yanında bir de aldatılan kadın olur. Bu durumun babası ve Ertuğrul tarafından erkeklere has ve doğal bir şey gibi görülür. Güncelliğini koruyan bu yanlış düşünce, Çokum tarafından eleştirir.

¹⁹³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.61

¹⁹⁴ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

¹⁹⁵ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.120

¹⁹⁶ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.9

Romanda bu aldatmayı, anlatıcı yazar sayesinde Ertuğrul'un bakış açısıyla öğreniriz. Alanya'ya gittiklerinde babasının yaşından daha genç görünen hallerini anlatır. O zamanlar Cevdet Bey Birgül'le beraber olur. Birgül aile dostları olduğu için bu durum dikkat çekmez. Ertuğrul babasının annesini aldatmasını tüm erkeklerde olduğu gibi geçici bir şey olduğunu düşünür. Yalnız Birgül'le aldatmasına üzülür: *Demek babasının Birgül'e tutkunluğu o sıralarda başlamış... Ama çevresine tertemiz bakıyor, iyi, görkemli duygularla beslenmiş gibi... Suçluluk duygusunu yaklaştırmıyor yanına. Anası, bu sevdanın farkında değil. Belki Birgül'den başkasına duyulacak bir sevgi, Ertuğrul'u bu kadar üzmeyecekti. "Geçici bir dönem.Yalnızca babama has bir davranış değilbu. Çevrede biraz üzüntü yaratır, sonra unutulur gider. Aşağı yukarı bütün erkeklerde görülen dışa dönük bir açlık" diye düşünecekti o zaman. Ama, neden Birgül? "Nesrin abla, denize girmeyecek misiniz? "Böylesine saf ve sevimli. Ama Doktor Cevdet'in karşısında gizlendiği kuytulukta çıkıveren zehirli bir örümcek. Birlikte oluşları çevrede yadırganmıyor. Çünkü aile dostlarıdır Birgül. Aldatma zorluğu yok.¹⁹⁷*

Deli Zamanlar'daki Aypare de aldatılan bir diğer kadındır. Anlatıcı yazar, balo gecesi Bayhan ve Özlem'in yakınlaşmasını fark eder. Aypare de ordadır. Anlatıcı yazar Aypare'nin bu durumu görüp görmediğini merak eder: Bayhan, kekremesi kalabalığı unutmuş, Özlem'in ayçiçeği yüzüyle ilgileniyordu. Radyo sanatçısı Filiz'in okuduğu "Nihansın Didede" gölgeler vuran yüzleri soldurmuş ama Bayhan'la Özleminkiler tomurcuklanan alakaların pembesinde biraz ötemde tütüyordu. Ya Aypare? O görmüş müydü, sezmiş miydi bu ayçiçeği gün ışığı yakınlaşmasını?¹⁹⁸ Anlatıcı yazar, Aypare ve Bayhan ikilisini bir tabloya yerleştirip istediği renge boyamak istediğini ifade eder. Baloda gördüğü tablo ise bu Aypare ve Bayhan muammasını çözmesine yardımcı olur. O gece aslında bu yakınlaşmayı Aypare de görmüştür fakat aldatılan mağdur kadın konumuna düşmemek için buna aldırış etmez, hatta buna Bayhan'ı kendisinin teşvik ettiğini de sonradan yazara kendisi söyler. Bu Aypare'nin 'Güçlüleri taklit et" felsefesini hatırlatır. Burada güçlü olmayan sadece güçlü görünmeye çalışan Aypare'yi görürüz: *Ben onların romanını*

¹⁹⁷ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.120

¹⁹⁸ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.44

yazacaktım. Bayhan ve Aypare muammasının... Aypare'nin mağdur kadın durumuna asla razı olmadığını, Bayhan'ın çapkınlıklarını hatta ve hatta teşvik ettiğini sonradan Aypare'den öğrenecektim.¹⁹⁹ Avukat olan Aypare bu durumu sindiremez ama güçlü görünmeye çalışır. Fakat Aypare, diğer kadınların gösterdiği tepkiyi göstermez, kavga etmez, görüp görmediğini bile etmez. Kendisiyle kavgalı olan Aypare, farklı bir kadın profili çizer.

Balo gecesinden sonra, anlatıcı yazar aynı zamanda roman başkahramanı, Atıfet'in evinde Bayhan ve Özlem'i birlikte yakalar. Bu durum karşısında ne yapacağını bilemez, rahatsızlanır. Yazarın Atıfet'e kızgınlığı artar. Bayhan ve Aypare ilişkisinin kederli halini o gün iyice anlar: *Bayhan'la Özlem'i örümcek ağlarına takılmış iki böcek gibi iç içe yakaladığım gün Bahan ve Aypare yanlışlığının iyice farkına varmıştım. Hiç aklımda olmayan çığrından çıkmış bir ilişkiyi, açtığım kapı bana göstermişti. Özlem'in kızarmış yüzü, dağılmış saçları, bütün fattanlığıyla kendini bırakmışlığı vardı karşımda.*²⁰⁰

Aypare Bayhan'ın kendisini aldattığından haberdardır, bunu anlatıcı yazarla paylaşır: *-Bayhan beni aldatıyor, bunu biliyorum. Evet evet, şu kızla hem. Senin arkadaşın.*²⁰¹ Ama bu duruma aldırış etmediğini belirtir: *-Erkekler böyledir. Ama aldırılmıyorum. Aldırmamak beni güçlü kılıyor. Sonuçta insan sadece kendi kendisiyle hesaplaşır. Onu kendisiyle başbaşa bırakacağım.*²⁰² Yazar ve Aypare'nin başka bir konuşmasında Aypare yazara Bayhan'ın yeni bir sevgilisi olduğunu söyler. Yazarın Bayhan'ın neden böyle yaptığını sorması üzerine: *-Niçin mi? Tahmin etmelisin, o bunu erkek olmanın kuralı sanıyor. Bu böyle de sürecektir. Hatta yaşlılık döneminde daha da azıtacak, kendinden şüpheye düşerek...*²⁰³

Arada Kalmış Tebessüm'de aldatılan kadın Nihan Yengedir. Fedâ, dayısı ile evin yardımcısı Şule arasındaki ilişkiyi fark eder. Onun bu haline karşılık kendi hayal dünyasında yaşayan Nihan Yenge de genç asistan Cemre'ye yakınlık duyar. Nihan

¹⁹⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.44

²⁰⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.56

²⁰¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.75

²⁰² Sevinç Çokum, a.g.e., s.75

²⁰³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.119

yengeninki yaşlılığa ve yalnızlığa bağlı kalbi bir bağlılık iken Duran Usveren'deki oğlu psikiyatr Gündag 'ın deyimiyle '*Hala genç olduğunu kanıtlama hali*²⁰⁴ diye tanımlanabilir. Fedâ, eve gelip gitmelerinde bu evliliğin her ikisi için de bittiğini hisseder: *Fedâ gelip gittikçe bu evliliğin dayısı için değil, Nihan Yenge için de çoktan ölgün dallarını sulara bırakmış bir ağaca dönüştüğünü seziyordu. Diriltmek için dürüşmesi, gayreti de yoktu zaten. Nihan Yengeye göre Duran Usveren bilgi yığınlarıyla kurulu bir sistemden hayata bakmakta olan biriydi artık. Bu çitilemiş yığınların arasında Nihan'ın eski duygularının olduğu yerden göremezdi. Ve Nihan Hanım, duygusal romanlar biriktirme uğraşını daha da genişletip televizyon kanallarındaki aşk dizilerini seyrederek kendi kurgu dünyasında Duran Beyi dışlamış olarak yaşamaktaydı. Sadık kadını Müfide'nin neredeyse sevda illetince bağlılığı içinde onu avutması, rüyalarını yorumlaması, düş azgınlığını körüklemesi ayrı bir hizmetiydi; kuşkusuz Nihan Yenge bunun karşılığını paraca, yardımca kat kat ödüyordu.*²⁰⁵

Arada Kalmış Tebessüm'de Gülheves, aldatıldığını bilen bir kadın olarak yer alır. Fedâ Yalova'ya gelir, Gülheves'le görüşür. Gülheves, kötü giden evliliğinden bahseder ve Bayhan'ın onu aldattığından bahseder:

*Sonra sözü evliliğe getirdi, iş hayatına... Tam çocuk sahibi olmak isterken Poyraz'ın kaçamaklarını fark ettiğini, bir ara ayrılacakken yeniden geriye döndüklerini söyledi. Ve eski eşya üreten atölyelerin iyi iş yaptığını, ekonomik krizden etkilenmediğini- onların alanı eit tabakaya iş yapıyordu o sebeple müşterileri her zaman hazırды; genellikle nakit ödemelerle yürüyordu alışveriş, bunları da ekledi sözlerine. Fedâ'nın yaylı sazlar dörtlüsü tablosundan da bahsetmeden edemedi. Tablo eve bir güzellik katmanın yanında ona hayat vermişti. Poyraz iyi bir seçim yapmıştı, zira öyle herhangi bir tabloyu evlerine sokmazdı. Bu işten anlardı kısacası. Yine de kocasını methetmekten geri durmuyordu. Gülheves Paris'e gittiğinde-hemen hemen her yıl giderdi, Poyraz'ın ablası oradaydı-müzelere, sergilere mutlaka uğrardı.*²⁰⁶

²⁰⁴ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.17

²⁰⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.18

²⁰⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.287

Çokum, aldatan erkek yanında aldanan ve buna razı görünen yapmacık kadınları da eleştirir:

Gece Rüzgarları'nda Yazar Süsen Divitçi gittiği sergide bir cemaatin gazete ve derginin önde gelirlerinden yazar Kemikel'le tanışır. Kemikel Süsen Divitçi'ye kendi dergilerinde bir yazı yazmasını teklif eder. Süsen, çizgilerinin farklı olduğunu belirtir. Kemikel ise Özal'ın sağ ve solu birleştirdiğini ifade ederek çizginin kalmadığını ifade eder. Derginin zor durumda olması sebebiyle Süsen, dergiye bir yazı gönderir fakat Kemikel'i ve onun gibi yazarları onaylamaz. Muhafazakar görünen yazarların hem namustan bahsedip hem de evli olmalarına rağmen evlilik dışı aşkı en doğal hakları gibi suskun puskun karılarının önünde sıkılmadan işlemelerine tepkilidir. Bir de o kadınların kocalarının şiirlerini ilk kendilerinin okuduğunu söylemeleri Süsen'i iyice kızdırır. Çünkü ona göre burada adam kadar kadın da suçludur: *Hayır kızdığı aşk değil, aldatmaca değil, baskılar altında gizlilikleri seçen insanoğlu değil, kızdığı hileydi, iki yüzlülüktü. Aldatan erkeğin iki yüzlülüğü kadar, aldanan ya da aldanmış görünen kadının iki yüzlülüğü...*²⁰⁷

Karanlığa Direnen Yıldız'da yazara göre Asaf ve İncenaz arasındaki yakınlığı Asaf'ın eşi Tülin farkındadır. Ama bu kadar tepkisiz ve sessiz kalması şaşırtıcıdır: ... *Asaf ve İncenaz yan yana ne kadar kayıtsız, ne kadar günahsız duruyorlar? Ya Tülin, bütün dünyası kocasının varlığı üzerine kurulu olduğuna göre bu ilişkiyi, eğer varsa sezmemesi mümkün mü? Nasıl bu kadar lütumsuz olabilir?*²⁰⁸

Gülyüzlüm'de Zeynep çalıştığı evin sahipleri Erol Bey ve Tomris hanım'ın evliliklerine özenir ve Kadir'le evliliğini hatırlar. Fakat ilerleyen zamanlarda çiftin kavgalarına şahit olunca bunun göstermelik bir mutluluk olduğunu görür. Anlatıcı yazar durumu şöyle özetler: *İçlerinde yaşadıkça Erol Bey'le Tomris Hanımın mutluluklarının göstermelik, eğreti bir şey olduğunu anlıyordu. Bu kavgalarda en çok Tomris Hanımın sesi baskın çıkıyordu. Hele o gece kumarda yenilmişse... Birkaç*

²⁰⁷ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.82

²⁰⁸ Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.157

*şişe ve bardak kırmadan rahatlayamıyordu. İlk günler onlar için ne güzel düşünceler geçirmişti aklından...*²⁰⁹

Çokum'un romanlarında evlilik hayatında kadının şiddete maruz kaldığı görülür. Dayak yiyen kadın bazen Aypare gibi bazen eğitilmiş bazen Gülseren gibi eğitimsiz olması durumu değiştirmez. Kadın olmaları ve şiddet görmeleri ortak paydalarıdır.

İsmail rakı içtiği bir gün Gülseren'i döverken oğlu Gökhan duruma müdahale etmek ister: *'Babacığım, ne olur annemi dövme! Beni seviyorsan dövme annemi.'*²¹⁰ Zeynep ve Ayşenaz da oradadır. Tüm engellemelere rağmen İsmail Gülseren'i dövmeye eder: *Kadınlar yapma etme dedikçe, bu sözler parlayan benzini daha beter alevlendirmekten öte işe yaramıyordu. Sonunda beklenen o kötü anları yaşamağa başladılar. İsmail Gülseren'i o yaprak inceliğindeki kadını dar mutfakta tutup tutup savurdu. Çıglıklar, bağırtilar birbirine karıştı. Adamın o sevmediği tavalara, tencerelere öfkesini koyulaştıran gürültülerle şuraya buraya yuvarlandı. Zeynep İsmail'i tutmağa çalışıyor, öteden Gökhan'ın sesini soluğunu bastıra bastıra ağladığını görüyordu. Ayşenaz koridorda duvar dibine çömelmiş, dertop olmuştu. Yukarı katta telaşlı ayak sesleri gidip geliyordu.*²¹¹ Zeynep Gülseren'le dertleşir. Zeynep 'Buna can mı dayanır, bir gün elinde kalacaksın diye korkuyorum 'der. Zeynep ise çocukları için katlanmak zorunda olduğunu ve çaresiz olduğunu dile getirir: *"Ne yapayım abla sen söyle... Şu yuvayı dağıtayım mı? Çocuğum orta yerde perişan mı olsun? Hem ayrılırsak da peşini bırakmam. "der bana. Artık anam babam da beni yanarlina almazlar. 'Bu adama varacağın zaman bize mi sordun? derler. Demeseler de akıllarından geçirirler. Yok Zeynep Abla... ben bu çileyi çekeceğim."*²¹² İsmail, akşam rakı içtikten sonra Gülseren'i dövdüğü için sabah ondan af diler. Gülseren bu af dilemenin hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini düşünür: *"Ne değişecek ki? Bir gün yine aynı sahne tekrarlanacak olduktan sonra..."*²¹³

²⁰⁹ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.132

²¹⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.37

²¹¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.30

²¹² Sevinç Çokum, a.g.e., s.38

²¹³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.58

Deli Zamanlar'da Aypare roman başkahramanına Bayhan'ın Yalova'ya geldiği gece ilk defa şiddet gördüğünü anlatır:

*-Kötü. İstenmez şeyler... Kaba güç... Tekme tokat. Elinden kurtulup dışarıya attım kendimi. Merdivenlerden indim. Bir kurtarıcı arıyordum ya da karanlıklarda kaybolup gitme isteği idi bu. Peşimden yetişti. Saçlarımda yakaladı... Çok kötü... Bayhan'ın bu ikinci kimliğini bilmiyordum. Dövüşken sert tarafları vardı ama bana el kaldırmamıştı hiç..²¹⁴ Aypare şiddet gördüğü gece ev sahibi Rıza Bey'in de buna şahit olduğunu hatta araya girdiğini söyler. Ama başkalarının hakkını savunan aydın bir kadın olarak bu resmi kendine yakıştıramaz: *-Bana yakışanı başkalarının yanına sığınmak olmamalıydı. Ben ki şiddet gören kadınların savunucusu olmuştum. Onları koruyorum, yaralarını sarmağa çalışıyordum. Ama şimdi ben de aynı konumdaydım. Hem aydın bir kadın olarak...²¹⁵ Olayın sonrasında Aypare kadınlık gururunun ezilmişliğiyle adasına döner: *Odama dönmeliydim. Bu parçalanmışlığı daha fazla görsünler istemiyordum. Kabuğuma, zedelenmiş kadınlığımla kabuğuma saklanmak en iyisiydi.²¹⁶ Aypare, sabah uyandığında yüzünün yaşam izlerini kaybetmiş halini görür, Bayhan ise umursamaz davranır: *Ben de uyudum. Sabah patlak dudağımla uyandım... O çoktan kalmış giyinmiş dışarıdaki hayatta oturuyordu. Aynada patlak dudağımla, üzüntüden oyulmuş gözlerimi, ölü beyazlığımla seyrettim. O içeriye girdi. Hiçbir şey olmamışçasına...²¹⁷****

Çokum, kahramanların yaptıkları yanlış evlilikleri dile getirilir. Bu evlilikler, erken yaşta evlenen, acele karar veren, daha iyi hayat şartlarında yaşamayı ümit eden kadınlar tarafından yapılan evliliklerdir.

Arada Kalmış Tebessüm'de Gülheves, Feda'nın eski sevgilisidir. Gülheves, ressam Feda yerine varlıklı ve seçkin bir aileye gelin giderek daha iyi şartlarda yaşamayı ümit etmiştir. Fakat durum istediği gibi olmamıştır. Gülheves, Feda'ya yazdığı mektupta eski günlere olan özlemini anlatır, onu kaybettiği için üzgündür. Ayrıca yaptığı evlilikte de mutlu değildir: *'Feda! Başına a getiriyorum ve beni*

²¹⁴ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.138

²¹⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.139

²¹⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.139

²¹⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.140

*affetmeni istiyorum... Birincisi zavallı evliliğim için, ikincisi aptal evliliğim, üçüncüsü azap çukuru evliliğim... Basit bir kırgınlığı büyütüp bir ayrılığa çevirmişiz, şimdi anlıyorum.*²¹⁸ Kapitalist düşüncenin ve insanın sadece maddeye bakan yüzünün eleştirildiği romanda, bu düşüncenin evlilik kararında da etkili olduğu görülür. Kadın, sevdiği kişi ile bir hayat yaşamak yerine ekonomik durumu çok daha iyi olan biriyle yaşamayı tercih eder. Bu da günümüz insanının dikkat çeken ve eleştirilen bir durumudur.

Gece Rüzgârları'nda Nilece ile Süsen'e sıradan insanları yani Tepeşehir'in insanlarını yazabileceğini söyler. Yazar ise Tepeşehir'in kanserli bir dokusu olduğunu yoksulluğu herkesin yazdığını kendisine ruh fırtınaları gerektiğini vurgular. Nilece'nin fikirlerinden bahsetmesi Süsen'i memnun eder ve onun bildiklerinden yararlanabileceğini belirtir. Nilece ise erken evlendiği için fazla bir şey bilmediğini ifade eder: *Erkenden evlendim; fazla bir şey öğrenebildiğimi sanmıyorum ama bana anneannemin kazandırdığı bir şey var... Hayatı karikatür gibi görüyorum. Böyle olunca da kocaman bir hiç kalıyor geriye... Neden bu kadar ciddiye aldık dersiniz?*²¹⁹ Nilece, erken evlilik kararı almış, eğitimini tamamlayamamış bir kadındır. Bu erken evlilikten dolayı yarım kalmışlık hissi ve kendini gerçekleştirememe durumu Nilece'nin evliliğinde sorun olarak karşısına çıkar. Ev hayatı dışına çıkmak ve kendini aşmak isteyen Nilece, eşi Arda'yla sorun yaşar. Ayrı yaşamak durumunda kalırlar. Nilece kendine yeni bir hayat kurmak ve yapamadıklarını yapmak için uğraşır. Çalışmaya ve değişmeye başlar. Fakat ruhsal sıkıntılar yaşayan ama kendini gerçekleştirdiğini düşündüğümüz Nilece'yi, roman sonunda intihar etmiş bir kadın olarak görürüz.

Çırpıntılar'da Kutluların evinde bir yemek vardır. Bu yemeğe Esra gitmek istemez. Tekin yalnız gider. Orada Suna'yla karşılaşırlar. Konuşmaya başlarlar. Suna eski günleri özellikle lise çağını özlediğini söyler. Tekin ise Suna'nın bu kadar açık konuşmasına şaşırır ve daha mesafeli davranır. Suna evlenirken de iyice düşünmeyip geride neleri bıraktığının farkında olmadığını ifade eder: *-Evet dedi kadın... Aslında evlenirken evliliğin ne olduğunu bilmiyordum, enine boyuna düşünmemiştim hiç...*

²¹⁸ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.46

²¹⁹ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.17

*Ayaklarım yere basmıyordu. Geride bazı önemli şeyler bıraktığının, unutulmaz bir şeyler bıraktığının farkında değildim.*²²⁰ Suna Tekin'in eski sevgilisidir. O da Gülheves gibi yanlış bir evlilik yaptığını eski sevgilisine itiraf eder ve bunun pişmanlığını yaşar.

*Gülyüzlüm'de anlatıcı yazar, Gülseren'in evliliğinden bahseder. Gülseren ailesinin onayını almadan ve daha evliliğin bilincine varmadan İsmail'le evlenir. İsmail'le yaşadığı sorunlarda da ailesinin desteğini göremez: Gülseren elindeki ekmeği ufalayıp duruyordu. Onunla evlendiğinde daha evliliğin ne olduğu üzerinde düşünmemiştii bile. Gelinlik giymek... Nasıl da önemsemiştii... Danteldi gelinliği... Düğün yapmamışlardı. Annesinin babasının yüzlerinden bu evliliği uygun görmedikleri iyice belliydi. Nikaha Gülseren'in liseden arkadaşları da gelmişler, belki onu kaybettikleri için uzak gülümseyişlerle bakıyorlardı öteden.*²²¹ Anlatıcı yazar, Gülseren'i önceki haliyle şimdikini kıyaslar. İsmail'le evlenmeden evvel canlı, dirençli, kendine güvenen bir kadın iken evlendikten sonra yediği dayaklar, yokluk ve eve mahkum bir hayat onu solgun ve ezik bir kadın haline getirir: *Ya Gülseren? İlk zamanlar hiçbir rüzgârın eğip bükemediği bir daldı. Tomurcuklu, canlı, dirençli bir dal. Şimdi solgun, ezik, başı önünde biri, kökünden zar zor suyunu çekeabilen bir dal.*²²²

Çokum'un romanlarında evliliğinde sorunlar yaşayan kadın, direnir, sabreder, mücadele eder. Aile kurumuna ve çocuklarına değer verir. O yüzden ayrılmamak için elinden geleni yapar. Eğitimli de olsa eğitimsiz de boşanmış bir kadın olarak yaşamak istemez. Burada şunu görürüz ki: Çokum'un romanlarında kadın sadece maddi yönden erkeğine bağlı olduğu için evliliği devam ettirmek istemez. Meslek sahibi, aydın kadınlar da evlilik kurumuna son derece bağlı olup evliliğin devamı için direnç gösterirler.

Evliliğinde çeşitli sorunlar yaşayan kadınlar ayrı evde yaşamaya başlar ya da boşanırlar. Fakat bu kadınlar o sürede de hep eşine sadık ve saygılı davranırlar. Kadınlar bu yönleriyle yüceltilirler. Ekonomik özgürlüğünü kazanmış kadın da

²²⁰ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.251

²²¹ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.56

²²² Sevinç Çokum, a.g.e., s.30

yalnızlık hissine kapılıp eşinin varlığını özler. Çokum, tüm sorun yaşayan çiftleri sonunda kavuşturur. Bu da evlilik kurumuna kadının bakış açısını, verdiği değeri ve saygıyı gösterir. Dikkat çeken bir nokta da kadının eşi dolayısıyla yaşadığı sıkıntıları olmasına karşılık yine de eşini övme, ona sahip çıkma, değer verme gibi özellikleri bulunmasıdır. Ayrıca bu vefakar Türk kadınının, evlilikte yaşadığı sorunların kaynağını bulmak için uğraşması ve öz eleştiride bulunması da yüceltilecek davranışlarındandır.

Gece Rüzgârları'nda Nilece'nin kendini aşma isteği sonucu Nilece ve Arda ayrı evlerde yaşamaya başlarlar, Süsen bunu komşusu Kumral'dan öğrenir: ... *Nilece'yle Arda ayrı yaşamağa kara verdiklerini Kumral'dan duymuştu.*²²³

Gece Rüzgârları'nda evliliğinde sorun yaşayan diğer kadın da yazar Süsen'dir. Süsen'in ayrı olduğu Doktor eşi Sungur, Süsen'i yemeğe davet eder. Yemek esnasında Sungur'un fikirlerine güvendiği için Süsen, rüyasından, yazdığı romandan, Nilece'den ve Tepeşehir hikâyesinden bahseder. Sungur ise ona kendi kimliğinden çıkıp başka kimliklerle yaşadığını ve bir yerlere gitmesi gerektiğini söyler. Süsen, hiçbir yere gitmek istemediğini ama gidecek olsa Mısır'a gitmek istediğini belirtir. Süsen, Sungur'u izlerken neden ayrıldıklarını düşünür ve cevaplarını kendi içinde verir: "*Konuşacak söz bulamadığımız, senin kendi tutkularına daldığın benimse yazılarımda kaybolduğum o tuhaf evliliği daha fazla sürdüremezdik. Çünkü gitmemesi, ölmemesi gereken bir şey vardı, o da duygularımız...*" *Bunları geçirdi içinden.*²²⁴ Süsen, başarılı bir yazardır. Daha iyi yazabilmek için Sungur'dan ayrılır. Ayrıca yazarın romanlarında aşk ve sevgi kadın tarafından yüceltilen duygulardır. Onların yıpratılmaması ve tüketilmemesi için yazar elinden geleni yapar. Süsen ve Sungur'un ayrılması da bu yüzdendir.

Çırpıntılar'da Esra oğlu Korhan'ın evden ayrılıp tekrar Avustralya'ya gitmesinden Tekin'i sorumlu tutar. Esra bu durumu çok derin yaşar ve Tekin'le evliliği zarar görür: *Korhan'ın yokluğu Tekin'le Esra'nın arasındaki sevgi bağlarını giderek inceltmeğe, kopma noktasına getirmeğe başlamıştı. Sık sık tartışıyorlar,*

²²³ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.152

²²⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.111

*sonra barışıyorlardı. Kimi zaman da uzun sessizlikler giriyordu aralarına...*²²⁵ Tekin Esra'nın kıskançlıklarından dolayı kendisine güvenmediğini söyler. *Esra: - Yeter sus artık! Aptalım ben, evet. Burda oturmuş sana örgü örüyorum... Zavallı sıradan kadın, örgüsünü örerek kocasının yolunu bekliyor...*²²⁶ Esra oğlundan ayrı kalmayı gerekçe göstererek Tekin'den ayrılma kararı alır: *-İkimiz bir araya götüremeyeceğiz bu evliliği... Sen isteseydin sürerdi. Ama değişen durumlar oldu, ayrılmalıyız. Beni kendi çocuğumdan uzak tutuyorsun. Bunu kabul edemem.*²²⁷ Esra ve Tekin boşanır, Esra annesinin yanına gider, oradan da Korhan'ın yanına gidecektir: *Ve boşanmışları. Ev ıpissız kalmıştı. Esra çekip gitmişti annesinin yanına. Orda bir ana sıcaklığından örülü kovukta çocuklaşarak, kaybettiklerine zamanla "Adam sende.. "diyeceği bir rahatlamanın eşiğine tutunmuştu.*²²⁸

Deli Zamanlar'da Aypare yazarla konuşurken evliliği ile ilgili: *-Biz götüremiyoruz bu evliliği. Öyleyse ikimiz de özgür olalım.*²²⁹ der. Fakat bunları Bayhan'a söylemeye cesaret edemez. Aypare, evliliğinde büyük sorunlar yaşamasına rağmen uzun süre direnir. Aypare, hem aldatılır hem de şiddet görür. Bayhan'dan o kadar eziyet görmesine rağmen Bayhan'ın mide sancısı tuttuğunda üzülür ve evliliğiyle ilgili özeleştiri yapar. Diğer hanımlar gibi olamadığından ama mutluluğu için çabaladığından bahseder. *-Evet, işte erkek cinsin üstünlük baskısı... Belki nefreti, öfkesi... Neyse... Sonra mide sancısı tuttu. Üzüldüm. Karısı olarak belki bazı görevlerimi aksatmıştım, bunun muhasebesini de yaptım o sabah. Belki öteki ev hanımları gibi ayaklarına sıcak sular koşturmadım, midesini satın almak üzere sevdiği yemekleri yapma girişiminde çok az bulundum. Evet evet bazı eksiklerim vardı belki pek çok. Ama yine de mutluluğumuzu korumağa çalıştım var gücümle.*²³⁰ Bayhan ve Aypare evliliğinin tüm başarısızlığına rağmen Aypare, boşanmış bir kadın olmayı istemez. Bayhan'la tekrar ayrı evlerde yaşama kararı alırlar. Aypare, gibi güçlü ve kadın hakları konusunda bu kadar hassas olan kadının aldığı bu karar şaşırtıcı olsa da bu evlilik kurumuna verilen değeri ve boşanmış bir kadın olarak

²²⁵ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.248

²²⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.253

²²⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.260

²²⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.264

²²⁹ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.45

²³⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.141

yaşamının zorluklarını gösterir: *Aslında boşanmış bir kadın olmayı istemiyordum. Anlaşamayan insanların ayrılmasına razı olduğum halde, kendimi boşanmış dul hüviyetimle görmek ters geliyordu bana. Bayhan'a değilse bile, önceki sevgimize, bizi bir zamanlar birbirine yakıştırmış, -ne hoş çift-demiş olan insanlara saygım vardı. Onun için beraberliğimizin ayrı ayrı evlerde devam etmesi daha uygundu. O da kabul etti. Aynı noktaya döndük yeniden.*²³¹ Roman başkahramanı, ertesi sene ailesiyle yaz tatilini geçirdikleri Yalova'ya gider. Fakat Aypare'yi göremez. Tatil dönüşü Aypare'ye telefon eder. Telefona Bayhan çıkar Yazarla Bayhan arasında bir konuşma geçer. Bayhan'ın eve döndüğünü söylemesi üzerine yazar da: *"Bu değişiklik seni mutlu ettiyse ben de sevindim, dedim."*²³² *der ve ekler: Bayhan'ı o yaz Yalova'ya gitmeden önce bir iki kez sevgililer Yokuşu'ndan inerken görmüştüm, Taksim'e taşınmıştı ama yazıhanesi yine bizim semtteydi. Ancak sevgililer yokuşu Aypare'ye varan yoldu. Demek çoktan bu barış olmuştu ve sonuçta Bayhan evine dönmüştü. İşte buna sevinmeliydim, çünkü kahramanlarım birbirlerini yeniden bulmuşlardı ama o şiddet sahnesi? Onu nasıl yok edeceklerdi?*²³³ Aypare ve Bayhan ikilisinin mutlu sona ulaştığını görürüz.

Gülyüzlüm'de Zeynep ve Gülseren Beşiktaş'a Gülseren'in yanına giderler. Zeynep Gülseren'e İsmail'in sarıcılık yapıp yapmadığını sorar, Gülseren ise o işin kolay olmadığını o yüzden bıraktığını ifade eder. Onca eziyete rağmen Gülseren'in İsmail'i koruması Zeynep'i şaşırtır: Ah Gülseren... Yine yere göğe koyamıyor onu. Bunca eziyete, sıkıntıya karşılık...²³⁴ Gülseren de Aypare, Gülheves ve Esra gibi vefakar Türk kadını simgesi olur.

Arada Kalmış Tebessüm'de Feda Yalova'ya gelir, Gülheves'le görüşür. Gülheves kötü giden evliliğinden bahseder, eşinden bir ara boşanacağını söyler. Tüm olumsuzluklara rağmen yine de kocasından övgüyle bahseder:

Sonra sözü evliliğe getirdi, iş hayatına... Tam çocuk sahibi olmak isterken Poyraz'ın kaçamaklarını fark ettiğini, bir ara ayrılacakken yeniden geriye

²³¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.142

²³² Sevinç Çokum, a.g.e., s.178

²³³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.178

²³⁴ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.141

döndüklerini söyledi. Ve eski eşya üreten atölyelerin iyi iş yaptığını, ekonomik krizden etkilenmediğini- onların alanı eit tabakaya iş yapıyordu o sebeple müşterileri her zaman hazır; genellikle nakit ödemelerle yürüyordu alışveriş, bunları da ekledi sözlerine. Fedâ'nın yaylı sazlar dörtlüsü tablosundan da bahsetmeden edemedi. Tablo eve bir güzellik katmanın yanında ona hayat vermişti. Poyraz iyi bir seçim yapmıştı, zira öyle herhangi bir tabloyu evlerine sokmazdı. Bu işten anlardı kısacası. Yine de kocasını methetmekten geri durmuyordu. Gülheves Paris'e gittiğinde-hemen hemen her yıl giderdi, Poyraz'ın ablası oradaydı-müzelere, sergilere mutlaka uğrardı.²³⁵

Yazarın romanlarında görülen bir diğer nokta da erkeğin kadına bakış açısı dolayısıyla yaşanan sorunlardır. Bu sorunlar kadına ev dışında bir yaşam alanı sunulmaması, yeterince ilgilenilmemesi, bir varlık olarak değer görmemesi, anne-eş ve ev hanımı rolleriyle sınırlı kalması şeklindedir. Erkeğin kadına bakış açısı da bir evi erkeği tanımlayacak şekildedir. Evlenecekleri eşleri geleneksel kriterlerle seçip dışarıdaki hayatlarında diğer kadınlarla istediği gibi yaşaması, kendi kadını namus abidesi görüp beraber olduğu kadınlarda namus kavramının yok olması eleştirilir. Evliyken eşini aldatıp boşandıktan sonra karısının hayatına müdahale etme ve özgürlüğünü engelleyen erkek tiplerini görürüz.

Deli Zamanlar'da Aypare ve Bayhan ikilisini bir muamma gibi gören başkahraman onların evliliğiyle bu parçaları birleştirir. Aypare'nin kahramana önerileri roman boyunca devam eder. Aypare, onun kişiliğinin oluşmasında etkilidir: Evlendikten sonra Aypare ve Bayhan yukarı mahalleye bizim oraya taşınıp parka bakan apartmanlardan birine yerleştiler. Kırılan parçaları yeniden bir araya getirdim. " Kırılğan, narin, sırçadan biri olma. Eğer düzelemiyorsan güçlü biri gibi davran. Güçlüleri taklit et. " Diyordu Aypare. Bu bir aldatmaca olmaz mı? Kime karşı? En fazla kendine. Bazen böyle vecize benzeri şeyler söylemesini seviyordu galiba.²³⁶ Aypare'nin aslında güçlü olmadığını sadece güçlü görüldüğünü de romanın ilerleyen bölümlerinde görürüz tıpkı yazara özgürlüğünü kimseye vermemesi gerektiğini ifade söylemesi ama sonrasında Bayhan'la evliliğinde özgür

²³⁵ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.287

²³⁶ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.33

olamaması gibi: *Aypare: "özgürlüğünü hiç kimseye satma. dediğinde yazar düşünür: "Aypare özgür müydü? Kaç evlekti sahip olduğu özgürlük, bunu kendisi biliyor muydu? Ya kocası Bayhan? Onun sahip olduğu kuş uçmaz kervan geçmez özgürlükler?"*²³⁷

Aypare yazara erkeklere göre kadının ne anlama geldiğini ifade eder. Erkekler kadını bir nesne gibi görür, Bayhan'ın aydın olması durumu değiştirmez o da diğer erkekler gibi düşünür. Aypare ise diğer kadınlardan farklı olduğu için Bayhan'la evliliğinde başarısız olur: *-Erkeklere göre kadın böyle etten, kemikten, sinirden, kandan ibaret bir şeydir diye ekledi Aypare. Renk renk; bir ağacın meyvesigibi olgunu, hamı, lezzetlisi, lezzetsizi vardır. Bayhan bile böyle düşünür... Bile diyorum az çok aydın sayıldığından, farklı bir yanı olduğunu sanma...*²³⁸

Aypare yazara Bayhan'la aşklarının bittiğini söyler ve yeniden birini sevip sevemeyeceğini düşünür. Bayhan'la aralarındaki çekişmenin de kadın erkek meselesine bağlar. Bu erkeğin yani Bayhan'ın kadını da bir varlık olarak kabullenememesi ile ilgilidir:

*Aşk bitti. Et var. Anlık duygular. Yeniden sevebilir miyim birisini? Bayhan'ı sevmiş miydim? Bir çocuğumuz olmalı mıydı? Bunların cevaplarını bulmaktan acizim. Peki neydi bizi ayıran, bu çekişme bu alıp verememe neyin nesiydi. İşte söyleyeceğim, birimizin erkek, birimizin kadın olması... Ve bu erkeği, kadının da bir varlık olduğunun bir türlü kabullenememesi...*²³⁹

Başkahramanın Aypare'ye' *sence aşk olmalı mı? ' sorusu üzerine başlangıçta her şeyin güzel olduğunu söyler ve Bayhan'la beş yıllık evliliğinden, hala çocuk sahibi olmadığından ama bundan daha önce güven meselesinin geldiğinden bahseder:*

-Beş yıl oldu hala bir çocuğumuz yok. Kabahat kimde bilmiyorum. Deşmedik hiç. Zaten ben çalışıyorum, çocuk oldu mu anneme bırakacağım, dönüşte alacağım,

²³⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.9

²³⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.65

²³⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.46

*bir yığın mesele. Fakat önemli olan Bayhan'la birbirimize güvenmemizdi. Taş oynadı yerinden. Bir gün uygun şekilde bitecek her şey...*²⁴⁰

Bayhan şiddet uyguladıktan Aypare'den özür diler ve onu çevreye karşı koruma isteğinden bahseder: *'Modern pezevenk nedir biliyor musun?' dedi. Karısının her davranışına göz yuman bir okumuş... Senin ek başına kendini her türlü namussuzluktan sakınıp koruyabileceğine inanmıyorum. Boşansak da bu böyle. Bizim toplumumuz, görgülerimiz açısından. Dikkat çeken, seçkin bir kadınsın... Üstelik bir sürü herifin ara sıra dalıyorsun, hepsi aç ve iştahlı etrafında dolanıyor... Ve sen bunlardan birine bir gün kayıtsız kalmayacaksın. Seni korumalıyım.*²⁴¹ Aypare, Bayhan'ın bu isteğini yazara şöyle anlatır: *Evet, o benim namusumun bekçisi olacaktı, ben de şükran borcumu sadık ve cefakâr kadın rolümle ödeyecektim. İsteği buydu.*²⁴² Aypare, Bayhan'ın onu korumaya çalışmasının üstünlük baskısı olarak adlandırır.

Aypare, yazara Bayhan'ın onsuz yapamayacağını ve eve dönmek istediğini anlatır: *Bayhan eve dönmek, birlikte yaşamak istiyordu. Dışarıda yemek yemekten ülseri azmış. Aynen böyle söyledi. Ülserinin ve kendisinin azgınlığından ece dönmeliymiş... Onca hovardalıktan sonra... Eskisi gibi. Yalnız yaşayamıyormuş. O hiçbir zaman bir kül kedisi olamazmış. ' O zaman yanına bir arkadaş al, devamlı seninle olsun... 'dedim... Hayır! O arkadaş ben olmalıymışım... Çünkü bende ulaşamadığı bir özellik varmış.*²⁴³ Aypare, Bayhan'ın Yalova'ya gelip kendisini götürdüğü geceyi anlatır: *Bir kadının böyle yalnız ve özgür olmasının sakıncalarını anlattı. Sahipsiz kadınların başlarına her türlü iş gelirmiş. 'Bunları sen mi söylüyorsun? ' dedim. 'Ya birlikte olduğun kadınlar? 'Onlara da böyle mi söylüyordun? Ya onarın iffetleri namusları?'²⁴⁴ Aypare, yazara Bayhan'ın kendisinin namusunu düşünmediğini sadece kaybetme korkusuyla böyle davrandığını ve üzerinde mülkiye hakkı hissettiğini ifade eder.*

²⁴⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.138

²⁴¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.140

²⁴² Sevinç Çokum, a.g.e., s.141

²⁴³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.137

²⁴⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.137

Tren Burdan Geçmiyor'da Fulya'nın arkadaşı antikacı İsmet ve onun arkadaşı mühendis Cemil bir akşama yemeğe giderler. Fulya, Cemil'in iş bilir olduğunu anlatır Simay' a ve onu da yemeğe gitmeye ikna eder. Simay o akşam o yemeğe gitse de akli hep Aysan'dadır. Taşralı zengin bir bey olan Cemil sürekli başarılarından ve hayatından bahseder. Parasının gücüyle konuşur ve garsonlara emir yağdırır. Simay sıkılır. Yazar, Cemil ve onun gibilerinin karılarının başka türlü olacağını anlatır: Anadolu geleneğine göre bu kız akraba olacaktır:

*Onların yani Cemillerin karıları başka olacaktı elbet, Anadolu geleneğine göre ya amca kızı ya teyze, dayı. Sonra o kadın birkaç çocuk armağan edecekti ona ve kocası için aileyi yukarılara taşımak için eze ite yürüyecek, yer açacaktı adamına ve çocuklarına. Güçlü yumruklarıyla nasıl yoğuruyorsa hamuru, öyle yoğuracaktı çocuklarının geleceğini. Gönlüne hiçbir erkeğin izini, tozunu, ışığını düşürmeden, muhkem duvarlarla, kale kapılarıyla aykırılıklara karşı duracaktı... İçinin kadınsı deprenişlerini dizginlerle, kamçılarla yola getirecekti. Kocasının ilk ve son gülü olup ter ü tazeliği iyice solmadan adamının aldatmalarında soğuk yataklarda kıvrantılarla bekleyip uykulardan yavaştan kadınlığını yok edecekti.*²⁴⁵

Saltuk, Simay'ın hocasıdır İznik'ten. Yazar onun karısının da seçilmiş bir kadın olduğunu ve planlanmış bir hayat yaşadıklarını söyler: ... *Saltuk'un karısı da akraba olmasa bile tavsiyeyle seçilmiş, görmelik bir kadındı. Birbirinin arası iki yaş olan iki oğul vermişti Saltuk'a, ardından da bir kız. Övünçlüydü o sebeple, bir aile oluşturmuştu. Üç katlı bir evin sahibesiydi. Zaten varlı bir ailenin kızıydı Çimen Hanım. Düzen ve eşya, çocukların yetişmesi soluk soluğa planlamıştı hayatlarını... Saltuk'un sapmaları, eğrileri bozamazdı o yerleşik düzeni.*²⁴⁶

Geleneksel Türk Toplumunda çocuksuz ev düşünmek zordur. Evlilik, çocuk sahibi olmakla denk tutulur. Çocuk sahibi olmamak ise bir sağlık sorunu değil de eksiklik olarak değerlendirilir. Çocuk ve annelik kadın için en önemli unsur haline gelirken, kadın tüm hayatını çocuğuna göre düzenler.²⁴⁷"Anne Olarak Kadın" başlığı

²⁴⁵ Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.151

²⁴⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.154

²⁴⁷ Ramazan Gülendamlar, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2006, s.33

altında tüm detaylarıyla inceleyeceğimiz annelik konusunu şimdilik sadece evlilik hayatına olan etkisi çerçevesinde ele alacağız.

Çokum'un romanlarında kadın ev ve aile hayatı içinde çocuklarını hayal eder, onlarla huzur bulur ve onlardan ayrı kalmaya katlanamaz. Ayrılık mevzu olunca evliliğinden önce çocuğunu düşünüp onun yanına olur. Bir tehlike anından eşinden en önce çocuğunu düşünür. Çocuğu için evden ayrılan kadın yeri gelir evlilikte yaşadığı problemlere yine çocuğu için katlanır. Çocuk bazen de ayrılan eşleri bir araya getiren unsur olarak karşımıza çıkar.

Hilal Görününce'de Şirin oturmak istediği evde çocuklarıyla ilgili hayal kurar, onları düşünür. Bir ailenin kurulmasında ve devamında çocuğun önemini görürüz: *Geniş odalarında, çocuklarımız rahat rahat dolanacaklar.*²⁴⁸

Şirin Arslan Bey'in Gregoviç ve adamları tarafından kaçırdığını öğrenince çayıra koşar. Şirin çayırdaki didişme olduğunu anlar ve ağlamaya başlar. Oğlu Emircan da ağlar, Şirin hemen toparlanıp Emircan'ın yanına gider. Eşinden önce çocuğunu düşünen Şirin ile Türk kadının da annelik duygularının daha baskın olduğu görülür.: *Şirin'e gelince haberi duyar duymaz çayıra koşmuştu. Ardından Emircan da gelmişti. Çayırdaki didişme olduğu belliydi. Atlar ortada yoklar. Çok geçmeden Arslan Beyin çubuğunu buldular. Şirin dövüne dövüne ağlamaya başladı. Emircan da bir kenarda çökmüş ağlıyordu. Bir süre sonra Şirin toparlandı. Emircan'ın yanına gitti. Onu bağrına bastı.*²⁴⁹

Gülyüzlüm'de Gülseren kocasından sürekli dayak yer. Zeynep'le dertleştiklerinde çocuğu için buna evliliği bitirmediğini ifade eder: ' *Ben onu çoktan mahkemeye verirdim ama çocuğumu düşündüm hep.*²⁵⁰ Çocukları için bu sorunlu evliliği devam ettirmekte direnen Gülseren'nin İsmail'den dayak yediği bir gün dişleri dökülür. Gülseren, Zeynep'in çalıştığı eve gider, Zeynep dişlerine ne olduğunu sorunca söylemez. Zeynep, için tahmin etmek zor olmaz. Gülseren İsmail'in dişlerini yaptırmak için söz verdiğini söyleyince Zeynep, Gülseren'deki bu sabra şaşırır:

²⁴⁸ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.37

²⁴⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.402

²⁵⁰ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.57

Zeynep, kadının yüzüne bir şey demeden analık duygularıyla dolarak baktı. 'Bu nasıl sabır böyle' diye geçirdi içinden. 'Bu nasıl sabır?' ²⁵¹ Gülseren, onca sıkıntıya rağmen sabırla mücadele eden kadın sembolüdür.

Çırpıntılar'da Korhan, bir gün eve geç gelir. Babasıyla tartışır bu yüzden evi terk eder. Daha sonra Avustralya'ya döner. Esra, bu duruma alışamaz, adeta hayattan kopar. Annelik duygularının çok yoğun olduğu Esra, daha evvel de Erkan'ın ölümünü yaşadığı için bu ayrılık ona zor gelir: *Korhan bir akşamüstü gitti. Ardından Esra'nın hiçbir zaman alışamayacağı bir sessizlik bırakarak. Esra bu iki kişilik Yalnızlığı benimsemeyecekti. Tekin ondaki analık duygusunun ne kadar güçlü, ne kadar kopmaz kökleri olduğunu şimdi daha iyi kavırıyordu.* ²⁵² Korhan'ın evden gitmesinden sonra Esra ve Tekin evliliğinde sorunlar yaşanır ve ayrılmak üzereyken Esra hamile olduğunu öğrenir. Fakat bunu Tekin'e söylemez. Yıllardır istediği bu bebeğin böyle bir zamanda gelmesi onu üzer: *Hamile olduğunu öğrendiğinde inanamamıştı. Sevinememişti de. Çünkü ayrılmak üzereydiler. Kırk bir yaşında anne olabileceğini, o karanlık günlere bir çocuk parıltısının düşeceğini hiç düşünmemişti. Dağılmakta olan bir ailenin davetsiz misafiri. Oysa bu olay onun en büyük sevinci olmalıydı. Sevinmeliydi. Tekin'e konuyu açıp açmama arasında bocaladığı uykusuz geceler.* ²⁵³ Esra ve Tekin boşanırlar: *Sonra boşanmışlardı. Ve o boşluktaki günlerinde bu çocuğu aldırılmayı da düşünmemiş değildi. Biraz narkoz ve her şey bitecek... Bir hayat sönecek... Yeşil canlı bir filizi kökünden söküp atacak... Yapamazdı bunu... Çünkü bu bebek bir armağandı. Yıllardır beklediği ve özlediği bir şeydi. Analık duygusu... Onu yeniden yaşamak istiyordu. Doğmalıydı o. Çünkü kendi hayatı karanlık bulutlarla kaplı olsa da onunki güneşli olabilirdi...* ²⁵⁴ Esra yeniden anne olmanın heyecanını duyar. Bu bebekle hayata yeniden canlanacaktır. Yazar bu canlılığı anne olmanın güzelliğiyle bağdaştırır: *Geceleri bir çarpıntı uyandırıyor onu... İkinci bir hayatın dürtmesidir bu... Korkuyor... Ama bu bebek onu eski tazeliğine kavuşturacak... Anneler güzeldir çünkü.* ²⁵⁵ Korhan'ın evden gitmesine dayanamayan Esra onun ardından Avustralya'ya gidince evli çift ayrılır. Çocukları

²⁵¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.156

²⁵² Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.245

²⁵³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.268

²⁵⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.268

²⁵⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.269

yüzünden ayrılan Esra ve Tekin'i yine çocukları birleştirir. Yeni doğan bebek bu evliliği kurtarır.

3.3. Kadın ve Aşk

Arapça aslı ışık olan 'aşk' kelimesi Şemsettin Sami'nin Kamus-i Türkisi'inde: 'Sevgi, alaka, muhabbet, ibtila" olarak ifade edilir. Aşk kelimesinin 'aşeka" yani 'sarmaşık" kökünden geldiği üzerinde daha çok durulur. Sarmaşık kelimesinin anlamı ile aşığın yaşadıkları arasında paralellik kurulur. Bir sarmaşığın sarıldığı ağacı yok etmesi ve dış dünya ile irtibatını koparması ile aşkın, aşığın kanını emmesi ve onu fenaya ulaştırması arasında bağ kurulur.²⁵⁶

Büyük düşünürler aşkı çeşitli şekillerde tanımlarlar:

Şeyh Galip Hüsn-ü Aşk'ın girişinde aşktan başka bir şey üzerine söz sarfetmenin gereksiz olduğunu vurgular:

Kalmadı mı neşe-i mahabbet

Payana mı erdi ol hikayet

Hiç 'ışkdan özge şey reva mı

Sarf etmeye gevher-i kelamı

Goethe aşka dair yazılan kitapların daima taze kalacağını belirtir: "*Kitapların en harika kitabı Aşk kitabıdır; dikkatle okudum onu, pek az sayfa sevinç, formalar dolusu acı, bir bölüm sonudur ayrılık, yeniden buluşm, küçük bir parçadır, yarım kalmış. Ciltlere dert, şerhlerle uzatılmış, sonsuzca, ölümsüzce.*"

Ömer Hayyam aşkı kainatın güneşi şeklinde yorumlar: "*Zevali olmayan kainatın güneşi aşktır; talihi kutlu yeşilliğin kuşu aşktır; aşk bülbül gibi ağlayıp inlemek değildir; ölesin de sesin bile çıkmasın; aşk budur.*" Nietzsche şöyle der: "*Sevmek ve yok olup gitmek: Ezelden birbirine uyar bunlar.*"

²⁵⁶ Yusuf Çetindağ, *Doğuda Aşk Bir Başkadır*, Emre yayınları, İstanbul, 2005, s.20

Mevlana aşkı şöyle tarif eder: "*Öyle nurani bir ağaçtır ki dalları ezelde, kökleri ebeddedir. Ben aşkı gördüm, ne söylediğinizi bilmez bir halde mest olmuş şöyle diyordu: Ben belayım, ben belayım, ben... Hayır ben nurum ki Tuva vadisinde Musa Peygambere: Ben Allah'ım, ben Allah'ım, dedi.*

Yunus aşk için şöyle der:

*Aşk imamdur bize gönül cemaat
Kiblemiz dost yüzi daimdür salat*

Yusuf Çetindağ, *Doğuda Aşk bir Başkadır'da* aşkı şu şekilde tanımlar:

Aşk ezeli ve ebedi, cevher, hazine, şarap, şeker, kimya, inci, nur âlemi unutmama, zaman ve mekan üstü, ilaç, dert, imam, müderris, Musa'nın Tur'u, İsa'nın nefesi, noktası bin kitap, zerresi güneş, iğne deliğinden on sekiz bin âlemi seyretme, cennet, cehennem, demirden dağ, sırlı ayna, güzellik cilası, tatlı bela, acayip deniz, gülzar-i bela, ab-ı hayat, şem'-i İlahi, ateş kevseri, dostluk, iyiye yönelme, kainatın güneşi, kuşu, bölünmüş ruhların bütünleşmesi, güzele meyl, ittihat, küpe, günahın zarar vermeyeceği bir sevap, yakalanan zaman, özel bir lisan, parıltı, göklerin bağıışı, bir mühür, şevk, sevgilinin sıfatına bürünme, gizemli ayna, nurani ağaç, kuş dili, dipsiz bir derya, gaybın latifesi, dilsiz, cezbelerden cezbe, Allah'ın özünün özüdür.²⁵⁷

Aşk kadın bağlamında değerlendiren düşünürlerin de farklı görüşlere sahip oldukları görülür:

Eski Yunan'da aşkın romantik ve insana ait özel bir his olarak kurulması Mary Evans ve Bauman gibi yazarlara göre Aydınlanma sonrası romantizm akımıyla ilgilidir. Bu dönemde kadın sadece üreme ve cinsellik objesi olarak görülür. Fakat Pisagor'un duruma daha farklı yaklaştığı görülür. O, kadının ince duygularından gelen kuvvetle erkeğin, kadını ilahi ülkü'ye doğru yükseltebileceğini düşünür.

İbn Arâbi, Hz. Peygamber'in sevdiği üç şeyden birinin kadın olduğunu hatırlatarak, kadın sevgisinin ilahi boyutuna değinir. Çünkü Hakk'ın tecellisi kadında temaşa etmiştir. İbn Arâbi'de müenneslik önem taşır. Allah Havva'yı Âdem'in ege

²⁵⁷ Yusuf Çetindağ, a.g.e., s.13

kemiğinden yarattığı için Âdem de bir bakıma müennestir. Çocuk dünyaya getiren kadın ise Allah'ın yaratıcılık ismine mazhar olmuştur.²⁵⁸

Mevlana'nın da İbn Arabi gibi düşündüğünü görürüz. Mevlana, kadının birçok özelliğiyle Allah'a daha yakın olduğunu öne sürer: "*Kadın, Hak nurudur, sevgili değil... Birçok özelliğiyle Hakk'a daha yakındır, Allah'ın bazı isim ve sıfatları ona daha fazla yansımıştır. Bu kadınla erkek nefisle akıldır. İyi kişiye de mutlaka lazımdır, kötü kişiye de.*"²⁵⁹

Çokum'un romanlarında aşkı yaşayan kadın yüceltilir fakat bu maddi aşktan öte bir aşktır. Kadın, evliliğinde problemlerden dolayı eşinden ayrı yaşamaya başlar. Bu kadın dışarıda birine duyguları da olsa bu kalp bağlılığından öteye gitmez ve eninde sonunda kadın eşiyile barışır. Çokum'un eşini aldatmayan, zaaflarına yenilmeyen güçlü bir kadın özellikleri, onun ideal kadın tipinin bir yansımasıdır. Bu kadının karşısında ise tam tersi özellikler gösteren eşine sadık olmayan ve başkalarının evliliklerini tehlikeye atan rahat kadını görürüz.

Yazarın romanlarında görülen bir özellik de kadının gizemli ve ulaşılamaz halinin karşısındaki erkeği daha çok cezp etmesi ve onu belki de ilahi aşka ulaştırmasıdır. Aslında divan edebiyatında görülen platonik aşk ve sevgilinin aşğa ızdırıp çektiği özelliği bir yönüyle burada yer alır. O ulaşılmazlık kahramanın aşkını büyütür ve onu derinleştirir. Örneğin; *Tren Burdan Geçmiyor*'daki Nüzhet'in İreni'ye olan aşkı, İreni'nin ulaşılamazlığı ve Nüzhet'te oluşan İreni takıntısı onu derinleştirir. Romanlardaki aşk hep kavuşmayla bitmez. Deli Zamanlar'daki Aypare ve Maruf Bey'in aşkı maddesel bir aşka dönüşmemiş ve vuslata ermemiştir. Gerçek aşkı Maruf Bey'de bulmasına rağmen Aypare, kocası Bayhan'a geri dönmüştür. *Arada Kalmış Tebessüm*'de Nihan Yenge'nin Cemre'ye duyduğu aşk ta yine kalbi bir bağlılıktan öteye gitmez.

Çokum'un tarihi romanlarında da geleneğin etkisiyle yaşanan büyük aşklar dikkati çeker. Burada da kadının gizemli ve kendini saklayan tavrını görürüz.

²⁵⁸ Yusuf Çetindağ, a.g.e., s.106

²⁵⁹ Yusuf Çetindağ, a.g.e., s.106

Bizim Diyar'da ailesi, Asiye'yi Ethem'e ister. Fakat Asiye Ethem'e evde görünmez. Ethem çevrede dolaşmak için atını hazırlar. O sırada pencerede olan Asiye'nin başındaki tülü rüzgar hareket ettirir. Asiye'nin burada Ethem'e yüzünü göstermesi onu istediği anlamına gelir:

... Ethem, atını çevirdiği sırada başını kaldırdı. Kızın ince parmaklarındaki yüzüklerin taşlarına gün ışığı vurdu. O an Ethem, iğde ağaçlarının kokusunu duyuyordu. Asiye'nin fesleğenler ardında yüzünü göstermesi ona yaklaşmasının ilk işaretiydi.²⁶⁰

Hilal Görününce'de Nizam Dede Emircan'a baktığında Arslan Bey'in kaybettiği eşi Göknur Hanım'ı hatırlar. Arslan ve Göknur hanımın birbirlerine okudukları aşk şiirleri Nizam Dede'yi hüznendirir:

Nizam Dede baştan ayağı çocuğu süzdü. Yüzü, güneşten pembeleşmişti. Göknur Hanıma ne kadar da benziyor... diye düşündü. Arslan Bey'in hakkı vardı. Emircan tıpa tıp, anasıydı. Göknur Hanımı hatırlamak, yüreğine bir sızı sokmuştu. Ne de güzel çın söylerdi... Toyların gözbebeği idi. Arslan Beyin pencere altına gidip çınlaması, içerden Göknur Hanımın cevap veriş hala kulağında idi. Arslan Bey, şöyle diyordu:

*"Açılıp turgan bir gülsün tek solmasan
Men dünyanın katliyim, sen bolmasan"
Göknur Hanım da şöyle cevap veriyordu:
'İkimizge bir ölüm, bir teneşir
İki kalp bir bolsa kim karışır"²⁶¹*

Burada eşlerin birbirine olan derin muhabbetlerini şiirler aracılığıyla dile getirdiklerini görürüz.

Ağustos Başağı'nda Esmâ, ayrı kaldığı Yusuf'tan haber alamaz. Yusuf bazen eğitim sebebiyle başak bir şehirde bazen de savaş sebebiyle cephede olur. Esmâ, mahallenin çocuklarından Veli'nin sesini işitir. Veli;

²⁶⁰ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.78

²⁶¹ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.78

Gül alır, gül satarlar...

Gülden farazi tartarlar

Gülü gül ile tartarlar

Çarşı Pazar güldür gül...

İlâhisini söyler. Esmâ Veli'yi yanına çağırır. O türküyü çok güzel söylediğini ve bunu ona kimin öğrettiğini sorar. Veli, Yusuf Ağabey deyince Esmâ'nın yüreği hoplar, söyleyeceklerini unuttur. Bu ilahi artık onların arasında kurulmuş bir bağ olur. Konuşmanın devamında Esmâ, Yusuf'un Bursa'da bir mektebe yazıldığını ve üç orada kalacağını öğrenir:

*Esmâ'nın yüreği hopladı. Diyeceklerinin hepsini unuttu. Şimdi İlahi Veli aracılığıyla Esmâ ve Yusuf arasında kurulmuş bir bağdır. Bu gül alıp vermeler onlar için söylenmiştir. Çarşı Pazar, Esmâ ve Yusuf için güllerle donanmıştır.*²⁶² Esmâ, her türlü engele razı olarak Yusuf'u sonuna kadar bekler. Roman sonunda Milli mücadelenin kazanılmasına paralel olarak Esmâ ve Yusuf 'un da zaferi olur ve kavuşurlar.

Deli Zamanlar'da Aypare ile roman başkahramanı aşkla ilgili konuşurlar. Aypare iffeti önemseyen bir kadındır, evlendikten sonra Bayhan'a bağlanır fakat kendini tutsak etmez. Çünkü amacı evliliğinde aşk kadını olmak değildir. Başkahramanın gözlemine göre Aypare'nin hala aşkı arayan bir hali vardır. Bu konuşma, başkahramanın, Aypare ve Bayhan muammasını çözmesinde etkili olur. Çünkü aşkın bittiğini ve ikisinin de aşkı dışarıda aradığını görebiliriz:

*Aypare anlatmıştı: Evlenmeden önce iffet kavramını belleğinin bir noktasında saklayarak, kendini tutsak etmeksizin Bayhan'a bağlanışını... Gerçi bazı kaçamaklarından da söz etmişti. Sevmişti ama bir aşk kadını olmak değildi onun hedefi. Aşkı arayan bir yanı vardı görebildiğimce.*²⁶³

²⁶² Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.100

²⁶³ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.50

Maruf, partinin önde gelenlerinden emekli albaydır. Eğitim ve kültür konularında parti içerisinde İhsan ve Vahit Beylerden farklı olarak yazarla hemfikirdirler. Bu anlamda başkahramanın Maruf Bey'e bir yakınlığı vardır. Aynı zamanda başkahraman Aypare ve Maruf Bey'i birbirine benzetir, hatta bir çift olarak yakıştırır. Maruf Bey'in Aypare'ye ilgisinin olup olmadığını çözmeye çalışır:

*Maruf sevdalı mıydı Aypare! ye, yoksa ben mi. Boyuyordum bu kartpostalları. Hem de istediğim renge? Olmasını istediğim buydu belki...*²⁶⁴

Romanda Aypare gibi aşkı derinden yaşayan, onu önemseyen ve evliliğinin devamını bu duygunun varlığına bağlayan bir kadının karşısında yüzeysel yaşayan, aşkı madde çerçevesinde hayatına alan kadınlar yer alır. Bu kadınlar eleştirilir. Özlem, Atıfet, Dul Necla ve Nevin bu eleştirilen kadınlardandır.

Partinin balo gecesinde başkahramanın midesi bozulur ve lavaboya gider. O sırada partili kadınların konuşmasına şahit olur. Dul Necla İhsan Bey'in kendisine ilgili bakıp bakmadığını Melek Hanım'a sorar ve ondan onay alır. Necla zaten partiye koca bulma beklentisiyle gelmiştir. Yazar, bu konuşmalarda kendini aşmaya çalışan kadını görür ve parti içinde onlarla bir şey yapılamayacağını düşünür. Aslında insanın bu yanının da olabileceğini düşünür ama yine de Necla'nın aşkı böyle hesap kitap ölçüsünde görmesinden rahatsız olur:

Dul Necla'yı duyordum öteki lavabodan. Melek Hanımdı yanımdaki, İhsan Beyden söz ediyordu.

-Melek Abla görmedin mi bana nasıl baktığını?

-Evet, evet fark ettim... diyor Melek Hanım.

Bu sözler, kendini aşamayan kadının duygulara, heyecanlara yenik dünyasını yansıtıyordu. Onlarla bir yere varılamayacağını düşündüm. Ama insanın bu tarafı

²⁶⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.50

*yok sayılabilir, budanabilir miydi? Necla'daki itici taraf, aşkı da bir hesap kitap ölçüsünde görmesiydi, yoksa aşka bir diyeceğim olamazdı.*²⁶⁵

Bayhan, Aypare'yi Atıfet'in evinde aldatır. Atıfet'e göre şartlar ne olursa olsun aşk hep vardır ve yaşanmalıdır. Sınırları ve kuralları yoktur. Atıfet, rahat, ölçsüz ve farklı değer yargılarına sahip bir kadındır. Başkahraman, Atıfet'in Aypare'ye bunu yapmasını bağışlamaz:

*Atıfet... Ona göre kim olursa olsun, hangi sınırı aşmış olursa olsun insanlar aşk için yaşamalı, aşkı soluklamaydılar. Felsefesi buydu. Ya Aypare? Bu yapılmamalıydı ona.*²⁶⁶

Parti balosunda Dul Necla'nın boynundaki pırlanta gerdanlığın İhsan Bey tarafından alındığı konuşulur. O da bunu yalanlamaz. Yazar, Necla'nın yerinde olmak isteyen birçok kadının olabileceğini söyler ve bir örnek verir. Bu kadın yazarın liseden arkadaşı Nevin'dir. Nevin, hep daha fazlasını isteyen bir kadındır. Kocasını Namık da partide görevlidir, durumunu epey düzeltmiştir. Yazara göre Namık'ın durumu kısa bir süre sonra düzelecek ve aşkları o zaman başlayacak. Bu aşkı eleştirir yazar:

*Biliyorum, onun yerinde olmak isteyen kim bilir kaç kadın vardı. Mesela Nevin'i ele alalım, Namık'ın karısını... Benim eski arkadaşım... Doyumsuzluğu öyle belliydi ki... Oysa Namık'ın durumu düzelmişti, yedek parçacılığa başlamıştı, evi değiştirmişti, eşyasını yenilemişti. Fakat Nevin'deki bu hal biraz çocukluktan, biraz da biliyorum, kocasının, okuduğu kitapların kahramanlarından biri olamayışından kaynaklanıyordu. Belki bir zaman sonra Namık paldır küldür zengin olacak ve para öteki yoklukların çarçabuk önüne geçecek, Nevin'in başka tutkularına da üstün gelecekti. Nevin'le Namık'ın aşkları o zaman başlayacaktı. Nasıl bir aşksa.*²⁶⁷

Başkahramana göre Aypare Maruf'a karşı ilgisiz değildi ama o diğer kadınlar gibi mesela Necla gibi olamaz. Zayıf bir kadın değildir, diğer kadınların

²⁶⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.52

²⁶⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.56

²⁶⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.99

beklentileriyle onun beklentileri farklıdır. Çünkü o sadece kendi zaafı için yaşamaz. Burada da Aypare'nin diğer kadınlardan farklı bu yanı yüceltilir:

*... Maruf'a karşı duyarsız değildi elbette, hatta belki de Maruf'u o baba sevgisinin de ötesinde karşı cins duygularıyla olabilirdi. Ama o kendisi de biliyordu ki hiçbir zaman bir dul Necla olamayacaktı. İçindeki depremlere rağmen zayıf değildi. Amacı servet sahibi birinin koluna asılıp geleceğini tırnak törpüleyerek, ağdacılara ve cilt bakımcılarına giderek, moda evlerini aşındırarak, boy boy hizmetçiler kullanarak ömür sürmek değildi. Çünkü o kendine değil, insanlara dönüktü...*²⁶⁸

Aypare evli bir kadın olmasına ve özgürlüğünü tek aşkı benimsemesine rağmen Maruf'u kendine yakın bulup onun gücünü kabullenir. Aypare Maruf Bey'i kendine yakın bulur, o yüzden Maruf Bey'e kayıtsız kalamaz. Toplantıdan döndükleri bir akşam Maruf Bey'in beraber yürüme teklifine karşı çıkmaz:

-Ve ben evli bir kadındım, fakat özgürlüğüme de bağlıydım. Buna karşılık bir an için Maruf'u kendime çok yakın buldum. Maruf'a tabi olmayı düşünmek, Maruf'un gücünü kabullenmek bana ters gelmedi. Sonra... asıl ondan sonra bir akşam, Boğazda bir toplantıdan dönüyordu.

*-Ne dersin yürüyelim... dedi. Ses çıkartmadım.*²⁶⁹ Aypare, Maruf Bey'in kendisine olan ilgisini açıkladığını ve kendisinin de buna tepki göstermediğini söyler: *... Ya ben, Bayhan'ın aldatmacalarından bezmiş olan ben Maruf'un titreyen parmaklarında avuntu mu arıyordum? Neden haşlamadım onu? Neden' Kendinize gelin Maruf Bey gibisinden sözler söyleyemedim?*²⁷⁰ Aypare, o gece Maruf Bey'le yürürken hissettiklerini başkahramana anlatır: *-İkimiz de aldırılmazdık. Kim görürse, kim kınarsa kınasın... Yenilmek, kınanmak umurumuzda değildi... Ben de o dakikaların uzamasını, yaşamayı istediğim kadar istedim. Çünkü biliyordum bu masumane sayılabilecek yürüyüşün anlamı başkaydı. Bu sessiz yürüyüş bir arada olmak isteyen, birbirine sığınan iki insanın eğer bu aşksa, isteyebileceği en fazla*

²⁶⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.121

²⁶⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.126

²⁷⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.126

şeydi. O yakınlığı ve o buluşmayı bir gelgit olayı gibi ruhumuzda hissettik.²⁷¹ Aypare yazara Bayhan'a karşı hissettiklerinin birine ihtiyaç duyduğu için ya da Bayhan tarafından aldatıldığı için olabileceğini söyler. Ama Maruf Bey'e yakınlığı sadece bununla ilgili değildir. Maruf Bey' e hayran olduğunu ve sevdiğini ama tutkun olmadığını ifade eder. Tutkunluk, daha maddi bir şeydir:

... Neredeyse yüreklerimizin sesini işitecektik. Fakat bu bendeki, biliyorum sadece Bayhan tarafından tahkir edilmiş varlığımı yeniden diriltme, birilerine sığınarak ayağa kaldırma isteği idi. Bunu da biliyorum... Ona hayrandım, hatta seviyordum ama tutkun değildim. İşte bu kavram... Tutkunluk çok başka bir şey...²⁷²

Maruf Bey'in evinde verdiği yemeğin ardından davetlilerini yolcu etmesi sırasında Aypare'nin eline öpücük kondurması başkahramanın gözünden kaçmaz. Başkahraman, Bayhan ve Maruf Bey'i karşılaştırır. Bayhan'ın Aypare'ye Yalova'da uyguladığı şiddetle Maruf Bey'in Aypare'den ayrılırken takındığı burukluğu yan yana getirir ve hangisinin gerçek aşk olduğunu sorgular:

Rast giden işler arasında bazı anları hoşça geçirecek bir aşk? Öyle mi? Şimdi ben Maruf Bey'in, kapı önünde bizi yolcu ederken, Aypare'nin eline bıraktığı belli belirsiz öpücükle fakat o davranışın gerisindeki ayrılık burukluğu ile Bayhan'ın Yalova'da bir gece Aypare'yi sürüklemesini yan yana getiriyor, hangisinin gerçek aşk olduğunu düşünüyorum.²⁷³

Gece Rüzgarları romanında Süsen, başarılı bir yazardır. Süsen aşkı tüketmemek ve daha rahat yazabilmek için kocasında ayrılır. Süsen ayrıldığı eşi Sungur'un nişanlandığını arkadaşı doktor Evrim'den öğrenir. Süsen, bu haberi Sungur'dan değil de Evrim'den aldığı için üzülür, Sungur'a ileti gönderir. Sungur'un cevabı Süsen'i rahatlatır. Savaşmayı sevmeyen, herşeye kısa yoldan ulaşmak isteyen Sungur gerçeğiyle tekrar karşılaşır:

²⁷¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.127

²⁷² Sevinç Çokum, a.g.e., s.127

²⁷³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.176

*Süsen bu cümlelerde Sungur'un su yüzüne çıkmış politik suretini görebiliyordu. O işte hiç güven vermeyen suret... O yüzden ayrılmamışlar mıydı? Aşkı korumak adına diyordu Süsen. Hayır! Asıl her şeye kısa yoldan varmak isteyen Sungur'un yüzünden.*²⁷⁴

Nilece, yazdığı Tepeşehir hikâyesindeki Himmet gibi intihar eder. Süsen Divitçi bu haberi duyunca fenalaşır. Süsen'in rüyası gerçek olmuştur ve Nilece'ye yardım edememiştir, bu yüzden kendini suçlar. Süsen, hastanedeyken Sungur'dan ayrı olduğu dönemde bir ara yakınlaştığı Adem kanmaz arar. Sungur da nişanlısından ayrılmıştır. Süsen'in yanında Adem Kanmaz yerine Sungur'un olması Süsen'le Sungur'un tekrar bir arada olduklarını gösterir. Çünkü Sungur, Süsen'e piramitlerin dibinde buluşacaklarını söyler, böylece Süsen'in Mısır'a gitme isteği de gerçekleşecektir:

Mısır'a gideceğiz Süsen... Mısır'a, düşünebiliyor musun? Piramitlerin dibinde buluşacağız. ?²⁷⁵ Süsen ve Sungur beraber Mısır'a uçarlar: Ve bir süre sonra yola çıktılar. İşte uçakta yan yanaydılar... Hatta el ele. Çünkü kalkış anında Süsen daha önceden de hep böyle yapardı. "Ölürsek el ele ölelim. "diyerek... Gözlerini kapadı.²⁷⁶

Aypare ve Süsen'i aydın kadın olarak ve evliliklerinde yakın sorunlar yaşamaları yönünden benzetebiliriz. İkisi de aşkı önemser, bunun evliliğin devamında gerekli görür. Aşk bittiği anda kocalarından ayrı yaşamaya başlarlar. İkisinin kocası da aşkı daha maddi ve kolay yaşayan erkek tipleridir. Eşlerinden ayrı yaşadıkları dönemde Aypare'nin karşısına Maruf Bey, Süsen'in karşısına ise Adem Kanmaz çıkar. Aypare Maruf Bey'e gerçek bir aşk duymasına rağmen yine de eşini tercih eder. Süsen de roman sonunda eşi Sungur'a geri döner.

Tren Burdan Geçmiyor romanında yazar roman kahramanı Nüzhet'in eski sevgilisi İreni ile yaşadıklarından bahseder: *İreni, teyzesinin o köy evine benzer*

²⁷⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.123

²⁷⁵ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.256

²⁷⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.259

*bahçeli evine gitmeden kaçak bir birliktelik yaşar, ya bir çay bahçesinde, pastanede oyalanırlar yahut تنها bir yerden denize girerlerdi.*²⁷⁷

Nüzhet gençlik dönemindeki sevgilisi İreni ile Nazenin'i karşılaştırır. Nazenin'e istediği vakit ulaşılabilir buna karşılık İreni'nin ulaşılmazlığı Nüzhet'e cazip gelir. İreni'yi yıllardır aklından çıkaramaz:

*Nazeninle sürekli olmayan kesik kopuk ilişkisini değerlendirirken ikisinin de özgür olduklarını düşündü. İreni kaçamağı başak bir şeydi oysa; özgür olmak evet, aşk dışı bir haldi. Nazenin'in açıklanmamış, sereserpelenmemiş hiçbir yanı yoktu. Nazenin'in tutsaklığı yoktu. Nüzhet "Gel" diyor, geliyordu. Rüzgar hep aynı yönden esiyor, biliyorlar. Ne sağanak, ne kasırga, ne de dolu... Kaçması, koşması olmayan bir birliktelik.*²⁷⁸

Nahide Hala, Nüzhet'in halasıdır. Nahide Hala, yaşadıklarını Nüzhet'e anlatır. Nahide Hala, sevdiği adamla değil de başka biriyle evlenir. Evlendiği adam ona zulmeder, Nahide Hala aşkı yaşayamadan günden güne bir çiçek gibi solar. Nüzhet, yarım kalan aşkı İreni münasebetiyle halasıyla ortak noktada buluşur:

*Nahide Hala ne yaşadı ki birliktelik adına? Sevdik sevmesine, onu iyice yaşlandığında anlayacaktı. Aşka, o adamın ettiklerinden sonra hep korkuyla bakmıştı. Gayri aşkı içeriye almayan, alamayan acılı bedenini bir çiçeğin kuruması nasıl olursa susuzca, öyle bıraktığını söylemişti; diri, pembe beyaz gövdesini ki solsun... Çoklarının solduğu gibi. Hani çeliğe su verme ölçüsünde habire ittirmiş, habire ateş kurşununu suya atmış Nahide Hala ki aşk sevda, isteklilik uğramasın bedenine.*²⁷⁹

Yazar, Nahide Hala'nın hayatta istediği yerde olamamasının sadece istemden yaptığı evlilikle açıklamaz. Onun böyle bir hayat yaşamasında kuralların dışında bir yaşam hakkı tanınmaması da etkilidir: *Oysa serpilmeliydi aşkı; tırmanmalıydı şöyle duvar sarmaşığınca, tutunarak yaza bahara, fakat Nahide Halayı hayatın, asıl var*

²⁷⁷ Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.22

²⁷⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.23

²⁷⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.81

*olması gereken yerin dışına çıkararak yalnızca o talihsiz evlilik miydi sanki? Nahide Halaya kuralların dışında ne verebiliyordu ki dünya? Özgürlüğü, gençliği, diriliği, yaşama isteği, sevdaları, tutkuları adına?*²⁸⁰ Nahide Hala'dan sonra yazar, toplumda istediği yerde olamayan ve aşkı bulamayan kadınları düşünür. Yazar, Anadolu'dan gelen kadınlarının şehir hayatında kendilerine edinecekleri yerden bahseder. Bu Anadolu kadınları, şehirde de komşuluk ilişkilerini devam ettireceğinden bahsederken kuralların dışına çıkmadan ve aşkı hiç öğrenmeden hayatlarının sonlanacağını belirtir:

*Malatyalı Kamile, Erzurumlu Şayeste, Konyalı Esmâ, Niğdeli Şevkiye olarak birbirlerini kolayca eğitip, devraldıkları kuralları berkitip büyük kentli olarak anılmanın uğraşını vereceklerdi. Evlerini döşeyip, git gel komşuluklar sayesinde birbirine dal budak olup bütünleşerek kentsoyluların onları ezmelerine karşı duracaklardı. Böylece çocuklarının geleceklerini hazırlayacak ve aile yapılarını güçlendireceklerdi. Saçlarını köz başında, ocak kıyısında ağartmış analarından biraz farklı, hep birlikte geleceğe ve büyük şehirlere aktarılmış aile yapılarının sığacağı apartman dairelerinde, yazlıklarda, sitelerde mutlu yüzlerde yaşayıp doyum için değil, aşkla sevişmeyi, sevilen ve seven bir adamın bedeninde dünyaya gelişi hiç öğrenmeden yaşayacak ve ihtiyarlayacaklardı.*²⁸¹

Yazar, kadının toplumdaki yerine değinir, kadının hep olmazlarla dolu olan hayatından bahseder. Yazarın bahsettiği kadınlar kendileri için sunulan hayat itiraz hakkı olmayan hep razılık gösteren kadınlardır. Yazar, Aysan'a aşık olan Simay'ı bu kadınlardan ayırarak onun razılık göstermeyip savaşılabileceğini ifade eder. Çünkü o kadınlar aşkı bulamamış kadınlardır, oysa Simay, Aysan'a aşıktır:

Onlar erkekti, olmazlar olurdu, kadınlarsa bu eşikten ak gelinlikle girmişlerdi, ak kefenleriyle çıkacaklardı. Karşısındaki Aysan olsaydı Simay da aynı razılığı gösterebilir miydi? Hayır, bin kez hayır... Tam tersi savaşırdı onunla. O kadınların

²⁸⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.81

²⁸¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.152

*çoğu vardıkları adamda aşkı bulamamışlardı. Simay ise Aysan'ı dünyanın merkezine koymuştu. Bunun için savaşırdı onunla.*²⁸²

Aysan, Işıltı Solmaz ile sohbet ederken 'Yaşanmamış şeyler' isimli hikâyesinden bahseder. Bu hikâyede bir kadının kocasını baba gibi algılayışı söz konusudur. Aysan, bunu sapıklık olarak değerlendirir. Aile kavramının nereye gittiğini sorar. Bunun üzerine Işıltı şunları söyler:

*-Birçok kadın kocasıyla seviştiğini zannetti ama o sevişme değildi; hatta aşk bile değildi. Bazen adam istediğindeki o kuru yavan sevişmeler sonucu özlediği birinin ete kemiğe dönüşmeyişi, kurallar yasaklar içinde kadınlığını unutuşu ve birini sevmek isteyişi ama kim olursa... ve sonunda kocasının ölümü. Onun yokluğuyla kadınlığını bulacağını zannettiği yeni dönem içinde birdenbire her şeyin değiştiğini görüyor. Özgürdür ama özgürlüğü artık aklına getirmeyen kurallı biri haline gelmiştir. İstekleri kendi goncası içinde kapanıp ölmüştür kısacası.*²⁸³

Esmâ, Aypare, Süsen ve Simay'ı aşka bakış açıları ve aşkı derinden yaşamaları noktasında birleştirirken, Özlem, Atıfet, Dul Necla, Nevin, Işıltı Solmaz ve Nazenin'i de yüzeysel ve maddesel bir aşk yaşamaları yönünden aynı çizgide buluşturabiliriz.

Arada Kalmış Tebessüm romanında Nihan Yenge'nin kocası Profesör Duran Usveren, evde çalışan kadınlardan Şule ile karısını aldatır. Yaşlı, hasta ve kocası tarafından ilgi görmeyen kadın Nihan Yenge ise eve sık sık gelip giden asistan Cemre'ye aşık olur. Fakat bu aşk kalbi bir aşktır ve Nihan Yenge bunu kendi içinde yaşar. Roman başkahramanı olanların farkındadır ve bu durumu ondan şu şekilde öğreniriz:

Artık aşk bitmiştir denilirken, yaşamayla ilintili birçok şeyin yalnız genç insanlarda hüküm süreceği inancı bunca kök salmışken. Belli bir yaştan sonra aşkın yakıştırılmadığı bir yaşlı kitlenin içinde Nihan Hanım elli sekiz yaşında yeniden aşık olarak, bu kuralı zorluyordu işte. Fakat yalnızca kalbi baplılık... Kocasının asistanı boylu boslu ve yürüyüşüyle bile "Ben Tanrı'nın seçerek yarattıklarındanım. "

²⁸² Sevinç Çokum, a.g.e., s.152

²⁸³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.186

*Dercesine cerbezeli bir genç... Yeşilköy'deki evin bahçesinde yaz günleri oğlanın geleceği anları, dakikaları kollayan ve teni güneşten kararmasın diye kırmızı bir şemsiyeyle dolanıp sözüm ona gülleri gözden geçiren, asistan için evin mutfağında fındıklı kurabiyeler pişiren Nihan Hanım, işte o duruş ve bekleyişlerle Feda'ya Van Gogh'un bir tablosundaki kırmızı şemsiyeli ve kırmızı elbiseli kadını hatırlatırdı. Tablonun tek al benisi bu kadındı; bir de nehir ve köprü... Başkaca bir özelliği yoktu.*²⁸⁴

Arada Kalmış Tebessüm'de yazar 2001 yılında yaşanan ekonomik krize de değinirken, sınıf farklılıkları ve kapitalist düşüncüyü de eleştirir. Modern insanın maddeye bakan yüzü tüm ilişkilerde kendini gösterir, öyle ki evlilikler bile buna göre yapılır. Didem Hanım kendi sınıflarından olmayan biriyle evlenmesi sebebiyle ailesi tarafından dışlanır. Feda da annesi gibi bu sınır farklılıklarından etkilenir. Dayısı Usveren kardeşi Didem'i dışladıktan sonra kızı Günce ile Feda arasındaki ilişkinin de bu sebeple olamayacağını Feda'ya bildirir. Feda ile Günce bu yüzden beraber olamaz. Feda çocukluk aşkı Gülheves'i de bu yüzden kaybetmiştir. Gülheves daha varlıklı ve seçkin bir aileye gelin gitmiştir. Fakat Gülheves Feda'ya olan aşkını bitiremez, yaptığı yanlış evliliğinin farkında olur. Roman boyunca Gülheves'in Feda'ya gönderdiği mektuplar yer alır. Roman sonunda Feda ve Gülheves buluşurlar. Gülheves, Feda'ya arabayla mı geldiğini sorunca Feda arabayı sonbahar ayında satın alacağını ifade eder. Gülheves, araba markalarından bahsetmeye başlar. Bunun üzerine Feda:

-Boşver... Aramıza eşya ve marka sokma Gülheves! Bugün olsun bunları konuşmayalım... Neyin kaç para ettiğini filan. Övünçlerimizi, nerelerden kendimize pay çıkarttığımızı, indirimleri... anlatabiliyor muyum? Ben küçük bir kız çocuğu hatırlıyorum. Sonra genç kız oldu; onunla buralara bazen güneşi uğurlamağa gelirdim. El sallardık güneşe. İşte bunları konuşalım istiyorum. Ama olmuyor yazık ki! Bizi değiştirmeye çalışan, bizi aynılaştıran bir dünya var karşımızda değil mi? Neleri beğeneceğimizi, nelere tutkuyla bağlanacağımızı ayarlayan, nelerden nefret etmemiz gerektiğini her gün biçim biçim, koku koku, ders ders bize belleten bir

²⁸⁴ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.18

dünya.²⁸⁵ Çokum, Feda ve Gülheves arasındaki aşkın bu tüketme ve madde aşkının bitirdiğini, yıllar sonra bile Gülheves'in aynı yerde olduğunu gösterirken aslında günümüz insanının hayata bakış açısını, değerlerini ve önceliklerini gözler önüne serer.

3.4. Kadın ve Siyaset

Osmanlı devlet düzeni şer'i ve geleneksel bir düzendir. Bu geleneksel yapıdan kopuş ilk defa 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile olur. Bu tarihten sonra dinsel ve örfî içerikli geleneksel yapı değişmeye başlar. 1876'da ilan edilen fakat pek uzun sürmeyen anayasal dönem ise II. Meşrutiyet'te yaşama geçirilir. Siyasal yapıda yaşanan bu modernleşme hareketi her alanda hissedilir.²⁸⁶

Modernleşmenin önemli yüzü olan kadınları siyasal hayatın içinde de görürüz. Kadınlar, siyasete yön vermenin ve bunun öneminin bilincindedirler. Seçme-seçilme hakkının kazanılması için yeterli formasyona sahip olmadıklarının farkına varırlar. Bunun için toplumsal hayata katılarak toplumda etkin bir güç olmak isterler. Kadınlar bu düşüncelerini *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*'nin programına şöyle ifade ederler:

*"Biz Osmanlı kadınları, erkeklerimizin siyasiyatına henüz akıl erdiremeyiz, karışamayız. Fakat bir hayat-ı ictimai sahibi olmak itibarıyla ittihad edip terakki yoluna girerek hayat-ı mesaimizi tanzime, irfan ve seviyemizi i'laya (yükseltme) çalışabiliriz. Bu hakk-ı meşru'muzu takib eder ve mevcudiyet gösterebilirsek biz de memleketimizin bir uzv-i nafi' ve mühimmi olmuş oluruz."*²⁸⁷

Kadınlar Dünyası dergisi kadınların siyasete girmesi için çalışmalar yürütür. Dünya kadınlarının "siyasal hak" istemi yolunda yaptığı mücadeleleri örnek vererek kadınları hak mücadelesi yolunda bilinçlendirir. Dergide siyasette başarılı olan kadınlar ve kadınlara siyasal hak tanıyan ülkeler gösterilmiştir. Seçim hakkının kazanılması için bazı öneriler sunulmuştur. Kadın derneklerinin tüm kadınlara açık

²⁸⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.284

²⁸⁶ Serpil Çakır, a.g.e., s.303

²⁸⁷ Serpil Çakır, a.g.e., s.304

olması ve birlikte çalışma fikri öneriler arasındadır. Osmanlı kadınlarının örgütlenmedeki aksaklıktan ötürü seçme hakkına kavuşmadığı vurgulanır. Bu konuyla ilgili Ulviye Mevlan şu önerileri sunar:

*"Şüphesiz yolumuzu iyice tanzim edememiş olduğumuzdandır. Ayrı ayrı yollarda semeresiz yürüyüp, beyhude yorulmamızdandır. İşte ben en gür bir sesle kadınları, bilhassa büyük, tanınmış ve atiyi düşünebilen kadınları tekrar birliğe davet ediyorum: Geliniz mevki, şahsiyet aramayınız. El ele verelim, yalnız mukaddes gayemize çalışalım. İstikbal için şimdiden parlak nasiyeler hazırlayalım."*²⁸⁸

Kadınlar siyasal haklarını, 1930'da yerel seçimler, 5 Aralık 1934'te ise genel seçimlerle elde etmiştir. Böylece seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Bunda Türk kadınının verdiği mücadele ve Mustafa Kemal'in oynadığı rol büyüktür.

Çokum'un romanlarında siyaset ve tarihi gerçekler eserin arka planını oluşturur. Gerçekçiliği sağlamak için siyaseti işlediğini belirten yazarın özellikle *Deli Zamanlar* romanında siyaset yoğun bir şekilde işlenir. Otobiyografik roman olma özelliğini gösteren eserde roman başkahramanını aktif bir şekilde siyasetin içinde görürüz. Başkahraman üniversitesi öğrencisi genç bir kızdır, parti kurup ülkenin ilerlemesine katkıda bulunmak ister. 27 Mayıs İhtilali sonrası yaşanan bunalımlı dönemde insanların özellikle gençlerin ülkenin meselelerinden uzak hali başkahraman tarafından eleştirilir. Başkahraman, yaşlılarından farklı bir profil çizerek kendine önderlik eden Aypare eşliğinde bir parti kurar. Bu partide ülkenin ilerlemesi için eğitim, kültür konuları ön plana çıkarılırken bunun asla kadınsız olamayacağı vurgulanır. Parti içinde menfaatleri için orada bulunan hem kadın hem de erkek kahramanlar eleştirilir. Aypare, Maruf Bey ve Dost bu anlamda roman başkahramanına yakın karakterler olurken Vahit ve İhsan Bey ile Necla ve Melek Hanım gibi karakterler uzak olurlar. Roman başkahramanı ülkenin refahını ve insanın erdemliliğini her türlü ideoloji ve partinin üzerinde görür. Tek gayesi insana ulaşmak olduğu için esnek bir karaktere sahiptir, tek bir düşüncenin peşinden gitmez. Şöyle ki kendi partilerinin yemeğine işçi partisinden birini davet eder. Bu partide tepkiyle karşılanırsa da aldırış etmez. Yükseliş için ülkenin tüm sorunlarını dile

²⁸⁸ Serpil Çakır, a.g.e., s.309

getirmek ister. Eğitim ve kültürün önemine vurgu yapan, ilerlemenin kendi kültür ve değerlerine sahip çıkmakla mümkün olacağını düşünen kahraman okuma odaları kurma fikrinden bahseder. Özellikle kadının konumunu ele alan yükselişin onsuz olamayacağını düşünen kahraman kadın sorunlarını parti içinde duyurmaya çalışır. Parti içinde İhsan ve Vahit Beyler tarafından engellense de mücadeleye devam eder.

Deli Zamanlar romanında Aypare, siyasetle de ilgilenen avukat bir kadındır. Bu anlamda yazarın parti kurmasında ve çalışmalarında ona yardım eder. Aypare, boş vakit geçiren gençleri partiye davet eder, başkahraman ise bu sitemli daveti üstüne alınmaz. Çünkü kendisi zaten parti işlerinde gönüllüdür:

Aypare,

-Bizim ilçeye gelin de ortalığı bir toplayın! demişti. Gençler neredesiniz? Hadi kıpırdanın biraz! Kantinlerde yazık etmeyin zamanınıza...

*Partiye çağrışı böyle olmuştu. Ben gönüllüydüm zaten. Politikaya tutulmuştum o ara. Ama Aypare'nin kantini böyle batırmasına razı değildim. Gevezeliklerimizle, fal bakarak, ya da tartışarak geçirdiğimiz zamanların hiç mi diri tutan bir anı yoktu? Vardı kuşkusuz. Gençliğimizin parıltılı gülüşleri belki. Birşeylere inanan, bağlanan yürekleriniz...*²⁸⁹ Başkahraman, Aypare'nin çağrısına kayıtsız kalamaz, kantinde arkadaşlarıyla geçirdiği vakti de önemser fakat bu onun kendini bulmasında yeterli değildir. Çünkü başkahraman, bazı meseleleri kendine dert etme noktasında onlardan farklıdır. Bu anlamda Aypare'nin sesi onun yalnızlığına bir çare olur. Başkahraman, yeni kurduğu partisine insanları dahil etmek için uğraşır. Kadınlar kolu başkanının kızı Hale tiyatrocudur, onun da partiye bir katkı sağlayacağını düşünür. Oysa Hale kendini tanıtmak için partiyi bir vitrin olarak görür, dolayısıyla kahramanın yalnızlığı ve diğer kadınlardan farkı parti içinde de görülür.

Roman başkahramanı, parti binasına girer ve orada Emekli Maruf Bey ile iş adamları İhsan ve Vahit Beylerle tanışır. Bu tanışmada Maruf Bey'in fikirleri ona daha yakın gelir. Ve partinin kendisi için ne ifade ettiğini belirtir. İyileri ve doğruları

²⁸⁹ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.10

vardır ve bunlardan nasıl bir kimlik çıkacağını merak eder. Yazarın arayışı içsel bir arayış gibi gözükse de aslında onun yüzü toluma dönüktür:

*Herkes bana iyiyi gösteriyordu, herkesin kendi iyisiydi ve ben içimdeki haydutların, çetecilerin, bağnazların, Don kişotlar'ın, havarilerin, zangaçların çatışmasından doğabilecek bir iyinin peşindeydim. İşte pati bana benim ulaşacağım çetin ve sarp en son merhaleymiş gibi geliyordu. Pek çok kimliğim vardı, bir çok iyilerim doğrularım vardı. Bütün bunların arasından nasıl bir kimlik çıkacağını merak ediyordum. Kendimi dıştan gözlemlemek zor olsa da...*²⁹⁰

Parti kurma sevdalısı olan başkahraman, halka seslenir. Parti içerisinde vurgulanan iki nokta vardır; eğitim ve kültür. Başkahraman, ilerlemek için başka yol görmez. Başkahraman, o dönem yeni bir DP kurulamayacağını bilerek kendi partilerinin daha büyük kalabalıkları çekme uğraşını verir:

*-Aziz Vatandaşlar, büyüklerim ve küçüklerim! Partim bir eğitim, kültür seferberliğine hazırlanıyor. Gelin siz de emeğinizle, yeteneğinizle bu çabaya katılın... Sizler, Mimar Sinan'ın, Fuzuli'nin, Nedim'in torunları! Kıtalara sanatıyla mührünü vurmuş Yavuzların, Süleymanların torunları! Ulu Atatürk'ümüzün hedefi istikametinde yurdumuzu aydın insanların ülkesi haline getirmekte kararlı ve ısrarlı olan bizler, muasır milletler seviyesine ulaşmak için başka bir yol olmadığını görüyoruz.*²⁹¹

Başkahraman, partisinin kadınlarını daha önceki parti kadınlarından farklı hayal eder. Bu bir doğuş ve başlangıçtır: *Benim partimin kadınları tek parti döneminden kalma uzun tayyörlü, çatık kaşlı, öğretmen tipli kadınlardan farklı, kanı sıcak, güzel hatlı, bilgisini yaşayan, yaşatan bir aranılır varlık olarak açacaklardı kalabalıklarda. Tek parti kadınları yoklukların öfkesini taşımışlardı hep. Sert ve mağrurdurlar. Oysa bunlar büyük zamanların cömert ehlleri olacaklardı. Yıldız çiçeklerince açacak, şakayık gülüşleriyle salonları dolduracaklardı. Kendilerinden öncekini yaşamayacak, yaşatmayacaklardı.*²⁹²

²⁹⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.15

²⁹¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.15

²⁹² Sevinç Çokum, a.g.e., s.21

Türk halkı, 27 Mayıs 1960 sabahı saat üçte bir darbe olduğunu radyodan Albay Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiriyle öğrenir. Bildiride “kardeş kavgasına meydan vermemek” ve “demokrasiyi içine düştüğü durumdan kurtarmak” amacıyla ülke yönetimine el konulduğu ifade edilir. Darbenin yansızlığı da vurgulanır²⁹³. O çalkantılı yıllarda gençlerin bir kısmı bunalıma girmiş, siyasetten uzaklaşarak daha farklı şeylerle meşgul olmuşlardır. Ülke meselelerine kafa yoran kişi sayısı ise azdır. Burada da yazar, 60'lı yıllardaki gençliğin meselelere yaklaşımını ve başkahraman şahsında bazı gençlerin yaşadığı yalnızlığı konu eder:

*Benim partim benim kafamda şekillenen bir kavramdı artık. Zaman zaman çölde benzini bitmiş birinin paniğini yaşıyordum, kimse gelmiyordu, elimdeki kelebek ağına. İnsanlar partiden, partilikten korkuyorlardı anlaşılan. Üniversitedekiler twisti iyi becermek ders defterlerine şiir karalamak, Beyoğlu sinemalarında gül öldürmek el şakalarıyla hoş beş etmek dışında bir işe yaramıyorlardı... 'Boş ver ya işin mi yok? 'Parti pırtı palavralarını bırak!'"²⁹⁴ Darbeden yeni çıkmış bir ülkenin gençliği böyle farklı arayışlara girer. Gençlerin böyle olması kahramanın onları arkadaşça sevmesine engel olmasa da yalnızlığında etkendir. Yazar, bunun iç sıkıntısını derinden hisseder: *Benim gibi hedefleri olan insanları arıyordum buğulu kahve camlarının gerisinde, elektrik direklerinin dibinde, yağmur ıssızlıklarında, bahar soluklarında, akvaryumlarda, kuş kafeslerinde...*²⁹⁵*

Başkahraman, 27 Mayıs sonrası şehrin ve insanların değişikliklerinden bahseder. Kahraman, kendinden ve fakültedeki arkadaşlarından bahsederek bu değişimi örnekler. Ülke yeniden bir yapılanmaya gidecektir, bunun için gençlerin fikirlerine ihtiyaç vardır: *Bir değişimi yaşıyorduk aslında. Sıradan olmayan, sudan karaya geçiş gibi bir değişim, bir mutasyon... Elbette o herc ü merc yaşanmalıydı ve biz buna katlanmalı, buna bend olmalıydık. Gerekirse kavgalarımızla, dövüşlerimizle. Kendi içimizde bölünerek gerekirse.*²⁹⁶

²⁹³ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çeviren: Yasemin Saner Gönen, İletişim, İstanbul, 2005, s. 351

²⁹⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.24

²⁹⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.24

²⁹⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.25

Aypare, hayat tecrübesi daha fazla olan biridir ve romanda başkahramanın karakterinin oluşmasında etkilidir. Parti çalışmalarında da onu yalnız bırakmaz ve ona bazı tavsiyelerde bulunur. Kadınları iyi tanıdığını ve istismara uğrayabileceğini söyler. Başkahraman ise hepsinin ne amaçla partide bulduklarını bildiğini ifade eder ve kendi arayışını fonlardan farklı kılar:

Ben onların niçin orda yer aldıklarını da biliyorum. (Kadınlar kolunu kastediyordu) Melek Hanım gerçekten melek görünümlü olan kadınlar kolu başkanımız daha iyi imkânlarla donatılmış bir apartmanda oturmak, kumarbaz kocasının ilerini düzeltmek, kızı Hale'nin iyi bir tiyatrodan baş oyunculuk kapmasını sağlamak için orada. Atıfet Hanım'ın şehir ya da ülke yönetiminde bir yer kaplaması gibi planları olduğunu, Necla Hanım'ın belki dulluktan kurtulup parti içlerinden zengin bir koca ayarlamayı planladığını biliyorum. Herkesin bir beklentisi olması tabidir. Ya ben ne arıyorum peki? Galiba kendimi...²⁹⁷

Roman başkahramanı ve Aypare; ikisi de kadının siyasette başarılı olabileceğini düşünür ve kadının toplumu yönlendirebileceğine inanır. Çünkü kadın duyarlılığıyla her olayı yorumlar, üstelik toplumu iyi tanır. Başkahraman siyasetin kendisi için ne ifade ettiğini belirtir:

... Evet siyaset bir kavgaydı, bir çekişme, bir kişilik sergileme, kalabalığın gücüne sığınma, kitleler savaşında omuzlayarak, iteleyerek tek yürek olma duygusunun peşinden akma. Senin için öyle değildi, benim için de... Biz sadece sanırım, dışı olarak da bu toplumu yönlendirebileceğimizi, yöneteceğimizi düşünüyorduk ve bunu istiyorduk.²⁹⁸

Kendini bulmaya çalışan roman başkahramanı Aypare'nin gençleri partiye daveti ile istediği ortamı bulur ve partili olmayı sever. Çünkü kendini bir yerlere ait hisseder ve insanlara faydalı olma amacı taşır:

²⁹⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.31

²⁹⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.36

*Partili olmayı seviyordum. Marş yazıyor ve besteliyordum partim için. Tek başıma değildim, insanlarım vardı, her renkte her boyda...*²⁹⁹

27 Mayıs askeri darbesi daha sıcak olduğundan başkahramanın annesi, partinin geleceğini iyi görmediğini söyler. Bunun üzerine kahraman da partide olma sebebinin sadece kendini kanıtlamak için olduğunu belirtir ve o sırada partinin geleceğini düşünmek istemez. Onun kalabalıklara seslenmek, eğitim ve kültürün önemini anlatmak, kadınların sosyal hayatta yer alması için uğraşmak gibi amaçları vardır: *Ben sadece varlığımı kanıtlamak üzere partideydim. Daha uzağı, daha öteyi görmeğe, düşünmeye niyetim yoktu. Kalabalıklara iyi şeyler söylemek, iyi şeyler götürmek. Bunun için vardım arada...*³⁰⁰

Başkahraman, ilçelerin gençlik kolu başkanlarının bir araya geldiği toplantıların birinde Dost'u tanır, konuşmaya başlarlar. Dost, parasız parti işlerinin yürümeyeceğini ve görevlerinin ilçenin esnaf kesimini celbetmek olduğunu ifade eder. Rumların içinde büyüdüğünden ve Kıbrıs meselesinden bahseder. Yeni İstanbul gazetesinin taşlandığı zaman Şişhane'de olduğunu ve olaylara maruz kaldığını belirtir. Arkadaşlarıyla birlikte kaçmaya çalıştığını ve bazılarının süngü yarası aldıklarını vurgular. Bu ülkenin çocuklarının neden birbirine kırdırıldığını sorgular. Kahraman da Dost'la hemfikirdir. Başkahraman: *Ben de o da zengin çocukları değildik ama ülkede farklı ve güzel şeyler yapılmasını istiyorduk... Aypare de öyle olmasını istiyordu.*³⁰¹

Başkahramanın seçim çalışmaları içinde aktif olarak yer alırken kendini çevreden ve aileden soyutladığını görürüz: *Mahalli seçimler yaklaşmıştı ve ben sokaklardaydım şimdiki gibi. Evle aramda birçok şeyin sönüp gittiğini görüyor, eve yabancı suretimle girip çıkıyordum. Sanki evdekileri hiç tanımamıştım, sanki ben onların bir parçası değildim... Tıpkı sonbaharı fark eder gibi onları da birgün ansızın fark ediverdim...*³⁰²

²⁹⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.37

³⁰⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.58

³⁰¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.61

³⁰² Sevinç Çokum, a.g.e., s.70

Aypare ve başkahraman parti içindeki kişilerden bahsederler. Aypare kendisinin partide olma sebebi açıklayacakken başkahraman atılır: *-Politikaya kadın adını yazdırmak için belki... Güçlü yanını ispatlamak için...*³⁰³ Kadınların siyasette yer alması hemen kabul görmez: *Sonra propaganda konuşmalarımızı hazırlamağa koyulmuştuk değil mi? Semt kahvelerini dolaşiyor, kadın seslerimizle kalabalıkları çekiveriyorduk. Sarı aydınlıklı kahvelerde tıkabasa kitlelerin karşısında elimize tutuşturulan mikrofona yırtıcı seslerimizle içimizi boşlatıyorduk. Kimileri 'Avrat kısmı da konuşur oldu... "diyordu şaşkınlıkla ya kabullenmezlikle.*³⁰⁴

Aypare, partinin propaganda konuşmalarında yer alır. Türk kadınına seslenir, çünkü yükselmenin kadınsız olamayacağını düşünür:

*'İstiklal Savaşı'ndan sonra adını tarihe kazıyan şerefli yiğit Türk kadını! Gerektiğinde asker gerektiğinde ana olan şerefli vefalı cefalı Türk kadını! Gelin hep birlikte oylarınızla güzel işlere damgamızı vuralım...*³⁰⁵

Başkahraman, işçi partisinin başkanıyla görüşüp onu partilerinin gecesine davet etmesi neticesinde İhsan ve Vahit Beyler yazara sert çıkışır. Yazar ise: *- Sadece iyi şeyler yapmak istedim, kendimce doğru bulduklarımı. Kimseye düşman değilim. İnsanları sevmek istiyorum. Ve inandığım doğrular için yaşıyorum, inandığım doğruların pis bir süpürgeyle süpürülmesine de asla izin vermem!*³⁰⁶ der ve parti binasını terk eder.

Aypare, başkahramana tüm annelerin Osmanlı görgüsüyle donanmış olduğunu ve erkeğine hizmet konusunda kusursuz olduğunu vurgular. Kahraman da Aypare'ye durumun ona neden ters geldiğini, insanları mutlu etme için fedakarlık etmek gerektiğini söyler. Aypare: *-İstenerler fazlaysa, taşınmayacak yüklerse, her zaman eğilmek, her tasdik etmekse... Kadınlardan tek beklenen şey evlerine hizmetlerinde kusursuz olmaları değil midir? Menderes dönemindeki kadının gösterişli yanlarını sergilemesi, kalabalıklarda göz doldurması başka bir durum. Bu, Atamızın ve Milli*

³⁰³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.73

³⁰⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.75

³⁰⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.76

³⁰⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.93

*Şef'in devrinde Cumhuriyet aşkına meslek edinme çabasından da farklı. Kadınlar İnönü'nün tutumlu devleti zamanında hep yamamayla, mantoları ters yüz etmeyle uğraşırlardı. İsrraftan hoşlanmayan hayatımız birdenbire renk değiştirmiştir Menderes'le.*³⁰⁷

Maruf Bey, partisindekilere evinde yemek verir. O yemekte partililer arasında konuşmalar olur. Nihat Bey Nazım Hikmetten bir şiir okur. Yemekte bir milletvekili de vardır, bu duruma tepki gösterir. Bunun üzerine Maruf Bey araya girer. Farklı fikirlerin olması gerektiğini zorlamalarla bir yere varılmayacağını ifade eder. Milletvekilinin bir sol kabarış olduğunu ve bunu partileri için endişelendiğini söylemesi üzerine, bu ülkede demokratik idareden başka bir sistem yaşayamayacağını belirtir. Melek Hanım araya girer ve büyük mesafeler aldıklarını daha evvel devamlı bir Yassı ada saplantısı içinde olduklarını belirtir. Aypare ise: - *Ama aştık o günleri... dedi. Yumuşak fakat ısrarlı sesiyle. Bu dönem cesaret ve ataklık istiyor. Evet iyi şeyler için biraz cesaret ... Biraz dayanma gücü. Partimizin işi zor ama biz zoru severiz. Gül uğra şister. Yürek ister bir de... Biz de böyle yürekler vardır eminim...*³⁰⁸ Aypare'nin partinin başarısını cesaret, ataklık ve yürekli olmaya bağladığını söylemesinden sonra Maruf Bey sözü alır. Aypare'nin konuşmalarından yüreklendiğini ifade eder. Meclis kapılarında Özellikle hanımları görmek istediğini söyler ve yazara yaş itibariyle biraz daha zaman verir:

*-Şu konuşmalardan ben de yüreklendim. Hanımlarımız adına.. Evet, siz... dedi Maruf Bey... Siz Aypare hanım, Melek hanım daha başka gayretli hanımlar... Meclis kapıları sizlere açılmalıdır. Tabii edebiyatçı kızımız için yaş itibariyle daha zaman var...*³⁰⁹

Başkahramanın Aypare'nin evine konuk olduğu akşam albümleri karıştırırken gördükleri resimlerle ilgili yorumlar yaparlar. Aypare, Menderes döneminin kadınlarının rahatlığa kavuştuğunu ifade eder:

³⁰⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.123

³⁰⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.175

³⁰⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.175

Ya daha sonrası? Yani Menderes döneminin kadınları? Aypare şöyle tahlil ediyordu o dönemi:

-Amerikan vari bir rahatlığa, serbestliğe kavuştular mı? Kısmen... O da halli vakitli olan ailelerin kolejli kızları... Yani belli bir zümre.³¹⁰

Roman başkahramanı anneannesinin yoklukla ve savaşla mücadelesini anlattığı gece intihar etmeyi düşünür. Fakat anneanesiyle konuştuktan sonra onun yaşadıklarıyla kendi yaşadıklarını kıyaslayıp kendisinin yaşadıklarını sıfır olarak görür. Sonra gerçekten kendi yaşadıklarının sıfır olup olmadığını düşünür. Yaşıtlarının eğlendiği zamanlarda o ülke meselelerini kendine dert edinir, siyasetle uğraşır:

Sahiden sıfır mıydı? Peki o taşıyamadığım, taşımakta zorlandığım yük neyin nesiydi? Yaşıtlarımın kulüplerde eğlendiği sıralarda ben siyasete girmiştım. Gençlik diyordum, kadınlar diyordum, özgürlük, eşitlik, bayrağım, vatanım diyordum, insan diyordum...³¹¹

Aypare ve roman başkahramanı şahsında Türk kadının siyasal haklara kavuşma ve siyasete girme mücadelesine tanık oluruz. Türk kadınına seçme- seçilme hakkı gibi siyasi hakların istemi yolunda kadınları örgütleyen dernek ve dergilerde bir çok kadın görev alır. Bu anlamda Aypare ve başkahramanın kadınları birliğe ve beraberliğe davet eden sesinde Ulviye Mevlan gibi hanımları görürüz. Aypare ve başkahraman insanlığın ve kadının ilerlemesi için her türlü engeli aşip başarıya ulaşmışlardır.

Karanlığa Direnen Yıldız romanında 27 Mayıs 1960 İhtilali ve ihtilalin o dönemin sosyal hayatına olan etkileri anlatılır. Yazarın gençlik dönemlerinde yaşadığı ve gözlemlediği olaylardan esinlenerek kurgulanan romanın başkahramanı Feridun, yazar olmak isteyen bir gençtir. Feridun, annesi Güلزade Hanım ve doktor olan babası Enis Bey ile yaşar. Oturdıkları apartmanda amcası Sebati Bey, yengesi Sibel, komşuları İncenaz, Binbaşı Kaya Bey ve gazeteci dostları Asaf Bey de

³¹⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.123

³¹¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.116

bulunur. Ülke, karışık ve karanlık günlere doğru sürüklenir. Her türlü ayrılık boy gösterir, insanlar birbirine düşer. Öyle ki kardeşler arasında bile bu ayrılık ve husumet hissedilir. Binbaşı Kaya ve eşi İncenaz ile Kaya Bey'in kuzeni gazeteci Asaf Bey ve karısı, dönemin iktidar partisi olan DP karşıtıdır. Feridun, Enis Bey ve Güلزade Hanım ise iktidarı destekler. Aynı apartmanda yaşayan ve güzel dostluklarla birbirine bağlı bu insanlar arasında ihtilal öncesi yaşanan huzursuzluk hâkim olur. Akşam yemeklerinde ve bir araya geldiklerinde konuşmalar tartışma şeklini alır.

Sibel devrim isteyen biridir. Bu durum şöyle anlatılır:

*Sibel şimdi devrim heykelleri yapıyordu. Genç, diri, özgür yenilikçi gövdeler. Üniversiteli genç kız ve erkekler. Hatta Ece'nin Cangür'ün tavsiyesiyle ona modellik ettiğini bundan kendisine övünme payı çıkaran Ece'den duymuştu.*³¹²

İhtilalden sonra seçimlerin yaklaşması Sibel'i heyecanlandırır. Tülin favorisinin CHP olduğunu ihtilalin de onların iktidarı için yapıldığını söyler. Sibel buna tepki göstererek CHP'nin kazanırsa kendi alın teriyle kazanacağını belirtir:

*-Her neyse sadede gelelim, dedi Sibel. Her zaman taze bir hırçnılık taşıyan sesiyle. Seçimlerden söz ederken biraz, çünkü epeyce yakınlaştı ve ben kalbimin at gibi koşmasını engelleyemiyorum. Evet size göre ama tarafsız bir gözle emektar CHP iktidara gelir mi gelmez mi?*³¹³

Akşam yemeklerinin biri diğerlerinden daha sert bir havada gerçekleşir. Yemekte herkes siyasi düşüncesini savunur. İktidar karşıtı olan Sebati, Sibel, Asaf, Kaya ve İncenaz iktidarı savunanları hakarete cümleleriyle eleştirir. Buna karşılık Enis Bey de açık bir şekilde iktidarı savunur, ortam iyice gergin olur. Bu yemek sonrasında Enis Bey tutuklanır. Enis Bey'i kimin şikayet ettiği sorusu cevabını beklerken iktidar karşıtı eylemler hız kazanır. Basın, üniversite gençliği ve ordu iş birliği ile iktidar devrilir. Sonunda ihtilal olur. Feridun, DPlî armatörün kızı Ece ile nişanlıdır fakat ihtilal olduktan sonra aile fikir değişikliği yaşar. Feridun ile Ece ayrılır.

³¹² Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.156

³¹³ Sevinç Çokum, a.g.e.,s.240

O dönem bütün ilişkilerin bu ideolojik esaslar üzerine kurulu olduğu görülürken, güçlü olanın yanında olma stratejisi de dikkat çeker.

Sibel ve İncenaz yenilik isteyen, devrime daha yakın yanlarıyla dikkat çekerken Gülzade Hanım ise daha sakin, kavgadan hoşlanmayan, ara bulmaya çalışan huzurlu yapısıyla öne çıkar. Ece ise o dönemin ülke meselelerinden uzak Amerikanvari rahat halleri ve maddeye olan açlığıyla yer alır.

Gece Rüzgârları'nda 12 Eylül sonrası değişen sosyal hayatla beraber yeni bir düzenin oluşmaya başladığı Özal dönemi vardır. Özal dönemi ile oluşan sosyal sınıflar, zengin ve yoksul arasındaki sınıf farklılıkları işlenen romanda yazar, ferдин kendisi ve çevresiyle yaşadığı çatışmayı, psikolojiden yararlanarak bilinçaltı ve ruh kavramlarıyla açıklamaya çalışır. Çokum, ideoloji, sınıf farklılığı, ırk ve her türlü ayrılığı reddedip insana sadece insan olması sebebiyle yaklaşır ve yaklaşılmasını ister.

Romanda Süsen Divitçi'nin arkadaşı Kumral'la kadınların toplandığı bir villaya giderler. Süsen Hanım, oraya öğretmen Nefise kılığında gider. Burada toplanan kadınlar bağışlarıyla bir dernek yönetirler. Bu dernek yazara göre iktidarın gücünü ya da izlerini yansıtmaktadır. Yazar kadınların bağışlarını güç gösterisi şeklinde yapmalarını eleştirir. Roman Özal devrinde geçer, dolayısıyla o dönem güçlenen kadın kolları faaliyetlerini görmekteyiz:

... Kumral'la girdikleri daha doğrusu sızdıkları villada kadınların şaşılası koşturmalarına tanık olmuştu. Bir derneği yönetiyorlardı o kadınlar ama derneğin ardında belirgin bir partinin varlığı görünmese de birgün iktidara gelebilecek bir gücün solukları vardı. O gün örtünmüş ve kendisini öğretmen Nefise diye tanıtmıştı. Kadınların börek çörek tepsileriyle marifetlerini sergiledikleri o davette dernek yararına yardım toplanıyor, zengin ve cömert davetliler tepsilerine kağıt paraları rahatça, adeta bir yükten kurtulmak ister tavrınca, kimisi de bileziğini yüzüğünü madeni şingirtisini işittire işittire bırakıyordu. Bütün bunlar kocaların ihsanlarından yahut günlük harcamalar için bırakılan yüklü paralardan mı veriliyordu? Belki bir

*bölümü... Herhalde içlerindeki meslek sahibi kadınlar gibi başlıları kendi maaşlarından yapanlar da vardı... Kendi aralarında şıkır şıkır ve kudretliydiler ama dışarıda her kesimden insanın bulunduğu ortamlarda daima suskun...*³¹⁴

Yazar Süsen Divitçi arkadaşlarıyla buluşur, konu siyasete gelir, Semra Özal'dan ve Özal döneminde gelişen kadın kollarından bahsedilir. Doktor Evrim, İslami kesimi oldukça sert eleştirip Yazar Süsen'in de onların (Kumral'la gittikleri villa) içlerine gire çıka onlar gibi olacağını düşünür. Ayrıca İslami kesimi ve tesettürlüleri Ninja diye niteleyerek ülkeyi İran'a benzeteceklerini ifade eder. Doktor Evrim romanda ideolojisini uygun biçimde yansıtan bir kadın olarak yer alır:

*Evet bu kadınlar, bu yeni insan kolu merak ediliyordu. Bu gelişen ve herkese benzemeyen ve içten içe kendini besleyerek kuvvetlenen kol... Afrodite Pastanesinde birkaç hanım arkadaşıyla buluştuğu zaman konu ister istemez ya Semra Özal'a gelirdi yahut bu kesime... Eskiden azılı bir solcuyken ve pek çok eyleme karışmışken şimdi durulmuş olan Doktor Evrim İslami kesimi en fazla topa tutanlardandı. Süsen onun bu saldırıları, sonunda rahatlamak için yaptığını düşünüyordu. Rahatlıyordu fakat yeniden öfke doluyordu. Bu villa ziyaretinden sonra, ' O villaya tekrar gidecek misin kuzum? 'Gide gele sen de dinci olacaksın aman dikkat et... Bu Ninjalara bulaşma diyerek her zamanki gibi değişmez kuşkularını ortaya dökmüş, bir gün bunların ülkeyi İran'a benzeteceklerini, bugün mavi pembe giydiklerini, yarın kara çarşafa bürüneceklerini... hatta onlar gibi düşünmeyenlere de zorla çarşaf giydireceklerini eklemişti.*³¹⁵

Arada Kalmış Tebessüm'de romanın arka planında 12 Mart, 12 Eylül, 28 şubat gibi çalkantılı dönemler yer alır. Romanda 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve sınıf çatışmaları konu edilirken geriye dönüş tekniğiyle 12 Mart, 12 Eylül, 28 şubat sonrasında sosyal ve siyasi hayatı hakkında bilgi verilir.

Romanda Gülheves'in eski sevgilisi Feda'ya yazdığı mektupta çocukluk günlerini hatırlatması üzerine eski yaşantılarıyla ilgili bilgiler verir. Gülheves, kendi annesinin ve arkadaşlarının annelerinin darbe döneminin bunalımlı günlerinde

³¹⁴ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.74

³¹⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.75

yaşadıkları sıkıntıları dile getirir. O dönem anne olan kadını, ülkenin karanlık günlerinde çocukları için umutsuz ve gelecek kaygısı taşıyan haliyle görürüz:

Annelerimizin yakınımızdaki bir kanepeye oturup ideolojik çatışmalardan bezgin, yakınan konuşmalarını da rüzgar getirirdi size. Sene 1979'du. 'Bu çocuklar ne olacak?' diye sorarlardı birbirlerine. Biz de şehirdeyken kış gecelerinin içinden geçen isabetli ya da serseri kurşunların karanlıkları sarışın duyumsardık içimizde. Boşluğu 'Biz ne olacağız?' sorusunu... Bizden daha büyüklerin, ağabeylerin, ablaların, annemiz, babamız yaşındakilerin ne yapmak istediklerine, neden birbirleriyle çatıştiklarına doğrusu tam olarak akıl erdirebilmiş değildik...³¹⁶

Gülheves, mektubunda o günleri anlatmaya devam eder. Babasının ideolojisini belli etmemekle akıllıca davrandığını eleştirerek ifade eder:

Ben uyurken gelmişler bizim evi aramağa. Babam karşılamış onları. Postallarıyla girmişler. Bütün evleri arıyorlarmış. Yıl 1970 galiba... Beş yaşında olmalıydım... Sabaha karşı... Yorganı açıp uyuyanların yüzlerine bakıyorlarmış, aradıklarına benziyor mu diye... Babamın aşırı bir ideolojisi olmadı hiç. Günü, zamanı, çağı, devleti, karşısına almamıştır. Daima dikkatli bir bürokrat... Yöneticiliği o sebeple hep korudu. Bir çeşit dokunulmazlık sağlıyor ideolojisini belli etmemek veya belli bir görüşte ısrar etmemek yolunda. Akıllı ve liberal bir insandır açıkçası.³¹⁷

Romanın ilerleyen sayfalarında Feda Gülheves'in mektuplarına tekrar dönüş yapar:

Ay bütündü gökte, dolunaydı ve delice bir aydı; bizim gibi. Bir yıl önce 12 Eylül askeri darbesi olmuştu... Site erken tenhalaşmıştı. Oysa her yıl güze dönüşüm zamanı hafta sonları bile gelirdik. Sonra o akşam kıyı boyunca yürüdük. Sandaletlerimi çıkardı, karşıda İstanbul'un ışıkları her zamankine göre daha netti. İstanbul'u görüyorduk Yalova kıyısından; fakat geleceği göremiyorduk, olabilecekler bizim düşkün omuzlarımızın ötesindeydi. Olacak ve biz de ister istemez uyacaktık.

³¹⁶ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.58

³¹⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.58

Kumlar hala ılıktı. Yan yana oturduk ve ayaklarımızı uzattık. Vapurların ışıklarını sürükleyişleri... O saatte bu canlılık içimize çöken fakat anlamını bütünüyle şekillendiremediğimiz darbenin susturucu namlu ağırlığını hafifletiyordu biraz.

Ya daha öncesi? 1978 ya da 79 yılı... Babam, 'Toplum ikiye bölünmüştü, iç savaş çıkmak üzereydi.. bıraksalar mıydı? demişti. Annem Ecevit hayranı... Anneannemse dedem gibi Demirel'i tutardı ama etrafa karşı yarı gizli bir Adalet Partili... Tanıdığım AP'liler böyleydiler. Yargılanmış bir demokrat Partinin ezikliğini, yarınlar için acabalarını taşımışlardır hep. Hakim Amca, 12 Eylül öncesi içim, "Gençleri birbirlerine kırdırdılar... ' diyordu. 'En verimli yapraklar ve çiçekler biçildi... 'Kapitalizme kızıyordu O. 'Bu süreçte her şey birbirini doğurur ve doğan da dev ile eğri büğrü, kolsuz bacaksız yavrularıdır. ' diyordu.

Ben aldurmuyorum, ne doğarsa doğsun; dünyaya geldik, öleceğiz nasıl olsa. Üst baş almak için Napoli'ye, Milano'ya gittiğim zaman anneannemin kızdığını biliyorum. 'Biz böyle miydik' der yeri geldikçe... Karneyle ekmek şeker alınan günlerden söz eder, yün mantoları nasıl ters yüz ettiklerinden... Anneme göreyse gün o gün değildir. Annem Ecevit'çiydi ama parayı seviyor, bankacıydı ne de olsa. Yazlık sitede Ankaralı, Eskişehirli ve İstanbullu aileler vardı genellikle. Emekli subaylar, hukukçular, öğretmenler, bir tiyatrocü, babamın da içinde bulunduğu birkaç mühendis, Almanyalı, İsviçreli Türkler filan... 12 Eylül'den sonra politika pek konuşulmuyordu. Öyle olunmalıydı; alınan gazetelerden belliydi kimin ne olduğu.

Seyhan Amcalar gazetelerini hiç değıştirmezlerdi. Cumhuriyet Gazetesi... İlgin öteki gazetelerin magazin eklerini bize okurdu. Öyle başka bir düşünceye tahammülsüzlerden değillerdi sanırım. Hatta Menderes'in idamında ki biz o sıralarda dünyada yoktuk, İlgin'in annesi Leyla Teyze Demokrat Parti'ye muhalif oldukları halde Menderes'le diğer iki arkadaşının idamını güle oynaya en azından rahatlamış bir halde karşılayanlardan olmadıklarını söylemişti.³¹⁸

Çokum'un ilk dönem romanlarında da siyasetin ve tarihi gerçekler münasebetiyle yer aldığını görürüz. Yazarın romanlarında kadın ülke meseleleriyle

³¹⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.64

yakından ilgilenir. Bunun yanında gerçeklerden uzak, maddeye bağlı, toplumla ilgisi olmayan kadınlar da vardır.

1853–1856 yılları arasındaki Kırım ve Kırım Türklerini anlatılan *Hilal Görününce*'de ve milli mücadele yılları ele alınan *Ağustos Başağı*'nda savaş münasebetiyle kadını ülke meseleleri içinde aktif bir şekilde mücadele ederken ve vatanın kurtuluşu konusunda kafa yorarken görürüz. Osmanlı Devleti'nin çöküş yılları, Balkan Savaşı ve Rumeli'den yaşanan göçler işlenen *Bizim Diyar*'da Gülsüm Ana ve Kerime karakteri ön plana çıkar. Kerime, Haşim dayısı ve abisi Rıfat gibi meşrutiyeti ister. Meşrutiyetin hürriyeti getireceğine inanır. Gülsüm Ana ve Ali Bey ise padişahı destekler ve bu yeniliğe karşı çıkar. Araya sokulan ikilik hoşuna gitmez, barış içinde değerlerine bağlı olarak yaşamayı ister.

Bizim Diyar'da Rıfat Haşim dayısı gibi meşrutiyet isteyen biridir. Gülsüm Ana da bunu sorgular. Oğluna eşitliğin nasıl sağlanacağını sorar. Bir arada yaşayan etnik gruplardan birinin tabi olması gerektiğini ifade eder:

*-Meşrutiyet ilan edilse, Sırb'ı, Yunan'ı, Arnavud'u, Bulgar'ı, nereye göndereceksiniz. Eşitlik... Bunların diline, dinine, görgüsüne sahip çıktığını söylersin. Nasıl eşit olunur onlarla oğul. Görgümüzü değiştirecek mi? Dilimizi değiştirecek mi? Çünkü bir arada yaşamaktayız. Birinden birinin tabi olması gerekir. Tabi olacak kimdir? Siz mi onlar mı? Benim aklımın ermediği budur.*³¹⁹

Nevbahar Hanım meşrutiyeti isteyen Haşim Bey'e memleketin halini sorar, o da iyi diye geçiştirir. Fakat Nevbahar hanım ikna olmaz. Çünkü ülke karışık bir durumdadır ve kadınlar da bundan haberdardır:

*... Sonra Nevbahar Hanım'la şakalaştı. Memleket ne alemde ne alemde? Diye soruyordu kadın. Her karşılayışta sorarmış. Haşim Bey de 'iyidir iyi' diye cevap verirmiş. Yine öyle söyledi. Nevbahar Hanım avunmuş görünmedi.*³²⁰

³¹⁹ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.120

³²⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.191

3.5. Kadın ve Eğitim

Tanzimat'la beraber yeni bir yapının ortaya çıkmasında eğitim temel bir araç olarak kullanılmıştır. Bu durum Osmanlı eğitim sisteminde değişikliklere yol açmıştır. Osmanlı eğitim sisteminde başlatılan reform çalışmaları dinsel içerikli eğitimden batılı anlamdaki eğitime geçiş şeklinde olmuştur. Osmanlı'da yaşanan bu eğitimdeki reform hareketi o dönem modernleşme çalışmalarını yürüten dergi ve derneklerin de dikkatini çeker. Kadın dergileri cehaleti kaldıracak tek aracın eğitim olduğunu vurgulayarak çeşitli fikirler öne sürerler. Eğitim eksikliğinin kadının kendini tanınmasına mani olduğunu düşünürler.

Eğitimin kadının ahlakını bozuyor iddiası *Kadınlar Dünyası Dergisi*'nde şu şekilde eleştirilir:

*"Cehalet, taassub ve esaret... İşte şu üç cehennemi hüküm, bütün ruhumuzu ezmekte, öldürmektedir. Bugün kızlarımızın nısfından ziyadesi feyz-i tahsilden mahrumdurlar. Ve bu tahsile saik ebeveynleridir. Her zaman kemal-i hayret ve hicran ile işitmekteyiz ki 'kızları okutmak ne olacak, yazı öğretilirse sevda mektupları yazar, velhasıl ahlaksız olur'. Kulaklarımızı tırmalayan bu haşin sözleri işitmek hakikaten pek acıdır. Şunun iyice anlaşılmasını şiddetle arzu ederiz ki, ahlaksızlık uçurumlarına yuvarlananların hepsi nur-u maariften nasiplerini alamayanlardır. Maarifle perversiyab (yıpranmış, yaşlanmış) bir genç kız ismet ve iffet, hissiyet-i vekarın ne kadar ulvi ve şayan-ı takdir olduğunu bilir ve bu kıymetdar cevherlerinin muhafazası uğruna icab ederse, hayatını bile feda etmekten çekinmez."*³²¹

Dergide kadına eğitim hakkının verilmesinin dinin gereği olduğuna da dikkat çekilerek şöyle denilir:

*"Hz. Peygamber ilmi, kadın-erkek her bir mümin ve mümineye farz buyurmuştur. Madem ki beşeriyetin i'tilası ilim ve fen iledir. Madem ki dinimiz, peygamberimiz dahi bize tahsili emrediyor, neden böyle cehalet içinde boğulmuş kalalım?"*³²²

³²¹ Serpil Çakır, a.g.e., s.227

³²² Serpil Çakır, a.g.e., s.228

Eğitim sorunlarının ve ülke sorunlarının czmnde yetersiz kalınması iyi bir anne yetişmemesinden kaynaklandığı düşüncesi de dönem tartışılan konulardan biridir. Bunun içinde kadının eğitimi önemlidir. O dönemde yaşanan savaşlar sebebiyle cocukları kin ve intikam duygusu yerine vatan sevgisi ile yetiştirmenin önemi vurgulanır:

"Bizler evladlarımıza ninni söylerken eskisi gibi 'oğlum paşa olsun, bey olsun' gibi sözleri söylemeyelim. Yalnız evladımıza, senin vatanın Rumeli'dir... Asker ol bu yolda icab ederse vatanın için 'l' diye ninni söyleyelim. Vazifemizi bilelim evladımızı vatan muhabbetiyle terbiye edelim. Cnk vatan aşkından, vatan muhabbetinden mahrum bir millet; ruhsuz bir cesede, tfenksiz bir askere benzer.
„³²³

XIX. yüzyılda eski sosyal yapının değişmesinde fikir üreten ve bunları aktaran aydın kadınlara ihtiyaç vardır. Bu kadınlara hiç şphtesiz öğretmenlerdir. Kadın devrimi içinde bu görev öğretmene verilir. *Kadınlara Dünyası Dergisi*'nde öğretmenlerin bir inkılabı yapmak amacıyla mükellef olduğu belirtilir ve iyi bir öğretmenin sahip olmaları gereken özelliklerinden bahsedilir:

*"Muallimlerimiz talebelerin mektep içindeki bütün hayatlarına nüfuz etmelidir. Bahçede, teneffüs salonunda, yemekhanelerde, her yerde onlarla beraber bulunmalıdır. Muallimelerin vazifesi yavrularını yetişdirmek, yavrularını yükseltmek, yavrularına hayatta düşemeyecek, mesud olacak esaslar vermektir. Yalnız derse girip havanın terkiibinden bahis edecek değildir. (...) Talebeleri yalnız mektebde değil, haricdeki hayatlarında da ebeveyni ile mesai ederek takip etmelidir."*³²⁴

*"Eğitilmiş bir kadın, tek başına bir ordu, bir meşaledir."*³²⁵ diyen kadınlara devlet ileri gelenlerine ilköğretimin yaygınlaştırılması, daha fazla okulun açılması, eğitimde pedagojiden yararlanılması gibi birçok öneride bulunurlar. II. Meşrutiyetle yapılan yenilikleri yetersiz bulup kadının hala eğitim hakkına kavuşamadığını belirtirler. Kadınlara Yüksek ğrenin hakkı istekler arasındadır. *Bu anlamda*

³²³ Serpil Ckır, a.g.e., s.235

³²⁴ Serpil Ckır, a.g.e., s.239

³²⁵ Serpil Ckır, a.g.e., s.245

Mükerrem Belkıs 'Avrupa'ya gitmek' fikrini ortaya atar. Dergide batılılaşma fikri tanıtılmış ve bu konuda bir senteze varılmaya çalışılmıştır:

*"Garb üzerimize yükleniyor, şarka doğru cereyan ediyor. Öyle bir kuvvetle yükleniyor, öyle bir suretle cereyan ediyor ki onun önünde Çin Seddi'nden daha muazzamlarını yapsak, yine mani edemeyiz. Yalnız bir çare, bir kuvvet var. O da hüner, ilim ve maarif... Eğer bu kuvvete hamil bulunursak ezilmeyiz, yenilmeyiz, ölmeyiz. Daima yaşarız."*³²⁶

Kadınların Avrupa'da eğitim görme fikri desteklenir. Hem dil hem de ahlak açısından İsviçre uygun bulunur. Kızlarını Avrupa'ya gönderen aileler *Kadınlar Dünyası Dergisi*'nde kutlanır, Avrupa'ya giden kızların da yazılarına yer verilir. Ülke içinde ve dışında başarılı kadınların isimleri duyurulur. Yapılan tüm çalışmalar sonuç verir ve 12 Eylül 1914'te üniversite kapısı sınırlı da olsa Osmanlı kadınına açılmış olur.³²⁷

Çokum'un romanlarında eğitimin önemini kavramış bir kadın karşımıza çıkar. Bu kadın romanlarda, bazen bazen anne, bazen öğretmen bazen de bilge kişiliğiyle yer alır. Yazarın romanlarında eğitimin önemi, eğitim eksikliği, eğitim sisteminin hatalı yönleri, eğitimdeki yabancılaşma, yanlış öğretmen modelleri ve karşısında ideal öğretmen, eğitim sorunlarının sebepleri gibi konular ön plana çıkar. Biz bu konuları kadının bakış açısı ve onu etkileyen yönüyle değerlendireceğiz.

Zor 'da Cevdet Bey, misafirleri İtalyan karı koca Tino ve İsabella Vitorini'yi İstanbul'u gezdirdikten sonra eve getirir ve yemek yerler. Eğitim görmemiş, yabancı dil bilmeyen Nesrin Hanım sofrada yalnız kalır. Eğitimsiz oluşunun eksikliğini ona bu insanlar hatırlatır:

*... Yabancı bir dilin sofradaki ağırlığı yalnızlığını çoğaltıyor... Oysa İsabella Hanım sevimli, sokulgan biri "Cahillik işte... Yabancı bir dil bileydin, şu gavurlara acık kendimiz anlatırdım. Görgülerimiz, adetlerimizi..."*³²⁸

³²⁶ Serpil Çakır, a.g.e., s.256

³²⁷ Serpil Çakır, a.g.e., s.260

³²⁸ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.61

Arada Kalmış Tebessüm'de ise Nesrin Hanım'dan farklı bir ev hanımı karşımıza çıkar. Roman kahramanı Feda'nın annesi Didem Hanım'ı ise eğitilmiş bir ev kadını olduğu için evliliğinde ve eşinin karşısında daha güçlü bir şekilde görürüz:

*Annemin bankacılığı onu yordu ama zinde de tuttu. Bazıları gibi üniversite öğrenimine yazık etmedi annem. Sadece ev kadını olmanın cafcıfları içinde kaybolmadı; mesela zeytinyağı sarmaları bir boyda sarmanın saçmalıklarına saplanmadı. Babam bu tür ayrıcalıklı dolmalara alıştırmayacak ve bunu onun beklentisi haline getirmeyecek kadar hesaplı ve kurnazdı. Babamın, 'Neden yemek yok? Söyleyiniz efendim? Bu mutfağın hali ne? Niye sevdiğim kazak yıkanmadı? gibi bozuk çalmaları, sofradan kalkmaları, kapı çarpmaları eksik değildi yine de... Bu tarz çıkışları, kuşaktan kuşağa aktarılan bir yerli zihniyetin eseri olara çalışan kadının bir mesleği olduğunu unutturacak ölçüde aile yapılarımızda kabul görmüş demek ki.*³²⁹

Didem hanım ev hanımı olmanın kitap okumaya ve kültürlü olmaya engel olmadığını ifade eder. Bu anlamda Didem Hanım'ın ideal bir ev hanımı ve iyi bir örnek olduğunu söyleyebiliriz. Bu aslında Çokum'un kadın kahramanlarında görülen kendini aşma isteği, kaderine razı olmayıp mücadele etme halinin de bir örneğidir.

*-Niye Canım? dedi. Ben pekala kitaba zaman ayırabiliyorum öyle kitaptan, kalemden uzak bir emekli olmadım. Her ay arkadaşlarla bir kitap seçip odan sonraki ay bir araya gelerek tartışır, değerlendiririz. Bunu adet edindik.*³³⁰

Çokum'un romanlarında eğitime verilen önem dikkati çeker. Tüm yokluk ve engellere karşılık Kerime, Ayşenaz ve Zeynep gibi kahramanlarda okuma isteğinin hat safhada olduğu görülür. Bu kahramanları destekleyen Gülsüm Ana, İclal Hanım ve Binnur Ana gibi karakterler de dikkat çeker. Bir başka husus ta kadının eğitime verilen önemi ve bunun için yapılan çalışmalardır. *Deli Zamanlar*'daki Aypare ve roman başkahramanı bu noktada öne çıkan kadın kahramanlardır. *Çırpıntılar*'daki Esra da hem bir anne olarak eksiklerini tamamlama hem de eğitim sorunları ile yakından ilgilenmesi bakımından önemli bir karakterdir.

³²⁹ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.59

³³⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.244

Bizim Diyar'da Enver Bey, Gülsüm Anaların konağına gelir. Rıfat'la Enver Bey, otururken Kerime içeri girer. Rıfat, Enver Bey'e Kerime'nin Namık Kemal'in şiirlerini ezbere bildiğini söyler. Kerime de bunu onaylayarak, Selanik'ten bahseder, Selanik'teki kadınların kadın hakları ile ilgili bir cemiyete üye olduklarını belirtir ve kendince hürriyetin tanımını yapar:

-Evet efendim. Ama biz şiir okumaktan, güzel günleri beklemekten öteye varamıyoruz. Bütün bunlar yetmiyor bana. Kendimizi tanımak istiyorum. Mesela Selanik gibi bir şehirde akşam üstü çay içmek için bir araya toplanan hanımlar yarı Türkçe yarı Fransızca konuşurlar. Sonra efendim şanson söylerler. Bunlar kadın hakları ile ilgili bir cemiyetin üyesidirler. İnsanın mensub olduğu milleti tanınması kadın hakları kadar önemlidir öyle değil mi? Bu hanımların çocukları ecnebi mekteplerinde okumaktadırlar. Ecnebi lisanını bilmek gereklidir elbette. Lakin güzel Türkçeyi kağıtlara dökemedikten sonra neye yarar bu tahsil? Benim düşündüğüm hürriyet, kendimizi tanımaya yarayarak bir ışık gibi efendim. Fazla konuşup başınızı ağrıtmayayım.³³¹

Kerime Selanik'te dayısının yanına gider. Orada İclal Hanım'dan etkilenir. İclal Hanım piyano çalan, beste yapan, İngilizce ve Fransızca bilen bir kadındır. Kerime abisi Rıfat'a yengesi İclal'e olan hayranlığını anlatarak yengesinin ona okuma isteği aştığını söyler: *-Bu duyguyu bana o verdi. Bu isteği o verdi ağabey. Kadınlarımızın tahsil görmesini, çeşitli vazifelere girmesini de istiyor.³³²*

Kerime ve ailesi Rumeli'de topraklarını kaybedip İstanbul'a göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden birçok şeye hasret duyarlar. Kerime Faik beyle konuşmasında en çok kitaplara hasret duyduğunu belirtir:

-Neler düşünürsün Kerime Kızım? dedi Faik Bey.

Birden o duyguların içinden sıyrılıp 'hürriyeti' diyecek oldu. Bir hüznün düştü yüzüne.

³³¹ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.136

³³² Sevinç Çokum, a.g.e., s.126

-Körelmiş bir istek zaman zaman kıpırdar Faik Amca. Yok edemedim onu.

-Nasıl bir istek ?

-Okumak... Öğrenmek...

*Alıvereyim sana kitap okuyasın. Derdin bu olsun.*³³³

Gülsüm Ana Faik Bey'e Kerime'den bahseder. Kerime okuyan, araştıran farklı bir kızdır. İstanbul'a geldiklerinde okumayı istediğini söyler. Faik Bey de ona kitap alacağını söyler. Gülsüm Ana kızının muallim olmak istediğini belirtir:

*-Ben bu kızın derdini bilir, dedi. Bir zaman gazeller yazdıydı. Bir şeyler ortaya koymaktır bu. Hani tohum ekip filiz vermesini beklemek gibi... Benim kızım boyundan büyük işler görmek ister. Rıfat'a çekmiştir. Mesela muallim olmalıydı benim kızım. İster ki o söylesin başkaları dinlesinler. Kurumaya bırakılmış bir daldır o işte bu yüzden yarlıdır. Bilirim huyunu suyunu dertli ince kızım.*³³⁴

Gülyüzlüm'de eğitimsiz kalan Zeynep'in okumaya, öğrenmeye istekli olduğu görülür:

*Zeynep doktor gelmeden önce orathığı siler, tozları alır, sehparların üstündeki dergileri, gazeteleri yerleştirirken işi unutup bunları ucundan ucundan okurdu.*³³⁵

Zeynep, Ayşenaz'ı Nurcan Hanım ve Reşit Beylerin yanlarına verir. Nurcan'nın annesi Binnur Ana, onlarla aynı evin üst katında yalnız yaşar. Ayşenaz evde yalnızken Binnur Hanım'la katı arar ve telefonda konuşmaya başlarlar. Ayşenaz kitapların tozunu aldığı söyler. Binnur Hanım: *"Yok canım... Neler yazabileceğimi tahmin edemiyorum. Yukarı çıktığın zaman bana bir roman getir. Yahut şiir kitabı... Çok severim. Bende de bir sürü kitap var. Faydasız şey sokmam eve. Mesnevi'yi severim mesela. Mevlana Hazretlerinin... Nurcan'la Reşit gibi profesör olmadım*

³³³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.249

³³⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.250

³³⁵ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.32

*ama az çok ben de okudum. Fransızcam, Nurcan'ınkinden iyidir. Neyse sen bunları kimseye deme. Hadi kapat telefonu artık. Fazla yazıyor."*³³⁶

Zeynep bir sabah Ayşenaz'a telefon eder. Ayşenaz Binnur Ana'nın kendisini okula göndereceğini ve mutlu olduğunu ifade eder. Birkaç gün sonra Zeynep, Ayşenaz'ın yaşadığı eve gelir. Binnur Ana ile konuşur. Binnur Ana Ayşenaz'ın eğitim masraflarını karşılayacağını söyler:

*"Bu kız bana dertlerimi unutturdu. Bir işe yarayabileceğimi hatırlattı. Evet bir işe yarayacağım. Ayşenaz'ı ortaokula göndereceğim. Eğer güzel güzel okursa liseye ve yüksek okula da gidebilecek. Ama benim ömrüm bunarlı görmeye yetmez. Gerekirse vasiyetimi düzenleyip kızın masraflarının mirasımdan ayrılacak bir paya karşılanmasını isteyeceğim."*³³⁷

Çırpıntılar'da İstanbul'dan Avustralya'ya göç ettikleri için Esra oğlu Korhan'ın eğitimiyle yakından ilgilenir. Oğlunun çeşitli sıkıntılar yaşadığını görür. Okula gider, öğretmenleriyle görüşür. Bir anne olarak oğluna faydalı olmak için kendini daha çok geliştirmeye çalışır. Fakat Türkiye'ye döndüklerinde orda da sorun olduğunu görür, eğitimin yabancılaştırılmasına tanıklık eder.

Caroline, Helga, Anna ve Esra arasında çocuklarla ilgili bir konuşma başlar. Anna dört çocuklu bir İspanyoldur, çocuklarının büyüdüğünü kabullenmediğini söyler. Caroline de Anna'ya bunun için çocuklarından kopmadığını, Türklerin de öyle olduğunu belirtir. Anna, kopmanın bir yararı olmadığını söyleyince Caroline çocuk reşit olduktan sonra kendi hayatını kendisinin kurabilmesi gerektiğini ifade eder. Esra, o yaşta bile gençlerin aileye ihtiyaç duyabileceğini dile getirir. Caroline, onarın yeterince sevgi verdiklerini Türklerin ise aşırı sevgi gösterdiklerini bunun da kötü sonuçlar doğuracağını vurgular. Bunun üzerine Esra:

-Siz okullarınızda kişiliğini bulması için yardımcı oluyorsunuz. Vermek istediklerinizi, küçük yaşlarda yeterince veriyorsunuz... Onun için de korkusuzca

³³⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.63

³³⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.165

*salabiliyorsunuz hayatın içine...*³³⁸ Esra, bu konuşmanın ardından eksikliklerini görür ve kendine kızar. Neden kitap okuyup Türk kadınları ile bu konuları konuşmadığını düşünür: *Bunları söyleyen Esra'ydı. Caroline'nin sözleri biraz kızdırmıştı onu. Caroline öğretmedi. Çocukların, gençlerin eğitimiyle ilgili olarak neler söylemesi gerektiğini öyle uzun boylu düşünmemişti. Kulaktan dolma bilgilerle hareket etmek kadar, kendi bildiklerin kesin doğrular olduğuna inanmak da yanlıştı. Neden bir takım kitapları karıştırmadığını neden Türk kadınlarının oturup da bu konuları tartışmadıklarını düşündü.*³³⁹

Esra ve Tekin Avustralya'daki Türk ahablarıyla bir araya gelirler. Türk toplumunun kendini nasıl kabul ettirebileceği üzerine çeşitli konuşmalar olur. Filiz yabancı dil meselesinin bizde tam olarak çözülememesinin önemli bir eksiklik olduğunu vurgular: *-Bizim bazı eksiklerimiz var. Yabancı dil meselesini tam olarak halledemedik. Böyle olunca Türk toplumu varlığını kolayca kabul ettiremiyor.*³⁴⁰

Esra oğluyula tartıştıktan ve onun yaşlandıkça tuhaflaştığını söylemesinin ardından eksikliklerinin farkına varır. O eksikleri gidermek için gençlerin eğitimi ile ilgili kitaplar alır:

*... Esra, annelere rehberlik edecek, gençlerin eğitimi ve meseleleriyle ilgili kitaplar aradığını söyledi.*³⁴¹

Deli Zamanlar'da roman başkahramanı parti binasına gider. Emekli Albay Maruf Bey ve işadamları Vahit ve İhsan Bey'le tanışır. İhsan Bey'in *'kültürle sanala uğraşacak vaktimiz yok'* demesine karşılık Maruf Bey'in *'Kültür'* demesi başkahramanı sevindirir. Başkahraman, partisinin yegane amacının karın doyurmak olmaması gerektiğini söyler. Eğitim ve kültüre de yeterli önemin gösterilmesini ister:

Mürekkebin, kurşunun, kağıdın kokusuna alışmalıydı insanlar ve vapurlarda, kuyruklarda, otobüs duraklarında okumayı öğrenmeli; -ama nasıl-köpeğin kenesiyle gezmesi gibi insanın da kitapları, gazeteleri, dergileriyle içi içe yaşaması gerektiğini

³³⁸ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.33

³³⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.33

³⁴⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.40

³⁴¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.210

*öğrenmeliydiler. İnsanlarımın karın doyurup rahat döşekler araması kadar, kağıda kaleme özlem duymasını istiyordum.*³⁴²

Roman başkahramanı, partisinin hedeflerinden bahseder. Eğitime büyük önem verir. *'Büyük bir medeniyetin çocukları olan bizler okuyan ve düşünen bir millet olacağız'* der ve romanda bu isteğini sıkça dile getirir. *'Halktan kim varsa gelin şimdi bizim çatımız altına, artık siz de aydınlanacaksınız, bilgili, muasır insanlar olarak cemiyette yerinizi alacaksınız'* derken de okumayı, eğitimi her kesime yaymak ister:

*Her mahalleye bir okuma odası! Okuyan ve düşünen bir millet olacağız! Biz bir ulu medeniyetin, cihan devletinin çocukları değil miyiz?*³⁴³ Yazar devam eder: *Osmanlı'nun torunları değil miyiz? İşte o berber çırağı, o muslukçu, o söförlü muavini gel, ip çayını yudumlayarak diyelim ki Yahya Kemal'i okuyacak. Diyelim ki Yunus Emre'yi...*³⁴⁴

Türkiye'de eğitim sistemindeki hatalar ve bozukluklar Çokum'un romanlarında dile getirilir. Eğitimin yabancılaştırılması, yanlış öğretmen modelleri eleştirilen konulardan bazılarıdır.

Çırpıntılar'da Esra, Figen'in verdiği sosyolojik araştırmaları okur. Türkiye'deki eğitimin yabancılaşma eğiliminde olduğunu görür. Örneğin; aileyi korumak için aldığı kitaplarda ailenin yok sayılması onu şaşırtır. Avustralya'da iken de bir Korhan'ın eğitim sorunları ve farklılıklar vardır. Türkiye'ye gelince de aynı şeyin olması onu üzer: *... Sonra bir Pazar Tekin'le Sulhi'ye uğradıklarında Sulhi'nin karısı Figen için ona bazı kitaplar vermişti. Figen'in üniversitede öğretim üyesi olması Esra'yı yüreklendirmişti. Yine uykusuz geceler başlamıştı Esra için... Bunlar sosyolojik araştırmalar, Türk aile yapısını geçmişten bu yana inceleyen çalışmalardı. Şunu görüyordu Esra: Türkiye'de uygulanan eğitim daha çok bir yabancılaşma çizgisindeydi. Ya da bu konuda bazı yetersizlikler yabancılaşmayı besliyordu. Galiba*

³⁴² Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.15

³⁴³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.16

³⁴⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.16

*her şey kendince akan bir sel suyu gibiydi. Neleri koparıp sürükleyeceği götüreceği pek düşünülüyordu.*³⁴⁵

Deli Zamanlar'da partinin balo gecesine başkahramanın liseden arkadaşı Nevin gelir, Nevin ideallerini bırakıp evlenmiştir. Başkahraman, onu görünce karşısında eski günleri hatırlar. İkinin bildiği gerçekler sanki Nevin'in gözlerinden dökülür. Yazar ona bakarken lise yıllarındaki eksik ve yanlışları hatırlar, üzülür. Okulda hep hırpalanıp kendilerini gerçekleştirecekleri bir ortam verilmediğini bu yüzden hayal dünyasında yaşadıklarını belirtir. Yaşanmamışlıklarla dolu oldukları için bir tarafları hala genç kızdır: *Nevin 'üzülme' diyordu bakışlarıyla öteden. Hepimiz bir yere saçıldık. Hatırla, kitaplarımız göğsümüze basılı, delikanlıların önünden gülüşerek yürüdüğümüz günleri. Devlet okulunun sert çehresinden başka bir şey görmediğimizi, hep azarlandığımızı hatırla. Kimimizin saçı çekilip, kimimizin kulağı burulup, kimimizin tırnaklarına cetveller inip yetişmemizi... Onun için hep düşülemesinde yaşadık biz, evlensek de içimizdeki çocuk kadınlaşmadı.*³⁴⁶ Burada da eğitim sisteminin yanlışlıkları Yazar tarafından dile getirilir.

Zor'da İlknur ve Aysel'in elinde resim yakaladığı için onları disipline vermek isteyen Makbule Hanım'a, kimya öğretmeni Lerzan Hanım'dan sonra Psikoloji öğretmeni Pervin hanım tepkisini dile getirir. Pervin Hanım anne ve baba arasındaki uyuşmazlığın çocukları bunalıma sürüklediğini belirterek eğitimci bir kadın olarak sorunların arka planını göstermeye çalışır:

*-Efendim, gençlerle aileler arasındaki uyuşmazlık büyük bir çatışma yaratıyor. Çeşitli baskılar, çocukların üzerinde olumsuz etkiler yapmakta. Hele hele, ana baba arasındaki sorunlar ve anlaşmazlıklar çocukları bir bunalıma sürüklemekte.*³⁴⁷

Romanda Makbule Hanım olayların derinliğine inmeden öğrencileri yargılayan haliyle yer alırken Lerzan ve Pervin öğretmen ideal öğretmen olarak onun karşısında yer alır. *Çırpıntılar* romanında ise ideal öğretmen olarak Caroline'yi görürüz. Caroline Korhan'ın başarması içinden elinden geleni yapar. Okul müdürü ve diğer öğretmenler de tam tersi bir tutum sergiler.

³⁴⁵ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.211

³⁴⁶ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.9

³⁴⁷ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.81

Aypare, kendisini gözetleyen mahalleli kadınlardan haberdar olduğunu roman başkahramanına söyler. Aypare, o kadınların kendini aşamadıklarını bunun da eğitimsiz olmalarından kaynaklandığını belirtir: *Aypare bizim aşağı mahalleyi hayran, iştahlı, hasud, hazımsız gözcülerinin tilki soluklarını daima duymuş olarak anlatırdı. Hatta değişik kategorilerde incelediği kadınları kendine göre tahlil ederi onarla bir türlü kendilerini aşamadıkları, razılıklarına yenildikleri düşüncesiyle kızardı da. Bense eğitilmemiş olmalarına yazıklanırdım çokçası. Bu geri kalmışlığın sebebi bütün bütün kadının kendisi olamazdı.*³⁴⁸

Roman başkahramanı, okuyan kızlar ve okumayan kızları kıyaslar. O dönem okuyan ve okumayan gençlik arasında pek bir fark göremez. Zira okuyan gençlik de ülke meseleleri üzerinde fikir üretmek yerine eğlence yerlerinde zaman öldürür: *Ya okuyanlar? Onlar içinde düşünülen varlıklı, okumuş tarafından birer koca değil miydi? Onlar da köşe başlarında, kör yollarda sokaklarda mektup alıp vermeler yerine mesela bir gidimlik postası vapurlarda buluşmuyorlar mı, kendilerini kaptırmış olarak vapur güvertelerinde yüzlerinde dalgalanan fiskelenen su zerrelere, sarmaş dolaş oturmuyorlar mıydı?*³⁴⁹

Aynı düşüncenin; gençlerin okumayan ve meselelerle ilgilenmeyen tavrı *Zor* romanında da eleştirilir. Nigar hanım'ın çalıştığı evin hanımı, ölen kocasının okumaya verdiği önemi anlatır. Ama gençliğin bu durumu önemsemediğini belirtir: *- Bir yığın kitap yazdı. Okumaya hevesli kimseler için yaptırdı orayı. Kim okuyor? Çocuklarımız ilme meraklı değiller. Torunlarımızın ne olacağını, ne yapacaklarını kestiremiyorum.*³⁵⁰

Roman başkahramanı okuyan kızların da evlenme vaadiyle kandırılma korkusundan bahseder. Gençlerin tahsilli olmanın avantajlarını kullanarak kızları kandırdıklarını ifade eder ve bunu eleştirir:

Okumuş kızlarda da aynı korku, işgal edilip yüz üstü bırakılma korkusu yo muydu? Üstelik okuyan gençlerin tahsilli olmanın avantajlarıyla kasılarak kaç kızı

³⁴⁸ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.18

³⁴⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.28

³⁵⁰ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.91

'evlenme vaadiyle' kandırmasına ne demeliydi? Tam tersi 'bikri izale 'etmemek için yarı yolda kurt adam gibi biçim değiştirip 'kusura bakma tahsilime devam edeceğimden seninle evlenemem' gibisinden şoklamalar uyguladığını...³⁵¹

Başkahraman ile Aypare aynı mahallede oturur. Başkahraman, Aypare ve ablası geçtiğinde onları seyrederek. Okumayan kızlar çeyiz hazırlarken onlarda okumuş olmanın verdiği özgürlük ve güven hissedilir: *Ben yağmurlu pencereden Aypare'yle ablasının yokuştan aşağı inişlerini seyredirdi. Öteki kızların çeyizlerini işledikleri demlerde onlar fakültede okuyorlardı, okumanın getirdiği bazı özgürlüklerle donanmışlardı. Sunalar gibi geçerlerdi, güvenli, mağrur.³⁵²* Burada da okuyan kızların kendilerine olan güvenleri ve sosyal hayattaki yerlerinin daha sağlam olduğu vurgulanır.

3.6. Kadın ve Yabancılaşma

Batılılaşmanın, yenileşmenin ve modernleşmenin imparatorlukla kendini gösterdiği en belirgin alan yaşam tarzında olmuştur. Medeniyet değişimlerinde ve yeni bir medeniyet ile karşılaşıldığında en kolay nüfuz edebilecek olan şeyler de yaşama tarzına ait olan unsurlar olmaktadır. Yaşama tarzı denilen şey ise milli bir üslup gösterir. Başka bir medeniyeti taklit ederek yapacağımız her türlü değişiklik de bu milli değerlerin kaybolması ya da değişmesine yol açar.³⁵³

Batılılaşma hareketlerinin resmi olarak Tanzimat'la başladığı ifade edilse de yaşayış tarzında batıyı örnek almanın, lale devrinde belki daha öncesinde olduğunu söyleyebiliriz. Batılılaşma geleneksel olandan yeniye doğru gitme şeklinde görülecektir. Bu yenilik hareketlerinin şehir yapısına etkileri olur. Şehir yaşamında; aydınlatmada, mimari yapıda, konut ve dekorasyonunda değişiklikler görülürken kent yapılanması ve şehircilik planlanır. Bunun için kentin fiziki değişimine ve mimari yapısındaki değişimin önem verilir. Çeşitli semtler ve adlarının da yenilendiği görülür. Ulaşım vasıtaları; araba, otomobil ve tramvay şeklinde

³⁵¹ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.28

³⁵² Sevim Çokum, a.g.e., s.32

³⁵³ Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*, s.61

planlanırken kahvehane, cafe, pastane, bar- gazino gibi yeni sosyal etkinlik mekânları ve gezinti yerleri dikkat çeker. Eğlence yaşamında balolar, dans, opera görülürken müzik anlayışı değişir. Deniz hamamları ve plaj kültürü ortaya çıkar. Yılbaşı gibi özel günlerin kutlanması da bir yenilik olarak kendini gösterir. Seyirlik oyunlar ve ramazan eğlencelerinin ise var olduğu görülür. Tiyatro, sinema ve radyo o dönemde görülmekle beraber güzellik yarışmaları da dikkat çeken yeniliklerden olmuştur. Mutfak kültürünün de gelenekten uzaklaşıp İstanbul mutfağı adı altında lokanta- restoran şeklinde görüldüğünü belirtebiliriz. Tüm bunlarla beraber fuhuş, içki, kumarı da var olan toplumsal problemler olarak gösterebiliriz. Yeniliklerle beraber toplum hayatında yaşanan batılılaşmada kadının payının büyük olduğunu söyleyebiliriz. Bu hareketten kadının aile ve evlilik hayatından dış hayata kadar etkilendiği açıktır. Ayrıca modanın temsilcisi kadının giyim tarzında da değişiklikler olmuştur.

Böylece bir tarafta eski diğer tarafta yeni var olur. Bu da o dönem insanını ve kadını ortada, arada bırakarak ikiliklere sebep olur. Çünkü, ne eski kolayca terk edilebilir ne de yeniye yüz çevrilebilir. Bu buhranlı durum, bu medeniyet karmaşası Tanzimat öncesinden günümüze kadar devam eden bir rahatsızlık doğurmuştur. Tanpınar, bu konuyu şöyle değerlendirir:

"Bizi sadece yaptığımız işlerden değil, onların hız aldıkları prensiplerden de şüphe ettiren, mühim ve hayati meselelerimiz yerine bir şaka denebilecek kadar hafif şeylerle uğraştıran, yahut bu mühim ve hayati meselelerin mahiyetini değiştirip bir şaka haline getiren bu buhranın sebebi, bir medeniyetten öbürüne geçmemizin getirdiği ikiliktir.

Bu ikilik, evvela umumi hayatta başlamış, sonra cemiyetimizi zihniyet itibariyle ikiye ayırmış, nihayet ameliyesini derinleştirerek ve değiştirerek ferd olarak da içimize yerleşmiştir.

İyiye, aydınlığa, kendimizi ve etrafımızı tam ve muasır bir anlayışa doğru itmesi lazım gelen bir hareketin böyle bir netice vermesi ilk bakışta yadırganacak bir şeydir. Fakat ne yapalım ki inkâr ettikçe bizi rahatsız edecek bir realitedir.

Zaman içinde teşekkül eden bu realitede, Tanzimat'ın işe programsız başlamasının, bilgi noksanının, sarih hedef yokluğunun, hülasa el yordamıyla yürümenin, biraz daha evvel başlayan, fakat 1850 yıllarından sonra gittikçe kızgın bir şekli alan iktisadi çöküşün, bu çöküşün amillerinden biri olan siyasi hadiselerin büyük hisseleri vardır.

Sayıdığım bu sebepler olmasaydı, burada medeniyet değiştirmesi hastalığı adını vereceğim-cesaret etseydim, psikozu derdim- vakia belki hiç teşekkül etmez, yahut bu kadar keskin olmaz, yani sadece ilerlemenin safhalarına göre mahiyetleri değişen bir Yeni ile Eski'nin mücadelesi şeklinde kalır ve bu mücadelenin doğurduğu umumi hayatı rahatsız etmeyen muvazaalı terkiplerle-hatta psikolojik bir zenginlik şeklinde- devam eder, giderdi.

Fakat işte tam aksi oldu. Bugün umumi hayatımızda herhangi kökten bir ameliyeyi yapabilmek için lazım gelen şartlardan adeta mahrum gibiyiz. Bizi değiştirecek şeylere karşı ne mukavemet gösterebiliyoruz, ne de ona tamamıyla teslim olabiliyoruz. Sanki varlık ve tarih cevherimizi kaybetmişiz; bir kıymet buhranı içindeyiz. Hiç birini büyük manasında kendimize ilave etmeden her şeyi kabul ediyor; ve her kabul ettiğimizi zihnimizin bir köşesinde adeta kilit altında saklıyoruz.³⁵⁴

Tanpınar, medeniyet ikiliğinin ne eskiden tamamen kopma ne de yeniyi tamamen kabullenmenin gerçekleşmemesinden ve sahip olunan değerlere şüphe ile bakılmasından kaynaklandığını belirtir. Tanzimat'la gelen faydalı değişiklikleri ve kadının sosyal hayatta yer almasını göz ardı etmeyen Tanpınar, eskinin etrafında yeni oluşumlar yaşanmasında çözümü görür. Taklit ve körü körüne bağlanmaya karşıdır diyebiliriz. Tanpınar, açıklamanın devamında şunları ilave eder:

"İşte Tanzimat'tan sonraki senelerde kaybettiğimiz şey bu devam ve bütünlük fikridir.

Bunu söylerken Tanzimat'tan beri hiçbir şey yapmadık, hep yarım kaldık, demek istemiyorum. Bilakis, büyük zaman kayıplarıyla da olsa, gene bir çok şeyler

³⁵⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, Dergâh, İstanbul, 2005, ss.34-35

yapıldı. Nesilden nesle cemiyetimizin iç ve dış manzarası değişti. Kadınıımız hayata girdi. Cemiyetimiz Garp fikirlerine ve sanatına alıştı, insanımız makineyi tanıdı, devlet Avrupalılaştı.

Fakat bunlardan bir kısmının, yeninin etrafındaki şevkten ziyade eskinin çökmesinden ileri geldiğini, oluşlarında hadiselerin hissesinin bizim irademizden üstün bulunduğunu, hatta asıl irade ve şuurumuza bağlı olanların belki de ihmal edildiğini inkâr edemeyiz. Bir neslin başladığını çok defa kendisinden sonra gelen nesil değil, belki bu neslin maruz kaldığı tarihi şartlar tamamladı. Fakat en mühimi, bu yeni kuruluşların karşısındaki iç vaziyetimizin şüpheden ileriye geçmemiş olmasıdır. Ne kadın meselesini, ne kanunlarımızdaki değişiklikleri, ne de esasından garblı kültür ve sanatı başka türlü olmaya, olmaması icab eden hayat şekilleri halinde alamadık. Daima içimizden ikiye bölünmüş yaşadık. Bir kelime ile yaptığımızın çoğuna tam inanmadık. Çünkü bizim için bir başkası, başka türlü daima mevcuttu ve mevcuttur. İşte bizi garblıdan, eski Müslüman dedelerimizden ayıran ruh hali budur. Bugün bile yeni, hayatımıza o kadar girdiği halde, gene bu münakaşaya hazırız ve münakaşa ediyoruz da. Hele, yaptıklarımızı neticeleriyle beraber kabul etmek... Buna asla yanaşmış değiliz."³⁵⁵

Var olan yanlışları düzeltmek ve eksikleri tamamlamak için yenilikleri alıp hayatımızı düzenlemek yerine meselelere inanmadan, şüphe ile yaklaşmanın yanlışlığına değinen Tanpınar, sorunun kaynağını bu yüzeysel değişimde bulur.

Tanpınar gibi Ahmet Mithat Efendi de batının üstün olan yönlerini almayı uygun bulur. Fakat taklitle gitmeyen bir değişimden yana olur. Batının maddesi ile doğunun manasını birleştiren bir sentezi onaylar. Orhan Okay, Ahmet Mithat Efendi'nin 1889 yılında Avrupa seyahatinden dönerken o sırada Viyana'da sefiri bulunan Sadullah Paşa'nın ile karşılaştığını, aralarında Avrupa'ya ait görüş ve gözlemleri ile ilgili bir konuşma geçtiğini belirtir: Sadullah Paşa'nın şunları söylediğini belirtir:

³⁵⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, a.g.e., s.36-37

*"Bizim için henüz Avrupa'yı beğenmek mi, beğenmemek mi lazım olduğu bile tayin ve hükmolunmamıştır. Gâh Avrupa'yı kendimize nümune-i terakki addederek balaya çıkartırız. Gâh kendimizi dev aynasında görerek Avrupa'yı ehemmiyete bile şayan bulmayız. Bu ifrat ve tefritin her iki ciheti de ziyanlıdır. Asıl meharef bu bapta Osmanlıların ittiba etmeleri lazım gelen tarik-i evsat ve savabı bulmaktır"*³⁵⁶

Tanpınar, Ahmet Mithat Efendi ve Sadullah Paşa gibi büyük üstadların savunduğu gibi meselelere eki ve yeni sentezi şeklinde yaklaşılması, alınan yeniliklerin taklit şeklinde olmayıp içselleştirilmesi yerinde olacaktır. Elbette ki Batı medeniyetinin üstü yönleri, ilim ve teknikteki başarısı görmezden gelinemez. III. Selim ve II. Mahmut Islahatlarına, Tanzimat ve Islahat Fermanlarına, I. ve II meşrutiyete ve Cumhuriyet inkılâplarına bu anlayışla bakılmalı, çözüm doğu- batı sentezinde aranmalıdır. Avrupa'yı görmezlikten gelmek ne kadar yanlış ise onu deve kendimizi cüce görmek de bir o kadar yanlıştır. Dolayısıyla bu sentezde iki medeniyetten de ne kadar dozda unsurla alınacak ve nasıl bir sentez nasıl vücuda getirilecektir, asıl olan budur.

Çokum'un romanlarında yabancılaşma, kahramanların köyden kente gelişi ile birlikte geleneksel olandan modern hayata geçiş ile görülür. Değişim, doğu medeniyetinden batı medeniyetine yaklaşım ve eski yaşantıdan yeni yaşantıya doğru gidiş şeklinden görülür. Kadın üzerinden takip ettiğimiz bu değişim, yazarın kadın kahramanları üzerinde belirgin olarak hissedilir. Köyden kente gelen kadın modern hayat ile karşılaşır. Kadın, farklı eğlence anlayışı, yemek kültürü, kılık-kıyafet, müzik, dans ile tanışır. İlk önce bu farklılıkları yadırgayan kadının zamanla buna alıştığı görülürken bazı kadın kahramanların ise değişime karşı daha dirençli olduğu görülür. Çokum, iki kültür arasında kalan kadının bunalımını, arayışını ve arada kalmışlığını gözler önüne serer. Çokum'un, içselleştirilmeden yüzeysel olarak alınan değişimde kadını eleştirir. Renkli ve pahalı elbiselerle balolarda boy gösteren zaaflarını biricik mesele edinen kadın yerine modernleşmeyi ülkeyi ileri götürecektir ve kadının bu ilerlemede en büyük paya sahip olacak şekilde benimsemesini ister. Çokum'un kadın kahramanları üzerinden takip ettiğimiz düşüncede çıkardığımız

³⁵⁶ Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*, Milli Eğitim Bakanlığı Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1989, s.29

sonuç şu ki; O aynanın karşısında kendine bakan, tek derdi bu olan kadın yerine yüzünü topluma çeviren kadını yüceltir. Batılılaşmayı bu yönüyle tercih eder. Kadının modernleşmenin aracı ve görünen yüzü ile değil fikir üreten beyniyle yer almasını onaylar.

Zor'da Zühre Nine torunu Kerim'le dertleşir. Eskiden gelin olacak kızlarda arandığı özelliklerden bahseder. Daha evvel toprağı işlemek kadınlar için büyük önem taşımakta iken bunun önemini kaybettiğini ifade eder:

*... Şimdi herkesler başka oldu uşağım. Eskiden gelin olacak kız, çapa çapalamasını, iplik iğirmesini, bez dokumasını bilmeliydi. Buna bakılırdı. Çarığı da kendimiz yapardık. Hey gidi hey. Şimdi herkesler toprağı bırakır oldu. Toprak canlı insan gibi. Bıraktın mı küser oğul. Söner o yeşillik.*³⁵⁷ Köy hayatının eski önemini kaybetmesi ve evlenilecek kızda aranan özelliklerin değişmesi eleştirilir.

Nergis, Kerim'in dayısının oğlu Nadir'in sevgilisidir. Çiğdem ve Nergis birbirine benzeyen kızkardeşlerdir. İkisi de şarkıcı ve zengin iş adamlarının metresi olur. Anneleri kızlarını destekler ve onlarla övünür. Romadaki bu anne de geleneksel anne tipinden farklılıklar arz eder. Maddi çıkarları ön planda olan ve kızlarının metres olmalarını hoş karşılayan bir annedir:

*Önceleri kızkardeşiyle birlikte sahneye çıkardı. İkisi de birbirlerine benzerlerdi. Nergis ve Çiğdem kardeşler... Anneleri, onları büyük bir titizlikle hazırlar, giydirirdi. Şarkıları belletirdi, şarkı söylerken yapacakları hareketleri. Şimdi Çiğdem Lunapark'ta söylüyordu. Zengin bir iş adamının aldığı kata yerleşmişti. Anası, arada bir buraya uğradığında "Görsen tanıyamazsın Çiğdem'i" diyordu. İnce ipek bir sabahlıkla salonun kanepesine uzanmış. Elinde viski bardağı. Anası, mutfakta hizmetçilerle birlikte yiyip içiyormuş. Çiğdem "hayallerine erişmiş" Beyefendi nikah yapmıyormuş, çünkü evliymiş. Kurtulmuş Çiğdem. Giyimi, makyajı, Avrupa'dan geliyormuş.*³⁵⁸ Avrupa hayatına olan özenti had safhaya ulaşmış, öyle ki görüntüde olan bu değişim anneyi kızının iffetini düşünemeyecek

³⁵⁷ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.12

³⁵⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.72

kadar büyüsu altına almıştır. Avrupa'dan gelen eşya ve kılık kıyafet, Çiğdem'in metres olarak yaşamasını hoş görecektir kadar renklidir.

Annesi Nergis'in kaldığı eve gelerek ondan para ister. Nesrin, annesine para vererek kendisini rahatsız etmemesini söyler. Annesi gittikten sonra yazar Nesrin'deki değişimi şöyle ifade eder:

*Daha sonra unuttu bütün bunları. Nadir'i de... Aynanın karşısında gitgide değişiyordu. Solgunluğu geçiyor, bakışları değişiyordu. Bambaşka bir kadın gülümsüyordu aynaya.*³⁵⁹ Nesrin'i, Avrupai bir hayatın kucağında yaşayan ve değişen kadının simgesi olarak görürüz.

Kerim'im köyden gelen ablası Sırma, Devrim Hanım evinde çalışmaya başlar. Devrim Hanım ve başka hanımlar Sırma'ya giymedikleri etekleri verir. Sırma şaşırır, çünkü eteklerin boyları kısadır. Köye göndereyim de çocuklar giyinsin diye düşünür. Devrim Hanım'ın verdiği ayakkabılar ayağına dar gelir. Köydeki kadınların el ve ayaklarının daha büyük olduğunu düşünür. Farklılıklara rağmen yine bunlar, Sırma'ya cazip gelir ve Sırma, zor da olsa ayakkabıları giyinir:

*... Devrim Hanım ve bir iki hanım daha etekleri, bluzları ona verdiler. Etekleri pek kısa. Köye göndersin de eş dostun çocukları giyinip dolansınlar. Devrim Hanım, ayakkabı da verdi. Kalın topukları var. Kahverengi. Biraz sıkıyor; olsun. Köylerde çoğu kadının eli ayağı irice olur nedense. Yalın ayak dolaşmaktan, serbestçe gelişip irileşiyor, ayaklar. Ellerinin büyük oluşunun sebebini bir türlü bulup çıkaramıyor. Bu kahverengi ayakkabıları ilk giydiği gün, halasıyla yakınlardaki bir eve televizyon seyretmeğe gitmişlerdi. Oralarda, Devrim Hanım'ın oturduğu apartmanlar gibi yüksek ve ferah apartmanlar sık değil. Ayakkabılarını giyerken "Hala dur, biraz bekle! "Yeni ayakkabılarımı giyiyorum..." demişti. Kolayca geçivermiyordu ayağına. Parmakları birbirine yaslanıp sıkışıyordu.*³⁶⁰ Köyden gelen Sırma şehir hayatındaki değişimi görür, ilk önce bunu anlamlandıramaz fakat sonra bunlar da ona cazip gelir. Sırma, değişime direnç gösteremeyen kadın olarak karşımıza çıkar.

³⁵⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.74

³⁶⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.118

Bizim Diyar romanında Enver Bey hürriyet yanlısıdır, onun geleceği duyulunca kızlar pencereden ayrılmaz olurlar. Kerime, dadısına Enver Bey konağa geldiğinde başını açacağını söyler. Çünkü, Enver bey hürriyeti getirecektir: -... *Bu ne derin uykular Nuriye Nine? Dinle saç örgülerimi açıkta bırakıp çıkacağım karşısına. Başımı örtmeyeceğim. Biliyor musun? Enver Bey, hürriyeti getirecek. Yüreğimiz onun için çarpıyor.*³⁶¹ Nuriye Nine bu fikri hoş karşılamaz. Bunun üzerine Kerime de Enver Bey ve hürriyeti isteyenlerin büyük şehirlerde, yabancı kadınlar gördüklerini ve başı açık kadını yadırgamayacaklarını ifade eder: -*Nineciğim, bunlar dağ çobanı mıdır? Büyük şehirler gördüler, ecnebi içinde bulundular. Onlar başı açık kadını yadırgamazlar.*³⁶² Nuriye Nine Hürriyetin saçı açmakla ilgisi olmadığı belirtir. Batılı kadının alımlı olmak için saçını açıp şapka taktığını, oysa asıl güzelliğin ipek tül altında gizli olduğunu ifade eder: -*Gel hele yanı başıma. Gel otur kızım. Başa saça, süs yaraşır. O ecnebi karıları da şapka korlar. Nedendir? Çünkü daha alımlı olurlar. Saçını örgü yapıp iki yana sallamakla güzel mi olur bir kız? Göz ister ki, alnında süsü olsun, o saç ipek tül altına gizlensin. Hem senin yanağın güz elmasına dönmüştür. Bu gelene gönül mü verdin? Hürriyet... dedin. Şimdi bu saçı süsünden ayırmakla hürriyet mi olur? Örtün kızım. Bu zabite saygılı görün. Hem güzel, hem saygılı.*³⁶³ Padişah taraftarı Ali Bey, hürriyet taraftarı oğlu Rıfat'ın bunun mücadelesi için evden gitmesine karşı çıkar. Hürriyet dedikleri şeyin kadının yerinin değiştirilmesi olacağını belirtir: -*Geri çekil bre Gülsüm Hanımağa! Sen ki bunca Sırp ve Yunan karlılarıyla dostluk kurmuşsun. Bil ki bu oğlanın hürriyet dediği şey, kadınıımızın, kızımızın yüce yerinden indirilip ortalığa düşürülmesidir.*³⁶⁴

Ali Bey ve Gülsüm Ana padişahı desteklerken Rıfat, Enver dayı ve Kerime meşrutiyeti ister. Meşrutiyetin eskiyi ortadan kaldırıp yeniye getireceği ve kadının konumunun, kılık-kıyafetinin değiştireceği düşüncesi romanda Ali Bey, Gülsüm Ana ve Nuriye Hala karakterleriyle ifade edilir. Kerime'nin Enver Bey geleceği için başını açmak istemesi bu değişimin göstergesi şeklinde sunulur.

³⁶¹ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.134

³⁶² Sevinç Çokum, a.g.e., s.134

³⁶³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.134

³⁶⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.149

Rıfat, ablası Pembe'yi ziyarete gider. Ablasını biraz değişmiş bulur. Pembe hüzünlü biri iken rahat ve sürekli gülen bir kadın olmuştur. Rıfat, bu duruma şaşırır, üstelik Rumelili Pembe'nin dilinde artık Sırpça bir şarkı vardır: *Rıfat'ı şaşıratan, hep üzgün, içli bildiği ablasının, sık sık kahkahalar atan biri oluvermesi... Sonra sofraya kurulmasına yardım ederken, Rıfat'ın hiç duymadığı bir şarkı var dilinde. Üstelik Sırpça...*³⁶⁵ Pembe'nin yaşadığı bu değişim ve rahat tavırları eleştirilir.

Gülyüzlüm'de Ayşenaz köyden annesiyle şehre gelir. Batılı bir yaşam tarzına sahip zengin bir ailenin yanına çalışmaya başlar. Ayşenaz, evin hanımı Nurcan Hanım tarafından uyarılmaktadır. Nurcan Hanım, Ayşenaz'ın beğenmediği özelliklerini sürekli değiştirmeye çalışır. Nurcan Hanım, geleneksel çizgiler taşıyan Ayşenaz'ı modernleştirme yolunda çabalar. Ayşenaz'a köyde olmadığını hatırlatarak şehrin kurallarının gereğini yapmasını ister:

*"Bu terlikler ne zamandır giyilmiyor. Evin içinde dolaştığını, nereden geldiğini, nereye gittiğini hiç duymuyorum? Neden giyilmiyor bu terlikler? ... Cevap ver! Ayağın böyle daha mı rahat ediyor? Bak kızım... Köyde değilsin. Burası şehir. Ya şehrin kurallarına uyacaksın, yahut..."*³⁶⁶

Yazar, Zeynep'in kızı Ayşenaz'da gördüğü değişiklikleri anlatır. Zeynep, Ayşenaz'ın çalıştığı eve gider. Ayşenaz'ın dış görünüşündeki değişiklikler dikkatini çeker. Ayşenaz saçlarını örmek yerine at kuyruğu yapmıştır ve üzerinde Zeynep'in bilmediği giysiler vardır. Tüm bunlar ve adlandıramadığı bir şeyler Ayşenaz'la annesinin arasına mesafe koyar:

*Saçları uzamış... Daha önce Zeynep örerdiler onları. At kuyruğu şeklinde bağlamış. Bir de simli fiyonk takmış. Hanım böyle istiyor demek ki... Üstünde Zeynep'in hiç bilmediği kırmızı bir kazak, kareli yün eteklik. Ayağında kırmızı terlikler. Bak bak, boy da atmış! Ne kadar çabuk... Bir buğday tanesinin ıslak yerde çarçabuk boylanmasına denk... Ona dokunmasını, onu okşamasını engelleyen bir şeyler var. Ne olduğunu bulup çıkaramıyor.*³⁶⁷ Ayşenaz'ın değişmeye başladığı

³⁶⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.130

³⁶⁶ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.101.

³⁶⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.79

görülür, bu değişim Nurcan Hanım'ın çabası sonucu gerçekleşir. Fakat Ayşenaz'ın annesi yeniliklerin aralarına mesafe kattığı düşüncesiyle bu duruma üzülür.

Ayşenaz, çalıştığı evin kızı Hale'nin kolyesini çalmakla suçlanınca çok üzülür ve evden kaçır. Nurcan Hanım Zeynep'i arayarak durumu bildirir. Ayşenaz, bulununca ona üç gün izin verilir. Zeynep, Ayşenaz'ı çalıştığı eve götürür. Ayşenaz, burada Burcu'yla kaynaşır. Odasında oyuncaklara bakarlar ve sonra yabancı şarkılar çalar, dans ederler. İlk defa böyle dans eden Ayşenaz'ın diline yabancı bir şarkı takılır. Zeynep, buna çok şaşırır:

Ama çok geçmeden o da salınmağa başlamıştı. Acemice sağa sola dönüşlerinde bir yandan da katıla katıla gülüyordu. Sonra şarkılardan birinin bir iki yerini belleyivermişti. Mutfakta, yemek odasında, anasına yardım ederken diline takılıp duruyordu. Anası kızından şimdiye kadar yabancı bir şarkı işitmediği için çok şaşırılmıştı.³⁶⁸ Ayşenaz'ın kıyafetindeki değişiklikten sonra dans ve yabancı müzikle de tanıştığı görülür.

Zeynep Yeşilköy'de çalıştığı eve gelir. Ev sahibi, Erol Bey ithalat ve ihracat üzerine çalışırken karısı Tomris Hanım ise kumara meraklı derneklerin düzenlediği defile ve balolara katılan bir kadındır. Evin diğer çalışanı Nuriye, Zeynep'e Tomris hanımla ilgili bilgi verir:

"Tomris Hanım bazen balolara, eğlence yerlerine filan gider. " Demişti. Ama bu balolar da dernek yararınadır. Onun gibi daha birçok kadın derneğin üyesidirler. Gayet süslüdürler. Sergiler açarlar, ne bileyim işte, derneğe para toplarlar. Bu paralar derneği ayakta tutmak içinmiş. Yoksulları giydirirler. Ben de derim ki böyle kapı kapı dolaşmağa ne hacet? Kumarda giden paralarla bu işler pekala olur. Hani kumar oynayacaklarına o paraları bir araya getirselers kim bilir kaç yoksul giyinir, kaç kişi doyunur, kaç hasta şifa bulur... Böyle düşünürüm de neme lazım... Karışmayayım işlerine derim..."³⁶⁹

³⁶⁸ Sevinç Çokum, a.g.e.,s.140

³⁶⁹ Sevinç Çokum, a.g.e.,s.119

Tomris Hanımın kumar günüdür. Kalabalık bir kadın grubu gelir. Nuriye Zeynep'e kadınların kağıt oynayacaklarını, çay, kahve ve kuruyemiş isteyebileceklerini İçkilerinin ise hanımın ya da kendilerinin hazırlayacağını, o yüzden uyumamaları gerektiğini söyler. Anlatıcı yazar Zeynep'in ne düşündüğünü öğreniriz. Zeynep, sessizce kadının yüzüne bakar, uzun süredir bu ailenin yanında olduğu için artık onların bir parçası olduğunu, ilk geldiğinde geleneğe daha bağlı olabileceğini düşünür:

Zeynep bir şey demeden kadına baktı. Yılların verdiği alışkanlıkla bu ailenin bir parçası olmuştu o da... Buraya ilk geldiğinde belki de törelere bağlı bir kadındı. Zamanla kurallara aldırılmaz olmuştu belki. Kimbilir? On yıldır onların yanındaymış. Odasında süzgülü yüzü bir resmi vardı. Demek burada, şu kilerle mutfak ve yemek odası arasında geçen zaman içerisinde obur bir kedi gibi beslenmiş. Gamsızlanmış, aldırılmaz olmuş bir şeylere...³⁷⁰

Romanda, Zeynep Tomris Hanım ve arkadaşlarının bu kumar partilerini yadırgar, bu paraların daha faydalı işlerde kullanılacağını düşünür. Evin diğer yardımcısı Anadolu kadını Nuriye'nin içki ve kumara dayalı yaşam tarzını kabullenmiş halini yadırgar. Fakat, onunda zamanla bu duruma alışmış olabileceğini düşünür. Nuriye de Sırma ve Zeynep gibi değişime ayak uydurmuş kadın kahramanlardandır.

Çırpıntılar'da Tekin'in iş arkadaşları Mecit ve Erol eşleriyle birlikte Tekinlere yemeğe gelirler. Esra, bu yapmacık ilişkileri ve içten pazarlıklı halleri sevmez, rakı kokusundan da rahatsız olur. Erol ile Macit arasında gizli bir çekişme olduğunu fark eder. Anlatıcı yazar bu adamların gelecekte hatırı sayılır iş adamları olacaklarını karılarının ise modern hayatın tüm çizgilerinden faydalanacaklarını belirtir:

İşte insanlar yarın öbürün belki de piyasanın gerçekten hatırı sayılır adamları olacaklar. Kadınlar inceliyor, kibarlaşacaklar. Tabii bu da son moda davranış ve konuşma şekillerine göre olacak. Giyimleri değişecek, her şeyin daha has olanını,

³⁷⁰ Sevinç Çokum, a.g.e.,s.122

iyisini, seçilmişini kullanmağa başlayacak, her şeyin daha iyisi konusunda uzmanlaşacaklardı.³⁷¹

Karanlığa Direnen Yıldız romanında anlatıcı yazar Feridun'un yengesi Sibel ve İncenaz'ın gelenekten kopuşlarını anlatır. İncenaz bir yanıyla gelenekten izler taşır fakat Sibel de bu yoktur. Sibel, değişimlerin yoğun olduğu dönemde modernleşme yolunda önemli adımlar atar. Sibel, öğretmenlerinin Avrupa sanatlarına yönlendirmeleri neticesinde kendine uygun olan heykel işini seçer. Gözle görebildiğine inanan yapısı romanda mesleğini tamamlar niteliktedir:

Yengesi Sibel'le İncenaz'ın o yerli olmayan halleri, bu Sarıyerli mütevâzi memur ailesinin çocuklarına anne ve babalarından sirayet etmese de ilk gençlik dönemlerinin öne geçilmez Batı'dan gelme modaların yoğunlaştığı bir zamana rastlamanın sonucuydu. O modalardan hemen herkes kendi payına düşeni almıştı, almaktaydı. Sibel Yenge'nin heykel taşıdığı ise Şamanist ruhunu bir yerlere sığdıramayıp dar çevresinden dışarıya fırlamış taşmış haliydi. Kendisi anlatırdı: Maarif Lisesi öğretmenlerinin bu çok yetenekli kıza elbette Avrupa sanatlarını özellikle bale şan dallarını salık vermeleri de ondaki çok yönlü yeteneklerden dolayıldı. Ama o heykeli, seçmişti; çünkü inandığı ve mutlu olduğu tek şey gözle gördüğü bir dünyanın malzemelerini birbirine katıp hayatın kendisini yoğurmaktı.³⁷² İncenaz, ablası Sibel'den daha farklıdır. Romanda güzelliği ile ön planda olan İncenaz, batıdan gelenlere duyarsız kalamasa da doğulu yanını da kaybetmemiştir. İncenaz Bir yanıyla batılı bir yanıyla doğuludur. Anlatıcı yazar, İncenaz'ın ablasından farklı yanını şöyle ifade eder:

İncenaz ise tahsilde ablasına yetişememiş olmakla birlikte ondaki bütün yeteneklerin özünü kendinde toplamış gibiydi. Asıl tohumlar onda yeşeriyor, onun düş dünyasından fıskırıyordu. Batıdan geçme görünüşte modaların suni boyaları kazındığında onun bir şark efsanesinin içinde doğduğu ortaya çıkıyordu. Ama Acem ve Hint diyarlarının soylu güzellerinden, fattan ve dişi güzellerinden farklı bir şark

³⁷¹ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.162

³⁷² Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.95

*güzeli.*³⁷³ Romanda Sibel, a tam manasıyla batı kültürünü temsil eden bir kadın olarak yer alırken kardeşi İncenaz'ın doğu ve batı medeniyeti arasında kalmış, ne eskiyi silip atabilmiş ne de yeniye karşı durabilmiş bir kadın olarak yer alır.

Deli Zamanlar 'da roman başkahramanı 60'lı yılların sosyal hayatından bahseder. Darbeden çıkmış bir ülkenin nereye tutunacağını bilmeyen insanları kendilerini değişimin içinde bulurlar. Bu değişim Tanzimat'la hatta Lale devriyle başlayan yeniliklerin devamıdır. Her kuşağı etkilediği gibi o dönemki gençliği de etkiler. Roman başkahramanı, zaman zaman bu değişimi sadece görünen boyutuyla alan ve ülkenin o dönem ihtiyacı olan gençleri eleştirir. Roman başkahramanı değişimden kendisinin de etkilendiğini fakat bunu sorgulayarak ve içselleştirerek kabul etmek taraftarı olduğunu ifade eder:

*Bizim sokağımıza yabancı diyarlardan ne düşmüşse alma eğiliminde olmamızın asıl sebeplerini acımasızca eleştirerek değil, insanın mayasını deşerek anlamalıydık. Yalnız ben değil, bütün bu rüzgârlardan etkilenip vurgun yemiş gibi sersemleyen herkes yabancılaşmanın neresindeydi bilmeliydi.*³⁷⁴

Başkahraman, ortaokulda batılı sanatçılara olan hayranlığını dile getirir. Yazar çocukluk yıllarındaki bu özentinin kendisinden mi yoksa eğitimdeki yabancılaştırmadan mı kaynaklandığını sorgular: ... *Ortaokula giderken yabancı dergilerden sevdiğim Amerikalı oyuncuların ve şarkıcıların resimlerini keserek, bir albüm meydana getirdiğimde bendeki özentinin insanoğluna has bir imreniş mi yoksa yabancılaştırma eğitiminin sonucu mu olduğunu bilmeliydim. Bu resimleri çekmecelerimde, sıra altlarında saklamanın kaynağını, sınıf arkadaşlarımla paylaştığımız o heyecanın adını bilmeliydim.*³⁷⁵

Anlatıcı kahraman, o dönemki tüm değişimlerden kendisinin de karşı koyamadığını ifade eder: *Kendimi inkâr etmiyorum, ben de o değişimlerden payıma düşeni almıştım: aslında törelere değer vermez görüntüde biriydim. Baskıyı, görücü usulü evlenmeyi reddeden, kadınların ezilmesine dayanamayan, ülkenin her alanda*

³⁷³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.95

³⁷⁴ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.27

³⁷⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.27

*ilerlemesini isteyen biri... Kimi zaman kahraman kılığında, kimi zaman egzistansiyalizmle halli hamur olmuş, varlık kasar yokluğa da inanan...*³⁷⁶

Başkahraman, değişimi her alanda yaşayan toplumu ve kadını düşünür. Avrupalı olmaya çalışan kadın tuvalet giyip tango yaparken diğer yanda kalın kemerli entarileri, yün ve ipek giysileri çöpe atamaz. Yazar bu ikilemde kalmış halin gerçekten Avrupalı olup olmadığını sorgular:

*Siz has yün ve ipek giysileriniz, yapma benleriniz, kelebek dudaklarınızla, Pera Palas'ta, Tokatlayan'daki balolarda bir Arjantin tangosuna ayak uydurarak, elinizde uçucu bir mendil, kaçta kaç Avrupalıydınız? Ayağınıza basan kavalyenizin yatık briyantini saçları, açık renk ceketi, belinin yukarisından başlayan pantolonu, yakasında karanfil...*³⁷⁷

Anlatıcı kahraman, Batıdan gelen yenilikler sonucu arada kalmış halini anlatır. Anlatıcı kahramanın bu ikilemini annesi ve Aypare'ye olan sevgisiyle de çıkartabiliriz. Başkahraman, annesine yakınlığı ile doğuya ve geleneğe bağlı oluşunu Aypare'ye olan hayranlığıyla da batıya göz yumamayan halini görürüz. Aypare'nin batılı kimliği daha nettir, oysa başkahramanın bu anlamdaki huzursuzluğu ve arayışı daha farklıdır:

*Peki neydim ben kimdim? Bir yanımda Avrupalı, bir yanımda doğuluydum ben. Bendeki ikiliğin farkında olabilmek için çok geç sayılırdım ama bu ikilikten gelme bir huzursuzluğum, bir perili halim vardı.*³⁷⁸

Anlatıcı kahraman Ayparedeki batılılaşmayı ise ilerleme adına benimsediğini söyler. Aypare, kadının hayatın içinde yer alıp değer görmesi adına çağdaşlaşmasını ister:

... Aypare'yi sonraki gelişmiş bilgilenmiş halimle değerlendirdiğimde ondaki Batı'nın bir başka olduğunu seziyordum. Yani o, Batı'yı çağdaşlaşma adına kabulleniyordu. Kadının önde olması adına. Kadın gezecek, kapısını kendi başına

³⁷⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.27

³⁷⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.38

³⁷⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.40

*açıp kapayacak, erkeğinin ardı sıra yürümeyecek, erkeğinin yanında ayrı bir kimlik ve kişilik olarak bulunacaktı. Erkek eve geldiğinde eşini bulmazsa kızmayacak, kadın eşin evde bulunmasının sebebini ille de namussuzluk meselesi gibi algılanmayacaktı...*³⁷⁹

Aypare, ezilen kadınların sesini duyurmak için onları partiye davet ede, onlar cesaret edip gelirler. Romanda değişimin sembolü olan Aypare diğer kadınları da değiştirme yolundadır. Anlatıcı kahramana göre evdeki kadınlar değişime koşuyorlardı. Aypare onlara dış dünyanın kapılarını açıyor onlar da bunun sevincini yaşıyorlardı:

*Sonunda bir cesaret, sulara adım atarcasına çıkıvermişti evlerinden. Değişime doğru koşuyorlardı, önlüklerini fırlatıp. Pembe beyaz renklerle boyayıp yüzlerini, saçlarına bahar kokuları sürmüşlerdi. Aypare onların gençliklerine ayna tutmuştu bir bir... K, itaplar okuyacak, nakışlar işleyecek, resimler çizeceklerdi. Mutfak tezgâhlarını silmeyi parlatmayı bırakıp, üstlerinde yabanlıkları insan sayılmanın coşkusuyla evdeki düzenliği bırakıp gelmişlerdi. Dışarıyı unutmanın taşıkdileriyle geliyorlar, sonra da "Ay kocalarımız bizi merak eder." diyerek fırlamış tansiyonlarla evlerine koşuyorlardı. Benzeşik görüntülerinden değişim istekleri baş vermedeydi.*³⁸⁰

Anlatıcı kahraman, her alanda yaşanan değişimi kendi ailesinde de görür. Kahraman, ablalarından hareketle kadının giyinişinden, dinlediği şarkılardan ve takip ettiği dergilerden bu değişimin izlerini gösterir:

Sonra büyük ablamı gezmeğe hazırlanışıyla, hani o yakasına leopar taklidi kürk geçmiş kumru rengi elbisesini yahut gülkurusu yünden cepkenli elbisesini, aynı renkte taşlı küpelerini takarken, yanağının üvez pembesindeki gençliği, çitirdamayı seçiyordum. Küçük ablamın bir sürü Latince bitki, hayvan, mahluk adını zihnine kaydederken şarkılara yönelişini, benim sigaralarımın tek tük içmeğe başlamasını fark edebiliyordum. Değişim yalnızca bizde olmuyordu, toplumun savurduğu pembe mavi yeşil dumanlara doğru koşuyorduk susuzlukla. Bıktığımız aydınlığı ellerimizle

³⁷⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.46

³⁸⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.67

*geri itiyorduk. Yıldız dergilerinin renkli kapaklarından gülümseyen çehrelerde yeni zamanları, yeni gelecekleri küçük kahkalarla bize ulaştırıyorlardı.*³⁸¹

Gece rüzgarları'nda Nilece'nin yazdığı Tepeşehir hikâyesinde Nakış'ın yeni bir hayata doğru sürüklenişi anlatılır. Bu yolu ona işaret eden kötü kadın Selime'dir. Selime'nin ona sunduğu hayatın içinde para ve özgürlük var. Nakış, çocuklarını ve namusu düşündürse de Selime buna aldırış edecek bir kadın değildir:

*Nakış dört yol ağzındaydı: Bıçak ucunda. Selime sigara kokan nefesiyle yaklaşıyor "İşte "diyordu. "Hayat orada. Git karış o kalabalığa; dilediğini yap, para kazan, yaşa hayatını... "Ya çocuklar? "diyordu Nakış. "Ya Namus? " Gültüyordu eğri eğri Selime.*³⁸² Nakış ta da Zor'daki Nergis gibi değişen ahlak anlayışı ve yozlaşma görülür.

Nilece, Arda'yla ayrıldıktan sonra yapmak istediklerini yapmaya başlar. Daha evvel özgür olamayışına hayıflanır. Hayatının bundan sonra başlayacağını ifade eder. Süsen Nilece'deki bu değişimler yakın takibe alır. Nilece, başka biri olur, iş hayatına atılır, dış dünyayla irtibatını artırır. Ev işlerini ise artık temizlikçisi yapmaktadır:

*"Ben eşeğim... " dedi.. Affedersiniz evet eşeğim... Bu yolu daha önce seçseydim ya... Klasik evcil bir hayat. İyi dayanmışım doğrusu. Evet, bundan sonra asıl hayatım başlayacak. "Ve süsen bundan sonra onu her şeyiyle gözlemine alacaktı... Renkli giysileri, kısalan etekleri, bol ve çekinmesiz makyajı ile Nilece gerçekten başka biriydi artık... Turist gezdirme işi gerçekleşmişti; haftada üç gün İstanbul içi kültür gezilerini yönetiyordu, okuyordu, eve temizlikçi getirtiyordu.*³⁸³ Nilece, eğitimi yarım kalıp erken evlenen bir kadındır. Hayatta istediklerine sahip olamamış, yarım kalmıştır. Dolayısıyla roman boyunca bunu ezikliğini yaşar ve kendini aşmak ister. Bunu da ev hayatından dışarı hayata atılmakla yapar. Fakat, romanda nedeni belli olmayan bir şekilde intihar eder. Yaşadığı görüntüde içselleştirilemeyen değişimin, ona istediği yeri sağlayamadığını söyleyebiliriz.

³⁸¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.70

³⁸² Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.92

³⁸³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.154

Arada Kalmış Tebessüm'de anlatıcı yazar, üst sınıftan olan Feda'nın dayısı Duran Usveren'in ailesinden bahseder. Yazar, Avrupalı görünmenin tarihten bu yana insana bir ayrıcalık sağladığını ifade eder. Bu durumun Avrupa karşısında yaşanan eziklik psikolojisinden kaynaklandığını belirtir. Piyano da o dönem batılılaşma araçlarından biridir. Romanda Usveren'in kızı Günce münasebetiyle bunu görürüz. Yazar, yine taklit ve görüntüde yaşanan bu modernleşme çabalarını eleştirirken sadece bu alenin değil herkesin benzer şekilde davrandığını vurgular:

Fakat bu ailenin de Türkiye'nin ne kadar Avrupalı bir memleket olduğunu anlatmak için tutuşmuş eteklerle. 'Bakın Günce ne güzel piyano çalıyor! Günce bize bir Schuman çal hadi'. diye aynı ezikliği aşmak isteyen sesleriyle atılışları Feda'nın belleğindeydi. Sadece onlar değil; birçoğumuz yabancıları uygarlığın temsilcisi olarak görmüyor muyduk? Avrupalı olmak... Ta Fatih'ten beri gökte serili Samanyolu kırpmalarında bir sevda . Hatta Fatih'ten de önce...³⁸⁴

3.7. Kadın ve Kimlik

İnsanın sahip olduğu akıl ve irade, onu diğer canlılardan ayırarak kendini ve çevreyi sorgulayıp anlamlandırmasına yardımcı olur. İnsan bu akıl sayesinde evrende olma amacını, kim olduğunu, niçin yaşadığını sorgular. Aldığı cevaplar onun hayata bakışını, inanç ve ideolojisini ortaya koyar. Böylece bireyin kimliği oluşur.

Birey kendini sadece kadın olarak tanımlıyorsa 'feminist' olarak algılanmakla beraber eksik bir kimlik oluşmuş olur. Çünkü bireyin ideojisi, zihniyeti ve eylemleri onun hayat karşısında duruşunu sergiler ve bu 'üst kimlik' olarak adlandırılır. Kadınlık ise 'alt kimlik' olarak değerlendirilebilir.³⁸⁵ Dolayısıyla kadının kimliğini cinsiyeti değil zihniyeti belirler.

Çokum'un romanların kimlik sorunu yaşayan kadın karşımıza çıkar. Bu kadın bazen eğitimi yarım kalmış, erken yaşta evlenmiş, evlilikte istediğini bulamamış, ev hayatıyla sınırlandırılmış bir hayat yaşayan kadın iken bazen eğitilmiş aydın kadın

³⁸⁴ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.54

³⁸⁵ Hülya Şekerci, "*Kadın ve Kimlik*", Altınoluk, 1999 - Kasım, Sayı: 165, s.52

olarak görülür. Aydın kadın da okuyup yazmasına, ekonomik özgürlüğünü kazanmasına ve sosyal hayatın içinde var olmasına karşılık onda da eksik olan bir şeyler görülür. Çokum'un kadınlarında görülen en önemli nokta kendini aşma isteği, tamamlanma fikri ve bu uğurda verilen mücadele şeklindedir. Bu arayış, kabuğunu kırma ve kendini bulma çabası kadını kimlik bunalımına ve sorgulamaya götürür. Kolay kabullenmeyen, araştıran, düşünen, razılık göstermeyen, kaderine teslim olmayan kadının özellikleri ön plandadır. *Çırpıntılar*'daki Esra ve *Gece Rüzgarları*'ndaki Nilece evin dışına çıkıp sosyal hayata dahil olma yolunda büyük mücadeleler verip kendilerini bulmaya çalışırlar. *Deli Zamanlar*'daki Aypare ve roman başkahramanı, *Gece Rüzgârları*' ndaki Süsen ve *Tren Burdan Geçmiyor*' daki Simay sosyal hayatın içinde yer alan kadın olmalarına karşılık onlarda da bir tamamlanmamışlık ve arayış dikkati çeker. *Karanlığa Direnen Yıldız*'daki İncenaz'ı da arayış, istediklerine sahip olamama ve iki kültür arasında kalan bir kadın olması münasebetiyle kimlik sıkıntısı yaşayan kadın olarak değerlendirebiliriz.

Çırpıntılar'da Esra kendini ev işleriyle sınırlandırmak istemediğini Tekin'e söyler. Kuru çiçek tabloları yaptığını ve resim sergilerine gidebileceğini ifade eder. Esra, kendini dış dünyaya aşmada oldukça kararlıdır. Söylediklerini gerçekleştirir; sergiler, kermesler kurar:

*Deneyecekti Esra. Kendi başına olmayı, kendine bu ailenin dışında bir zaman dilimi ayırmayı. Yalnızca kendisiyle baş başa olduğu... Denedi d. Ama akli hep Korhan'daydı, eve gelmiş midir, karbı açı mıdır? Bir sürü soru. Düzensiz nabız atışlarıyla eve dönüşler... Bazen de alabildiğine güçlü hissedirdi kendini. Bu sadece kendisinin var olduğu bir dünyaydı. Sergiler, kermesler, vitrin önlerinde geçen zaman... Taksim, Beyoğlu, Nişantaşı... Yabancı çehrelerle akıyor yollar...*³⁸⁶

Roman kahramanı yazar Esen Gürçiçek Esra'ya istediği gibi yazamadığını bunun da sebeplerini anlatınca Esra, 'dönemez misiniz?' diye sorar. Yazar, dönerse istenmeyen biri olacağını belirtir. Esra' bu o kadar önemli mi? 'der. Yazar, aslında tutsak olduğunu ama sonuna kadar onlara sadık kalacağını söyler. Ve son cümlesinde bir kimlik arayışı içinde olduğunu görürüz:

³⁸⁶ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.173

-Benim için öyle. Maskemi taşımağa mecburum. Bakın bu kalabalığa! Herkes dostluk maskeleri takınmış. Yüzlerdeki anlama bakın! Hesaplamalar, içten pazarlıklar, kadifelerin, ipeklerin, yüzde yüz ünlülerin, kırat kırat pırlantaların gerisinden sırttı sırtacak... Evet. Ne var ki beni ben yapan da onlar. Yani kibirli burunlarını ortaya birililerini çıkartmak için eğdikleri de oluyor. Sonra" Alabildiğine hürsün.. "diyorlar sana... Ashında tutsaksınız tabi. Ama ben sonuna kadar sadık kalacağım onlara... Ve sonuna kadar da kendimi arayacağım..."³⁸⁷

Karanlığa Direnen Yıldız'da Veysel ağabey'in dükkanında yangın çıkınca Feridun'un yazdığı roman da yanar. İncenaz, Feridun'a romanı ne yaptığını sorar, Feridun romanın yandığını söyler. Bunu üzerine İncenaz Feridun'a başka romana geçip kendisini yazmasını önerir. Doğmamış hayallerinden bahsedilmesini ister. O gece gelecek subaylara meze ve yemek hazırlayacağını belirterek, insanın hayatında yapacak bir şeyi olmayınca ev işlerinin ayrıntıları hayatının tek anlamı olduğunu dile getirerek hiçbir zaman kendisini yaşayamadığını belirtir:

... Evet insanın gerçekten yapacak bir şeyi yoksa... Basit bir kızartma bile hayatın tek anlamı haline gelir. Yahut gazetede fal köşesinde burcunu okumak... İşte burada da gül reçelinin kıvamını tayinde kusursuz olmalıyım. Ne sulu, ne de fazla ağdalı olmalı... Bu bir sabır ve reçelle birlikte pişme işi. Reçelin kıvamı için ninelerimin dertlenmesi gibi, ben de dertleniyorum. Daha nelere nelere... Çamaşırlarımızın çok beyaz olması için onlara neler uygulamam gerektiği hayatımın tek ve boyasız çerçevesi oluyor. Kalaylanmayı bekleyen tencerelere, kışlıktan yazlığa gidecek eşyaya, parlatılacak çaydanlığa, pençeletilecek ayakkabılara, kızımın sandığına şimdiden atmağa başladığım çeyizlere kadar... Bütün bunlar benim kadınlık ve analık dünyamdan beklenenler. Bunun içerisinde mecburiyetlerle değil, özgür seçimleriyle yaşamak isteyen bir İncenaz daha var. O serpilemiyor; serpilmemesi için bütün o malı meliler araya giriyor, anlıyor musun? Velhasıl kendimi yaşamadan hep başkaları olarak göçüp gideceğim..."³⁸⁸

³⁸⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.222

³⁸⁸ Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.97

Deli Zamanlar'da Aypare'nin olduğu yeri kabullenmeyen, kendi özgürlüğünü yaşama isteğinde bulunan ve kimliğini kabul ettirme çabası içinde olan tavrıyla görürüz. Anlatıcı kahraman, Aypare'nin siyasetle uğraşma ve gençleri partiye çağırmasının arka planında da kişiliğini bulma çabasının saklı olduğu belirtir. Aypare'deki bu mücadele Bayhan'la olan evliliğinde de görülür. O diğerkadınlar uyum sağlayan değil başkaldıran bir kadındır, kocasının esaretinde olan diğerkadınları da eleştirir:

*Aypare'nin ev hayatından, tek düze yaşamadan kaçışının temelinde de bu arayış bu istek vardı. Hatta Bayhan'a tahammülsüzlüğü, isyanları, kavgaları sanırım, istekten kaynaklanıyordu.*³⁸⁹

Aypare, roman boyunca kendi savaşını veren bir kadın olarak yer alır. Neydi bu savaş? Kendini aramanın ve kimliğini kabul ettirme çabasının savaşı, var olan düzene bir başkaldırı, isyankar bir duruş diyebiliriz. Geleneksel mahalle yaşantısı içinde hem hayran olunan hem aykırı görülen bir yabancıdır. Çünkü o diğerkadınların uysal halleri karşısında cesur bir kadın olarak durur ve onlara ışık olur:

*Şunu iyi biliyordum; Aypare dikenli yolları aşmak istiyordu, zor olsa da, yara da olsa bunu yapacaktı? Ve Arnavut kaldırımların yadırgadığı, topukları kalem ucu ayakkabılarıyla yokuşları inip çıkarken, penceredeki kınamalı ya da imrentili bakışlara karşı kendi savaşını verecekti. Hanımeli çardakçılarının, mor salkım bulutlarının altından, arkalarında yetmiş sekizlik plakların döndüğü geçmişten kalma pencere önlerinden, o sabah güneşi gibi tazeliği ve aldırışsız adımları, etekleriyle gelip geçecekti...*³⁹⁰

Başkahraman da Aypare gibi düşünür. Kadın ev hayatı dışında bir hayatı olmalı ama kadınlığını da kaybetmemelidir:

*Şu halde vitrinlerde biblo, çamaşır teknesi başında tükenmiş bir ev hanımı üretken ama kadınlığından da kaybetmeyen bir varlık öne geçecekti.*³⁹¹

³⁸⁹ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.10

³⁹⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.18

³⁹¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.21

Başkahraman, annesi ile Aypare'yi mukayese eder. Yazarın annesi hep mücadeleci, sabırlı, aile için her şeyi göze alan. geleneksel Türk kadının özellikleri görülür. Aypare'nin ise özgürlüğü ön plandadır:

*Aypare'deki kadın kendini aşmaya çalışan, gerektiğinde aile kurumunu da özgürlükleri terk edebilen bir yapıydı.*³⁹²

Başkahraman da Aypare gibi bir arayış içindedir. Çevresinde kendisi gibi düşünen, araştıran insanlar göremediği için kendini yalnız hisseder. Böylece fakülteden ve arkadaşlarından uzaklaşır:

*Fakültedeki o çalışkan, güleç, fallarda evlenecekleri adamaların suretlerini arayan taşralı kızlardan uzaklaştığımı, dershanelere yabancılaştığımı da yeni bir sayfaya bütün olumsuzluklarıyla geçiriyordum. Hep çabalayan, ama başka kıyılarda dolaşan biriydim ben. Olmayacakları zorlayan, hiçlerle oynayan biri.*³⁹³

Anlatıcı kahraman ve annesi yaz tatilinde Yalova'ya giderler. Aypare'yi de davet ederler. Aypare , hayatından Bayhan'ı çıkmasını özgürlük olarak değerlendirip bunun mutluluğunu yaşar:

*-İşte geldim! diyordu. Özgür bir insan olarak... Sadece kendimden buyruk alacağım, kendimi yaşayacağım.*³⁹⁴

Başkahraman, hiçbir vakit kendisini sıcak mutfağında yemek pişiren bir ev hanımı, dokuz ay bebeğini karnında taşıyan bir anne ya da nazlı bir gelin olarak göremeyeceğini düşünür. Bu anlamda kendisini Aypare ile özdeşleştirir. onun da uyumlu bir ev hanımı ya da anne olmayışındaki sebebini kendisi gibi olmasına bağlar. İkisinin de doğruları kendilerinin bulmak istemeleri, sorgulayan ve razılık göstermeyen özellikleri benzerlikleridir:

³⁹² Sevinç Çokum, a.g.e., s.47

³⁹³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.71

³⁹⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.130

*Bu da ben değildim. Aypare ile benzeşen yanlarımı düşündü. Belki onun da yaşadığı o farklı şey, anne olamaması, kendi düşünce ve iradesine saygısı, doğruları kendisi bulan birisi olmasıydı değil mi?*³⁹⁵

Anlatıcı kahraman, Aypare ve kendisini çok az insanın anlayabileceğini ifade eder. İkisi de kolay kabullenmeyen, yanlışların karşısında duran ve doğruların savunucu olmaları gibi aykırı özellikleriyle yalnız bırakılacaklardır. Yalnız kalmak istemezlerse diğer kadınlar gibi sessiz, uysal ve kabullenen bir yapıda olacaklardır:

*Ya topluma uyup öteki hemcinslerinle benzeşecek ya da aykırı dışlanmış biri olarak yaşayacaksınız.*³⁹⁶

Başkahramanın arada kalmış ve kimliğini arayan tavrı devam eder. Başkahraman kendini ne başarılı bir ev kadını ne de bir aydın olarak görmenin mümkün olmayacağını dile getirir:

*Ya da dönecektim yarı yoldan; belki soğuk belki loş bir arka sokak mutfağına. Orada istekleri, şiirleri, şarkıları, düşleri içinde kalmış ama beklenen ölçüde ne ev kadını ne de aydın sayılmış biri olarak yaşayacaktım. Tutkularımı sigara dumanıyla paylaşacak, uzun gecelere adımları yazacaktım soğuk duvarlarda gezdirerek parmaklarımı.*³⁹⁷

Başkahraman kadın kimliğiyle ilgili sıkıntılar yaşar. Eleştirdiği kadınlar gibi olacağını düşünür, ev işlerinin yoğunluğundan kendine bakmaya zaman ayıramayan ve kendinin farkına varamayan bir kadındır:

*Sandık, çekmece, ütü tahtasının başında sürekli azarlanan, saçları tarımar, iş önlüğünü ancak yatarken çıkarmayı akıl eden bir kadın... Yüzünü pencere camlarına yaslayıp yağmurdan umut bekleyen, doğan ve batan güneşlerden çağrı uman, asla kendini aşamayacak, daracak omuzlu bir kadın olarak yaşayacaktım.*³⁹⁸

³⁹⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.158

³⁹⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.158

³⁹⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.200

³⁹⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.201

Gece Rüzgarları'nda Nilece, yazar Süsen Divitçi'ye hayatını anlatır. Süsen hanım, Nilece'ye bu noktaya gelmesinde sadece çevrenin mi suçlu olduğunu sorar, seçimi kendisinin yapabileceğini de ekler. Nilece, o zaman şimdiki kadar güçlü olmadığını dile getirir. Kendisini küçük bir çakıl taşına benzetir. Dalgaların onu istediği yere sürüklediğini söyler. Yazar 'şimdi' diye sorunca Nilece:

*'Şimdi bir şeylerin değişmesi gerektiğini düşünüyorum... "*³⁹⁹ *der.*

Nilece Tepeşehir olaylarına karışır ve tutuklanır. Süsen, Nilece kurtarmak için Adem Tepeşehir hikayesini çözmeye gittiğinde tanıştığı polis Adem Kanmaz'dan yardım ister. Süsen, Nilece'nin bu eyleme karışmasının bastırılmış duyguların dışa vurumu şeklinde yorumlar:

*Nilece'nin bu beklemediği eylemi kendine, ailesine dönük başkaldırı gibi gelmişti ona. Evet Nilece bastırılmış duygularının sonunda böyle bir şey yapmalıydı. Sungur'un sıkça sözünü ettiği şu bastırılmış duygular... Hiç aklında yokken ve daha yapacak pek çok işi varken kendini evliliğin şaşmaz kuralları arasında bulan bir genç kadın tabii ki dikkatleri üzerine çekecek kahramanlaşabilecek bir şeyler yapmalıydı.*⁴⁰⁰

Nilece, Süsen'e yazma sebebini anlatırken haksızlığa uğradığını ve bunun onda bir saplantı olduğunu söyler. Arda'nın onu anlamaması ve onu bir birey olarak değerlendirmemesi yazmasını sağlar:

*'Yaşadıklarımın, yaşamakta olduklarımın bana yetmeyeceğini düşünmeğe başlamıştım. Haksızlığa uğradığımı düşünüyordum. Hatta saplantı haline gelmişti bu düşüncem. Gece gündüz. Arda beni anlamıyordu. Evin ihtiyaçları... evet bu daha önemliydi onun için. Benim birey olarak yapmak istediklerim onun aklına hiçmi hiç gelmezdi. İşte bunun için yazmağa koyuldum.*⁴⁰¹

³⁹⁹ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.18

⁴⁰⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.135

⁴⁰¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.226

Süsen ve Sungur Mısır'a giderken yolda sohbet ederler. Sungur Doktor kimliğiyle Tepeşehir hikayesini ve Nilece'nin yaşadıklarını değerlendirir. Nilece'nin kendisiyle kavgalı olduğunu belirtir:

*... Fakat Nilece'nin kavgası kendisiyleydi. Nilece kendisini aşmak istiyordu. Nilece, istediği yere gelmiş olsa yine kavgalı olacaktı kendisiyle. Anlatabildim mi?*⁴⁰²

Tren Burdan Geçmiyor'da Simay ve Aysan ayrılmışlardır. Simay, İstanbul'dan İznik'e gitmeye karar verir. İstanbul'da Fulya'nın yanında bir şey yapamayacağının farkındadır, İznik'te ise ona yardım edecek Saltuk Hocası vardır. Simay Nüzhet'le karşılaşır, aldığı kararı ona söyleyerek kendini aşma isteğini dile getirir:

*-Kendimi aşmak istiyorum Nüzhet Ağabey. Belki gideceğim yerde de olmayacak bu. Ancak denemeliyim. Kaybetsem de... Buradakileri kederle değil, sevgiyle düşüneceğim. Sizleri... Aysan... Bunlar güzel yanlarıyla hatırlanmalı. Nefret edilen taraflarıyla değil.*⁴⁰³

⁴⁰² Sevinç Çokum, a.g.e., s.258

⁴⁰³ Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.281

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDA KADIN TIPLERİ

4.1. Anne Olarak Kadın

Annelik, kadınlığı tamamlayan en önemli vasıftır. Anne ise sosyal, kültürel, tarihi ve milli kimliklerin bireylere yüklenmesinde aktif rol oynadığı için toplumda bir laboratuvar görevi görmektedir. Bu nedenle bireysel ve toplumsal yaşamı belirleyen en önemli unsur, kuşkusuz anne olan kadındır.

Çokum'un romanlarında annelik hisleri yoğun olan kadını görürüz. Anne olan kadın, annelik iç güdüleriyle çocuğunun sıkıntıları fark eder. Çocuğundan ayrı kalmaya dayanamaz. Evladını her şeyden önemli gören kadın, yeri gelir evliliğini çocuğu için bitirir yeri gelir çocuğu için evliliğe devam eder. Anne, çocuğuna karşı hep vefakâr ve şefkatlidir. Çocuğunun zor zamanlarında anlayış ve sabırla yanında olur. Çokum'un romanlarında, çocuğunun eğitime oldukça önem veren anne tipini görürüz. Anne, çocuğu için yoklukla ve zorluklarla mücadele eder. Aile içinde baba ile tatsızlık yaşayan çocukla baba arasında bir köprü görevi görür. Ev hayatında tüm sıkıntılarına eş olan anne dışarı hayatta da çocuğunu asla yalnız bırakmaz. Çocuğunu hayata karşı hep dirençli, sabırlı ve savaşçı bir şekilde yetiştirir. Annenin dikkat çeken bir özelliği de çocuğunu vatanperver yetiştirmesi, her şeyin üzerinde gördüğü evladını vatan için seve seve ölüme yollamasıdır. Annenin tüm fedakârlık ve özverisine rağmen evlatların vefasızlığı da Çokum'un değindiği bir başka noktadır. Gördüğümüz bir ayrıntı da şu ki; Çokum, eğitimden mahrum olan geleneksel anne tipini yüceltir, onu asla bilgisiz görmez, aksine ondaki 'halk irfanı'na dikkat çeker. Geleneksel kadın ile aydın kadını kıyasladığında bu durumun aydın kadına karşı bir üstünlük olduğunu savunur.

Zor'da Sultan Hanım'ın oğlu Kerim okumadığı için İstanbul' a çalışmaya gidecektir. İstanbul karışık yapısıyla bir anne olan Sultan'ı kaygılandırmaktadır. Sultan Hanım, eşi Ramazan Ağa'ya bu konudaki endişelerinden bahseder:

Amanın, şimdi şehir yerleri hepten karışık, dedi. Vuruşmalar, dövüşmeler olurmuş. Hökümet düşmüş. Böyle bir zamanda oğlanı nasıl salarız oralara, a Ramazan Ağa?⁴⁰⁴

Kerim İstanbul'a çalışmaya giderken anası ayrılık acısına dayanamaz ağlar: Ninesi umulmadık bir güçle sarıldı Kerim'e. Anası dizlerine vurup ağlamaya başladı. Kapı önüne toplaşanlar vardı. Çocuklar, Kerime özenerek imrenerek bakıyorlardı. Anası, yazmasının ucuyla durmadan gözlerini siliyordu. Kerim, göğün geniş maviliğine bakıp ürperdi. Göğü ilk görüyormuş gibiydi...⁴⁰⁵

Romanda evladından ayrı kalmaya dayanamayan diğer anne de Nesrin Hanım'dır. Cevdet Bey, karısı Nesrin'in oğlunu iyi yetiştiremediği düşüncesiyle Ertuğrul'u teyzesinin yanına verir. Nesrin Bu ayrılık acısına katlanamaz: Ertuğrul, takılıverdi birden aklıma. Uyuyamadım.⁴⁰⁶

Kerim İstanbul'a halasının yanına gidince Hatice'nin oğlu, annesine Kerim'in gelmesini istemediğini kendi evladı dururken başkalarına koştüğünü söyler. Bunun üzerine Hatice Hanım da onu nasıl zorluk ve fedakârlıklarla büyüttüğünü belirtir. Kerim'in de kardeşinin oğlu olduğunu, sahip çıkması gerektiğini, karşı çıktıkları takdirde evi terk edeceğini dile getirir. Burada Hatice Hanım'ın güçlü karakterini görürüz:

Bana bak oğlum! Şu yaşıma geldim hala yaz kış demeden dükkânda hizmet görüyorum. Bir ev sahibi olasın deyi varımı yoğumu verdim. Kıyıda köşede bir cenaze param vardı, onu da aldınız. Daha ne yapayım? Konu komşu sıvacık köşelerinde oturup, evladından, gelininden hizmet bekliyor. Ben ana değil miyim? De bakayım bana, hep senin için koşturmadım mı? Babasızlığı duyurdum mu sana? Bir

⁴⁰⁴ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.10

⁴⁰⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.19

⁴⁰⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.208

*manto mu aldım sırtıma? Bir ayakkabı mı aldım ayağıma? Askere gittiğinde her bir mektubunu duvara asıp göz yaşları döktüm...*⁴⁰⁷ Hatice Hala'nın gelini ve oğlu Kerim'i istemedikleri için Kerim yengesi Nigar Hanım'ın evine taşınır. Hatice Hanım bu duruma içerler, ayrıca gelini ve oğlu üzerinde otoritesi de yok olmuştur. Kendi evinde yeri olmadığını düşünerek çare arar; ya köye gitmeli ya da başka bir ev tutmalıdır. Kirasını da oğlu vermelidir çünkü oğluna emeği ve hakkı geçmiştir:

*Hatice Hala, Kerim gideli sessizce büyütüyordu içindeki öfkeyi. "Gitmeli, gitmeli... Köye. Olmadı, başka bir eve taşınmalı. Bir göz oda yeter bana. Anası değil miyim, bakmaya mecburdur. Harçlığımı, kiramı versin. Hem emeğim geçmiştir o dükkâna. Kaç yıl..." böyle düşünüyordu. Daraldı mı, çarçabuk başörtüsünü bağlayıp, dışarıya atıyordu kendini. "Evler daraldı. Gelinimin, oğlumun yaşlılığını çekecek halleri kalmadı. Benden bu yaştan sonra kafamı dinlemek istiyorum. Şöyle sessiz sakin yerim olsun. Nerde? ..."*⁴⁰⁸ Hatice Hala Kerim'in evden gidişi kabullenemez. Kerim kardeşinin köyden gelen oğlu olduğu için şehir yerinde ona sahip çıkmalıdır. Ama oğlu ve gelinine laf dinlemez. Bu yüzden Kerim evden gitmiştir. Hatice Hala artık kendisinin de evde sığıntı olduğunu düşünür: *... Benim de gücüm yetmedi. Oğlumla gelinime. Demek ki bir sığıntıyım burada. Kalk Hatice Kadın, durma! Git bul Kerim'i. Kardeşinin oğludur. Can parçası...*⁴⁰⁹

Nigar Hanım'ın çalıştığı evin hanımı; kocasını, anasını ve kızını kaybedince yalnız kalır. Diğer çocukları da pek yanına uğramazlar. Bu kayıpların ardından köşkte yaşayamaz olur başka bir ev yaptırır. Nigar Hanım bunları dile getirerek, hanımı adına üzülür: *Zavallı hanımım. Şimdi nasıl da yapayalnız orada. Anasını, kocasını ve kızını kaybettikten sonra oturamaz oldu köşkte. O sarı, iki katlı evi bu yüzden yaptırdı. Öteki evlatları ara sıra uğrarlar mı bilmem...*⁴¹⁰ Enise ve annesi sohbet ederken eski günlerden ve köşkten bahsederler. Köşkün hanımının yalnızlığı söz konusudur. Hasta kızı ölür ama diğer çocukları tarafından da hatırlanmaz. Nigar Hanım, Enise ile konuşurken kendisinin de bu hanım gibi bir gün hatırlanmayacağı korkusunu yaşar. Fakat bunu dile getirmek hatta buna inanmak istemez: *Diyecekti*

⁴⁰⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.22

⁴⁰⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.94

⁴⁰⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.95

⁴¹⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.89

ki... "Siz bile anacığınızın kıymetini bilecek misiniz? Yoksa bir minder köşesinde Ölümünü mü bekleyeceksiniz. " diyecekti, demedi. Çocuklarındaki sevginin tükeneyeğine, bağlılıklarının gevşeyeceğine inanmak istemiyordu.⁴¹¹

Romanda Çiğdem ve Nesrin'in annesini ideal anne tipinden farklı bir çizgide görürüz. Çiğdem zengin bir adamın metresi olmuştur, anne de bundan maddi olarak faydalanmaktadır. Fakat Çiğdem'in sevgilisi annesini istemeyince bu defa diğer kızı Nergis'in yanına gider. Nergis de Nadir'in sevgilisidir, ablasından pek farklı olduğu söylenemez. Annesi durumu kızına anlatır, kızından yardım ister:

*Beyefendi Çiğdem'e demiş ki ortalarda dolaşmasın demiş benim için. Anlayacağın, kovuldum kızım. Bir Niyaz Hanım var, eksik olmasın onun odasında kalıyorum şimdi. Beş parasızım Allah seni inandırсын.*⁴¹² Çiğdem ve Nesrin'in annesi olan kadınla geleneksel ve ideal anne tipinden farklı bir kadın görürüz. Nu kadın iffet ve ahlak anlayışının yok olduğu, maddi beklentileri için kızlarının metres olmasını hoş gören bir annedir.

Bizim diyar'da Ali Bey'in oğlu Rıfat sıbyan mektebine başlayacağı gün konaktan kaçırılır. Konağın seyisi Koço Rıfat'ı bulup getirir. Konağa dönüşünden sonra annesinin Rıfat'ı nasıl karşıladığını yazardan öğreniriz. Rıfat'ın annesi Gülsüm Ana oğlunu okula gönderebilmek için ikna etmeye çalışır. Okumayan kişinin adam olamayacağını belirtir. Gülsüm Hanım'ın, hem bir anne olarak oğluna yaklaşımını hem de eğitime verdiği önemi görürüz. Çünkü Gülsüm Hanım'ın kocası Ali Bey oğlunu okula göndermeye pek istekli değildir. Ben göçüp gidersem; toprağın, malın başına geçecek biri gerekli diye düşünür. Ama Gülsüm Hanım burada daha farklı bir kocasından yaklaşım sergiler ve daha baskın bir karakter olarak karşımıza çıkar:

*Dönüşünde anası kolundan çekip, "Sırmalı cüz kesesini boynuna takasın" dedi. "Hocaların, talebelerin gelmesi yakındır. İlahiler söylenecektir. Mürekkep yalamayan kişi adam olur mu? Gayrı yola giresin, adam olasın. " Böyle söyleyip ağlamıştı. Pembe Ablası da Asiye Ablası da ağlamıştı.*⁴¹³

⁴¹¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.145

⁴¹² Sevinç Çokum, a.g.e., s.73

⁴¹³ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.12

Gülsüm Ana, oğlu Rıfat'ı cezalandıran kocasıyla oğlunun arasını bulmaya çalışır. Babasının onu sevdiğini, ona hoş sözler söyleyeceğini ifade eder. Gülsüm Ana, baba ve oğlu barıştırma gayreti içindedir: *Tek oğulsun dedi Gülsüm Ana. Baban seni sevmez olur mu? Yemekten sonra gelsin, ona diyeceklerim var dedi. Babandır, sever de döver de... Onun sana hoş sözler söyleyeceğinden eminim. Haydi, var git.*⁴¹⁴

Pembe rahatsızlanır. Annesi dargınlığı bir kenara bırakır, ağlar, sızlar. Pembenin kalçasında bir kırık olduğu belirlenir ve bir kırıkçı kadın getirilir: *Gül yaprağı gibi nazik kızım, ipek atlas içinde büyümüş kızım, ne oldun? Acın sızın nerendedir, söyle bana. Çare bulalım. Yoksa çıkıp şu karlı dağın başından salıvereyim kendimi.*⁴¹⁵

Rıfat dağlarda, düşman peşindedir. Annesi ondan haber alamadığı için üzgündür. Ali Bey bunun için karısına kızar. Gülsüm Ana ise Allah'ın ona sabır verdiğinden bahseder ve oğlundan haber almak için uğraşır:

*Ali Bey sana ne olmuştur? Sanki kolun kanadın kırılmıştır, demişti. Bilirim ki oğluna hasret duyarsın, o yüzden evi bırakıp yollara düşer oldun. Şimdi göğsüne bir dert gelip oturmuştur ki, hekim dinlesin istemezsin. Canına kastın mı vardır? Ben anayım lakin yüce Allah şasılası bir sabır vermiş içime. Dayanır dururum, yıkılmaz Balkan dağları gibi. Gayrı bahar gelmiştir. doğrul yerinden. Bu oğul bizi mektupsuz bırakmazdı. Sorup öğrenelim.*⁴¹⁶

Rıfat dayısı Haşim gibi hürriyet isteyen bir gençtir. Topraklarımızı kaybediyoruz diyerek Rıfat evden gitmek ister. Babası buna karşı çıkar. İdam edileceğini düşünür. Ama Rıfat gitmeye kararlıdır. Ali Bey ise oğlunun idam edileceğini duymaktansa elimle öldürürüm der. Bu sırada Gülsüm Hanım araya girerek Ali Bey'i yumuşatmaya çalışır. Ali Bey'e, oğlunun Rumeli'deki ayrılığı ortadan kaldırmak için uğraştığını, ona nasıl kıyacağını söyler:

⁴¹⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.21

⁴¹⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.32

⁴¹⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.119

*Aman! dedi. Aman, yer gök! Ali Bey'in mavzeri evladına çevrilmiş aman! Buna katlanılmaz. Buna dayanılmaz. Bunca yıl emeğimizle ortaya çıkardığımız bir oğla kıymaya el varır mı? Bu nasıl yürektir? Bu oğul ki ayrılık gayrılık ortadan kalksın diye yollara düşmektedir. Beni vurasın Ali Bey! Bu genç fidanı düşürmeyin yere.*⁴¹⁷

Rıfat yollara düşer, cereyan eden savaşlar yüzünden annesi onu uğurlar. Gülsüm Hanım oğlunu övünerek uğurlar. Dualar eder. Çünkü oğlu vatan için savaşmaya gider. Gülsüm Ana'da memleket meselelerine, bağımsızlığa duyarlı bir kadındır. Romanın başından bu yana bunları dile getirir. Rumeli'de Rusya'nın Osmanlı ile aralarına ikilik düşürüp oralarda emellerini gerçekleştirme oyunlarını Gülsüm Ana'dan öğreniriz. Bu anlamda Gülsüm Ana, romanın çok önemli bir karakteridir:

*Oğul mektubunu bekleriz gayrı. Haydi! Allah'a emanet ol. Bende övünürüm ardından. Düşmana karşı gitti benim oğlum, derim. Bir kahraman evladım var, derim. Seni düşünmeden boğazımdan geçecek bir yudum su haram olsun bana. Haydi yolun açık olsun evladım.*⁴¹⁸

Naci Bey İzmir'den yeğenlerini ziyarete gelir. Onlara giyecek bir şeyler alır. Tam gidecekken 'onları darüleytema koysanız olmaz mı?' der. Asiyeye de çocuklarına yetim gözüyle bakmadığını, onların rahat olduğunu ders de aldıklarını belirtir:

*Biz çocuklarımıza yetim gözüyle bakmayız ki, dedi Asi'ye. Hem de burada rahattır çocuklarımız. Bilgiden uzak da düşmüş değillerdir. Sadık Hoca'dan okuma yazma öğrenirler. Ezan-ı Muhammediye, Yunus okur onlara.*⁴¹⁹

Ağustos Başağı'nda Yusuf, karakol komutanı olmaya karar verir. Bunu önce babası İsmail Efendi ile paylaşır, babası onaylar. Daha sonra annesine sorarlar, annesi de onayladığını söyler. Burada anne olarak bir kadının memleketin refahını her şeyin üzerinde tuttuğunu söyleyebiliriz. Önemli olan memleketin refaha çıkması,

⁴¹⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.149

⁴¹⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.197

⁴¹⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.267

aydınlığa kavuşmasıdır. Sonunda dönmek olmasa da oğlunun kumandan olması ona gurur verecektir:

*Tasdiklerim öyleyse. Karakol kumandanı olmanı kim istemez? Ben de göğsümü kabarta kabarta dolaşırım gayrı. Benim oğlum kumandan oldu diye.. bir bahar değil on bahar da bekleriz ömrümüz varsa. Yeter ki memleket feraha çıksın.*⁴²⁰

Esmâ keçileri alıp tepeye gider. Söğüt'ten bir hayli uzaklaşır. Burada düğünlerin ve Yörük bayramlarının Ayşe Anası ile karşılaşır. Aralarında konuşma başlar. Ayşe Ana kendini tanıtır. Ayşe Ana, Esmâ'ya Galiçya'yı bilip bilmediğini sorar. Esmâ, bilmediğini söyler. Ayşe Ana bunun üzerine oğlunun Galiçya da şehit olduğunu anlatır:

*Bende pek bilmem ya... Oğlum orda şehit gitti. Efendi dayanamadı bu acıya... Çok sürmedi, derlenip toparlanıp gitti. Ben dayandım. Nasıl dayandığıma da şaşım. İşte böyle. Aslan gibi oğlumu şehit ettiler.*⁴²¹

Yunan yurda girmek üzeredir. Orduya asker lazımdır ve bazı asker kaçakları vardır. Bunları askere alabilmek için muhtar Yusuf'un elinden kaçakların isimlerini alır:

*Öyleyse ben teslim ediyorum oğlumu. Eğer teslim olmazsa analık hakkımı helal etmeyeceğim ona.*⁴²²

Ayşe Ana Söğüt'ün kadınlarına boş durmamalarını söyler. Aksi takdirde tekrar geleceğini belirtir. Ayşe Ana'ya tepki gösteren kadınlar olur. Ayşe Ana onlara lafı olmadığını, konak hanımefendisi Fitnat Hanım'ın böyle bir zamanda salınarak gezdiğini duyduğunu ama ona da sıra geleceğini söyler. Ardından Firdevs Hanım söz alır. Asker anası olduğunu, icap ederse kendilerinin de savaşacağını ifade eder. Diğer kadınlarda benzer düşünceleri paylaşır:

⁴²⁰ Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.99

⁴²¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.139

⁴²² Sevinç Çokum, a.g.e., s.168

*Senin gibi tüfeği omzuma asmadım, ama asker anasıyım artık. Oğlum Selim'i askere aldılar. Ertuğrul alayının neferi oldu. Benim gibi daha nice asker anası var. İcap ed erse biz de dövüşürüz. Onun için sen meraklanma Ayşe Bacı. Boş durmayız biz. Öbürleri de Firdevs Hanım'dan cesaret bularak söz aldılar.*⁴²³

*Çırpıntılar'da Esra'nın Alman komşusu Helpa hamiledir. Esra belki bir daha anne olamayacağı düşüncesinin etkisiyle Helpa'ya imrenir: Başak sarısı o Alman kadını hamileydi ve bebeğin doğumu yaklaştığından artık yürümesi bile değişmiş, ağırlaşmıştı. Yüzüne pıtırak gibi çil düşmüştü. Daha otuzun da bile yoktu. Gençliği, doğuma hazırlanan gergin derisi, çevik bir atın gür kuyruğundan farksız neredeyse beline varan saçlarıyla Esra'yı analığa imrendiriyordu. Ama o, bu konuda ümidini kaybetmişti. Helpa'ya baktıkça nazarının değmesinden de çekinir olmuştu.*⁴²⁴

Korhan okulda tatsızlık yaşar, eline bir kağıt tutuşturulup Korhan'ın annesi çağırılır. Esra, Korhan'ın halinden bir tatsızlık olduğunu anlar: ... *Gel buraya, yüzünden anlarım ben. Tatsız bir şey oldu değil mi? Söyle bana hadi! Çünkü gece uyuyamadım. Gündüz bir şeye canım sıkılacakmış demek... İçime doğmuş. Anlatabilirsin bana. Kızmayacağım.*⁴²⁵ Esra o kağıdı görünce oğlunun okuldaki yabancılığını düşünerek onu koruması gerektiğini düşünür: ... *Esra'nın analık duyguları, evladını koruması gerektiğini söyledi ona. Korhan'ın sınıflarda, okul bahçesindeki yalnızlığını, kimsesizliğini düşündü.*⁴²⁶ Esra bir anne olarak oğluna uyarı gelmesine üzülür, Korhan'a. Kızar. O da okulda yaşadığı sıkıntıları annesine anlatır. Okulda diğer çocuklar tarafından dışlandığını bu yüzden okumak istemediğini söyler. Bunun üzerine Esra, oğullarının okumasını çok istediklerini ve asla yalnız olmadığını Korhan'a anlatır Burada anne olan kadının yabancı bir ülkede oğlunu oraya kabullendirme, orada başarılı kılma mücadelesi vardır: --- *Senin okumanı istiyoruz. Baban da ben de... Yalnız değilsin inan bana. Bizim sevgimiz nereye gitsen peşinden geliyor. Bunu aklından çıkartma güzel kuzum... Sabahları sen okul minibüsüne bindiğin zaman hep dua ederim. " Allah'ım Korhan'ı koru. Onu*

⁴²³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.185

⁴²⁴ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.130

⁴²⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.44

⁴²⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.45

*yalnız bırakma" diye... Biliyorsun değil mi?*⁴²⁷ Esra, veli toplantısında Münevver öğretmenle görüşür. Münevver öğretmen, Korhan'ın asi, saygısız ve devamsız bir öğrenci olduğunu söyler. Esra, bunu kabullenmez üzülür. Eve geldiğinde Korhan'a kızar sonrasında pişmanlık duyar, anne olduğunu hatırlar ve Korhan'ı koruma isteği hisseder: *" Ben bir anneyim... " diye düşündü. "Ne olursa olsun kıyamam ona. " Onu kim hırpalamağa kalkarsa karşı dururum. "Belki yanlış belki doğru. Ben bir anneyim..."*⁴²⁸

Korhan sınıfında Solmaz'la arkadaşlık kurabilmek için evdeki kuşu ona hediye etmek ister. Annesi buna karşı çıkar. Korhan, annesinin ona karışmaması gerektiğini ve yaşlandıkça tuhaflaştığını söyler. Esra bu cümleyi beklemez, çünkü yaşlılıkla kendini yan yana getirme konusunda zorlanır. Sonra düşünmeye başlar. Eksikliklerini dile getirir:

*Kendisinin de eksikleri vardı değil mi? Mesela kitap okumalıydı. Bilgili bir anne olarak çıkmalıydı onun karşısına... O hafta kitapçıya gitmeye karar verdi. Bu karar rahatlatmış mıydı onu? Hayır. Henüz değil. Çünkü aynalarda Korhan'ın gözüyle yaşlanınca tuhaflaşmış bir kadın vardı. Onu yaşlı bir anne olarak görüyor... Ne kötü... Beş on yıl sonra daha da yaşlanacak. Yavaş yavaş kemikleri şekil değiştirecek. Hücreleri ölecek ve olması gereken neyse ona uyacak bedeni.*⁴²⁹

Esra, yolda yürürken insanları inceler. Onların yüzlerinde bir teslimiyet duygusu bulur. Acılara, zorluklara katlanabilmek, bu teslimiyetin getirisidir... Annesini de bu teslim olanlar içine alır.Çünkü Reha'nın taşınması sonucu annesi yalnızlığa teslim olur:

*Kimilerinin yüzünde bir teslimiyet... Annesinde de görüyordu bu teslim oluşu... Bu tevekkülü... Demek onun için zorluklara, acılara katlanabiliyordu. Artık yalnız kalacaktı. Rehalar taşınıyorlardı, üzüntüsünü belli etmiyor, yalnız kalmayı da bir çeşit teslimiyetle karşılıyordu.*⁴³⁰

⁴²⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.46

⁴²⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.189

⁴²⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.208

⁴³⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.232

Korhan'dan ayrılığa katlanmak için Esra kendine uğraşlar bulur. Tekin'e yeniden resim yapmaya başlayacağını söyler: *Suluboya çalışmayı denemek istiyorum. Ne dersin? Başarabilir miyim? Aslında yağlı boyadan daha zor... Ama beni dinlemiyorsun... Korhan'ın ayrılığına katlanabilmem için bir şeylerle oyalanmam lazım. Belki kuru çiçek tablolarını yeniden yapmağa başlarım... Ne dersin?*⁴³¹ Esra, oğlunun yanına gitmek istediğini yineler ve annelik vasfını öne çıkarır: *Ben bir anneyim. Ve oğlumu görmek istiyorum.*⁴³²

Korhan babasına kardeşi Sevingül'ün resmiyle bir mektup gönderir. Mektupta her şeyi annesinden öğrendiğini ve çok üzüldüğünü yazar. Mektubunda annesinin doğumdan sonra hastalandığını, aynı zamanda çalıştığını, kendisinin de bu duruma çok üzüldüğünü ifade eder: *... Derken anneme de acımağa başladım. Çünkü bebeği dünyaya getirdikten sonra düzelememişti bir türlü. Bir defasında o kadar hastalandı ki ölüyor diye düşündüm. O zaman korktum tabii. Bir taraftan çalışıyordu. Dikiş dikiyordu. Hep o makinenin başında...*⁴³³

Deli Zamanlar 'da roman başkahramanı annesinin kendisi için telaşlandığını hisseder. Başkahraman çocukluğunda hastalanınca annesinin yüzünde gördüğü telaşla şimdiki benzerdir. Başkahraman da dışarıdan yorulmuş, insanlardan sıkılmıştır. Annesinin bu sıcaklığı onu ısıtır. Kendisini çocukken de bu sıcaklığa teslim ettiğini söyler. Şimdi de anne aynı sığınak özelliğiyle kızının yanındadır:

*Annemin yüzündeki o telaş... Uzun süren hastalık günlerimde ve gecelerimde de böyleydi. Gözlerimi her açtığımda yüzüme bakan bir anne yüzü gördüm. Kendimi o yüze bırakır teslim ederdim. Ilık bir deniz ferahlığınca inmez ateşimin korlarına rağmen. O kara kızından kurtulmak için de... O pul pul dökülen ve açılıp genişleyen şekillerden de...*⁴³⁴

Anneannesi başkahramanın çocukluğundan bahseder. Torununa bir sabah uyandığında tenis topu isterim diye tutturduğunu söyler. Annesinin ise kendileri

⁴³¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.253

⁴³² Sevinç Çokum, a.g.e., s.259

⁴³³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.278

⁴³⁴ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.164

yokluk çektiği için evlatlarına bunu hissettirmedeğini ifade eder. Burada yine annenin eksikleri tamamlan yönü ortaya çıkmaktadır:

Bir sabah gözünü açtın ve 'ille de tenis topu isterim. ' diye tutturdun. Eksiklik göstermezdi annen... ' Biz yokluğu biliriz, ama onlar bilmesinler.' derdi.⁴³⁵

Başkahraman, partidekiler tarafından uyarılınca ve orayı terk eder. Partide istifa etmeyi düşünür ve bunu Aypare ile paylaşır. Aypare partide kalması gerektiğini söyler. Evde ise annesi ona destektir. Odasına mangal götürüp onu ısıtır, sonra da kaleme kâğıda küsmemesi gerektiğini belirtir. Annesi yazarın pes etmesini istemez, yazması ve mücadeleye devam etmesi için onu teşvik eder:

Kâğıda kaleme küsme. Bırakma onları, diyordu. Sonra küçülmüş kalemleri, bir yerlerde bulduğu beyaz kâğıt parçalarını nasıl sakladığını anlatıyordu yine.⁴³⁶

Aypare'nin ablası Aypare'den farklıdır. Daha uysaldır, Aypare ise muhalif, başkaldıran birisidir. Başkahraman, Aypare'nin annesini de sessiz, solgun, hep evde, fedakâr biri olarak değerlendirir. Geleneksel bir anne modelidir, ablasını da öyle değerlendirebiliriz. Başkahraman Aypare'nin mahalle ve ev yaşantısını anlattığında geleneksel özellikler taşıdığını görürüz. Ama Aypare hem ablasından hem annesinden hem de mahalledekilerden farklı bir kadındır. O değişen, ilerleyen, özgürlükçü biridir. Ayrıca kendi kimliğini kabul ettirmenin savaşını vermektedir. Burada asıl mesele anne olan kadının rollerinin değişmemesi, hep fedakâr olması ve bundan asla gocunmamasıdır:

Aypare'nin ablası daha uysal, daha sarışın, adı Canan. Gündüzleri nakış işleyen anne solgun, sessiz, başörtülü, hep evde hep verimkar biri. Titizliği üstüne başına, ellerine sinmiş sabun kokusundan tiril tiril emprime misafirlik entarilerinden ve başörtülerinden belli ederdi kendini.⁴³⁷

Başkahraman geleneksel kadın tipini örneklendiren annesinden bahseder. Bu, kocasının üstünlüğünü kabullenmiş, onu evde bekleyen, evde olmadığı zaman bunu

⁴³⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.116

⁴³⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.94

⁴³⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.32

ailesine saygısızlık olarak gören bir kadındır. Kadının erkeğin reisliğini kabullenmesine rağmen aslında birçok yönden daha güçlü ve savaşçı olduğunu söyler:

*Bir de annemi düşündüm. Babamız karşısında ezik, kul durumunda olamamasına karşılık, onun eve geldiği saatlerde evde bulunmaya özen gösterirdi. Bir yerlerde olmayı eve, ailesine bir saygısızlık biçiminde yorumlardı. Bir bakıma erkeğin reisliğini kabullenmişti. Ama babamın nahif, daha korunası yanları olmasına karşılık annemin daha güçlü, daha dayanıklı olduğunu biliyordum.*⁴³⁸

Balo gecesini başkahraman sarhoş olduktan sonra Aypare onun yanına gelir ve onu eve götürmek ister. Çünkü başkahramanın rahatsızlığı ve mide bulantısı söz konusudur. Bu sırada başkahraman annesini hatırlar, ona özlem duyar. Fakat yanında annesi yerine Aypare vardır, omuzlarından tutan da Aypare'dir. Bu esnada yazar, annesi ve Aypare arasında kurduğu benzerliği ifade eder. Romanın başından bu yana zaten ikisini yan yana getirip kıyaslar. Burada bir benzerliği bulur; annesi de Aypare de hep güçlüdürler. Bayhan o gece Aypare'nin gözleri önünde Özlem ile yaklaşır, Aypare umursamaz ve güçlü davranır. Başkahramanın omuzlarından tutarken de bu gücü hissettirir, başkahraman bu güç tanıdık gelir. Bu annesinin gücüyle benzerdir:

*... Düş gibi gözümde tütüyor annem. Annemle Aypare birbirine giren iki görüntü arasındaki benzerlikleri bulup çıkarıyorum. Güçlü olmak, ne olursa olsun, yenik düşmemek...*⁴³⁹ Başkahramanın annesi, bu durumu hoş karşılamaz. Parti işlerini hoşuna gitmediğini ve bir kızın geç saatlerde dışarıda olmaması gerektiğini ifade eder. Burada geleneksel bir anne tipiyle karşılaşırız. Başkahramanın annesi evine, eşine ve çocuklarına bağlı bir kadındır. Dolayısıyla bu durum karşısında beklendik tepki vermiştir: *Bu parti işleri hoşuma gitmiyor! Diyordu annem. Daha çok gençsin. Okulun var üstelik. Kız kısmı bu saatlerde dışarıda olmamalı.*⁴⁴⁰ Annenin bir yandan evladını dış dünyaya karşı koruma bir yandan onu kaybetmeme çabası görülmektedir: *Uyumak istiyorum. Annem itici olmak ve beni kaybetmek istemiyor. Sevgiyi, şefkati deniyor akıllıca. Yumuşak tonda öğütler veriyor. Uysalca dinliyorum.*

⁴³⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.47

⁴³⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.51

⁴⁴⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.52

*Sonra uykuya yenik düşüyorum.*⁴⁴¹ Başkahramanın annesinin kızının okulu bitiremeyeceği noktasında kaygıları vardır. Siyasetle ilgili çalışmalarına tamamen karşı değildir ama öncelikli amacının okulunu bitirmek olmasını ister. Başkahramanın annesi kendisi kadar eğitilmiş olmamasına rağmen başkahraman roman boyunca annesini hep ön planda tutar, onun fikirlerini önemser. Ondan güç alır. Burada annesinin onu siyaset çalışmalarında ve ülke için güzel işler yapma noktasında desteklediğini görmekteyiz. Başkahraman bu noktada annesinin de kendine benzediğini söyler. Geleneksel bir anne modeli olan kadının bu tür mevzularda duyarlı olması da onun romanda eleştirilen diğer kadınlarından farklı olduğunu gösterir: *Asıl istediği üniversiteyi bitirmemdi ama bu tür çabalara da kapıları büsbütün kapatmayı doğru bulmuyordu... Düş evet onda da vardı, kurtarmak, onarmak hissi.*⁴⁴²

Başkahraman bir üniversite öğrencisidir. Ne okulda ne de partide aradığını bulur, farklı olduğu için çoğu zaman yalnız kalır. Bir arayış içindedir. Başkahraman, kendisi bu tür sıkıntılar yaşarken annesinin bunun farkında olduğunu bilir. Annesi yoklukla mücadele eden, ailesi için yaşayan, dirençli bir kadındır. Roman boyunca hep koruma tavrıyla kızının yanında yer almıştır. Konuşmasa da onun yaşadığı sıkıntıları hissedip ona destek olur. Başkahraman burada bir özeleştiri yapar; evlatların yani kendisinin dışarıdaki hayata ne kadar çabuk alışıp, vefasızlaştıklarını ifade eder: *... Annemi... Geleceğe doğru kaygılı; fakat dirençli yüzüyle, korumağa, kollamağa yönelmiş gövdesinin dikliği ile <<neden böyle yabancısın yağmurlardan mı geliyorsun? Hangi bilinmezliklerden, hatalardan, hangi aldatmacalardan? >> Ellerimi tutmağa can atarak, böyle birdenbire neden uzaklaştığı mı düşünerek... Biz evlatlar ne çabuk dışarıya aldanıyor, dışarıya sevdalanıyor ve yuvadan uçmağa hazır kuşlar oluyorduk...*⁴⁴³

Arkadaş çevresi tarafından yalnız bırakılan ve biraz da farklı biri olmanın sonucuyla bunu aşmaya çalışan başkahraman defterine ve tabii ki en önemli sığınağı olan annesine sığınır. Anne, romanın başından bu yana başkahramanı bir zırh gibi

⁴⁴¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.52

⁴⁴² Sevinç Çokum, a.g.e., s.66

⁴⁴³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.70

koruyan, kuşatan bir şey olmuştur. Yanında olmadığı vakitlerde dahi kızına güç verir:

*Ben de defterime sığınyordum. Bir de odama... Birden bire annemle olmayı özlüyordum. Annemle karşılıklı kahve içmeyi, birer sigara yakmayı...*⁴⁴⁴

Başkahramanın annesinin evladı adına kaygıları vardır. Başkahraman, bunların farkındadır, kendi cümleleriyle anlatır. Yanı başında, küçücük evladı şimdi şehrin sokaklarında, bir kuş gibi oradan oraya uçar. Bir yandan okulu bitirmeye çalışır, bir yandan parti çalışmalarıyla, bir yandan da yoklukla uğraşır. Başkahraman, tüm bunlarla baş etmeye çalışırken yorgun düşer. Annesinin gözlerinde kendisi için kaygılandığını okur:

*Aslında daha düne kadar dizinin dibindeki yavrusuydum; şimdi şehrin nerelerinde olduğumu bilmiyor, bana erişemiyor ve tabii kaygılanıyordu.*⁴⁴⁵

Aypare'nin başkahramanın annesinin birçok konuda becerisi varken evde olmasına 'Yazık olmuş.' demesini yadırgar. Başkahramana göre annesi eksik bir kadın değildir. Onun birçok yönü mühendis ve doktordan da üstündür. Başkahramana göre annesinde incelmış bir halk irfanı vardır. Hatta annesi ile aydın kadın olan Aypare'yi yan yana getirmesinin sebebi de annesini böyle görmesidir: *Yadırgamıştım bu sözü. Annemi hiç de eksikli görmüyordum. Asıl önemlisi annemi buluşlarıyla herhangi bir mühendisten veya doktordan önemli buluyordum. Onda incelmış bir halk irfanı, hatta tefekkürü vardı. Aydın kadının simgesi olarak görümsediğim Aypare ile yan yana getirdiğimde aralarında mesafe kalmayışı belki bundandı. Annemim Aypare'ye duyduğu hayranlığın odağı herhalde onun üniversite bitirmiş, meslek sahibi bir kadın olmasıydı. Annemin anlatmalarından çıkarıyorum.*⁴⁴⁶ Başkahramana göre eğitim noktasında Aypare annesinden ileri olsa da annesinin sezgisi, hoş görüsü, el becerileri ve halk irfanı Aypare'de yoktur: *Aypare eğitimden dolayı annemi ilerisiydi*

⁴⁴⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.72

⁴⁴⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.88

⁴⁴⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.91

*şüphesiz. Ama annemin sezgileri, hoş görüsü, söylediğim el becerileri onda yoktu...*⁴⁴⁷

Başkahramanın yalnızlığı, hayal kırıklığı ve başarısızlığının kol gezdiği bir zamanıdır. Başkahraman güçsüzken ve yalnızken annesine sığınır. Romanın başından bu yana durum böyle seyrediyor. Burada da bunu görmekteyiz. Başkahramanın ruhu ve bedeni üşür, bunları ısıtan ise annesidir: *Soğuktu, üşüyordum; insanlardan üşüyordum ve çoğu geceler kendimi hastanının morgunda girdiğim ölüm kokulu aralıkta buluyordum. Annem yattığım odaya mangal getiriyor, ama ondan da öte yürek sıcaklığını avuçlarıyla sunuyor, temiz saçlarının serin kokusuyla diriliyordum...*⁴⁴⁸

Başkahraman, kendisinde olan tüm üstün nitelikleri annesinden aldığını ifade eder. Annesi, savaş ve yokluk kadını olmanın da getirisiyle yenilgiyi kabullenmeyen, hep mücadele eden biridir. Kızına da bunu aşılır: *Her şeyde cesaretimi, yiğitliğimi, başarıma hırsımı annemden adlımı fark ediyordum. Başarısızlığı, yılgınlığı kabullenmiyordu o.*⁴⁴⁹

Başkahraman, Aypare'nin çocuk yuvalarında annelik duygusunu tatmaya çalıştığını ifade eder. Hatta Aypare'nin bir de dilinden düşürmediği Yusuf'u vardır. Aypare, başkahramana gerçek bir anne olmayı istediğini söyler. Başkahraman, Aypare'deki bu annelik özlemini fark eder ve bir çocuğun onun hayatının rengini değiştirebileceğini ifade eder: *" Keşke gerçek bir anne olsaydım. " diyordu. Bir çocuğu kendi bedeninde büyütme duygusunu tatmak... Bir çocuğu koklamak koklamak... Onunla dolmak, onunla hayata yeniden başlamak. Bu genç kadının mutsuzluğu artık serinleyen odamda annemin ateşlediği mangal kıyılarında defterime yansıyor.*⁴⁵⁰

Başkahramanın partilerinin gazinodaki yemeğinden sonra eve geç gelir. Bu durumda annesi kaygılarını dile getirir. Anne kızının hep dışarılarda olmasını

⁴⁴⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.91

⁴⁴⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.94

⁴⁴⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.94

⁴⁵⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.144

istemez, bunun nedenini sorar. Başkahraman da artık gitmeyeceğini ve insanlardan sıkıldığını söyler. Anne, söylediklerini ancak anne olunca anlayabileceğini belirtir:

--- Sen gittiğin zaman bu evde bir boşluk oluyor... Babana ne diyeceğimi bilemiyorum. Ne gerek var diyorum, bu saatlere kadar... Parti mi bu başka bir şey mi? Artık istemiyorum gitmeni... Yollara bakıyorum, geceden ürkiyorum, elimle büyüttüğüm, koruduğum, sevdiğim evladımı koca bir şehre salmaya dayanamıyorum. Belki bunu sende anne olduğun zaman anlayacaksın...⁴⁵¹

Başkahraman parti çalışmaları, yokluk ve yalnızlık derken okuldan uzaklaşmıştır. Tabii sınavları da iyi gitmez. Fakat yeniden eski başarısına dönmeye başlar, sınavı iyi geçer. Bunu annesiyle paylaşır ve annesi sevincinden ağlar. Çünkü annesi başkahraman için uzun zamandır kaygılanmaktadır. Özellikle okulunu bitirme, yazma konusu onun üzerinde durduğu konulardır. Kendisinin de bir anısını paylaşır, kızın da kendisini gördüğünü gururla ifade eder: *Otuz sorunun yirmi yedisini doğru cevaplamıştım. Annemin sevinci yere göğe sığmıyordu. Bir ara ağladı.*

--- Küçük kalemlerin uçlarını yonttuğum, bulduğum beyaz kağıtları cebimde sakladığım günler hatırıma geldi. Onun için ağladım. Şimdi sende kendimi görüyorum.⁴⁵²

Aypare ve partililerden bir kaç parti çalışmaları çerçevesinde Ankara'ya giderler. Yolda kaza olur, diğerleri yaralanır fakat Aypare ölür. Başkahramanın bu durumu kabullenmesi zor olur. Bu durumu annesine söyler, o da bir anne olmanın gerekliliğiyle soğukkanlı davranır:

Anneme duyduklarımı eksik, benim olmayan cümlelerle anlattım. Üzüntüye boğuldu. Ama böyle durumlarda soğukkanlılığı elden bırakmama yolunda bir anne olarak kendisini eğitmişti.⁴⁵³

⁴⁵¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.164

⁴⁵² Sevinç Çokum, a.g.e., s.181

⁴⁵³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.185

4.2. Sevgili – Eş Olarak Kadın

Aşk anlayışının değişmesinin ve kadının daha çok cinsel bir meta olarak algılanmasının ülkemizde özellikle batılılaşma sürecinde arttığı görülmektedir. Aşk, hayvani ve nefsanî arzuların doyurulması olarak gören ve böylece onu tamamen maddi bir varlık olarak değerlendiren bu zihniyet Avrupa'da hakim olan materyalist anlayışın yansımasıdır. Artık bir erkeğin eşine ve sevgilisine sadık kalması bazı kesimlerce yanlış karşılanmış ve 'geri kafalılık' diye değerlendirilmiştir. Batı'da aile kurumunu yıkan bu anlayışın batılılaşma çerçevesinde toplumda artarak yer etmeye başlaması edebî eserlere de yansımıştır.⁴⁵⁴Bazı eserlerde bu anlayışın savunulduğu görülürken bazılarında eleştirilmektedir.

Çokum'un romanlarında sevgili olan kadın sevdiğine gerçek bir aşkla bağlı, sâdiktir. Yaşadığı zorluk ve engellerde sevdiğinin yanında olur; savaşa, yokluğa, ayrılığa ve hastalığa beraber göğüs gererler. Sevdiğinden ayrılan kadın ona her zaman ihtiyaç duyar. Yazar, kadını erkekten ayrı düşünemez. Sevdiğinden ayrılan kadında yarım kalmışlık hissi görülür ve ancak bir araya geldiklerinde tamamlanmış olurlar.

Yazarın romanlarındaki sevgili olan kadın da tıpkı anne olan kadın gibi sığınak özelliği görülür. Sevgili olan kadın sevdiğini, dünyevi hayatın tüm görselliğinden sıyrıp onu gizemli dünyasına götürür. Onu düşündürür, ona acı çektirir, hayatın anlamını sorgulattırır. Ona huzur veren bir mabet gididir de diyebiliriz. Sonunda baştaki maddi aşkın boyut değiştirdiği gözlenir. Çünkü sevgili olan ideal kadın, sevdiğinin yanına maddi olarak yer almaz. Zaaflarının ötesinde bir aşk hayal eder, gelip geçici bir şey yaşamak istemez. Çokum bu anlamda sevdiğiyse evlilik dışında birliktelik yaşayan kadında da temiz bir yön bulur. Çünkü kadın, bu noktada sevdiğinin eşi olmayı ve anneliği düşünür. Bu kadının karşısında ilişkilerini maddi beklenti üzerine kuran, rahat sevgili tipi dikkati çeker. Onda ulaşılmazlık ve derinlik yoktur.

⁴⁵⁴ Ramazan Gülendamlar, *Türk Romanına Kadın Kimliği*, Sakımsöğüt, Konya, 2006, s.33

Bizim Diyar 'da Rıfat da bir askerdir. Meşrutiyeti savunur. Düğünden sora hemen yollara düşmek ister. Zeynep evlendikten sonra Rıfat'tan ayrılmanın acısını yaşar:

*-Üzgün durma, ağlama demiştin bana. İşte türkü söylemekteyim. Türkülerle seni yolcu edeceğim. Tez uyandır demiştin. Uyan yarım. Ayrılığın aramıza düştüğü saattir. Yola düşme zamanıdır. Uyan.*⁴⁵⁵

Gülyüzlüm'de Zeynep'in kocası Kadir hastanede yatarken Orhan da hasta olan karısı Asuman için hastanededir. Orhan ile Asuman'ın oradan bir kader birlikleri vardır. Asuman da Kadir gibi vefat etmiştir. Zeynep ve arkadaşı yürürken Orhan'ın dükkânın önünden geçerler. Orhan'la karşılaşınca biraz laflarlar. Orhan Zeynep'le Asuman'a meyve yolladığı günü hatırlatır ve kendisi götürmediği için pişmanlık duyar. Zeynep de içine dert olan şeyler olduğunu, Kadir'le daha fazla ilgilenme konusunda kuruntu ettiğini belirtir: *"Benim de içime dert olan şeyler var... Kadir'i köye getirdikten sonra, keşke daha çok zaman ayırsaydım diye kuruntu ederim... Hastalanmadan önce bazen kırmışumdur onu. Sözlerimle... Keşke kırmasaydım derim."*⁴⁵⁶ Zeynep, vefat eden eşine karşı hala sorumluluk hisseder ve sadakat gösterir. Orhan'ın onunla evlenme teklifini reddeder.

Gece Rüzgârları'nda Süsen Divitçi, seher gazetesinin akşam yemeğinden dönerken hayli yorulmuştur. Hem görmek istemediği insanlarla aynı ortamda olup belli konularda konuşmuştur hem de aklında yazamadığı romanı vardır. Bir yandan çözemediği Tepeşehir hikâyesini bir yandan da ayrıldığı eşi Sungur'u düşünür. Onu özlediğini ve yalnızlığına ortak olabileceğini düşünür. Onu aramaya başlar: *Arabasıyla dönüşte bütün o konuşmaları nedense bir iç sıkıntısı halinde yeniden hatırladı. Şunu anladı ki mutlu olamıyordu. Himmət aklından çıkmıyor; romanı vicdan sürdürememek bir vicdan sızısına dönüşüyordu. Yalnızlık güvensizliğini çoğaltıyordu, bunu anladı. Tebessümler bile yalan yanlış sahtelik doluydu, içini dökebileceği kim vardı? Sungur mu? Sungur'u aramağa mı başlamıştı?*⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.196

⁴⁵⁶ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.85

⁴⁵⁷ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.107

Süsen ve ayrıldığı eşi Sungur beraber yemek yerler. O gece Süsen Sungur'un evinde kalır. Sabah ona yemek yapmak ister ama diğer kadınların yaptığı gibi onun gözüne girmeye çalışmak istemediğini anlar. Hem beraberliklerinin nereye varacağını bilemez: *Ona bütün kadınlar yemek yapabilir, sevdiği şeyleri sunabilirdi. Hem onun gözüne girmek için özel çabalarım niye oldu? Nereye varabilirdi bu beraberlik?*⁴⁵⁸ Süsen'in sevgili olarak farklı bir kadın olduğunu görürüz. Sevgilisine yaranmak istemez. O, düşünceleriyle, kalbiyle, kendi varlığıyla sevdiğinin dünyasından yer almak ister.

Tren Burdan Geçmiyor'da İreni Nüzhet'in gençlik dönemlerindeki sevgilisidir. Yıllar geçmesine rağmen Nüzhet İreni'yi unutamamıştır. İreni'den ne kadar kaçmaya çalışsa da yapamaz. İreni her an kendini yeniler. Nüzhet'in tüm çabaları sonuçsuz kalır ve İreni bir yerlerden hayatına girer: *İreni... Örtükçe üzerini yine aynı tazelikte çıkıyor, yeşeriyordu. Nüzhet'se hep budamıştı onu, kesmiş, ufaltmış gövde bile bırakmamıştı üstte. Fakat o bir delik buluyordu alttan göğerecek. Ne çare.*⁴⁵⁹ İreni, romanda farklı bir sevgili olarak yer alır. Nüzhet'i düşündüren, boşluğa atan, maddenin ötesinde bir şey olur.

Aysan yirmi dokuz-otuz yaşlarında genç bir gazetecidir. Yazar Süsen Divirçi Aysan, Nüzhet Fermanlı'nın yanına getirir. Nüzhet ile Aysan bir gece vakit geçirirler sonra Nüzhet'in Cezayir sokağındaki evine giderler. Nüzhet İreni'ye olan aşkını, kavuşamadıklarını, ondan dört yıl öncesine kadar haber aldığını anlatır. Sonra İreni'den tablosunu görür. Aysan İzmirli, hırslı, dünyevi bir bakışa sahip olan biridir. O yüzden görmeden inanıp hissedemez. Fakat İreni o kadar canlı ve güzeldir ki o da İreni'den etkilenir. Bu konuda fazla düşünmeyi istemese de resim zihnine işlenmiştir: *Resimde çok eski bir hal vardı. İreni, kötü savaş günlerinin ruhları zedeleyen çağında, derebeyi konağında uyanmış bir Rumen güzelini hatırlatıyordu. Görmediği, tutmadığı, ellemediği hiçbir şeye inanmayan Aysan ilk kez başka boyutta bir şeyleri fark etmiş gibiydi. Yine de üzerinde fazla düşünmemeyi yeğ tuttu. Dünyevi bakışının galebesi... Ama İreni'nin kalkık kaşları, bir kahkahadan sonraki toparlanmış ağzı*

⁴⁵⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.120

⁴⁵⁹ Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.42

*belleğine çizilmişti bile.*⁴⁶⁰ Aysan'da İreni tablosunun etkisindeyken seramikçi dükkânının önünden geçer, o sırada Simay'ı görür. Aysan Simay'dan çok etkilenir ve onda İreni'den izler, yansımalar bulur: *Aynı gün seramikçi Fulya'nın dükkânında çalışan Simay'ı görüyorr. Vitrine konmuş tabak çanak, mumluk, duvar panosu gibi objelere bakarken dükkânın içerisinde loşlukta Simay... Üstünde fildişi renginde dik yakalı yün kazak, ayağında blucin, boynunda iri parçalı uzun bir kolye... Sonradan görecekti Aysan; onlar da seramik parçalardan yapılmıştı. Fakat asıl önemlisi Aysan'ın orada, Simay'ı görmesiyle İreni çağrışımlarının heyecanını duymasıydı.*⁴⁶¹ Aysan, Simay'ı gördükten sonra dükkâna girer. Aysan Simay'ın üzerinden etkisini atamamışken Simay da onu fark eder. Aysan düşüncelerini daha çok netleştirir ve Simay'ın İreni'nin duvar resminin bir benzeri olduğunu düşünür: *Onu orada bir camekâna konmuş seyirlik bir şey gibi bulmuştu. Başka bir denizin balığı; şaşkın dönüp duruyor akvaryumunda. Bunları düşünürken Simay da onu fark etmişti. Şimdi daha netti resim... Simay, Nüzhet Fermanlı'nın Cezayir sokağındaki evinde gördüğü duvar, resminin bir benzeriydi.*⁴⁶² Aysan ailesiyle oturmanın üretkenliğini olumsuz etkileyeceğini düşünerek Kadıköy'de yalnız yaşar. Aysan kilise çanlarının seslerini duyarak yürür, zihnindeki tek şey Simay'dır. Simay'ın İreni'ye bu benzerliği sonra bu şekilde buluşunu düşünür. Hepsi etkileyicidir. Yazarın anlatımına göre Simay'ı eski mesnevilerde olduğu gibi bulmuştur: *Kimdi o? Simay'ı İreniden getiren, damlatan neydi? Eski mesnevilerde anlatıldığı gibi buluvermişti o. O mesnevilerde duvarlara, taşlara nakkaşların çizdiği suretlere aşık olunur, sonra da gerçek dünyadaki eşini aramağa koyuluyorlardı değil mi? Simay'la hiç bilmediği geniş zaman ötesinde bir tanışıklığı mı var?*⁴⁶³ Aysan ikinci kez Simay'ın yanına gider. Çünkü Aysan duvarda gördüğü İreni tablosunun gerçek hayatta bir benzerini bulmuştur ve bunun peşinden gider. Simay, tanımamış gibi "*buyrun*" der. Aysan, tezgâhın üzerine bir yazı bırakır buna da '*sen bir güneşsin*' yazılıdır. Simay kâğıdı büküp cebine koyar. Simay '*Ne istiyorsunuz bu kez sevgilerinize bilezik mi küpe mi?*' diye sorar. Adam hiçbirini istemediğini söyler. Ve '*sizi alıp gideceğim*' der. Böylece Aysan ve Simay hikâyesi başlamış olur: ... *Gitti, çünkü bu kız Nüzhet'in duvarında İreni iken zamanın içine*

⁴⁶⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.59

⁴⁶¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.61

⁴⁶² Sevinç Çokum, a.g.e., s.61

⁴⁶³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.63

ağmış, Aysan'ın istediği biçimde hayata dönecek karşısına çıkmıştı. Böyle olmasını isteyen Aysan'dı. Onu kendisine döndürecek gücü vardı Aysan'ın.⁴⁶⁴ Aysan ve Simay beraberliği git gide büyür. Aysan'ın arabasız çıktığı bir gün sokakta Simay'la yürürler. Eski bir konağın önünde yakınlaşırlar. Simay Aysan'dan öncesinde hiç var olmadığını ve ilk kez anneliği düşünür. Bu da Simay'ın Aysan'la olan ilişkisinin ciddiyetini ve ona hayatında biçtiği değeri gösterir: *Rüzgâr gerinerek gerdi saçlarını okşadı ikisinin de. Simay bu kez kocaman, ürkütücü bir yalnızlığın yüreğini avuçladığını düşündü. Ölüm korkusuyla titredi. Yirmi dokuz yaşındaydı ve anne değildi. İlk kez anneliği düşünüyordu bir adamın gövdesine bırakmış olarak kendini... İşte o güneşli çocuktu bu... Yıllar öncesinden koşarak gelmişti işte. Bir toprak yol, güneşle yıkanan yapraklar ve gür saçlı çocuk.*⁴⁶⁵ Simay Aysan'la yakınlaşmasını belirsizce yaşamıştır. Çünkü bir yanda duyguları diğer yandan toplumsal değerler vardır. O değerlerin dışına çıkıp çıkmadığını sorgular ve bunun savaşını verir:

*Kız orada eski konağın güngörmüş duvarı önünde bahara bulaşmış kokulu gecenin içinde Aysan'ın erkeksi kokusunu içine çekmişti. Toplumun çizdiği çizgilerin aykırı düşüp düşmediğinin savaşı içinde belirsizce yaşadı o anı.*⁴⁶⁶ Nüzhet, Aysan ve Simay yemeğe giderler. Aysan Simay'ı Nüzhet'le tanıştırır. Nüzhet de Simay'daki İreni benzerliğini fark eder. O an bunu tesadüften ziyade Yaratıcının sunduğu bir bilmece olabileceğini düşünür. Nüzhet, karşısına çıkıveren bu İreni benzeri kızın anlamını çözmeye çalışır:

*İreni Simay benzerliğinin tesadüfler dışında bütün bu evreni hazırlayan Yaratıcının ona, 'Düşün ve içinden çık! ' diye sunduğu bir bilmece olduğunu düşündü. Anlar içinde düşündü bunu. Yolunun üstüne hiç aklında değilken çıkıveren, üstelik arkadaşı olmayacak, ancak evladı olabilecek yaşta bir genç adamın sevgilisi suretinde çıkan İreni görüntülü bu kızın anlamı neydi?*⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.64

⁴⁶⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.72

⁴⁶⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.73

⁴⁶⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.89

Aysan, sokak çocuğu sonsuz gerçek adıyla Sırrı Düzgün'ün haberini yapar. Hem sonsuz hem de Aysan tehditler alır. Sonsuz sokaklarla ilgili bilgi verir. Neticede Aysan Sonsuz'la çekim yaptığı bir gün Sonsuz vurulur ve ölür. Aysan'ın gazetecilik hayatı bu olaydan hem olumlu hem olumsuz etkilenir. Sonsuz kollarında ölür, haberlere konu olur. Süsen Divitçi de onu suçlayan bir yazı gönderir. Aysan zor günler yaşar. O sırada aklına Simay gelir. Simay'a sığınmayı ister. Yine bencilce davranır ve akli duygularından önce gelir:

Birden Simay'ı hatırladı Aysan, bütün bu kirli hikâyeden sonra ona sığınmayı, bu çocuğun üzeri karalanmış öyküsünü unutup onun yeni kazılmış toprak, biçilmiş çim, serin bir avlu, karışık renkli akşam sefaları gibi kokan saçlarına yalanmayı, yüzünü saçlarına gömmeyi... Bencilliğinin yüreğinin açık denizinde kol gezdiğini yine akli haber veriyordu ona.⁴⁶⁸ Simay, Aysan'ın hırslı ve bencillikle dolu olan dünyasında adeta huzura kavuşturacak bir sevgili, bir sığınak olarak yer alır.

Nüzhet Cezayir Sokağı'ndaki evini İreni'nin hatırasından dolayı satmaz ama satmak ister. -Bir türlü kurtulamadığı İreni takıntısından kurtulmak istediği gibi- İreni, yoktur ve o olmayanlarla avunmak, kendine acı çektirmekle bir tür hastalığa mı yakalanmıştır bilinmez:

... Satmalıydı bu evi de, İreni'nin aşkı için değer miydi? Hem neredeydi bu İreni? Var mıydı yok muydu? Kendini böyle hayalsi, var olmayan, var olmayacak olan belirsiz âlemde farzetmek ne tür bir hastalığa girerdi? Evet, bir hastalık... Şizofreni başlangıcı mı, neyin nesiyse... Olmayanlarla avunmak ya da acıdan, yokluktan ayrılıktan tat almak...⁴⁶⁹

Nüzhet'teki İreni takıntısı çözümlenmeye başlar. Atina'da yaşayan İreni, İstanbul'a gelir. Nüzhet'le görüşürler. Nüzhet İreni'nin yaşlandığını ve değiştiğini görür. Nüzhet gerçek İreni ile hayaldeki İreni farklılığını çözer: *İreni'ye gelince bir gün ondan geriye hiçbir şeyin kalmadığını görmüştü. İreni yoktu; böyle biri olmamıştı, İreni gerçeği başka, onun benzerinin rol aldığı imgesel İreni başkaydı. İkincisinin kendisini bezediği, boyadığı bir türev, daha doğrusu bir hayal olduğunu*

⁴⁶⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.112

⁴⁶⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.119

*anlamıştı. İşte kabuk kabuk dökülüyordu şimdi, rutubet emen duvardan...*⁴⁷⁰ İreni romanda ulaşılmaz bir sevgili olarak yer alır, Nüzhet'i ve Aysan'ı üşündürür. İreni'nin Aysan'ın hayatındaki karşılığı ise Simay'dır. Aysan'ın madde ile çevrili hayatında Simay madde ötesinde, huzur veren bir sevgili olarak yer alır.

Nüzhet'in Nazenin'in adında bir sevgilisi vardır. Fakat Nüzhet İreni'deki ulaşılmazlığı Nazenin'de bulamaz. Nazenin'le ilişkisinin daha maddi olduğunu söyleyebiliriz. İreni, gizemlidir Nüzhet'i düşündürür, oysa Nazenin sereserpe bir kadındır ve onda çözemediği bir şey yoktur. Roman sonunda Nazenin Nüzhet'in işine son verilisinin ardından ondan ayrılmaya kara vermesi de Nazenin'in aşkının maddi bir aşk olduğunu ortaya koyar: ... *Sana veda ediyorum Nüzhet. Bugün hava güzel, çık dolaş! Ben de öyle yapacağım. Her şey geçer. Hayır, veliliği ummadım. Ama bir şeyler yapmam gerekiyor bunu da tek başıma başarmalıyım. Anlıyor musun? Hoşça kal...*⁴⁷¹

Aysan artık Simay'ı aramaz. Aysan iyi bir gazeteci olma yolunda uğraşır. Zaten bencilliği ve aklıyla istediği için Simay'ı yine aklına gelince arayacaktır. Simay ise hayatının merkezine Aysan'ı aldığı için bir boşluk yaşar. Onun aramaması kadınlık duygularını ezer. Bu durumu paylaşacağı kimse de yoktur. Şimdi kendini aldatılmış ve yalnız hisseder: *Aysan'ın aramaması kadınlık duygularını eziyordu... Kuşku doluydu. İçinde bir aldatılmışlık hissi... Fallar, karanlık; yollar kapalı, rüyalar darmadağın, haberler yok... İçinin devinimlerini Nagehan anlayamazdı. Fulya da... Başkaca kimsesi yoktu bu kentte. Öte yanda ise annesinin o ancak erişkin biri olduğunda başlayan arkadaşlığı vardı. Ama şurada yanı başında değildi işte. Olsa bile yeniden anneliğini hatırlayacak, belki de şunları söyleyecekti. 'Heves gülü olma kızım...'*⁴⁷²

Aysan bir gün Simay'ın çalıştığı dükkâna çıkagelir. Simay'ı alır ve Aysan'ın evine giderler. Fakat Aysan'ın daha öncesinden arkadaşlarına sözü vardır, onları misafir edecektir, Aysan bunu unutsa da onlar unutmaz. Telefon ederler, Aysan markete alışverişe gider, Simay da o sırada makarna haşlamak için dolaptan tencere

⁴⁷⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.130

⁴⁷¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.272

⁴⁷² Sevinç Çokum, a.g.e., s.145

seçer. Ve birden Aysan'la evli olduğunu düşünür, kocasını yolcu edip ev işlerine dalmış bir halde kendini hayal eder:

*Makarnayı haşlamak için alt dolaptan bir tencere seçti. Aysan'la evli olduğunu düşündü, sahiplenmiş mülkiyet duygusunun bastırıcılığı. Kocasını yolcu edip içeriye dönmüş günlük işlere koyulmuş. Ev sessiz olacak o gidince şimdiki gibi. Ve O Aysan'ın ayak sesini beklemeyecek, işte bu ev olsun onların evi, bu tozlu akasya şimdiki gibi mutfağın penceresinde dumanlı. Onu gözleriyle yıkamalı, evlerinin ışığıyla yeşillendirmeler geceleri. Bu hikâyeyi bazı günler onlardan dinlemeli akasya. Kendi tanıklığı dışında...*⁴⁷³ Burada Simay'ın Aysan'la evlenme isteği dikkati çeker. Bu durum Aysan'la beraber olduğunda anne olmayı düşünmesine benzer. Fakat Simay'ın istediği gibi olmaz, Aysan'ın daha ünlü ve başarılı bir gazeteci olma isteği roman boyunca devam ettiği için Simay'ı kendisine ayak bağı olarak görür. Simay'a yurtdışına gideceğini ifade eder, ayrılırlar, Simay'da memleketi İznik'e geri döner.

*Arada Kalmış Tebessüm'de de Günce Simay gibi ilişkisinde aradığını bulamaz. Günce Feda ile konuşurken Cemre ile ayrıldıklarını belirtir: Cemre'yle ayrılmışlar. Birkaç yalanını yakalamış Günce, tartışmışlar. Adam aramıyormuş şimdi, keşke yalanlarını fark etmemiş görünseymiş. Böyle duygusal maceraların yaşamak içim elverişli değilmiş oysa; bir sürü okunacak dosya, yapılacak çeviri, şu bu onu bekliyormuş. Koskoca bir yayınevi anlı şanlı. Ve bir sürü toplantı. Kokteyl, panel, seyahatler. Dayanamıyormuş.*⁴⁷⁴

4.3. Bilge Kadın

Türk milletinin var oluşunu devam ettirebilmesinin esas unsurlarından biri de, hangi dönemde olursa olsun kendilerine daima "bilge kişi" dedikleri yaşlı bir kişiyi örnek almasıdır. Bu kişinin bilgili, erdemli, arif, ahlaklı ve tecrübeli kişilik özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Türk milleti ne zaman yanında bilge kişi buldurmuş ve onun sözünü dinlemiş ise vatanını korumuş ve topraklarını

⁴⁷³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.165

⁴⁷⁴ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.176

genişletmiştir. Ne zaman bu adetinden kopmuş ise zayıflamıştır.⁴⁷⁵ Hem ulusun hem de ailenin ayakta kalması ve devamı için bu kişilerin varlığına her zaman ihtiyaç duyulmuştur.

Çokum'un romanlarında görülen en belirgin kadın tipi de tecrübe ve bilgisinden yararlanan çevresi tarafından itibar gören bilge kişi dediğimiz yaşlı kadın kahramanlardır. Bu kahramanlar yaşamışlıklarının fazla olması nedeniyle bilgili, hünerli, hayat karşısında tecrübeleriyle dimdik dururlar. Romanlarda genç nesillere bilgi veren, kültür ve değerlerin aktarıcısı görevi görürler. Geleneğe ve değerlere bağlı olan bu bilge kadınlarda Osmanlı'nın gücü, hüneri, hoşgörü ve adaletini görürüz. Yokluktan, savaştan, zor günlerden bahseden bu kişiler genç nesillere sahip olduklarının kıymetini bilmeleri noktasında uyarır. Bazen de derin hissiyat ve maneviyatıyla karşımıza çıkarlar.

Bizim Diyar 'da Nevbahar Hanım bilgisine güvenilen biridir:

"Hekim kızları" derleri onlara. Babasının ölümünden sonra Nevbahar Hanım bilgisine, elinin yatkınlığına güvenilip, hastaya çağırılırdı. Kırığı çıkığı sarar, ebelik yapar, avutucu hoş söz söyler, ağrıları geçirir, acıları dindirirdi. Dava vekili Faik Bey'le evlendikten sonra da bu işi bırakmamıştı. Hem istese de bırakamazdı...⁴⁷⁶

Romanda bilge kişi olarak yer alan en güçlü kadın Gülsüm Ana'dır. Gülsüm Ana Balkanların ve Osmanlı'nın karışık durumunda derin bir ızdırap duyar. Bağda, bahçede gezer. Eski günleri anımsar dertlenir. Artık o hasta e dertli biridir. Gülsüm Ana, diğer kadınlara bir konuda çok önder olur. Kadınlara onun halinden etkilenip ondan dua isterler, ona akıl danışır:

Yakın evlerden kadınlar çıkıp geldiler. Gülsüm Hanım'ı çevrelediler. Çok geçmeden Kerime'ye de haber gitti. "Kadınlarımız Gülsüm Ana'ya danışıyorlar ve ondan dualı söz istiyorlar" denildi...⁴⁷⁷ Gülsüm Ana'nın yanına gelip ona akıl danışan kadınlardan biri konuşur. Savaşın kapıda olduğunu ve Balkanlardan

⁴⁷⁵ Yunus Ayata, a.g.e., s.110

⁴⁷⁶ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.60

⁴⁷⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.202

sürüleceklerini ifade eder. Gülsüm Ana'dan duna ister: *Gülsüm Ana, dedi biri. Badem gözlü yaşlıydı. Yokluk günleri ve kıtlık günleri gelmektedir denilir. Dağ gibi düşmanımız birikmiş, bizi toptan süreceklermiş denilir. Bize dualı söz söyle, yüreklerimize su olsun senin sözlerin...*⁴⁷⁸ Gülsüm Ana gücü, bilgisi, geleneğe bağlı ve köklü ailesi ile romanda Osmanlı ile özdeşleştirilmiştir. Gülsüm Ana'nın vefatı da Osmanlı'nın çöküşünü simgeler: *Gülsüm Ana'nın yokluğu bu bayram gününde daha çok hissedilir olmuştur. Onun geceleri kimultusuz varlığı, ak örtüsü, ince parmaklarına takılı taşları iri, taklit yüzükleri, onun kuvvet veren sesi, onun ağıtları... Devletin çöküşünü asıl şimdi, Gülsüm Ana'nın eksikliğiyle anlıyordu...*⁴⁷⁹ Kerime, annesi Gülsüm Ana'dan bahseder: *Annem çok bilgi ve hünerliydi. Evlenecek kimselerin çeyizine ille de anamın elleri değmeliydi. Damat içliklerini bile ona işletirlerdi. Uğurlu sayarlardı. Kendisi şiirler de meşgul olurdu. Haşım dayım kadar olmasa bile...*⁴⁸⁰

Zor'da Kerim tamirhaneden arkadaşları Kazım ve Bekir ile meyhaneye gider. Geç saatte sarhoş bir şekilde eve gelir. Dayısının oğlu Nadir Kerim'e kızar ve onu cezalandırır, eve almaz. Kerim ilk defa içtiği için kendini kötü hisseder, kusmaya başlar, gırtlaklığı düğümlenir. Bu zor zamanında annesini imdada çağırır. Zühre ninenin öğütlerini hatırlar. Şehirde öğrendikleri ile köyünü karşılaştırır. Zühre ninenin dediklerini bu ruh haliyle unuttuğunu ama Zühre nineyi unutamayacağını söyler. Bir karmaşa içindedir. Ama romanda dikkat çeken Kerim'in zor zamanlarda ve karmaşa halinde annesi ile Zühre ninesini hatırlamasıdır: *Ölüyorum anam yetiş! Yer gök birbirine giriyor. Ölüyorum gayri. Zühre ninem nerdesin? Ölüsem deyin ki ona, öğütlerini bugüne kadar tuttum. Bekir hükümeti bile devirir. O kocakarı benim için dua etmesin... Etmesin... Patron kim, sermeye ne, emek ne... Tüm şehir benimmiş. <<Anam, babam>> diyor bana. Anamı babamı bulmuş gibi oluyorum. Çarptı beni bu şehir. Namussuzum çarptı. Zühre ninem seni nasıl unutturum. Dediklerini unutsam bile . Ama senin sözünü senden ayırmak olur mu? ...*⁴⁸¹ Kerim tamirhaneden arkadaşı Kazım ve Bekir'le yüzmeye gider. Orada aralarında konuşma geçer. Devrim yapmak

⁴⁷⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.202

⁴⁷⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.277

⁴⁸⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.277

⁴⁸¹ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.161

istediklerinden, çok paraya sahip olmak istediklerinden bahsederler. Kerim bu konuşmaların dışında kalır. Zühre ninesinin öğütlerini hatırlatır. Zühre ninesinin hak etmeden para kazanmaması gerektiğini söyler. Onlar da Kerim'in bu düzenin bozuk çocuğu olduğunu ve hakkıyla yaşamak istiyorsa ninesinin öğütlerini unutması gerektiğini söylerler: *Zühre ninem derdi ki... Ama siz bilmezsiniz onu. Allah herkesin gönlüne göre verirmiş. Çalışmadan bir şey sahibi olunmazmış. <<Haram yeme. Başkasının malına mülküne göz dikip kirlenme. Çalıştığın yerlerde parayı alırken, acep bunu hissettin mi diye bir düşün>>derdi...*⁴⁸²

Ağustos Başağı 'nda yazarın cümlelerinden de belli olduğu üzere Esmâ, Ayşe ana ile tanıştıktan sonra olaylara bakışı daha da derinleşir. Önceleri ülke meselelerini babası Şemsi Efendi'den dinlerken şimdi olaylara Ayşe Ana'nın gözüyle bakar. Artık o da Ayşe Ana gibi düşünür; kadınların olmadan bu savaş kazanılmaz:

*Ayşe Ana'yı tanıdıktan sonra Esmâ, o küçücük penceresinin dışına taşmıştı. Kadın sanki kırk kapının anahtarını belinde saklayan bir masal anasıydı. Bunlardan bir kaçını Esmâ'ya göstermişti. Artık Esmâ kadınlarında bir şeyler yapması gerektiğine inanıyor, kadınlar olmadan bu savaşın kazanılmayacağını düşünüyordu...*⁴⁸³

Ayşe Ana, Esmâ ile konuşmasının bitiminde ona Söğüt'ün kadınlarına yakında oraya geleceğini bildirmesini ister. Ülke de savaş vardır, Ayşe Ana kadınları yapabilecekleri konusunda bilgilendirmek için gidecektir. Yazarın da cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Ayşe Ana, güçlü otoriter bir kadındır. Oğlunu şehit vermiştir, kocasını kaybetmiştir ama acıların altında ezilmemiş aksine dimdik durmuştur:

İri gövdesiyle güçlüce yürüdü. Hani babasının bir lafı vardı, "Taşı sıkça suyunu çıkarır.. "diye. İşte bu kadında öyleydi. Taşı sıkça suyunu çıkarırdı. Ona Ayşe Ana değil, Koca Ana veya Koca Nine diyeyi geliyordu. Sevivermişti onu. Çünkü, acılarına göğüs germişti, ezilmemişti bu acıların altında. Dimdik, bir yabani ağaç gibi bir kayının tepesinde dibine gölge vermişti. Gözlerinden, kan kırmızı

⁴⁸² Sevinç Çokum, a.g.e., s.158

⁴⁸³ Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.142

*yanaklarından, geniş göğsünden, kaba ellerinden bir yaşama gücü fıskırıyordu. Sonra bir sevgi... Gür verimli bir sevgi...*⁴⁸⁴

Ayşe Ana, Söğüt'teki kadınları toplar ve bunları onlara söyler Onlara memleketin durumunu anlatır, acılı günde olduklarını ve kendi ocaklarının tütmesinin kimseye faydası olmadığını söyler. Birlik olup memleketin ocağını tüttürmek lazımdır, bunun için de kadınlar üzerlerine düşeni yapmalıdır:

*İşte gördüğümüz gibi, dedi Ayşe Ana. Ben orduya hizmete gidiyorum. Bir çift öküzü ordunun hizmetine verdim. Gayri bundan böyle benim işim bu. Şimdi size iki çift lafım var. İyi dinleyin... Şu Söğüt'te bayramlı günlerde, düğünlerde, kınalarda hep bir arada olduk. Aş pişirdik kazan kazan; türküler maniler söyledik. Ben derim ki bundan böyle acılı günlerde de bir arada olalım. Şimdi düğünde bayramda değiliz. Acılı gündeyiz. Kendi ocağını tüttürmüşsün, bunun kimseye faydası yok! Memleketin ocağı tütmeli, bacılar... Bunun içinde aşınızı bezinizi esirgemeyin ordudan. Yoksa iki elim yakanızdadır! Şu tüfeği boşuna vermediler bana. Yakarım Billahi! Eğer kulağımıza "Söğüt Karıları ocak başlarında pinekliyorlarmış" diye bir söz gelirse, vay halinize... Bu defa başka türlü gelirim. Bora esmesi, tipi yapması hiç kalır yanımızda. Duydunuz mu bacılar? ...*⁴⁸⁵

Gülyüzlüm'de Zeynep, köyden İstanbul'a giderken Şerife Ana'yla vedalaşır. Şerife Ana ağlamaya başlar ve Zeynep'e 'seni evlatlarımda ayrı komam, çok da hakkın geçti bana, saçımı tarar tırnaklarımı keserdin' der. Burada Şerife Ana, hem yardımseverliğiyle hem korumacılığıyla hem de yaşının vermiş olduğu tecrübeleriyle varlığını hissettirir.

*"Senin de bize hakkın geçti. Çocukları hep sana emanet ettik. Derdimiz oldu mu kuşup yetiştin. Bize kendi anamız kadar analık ettin. Ben bunları unuttur muyum Şerife Anacığım? Asıl biz senin hakkını ödeyemeyiz. Hakkını helal et anacığım..."*⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.141

⁴⁸⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.184

⁴⁸⁶ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.22

Binnur Ana rahatsızlanır, hastaneye götürürler. Ayşenaz'ı görmek ister. Ayşenaz da bir ziyaret gününde hastaneye gider. Nurcan Hanım Ayşenaz'a annesini çok konuşturup yormamasını tembihler. Binnur Ana iyice zayıflamıştır. Raşit Bey ve Nurcan Hanım bir ara odadan çıkarlar. Binnur Ana, Ayşenaz'la yakınlaşır, ara sıra yukarıya çıkıp evin tozunu almasını tembihler. Belki dönebilirim der, Ayşenaz'da bahar gelince tren yolunun karşısındaki evlere gideceklerini, Binnur Ana'yı kuş gibi uçuracağını belirtir. Binnur Ana: '*Ayşenaz sen de hep hayal kuruyorsun, öyle yorgunum ki baharı düşünmek bile beni yoruyor.*' diye karşılık verir. Ayşenaz ise yazarın da ifade ettiği üzere içinde bir boşlukla hastaneden ayrılır, çünkü Binnur Ana'yı hiç o kadar zayıf ve ümitsiz görmemiştir. Ayrıca o Ayşenur'un kuvvet aldığı bir dayanaktır:

*Ayşenaz, hastaneden içinde bir boşlukla ayrılmıştı. O güçlü kadın böylesini ümitsiz görmemişti hiç. Ah, bir dönse... Meğer şu baştan sesi, ona da kuvvet veriyormuş. Onun da dayandığı, destek aldığı birşeymiş...*⁴⁸⁷

Deli Zamanlar ' da başkahraman, anneannesini olayları algılaması bakımından dünyevi olmaktan çok farklı bir şekilde değerlendirir. Başkahraman, dostla sözleşir ikisi de kendi evlerinde ilaç içip öleceklerdir. O gece anneanesi bir türlü uyuyamadığı için başkahraman bunu gerçekleştirmekte zorlanır. Zaten anneannesinin dünyevi olmayan hali ve anlattıkları bir kurtarıcı görevi görür ve başkahramanı bu fikrinden vazgeçirir. Başkahraman bu durumu anneannemin temiz tülbenti beni yaşama bağlıyordu şeklinde ifade eder:

*Bu ulu kadını öylesine seviyordum ki eteğinden ayrılıyordum hiç. Uykusunda bile ibadetle meşgul olduğunu uykularından kelime-i tevhitlerle, velahavle'lerle uyanışlarından anlıyordum...*⁴⁸⁸

Roman başkahramanı Aypare'nin ölümünden çok etkilenir. Çünkü Aypare onun kahramanıdır. Bir çok konuda kendini ona benzetmiş, onunla bütünleşmiştir. O yüzden onu kaybettikten sonra yaşama gücünü kaybeder. Bu noktada anneanne kurtarıcı kimliğiyle ona güç vermeye çalışır. Başkahraman

⁴⁸⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.103

⁴⁸⁸ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.110

güçlü olmasını savaş kadını olmasına bağlar. Anneanne daha evvel de yazar intihara karar verdiğinde de onu hayata bağlama noktasında karşımıza çıkmıştı, burada da anneaneyi aynı özelliğiyle görürüz:

*Anneannem, derin sezgileriyle içimi deşip bana yaşama gücü vermeye çalışsa da bende bir şeylerin koptuğunu kavriyordu. Ama yılmıyordu, direniyordu, beni iyileştirmeye ve onarmağa çabalıyordu inatla ve ısrarla. O güçlüydü, bunu yapabileceğine inanıyordu. Çünkü savaş kadınıydı...*⁴⁸⁹

Arada Kalmış Tebessüm'de Feda, babaannesinin bilge kişiliğinden ve dualarının gücünden bahseder: ... *Sonra babaannem gelmişti Ankara'dan, evet evet bir yıl önce. "Karıncaları bir okuyup üfleyem .. "demişti. O okudu üfledi; gerçekten gittiler...*⁴⁹⁰

4.4. Aydın Kadın

Çokum'un romanlarında öğretmen, yazar, avukat gibi aydın kadın tipleri görülür. Hoşgörü, anlayış, sevgiden uzak, öğrencinin başarısızlığını kendi başarısı şeklinde değerlendiren öğretmen tipinin karşısında öğrenci sorunlarının iç yüzüyle ilgilenen, onun başarısı için elinden geleni yapan, sevgi dolu öğretmen tipleri yer alır. Dikkat çeken diğer aydın kadın tipleri yazar kadınlar ve onların sorunlarıdır. Yazar Esen Gürçiçek yazma konusunda özgür olamadığını ifade ederken yazar Süsen Divitçi'de babasının iki yüzlüğünden muzdariptir. Süsen'in, akıl hocası Meram Bey, Süsen'e hem yazar hem de kadın olarak yaşayacağı sıkıntılardan bahseder. Romanlarda gördüğümüz diğer aydın kadın avukat Aypare'dir. Aypare, hemcinslerinden farklı bir duruşa sahiptir. Bu yüzden yalnızdır. Hayata kadın kimliğinin ötesinden bakar. Toplum sorunlarıyla iç içedir. Özellikle kadının toplumdaki yerinin değişmesi için çaba sarfeder. Ezilen kadının karanlığına ışık olur. *Deli Zamanlar'daki* roman başkahramanını da aydın kadın olarak değerlendirebiliriz. Romanda kişiliğinin oluşmasında etkili olan Aypare gibi o da hayata hem

⁴⁸⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.194

⁴⁹⁰ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.171

cinslerinden farklı bir pencereden baktığı için yalnız kalan, toplum ve kadın sorunlarına duyarlı özellikleriyle dikkat çeker.

Toplumda kadın kimliğinin aydın kimliğinden önce gelmesi romanlarda eleştirilir. Ayrıca aydın olmanın değerlerinden uzaklaşıp tamamen batılı bir yaşam tarzını benimsemekle eş tutulması da eleştirilen başka bir noktadır.

Zor'da Enise'nin sınıf arkadaşları İlknur ve Aysel bir resme bakarlar, resim Enise'nin ilgisini çeker. 'O bir kahraman' sesleri arasında tarih öğretmenleri Makbule Hanım içeriye girer. Resmi alır, öğretmenler odasına geldiğinde diğer öğretmenlerin tepkileriyle karşılaşır. Lerzan Hanım, Makbule Hanım'ın öğrencileri resim yüzünden disipline vermesine karşı çıkar. Kendisinin öğretmenlik hayatında en fazla iki üç öğrenciyi disipline verdiğini, kendilerinin de genç iken çeşitli hayranlıkları olduğunu ifade eder. O yüzden bu durumu gençlik heyecanı olarak değerlendirir. Burada aynı olaya iki öğretmenin farklı bakış açıları dikkat çeker:

*-Nasıl yani? İlknur'u disiplin kuruluna mı vereceksiniz? Kaç yıllık öğretmenim, cezalandırılmasını istediğim öğrenci sayısı ikiyi, üçü geçmez. İlknur'un ya da Aysel'in devrimci bir gencin resmini bir hayvanlık belirtisi olarak yanlarında taşımalarında hiç bir sakınca görmüyorum.. Bizim de çeşitli hayranlıklarımız olmuştur. Gençlik heyecanı.. Siz daha iyi açıklayabilirsiniz bunu Pervin Hanım.. Ne de olsa psikoloji öğretmenisiniz.*⁴⁹¹

Dilek, Devrim'in fakülteden arkadaşıdır. Batı kültürüyle hemhal olmuş bir kadındır. Devrim o yıllarda bu kadına özenmiştir. Kurallı ve katı bir düzen içinde yetiştiği için Dilek'in annesi o dönem Devrim için ideal bir kadındır. Kendi ailesinden ve annesinden çok farklıdır. İhsan'la bir gün İzmir'e gidecektir Devrim, annesinden zor izin almıştır, oysa Dilek'in annesi bu tür konuları hiç sorun etmemektedir:

... Dilek'in annesi gibi bir anneye sahip olmak isterdi. Bakımlı, kültürlü kadın... Tabii daha çok batı kültürü almış. Kocasını subaymış. Ayrılmışlar. Öğretmenliğinde de kusursuzmuş kadın. Dilek anlatıyordu. Hem onun, hem de

⁴⁹¹ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978.

konservatuarda okuyan kız kardeşinin yeteneklerinden uzun uzun söz ederdi. Bir de kedi vardı evde. İri bir kediydi. Doğurması önlenmiş. Nişanlısı Ferit'le uzun yolcululara çıkmasını, "Ben Feritler'e gidiyorum anne. Bu akşam orda kalacağım. "demesini engellemiyor kadın.⁴⁹² Aydın kadın kimliğinin, rahat ve batılı bir yaşam tarzıyla bütünleştirilmesi yazar tarafından eleştirilir.

Çırpıntılar'da Nevin, Korhan'ın edebiyat öğretmenidir. Korhan ve diğer öğrenciler en çok onu severler. Korhan Nevin Hanım'ı Avustralya'daki Caroline öğretmenine benzetir. Nevin'in kompozisyon derslerinde Korhan'a bir şeyler karalaması için yardımcı oluşu, güler yüzü, anaç tavrı Korhan'ın kalbinde yer edinmesini sağlar:

Nevin Hanım lacivert önlüğünün içinde kaybolmuş ince gövdesiyle o sıradan öbürü en seğirtiyor. Ellerini ardında kenetlemiş. Gözlerinde bir iyimserlik. Zayıf, ince sesiyle sınıfın gürültüsünü engellemek için ne çok çırpınır; nasıl da dargın, küskün hallere girer... Ama yine de çocuklar en az onu üzerler, değil mi?⁴⁹³ Nevin ve Caroline öğretmen, gerçek bir eğitimci olarak romanda ideal aydın kadınlardandır. Korhan'ın başarması için ellerinden geleni yapar, sorunların derinlemesine inceleyip ona hoşgörü ile yaklaşır. Bu anlamda Caroline ve Nevin öğretmenin, öğrencileri ellerinde gördüğü resimden dolayı terörist diye ilan edip disipline veren Zor'daki Makbule Hanım'dan farklı olduklarını görürüz.

Çırpıntılar'da dikkat çeken bir diğer aydın kadın da yazar Esen Gürçiçektir. Esra ile yazar Esen Gürçiçek sohbet etmeye başlar. Esen Gürçiçek Esra'ya uzak durmasını dikkatini çektiğini, aslında bunu yazmak istediğini fakat bu konuda özgür olmadığını belirtir:

-İlgimi çektiniz... Evet... Uzak duruşunuzun gerisinde bir insan sıcaklığı hissediyorum.. Aslında yüreğiniz insan dolu... İnanın her şeyi yazmak isterdim.. böyle bir insanı... Yani sizin gibi düşünen birini. Ama olmuyor. Belli bir çevrem var ve onlar neyi istiyorlarsa, ben onu yazarım... Yazar, Esen Gürçiçek, Esra'yla dertleşir. Belli bir çevrenin yerine düşünüp onları yönlendirdiğini söylemişti. Esra

⁴⁹² Sevinç Çokum, a.g.e., s.122

⁴⁹³ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.221

bunu tuhaf karşılar. Yazar, sıkıntılarını daha ayrıntılı anlatır. O çevreden tiksindiğini ve asıl kişiyle birilerinin istediği şeklinin zaman zaman çatışma yaşadığını ifade eder. Onların istediği şekilde olduğu sürece destekleneceğini belirtir:

-Ancak ben de başka türlü olamazdım demek ki... Kendime uyanı seçtim... Ama bezdim, hatta tiksindim o çevreden. Düşünün bir başkasını yaşıyorsunuz. Kendiniz değilsiniz... Sabah uykumdan uyandığımda kendimi buluyor, sonra kaybediyorum... Herkes kendini gösterme çabasında. Tabii adımı, ünümü onlara borçluyum, buna bir diyeceğim yok. Başarılı olduğum sürece destekleyecekler beni, bunu da biliyorum. Hayır yanlış söyledim. O yolda olduğum sürece, demek daha doğru.⁴⁹⁴

Yazar Esen Gürçiçek, mesleğiyle ilgili yaşadığı sıkıntıları anlatmaya ve kendisiyle hesaplaşmaya devam eder. İnsan hırsından, kalabalıklara sürüklenmekten rahatsızdır. İdeallere bağlı olanların göründükleri gibi olmadıklarını belirtir:

Bir sürü dergide kendinizi görürsünüz. Bu sarar sizi. Bir tutkuya döner. Hangi konserde, kimler vardı... Kimler hangi barda eğleniyorlardı.. gibi sorularla sizi durmaksızın hatırlar, hatırlatırlar. Kalabalıktan kalabalığa sürüklenirsiniz. İnsan hırsının her yerde aynı olduğunu görürsünüz. Savunduğunuz şeylerin sizi destekleyenler tarafından ayaklar altına alındığını görürsünüz. İdeallerden söz edenlerin onlara hiç de bağlı olmadıklarını görürsünüz. Ve bunalırsınız.⁴⁹⁵

Deli Zamanlar'da yazar bir yandan Aypare'nin dostsuz ve yalnız olduğu için akla sığındığını ifade ederken bir yandan da acaba bu yalnızlığı Aypare'nin kendisi mi istiyor bunu anlamaya çalışır. Aypare'nin avukat olduktan sonra değişimler yaşadığını belirtir. Daha önce kendine verilmeyen yeni bir dünyaya doğmuş gibi davranır. Aypare, yetinmez kabullenmez. Kabulleneni de eleştirir. O yüzden yalnızlığını biraz kendisi oluşturur. Çünkü diğerlerinden ayrılır. O artık özgürlüğe uçmak isteyen bir kuş gibidir:

Sahi onlar mı dışlıyorlar yoksa biz mi tecrit ediyorduk kendimizi? Aypare, yetinme, razılık gibi kavramları işte o kara cübbeyi giydiği günden beri aşmış,

⁴⁹⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.222

⁴⁹⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.222

*yumurtasını kırıp dış dünyaya doğmanın cazibesini tatmış, aralık penceresinden kendisine bir türlü verilmeyen o dünyanın renklerini görmüş ve kanatlanmıştı tabii.*⁴⁹⁶

Aypare romanda aydın, başkaldıran değişimi isteyen, hemcinslerini eleştiren yalnız bir kadın olarak yer alır. Çünkü o diğer kadınlardan farklıdır o yüzden yalnızdır. Akli inandığı bir mabet gibi görmesi de bundandır. Çünkü sığınacağı tek yer orasıdır. Bayhan'la evlidir ama yine yalnızdır, partide yalnızdır, hemcinslerinden farklı bir duruşa sahip olduğu için yalnızdır.

Aypare'nin ezilen kadınların haklarını savunma fikrine karşı çıkan Vahit Bey parti içinde amaçlarının kalkınma meseleleri, ucuzluk getirme, sanayide teknikte ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkartma olduğunu söyler. Bunu üzerine Aypare'nin bu işler kadınsız mı olacak diye tepkisiyle karşılaşır. Ülkenin ilerlemesinde kadından yararlanılmayacağını sorar. Aypare, teslimiyetçi ve pasif bir kadın değildir. O yüzden bu fikirlerinde ısrarcıdır. O ülkenin muasır medeniyetler seviyesine çıkmasının asla kadınsız olamayacağı düşüncesiyle hareket eder:

*-Bütün bu işler kadınsız mı olacak? diye kükreme tonunda sormuştu. Yani kadınların bu ilerleme çizgisinde hiç mi payları olmayacak? Kadının fikrinden, yeteneğinden yararlanılmayacak mı?*⁴⁹⁷

Aypare'nin ezilen kadınların haklarını savunma düşüncesine önce Vahit Bey sonra da İhsan Bey karşı çıkar. Vahit Bey'in biz ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkaracağız düşüncesine karşılık Aypare, bunun kadının fikir ve yeteneğinden yararlanmadan gerçekleşmeyeceğini der. Aypare, ısrarlı ve güçlüdür, bunun üzerine Vahit Bey konuşmayı İhsan Bey'e bırakır, İhsan Bey Türk kadının toplumdaki yeri, değeri ve meziyetlerinden bahseder, savaşta olduğu gibi barışta da yararlanılacağını belirtir ama kadın hakları konusunda Aypare'yi desteklemez:

... Türk kadını müstesna bir varlıktır. Kurtuluş Savaşı'nda kadınının katkıları, cesareti, yiğitliği, fedakarlığı unutulabilir mi? Kim taşıdı sırtında

⁴⁹⁶ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.20

⁴⁹⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.64

*mermileri, kim bir çift öküzünü, mandasını cepheye koştı? Elbette Türk kadını... Tabidir ki, barış zamanı da ondan yaralanacağız, ama bu konuda fazla derinlere inmeyelim. Kadın hakları filan derken iş biraz başka yönlere dağılabilir.*⁴⁹⁸

Kadınlar kolu başkanı Melek Hanım'dan bahseder yazar. Melek Hanım'ın konuşabileceği konuların mutfakla sınırlı olmaması Aypare'yi güldürür. Yazar Aypare'yi ülke meseleleri üzerine kafa yoran aydın bir kadın olarak Zühre yıldızına benzetir. Melek Hanım ve Aypare arasındaki farkı bir kez daha görürüz:

*... Aklına mutfaktan öte bir konu gelmemesi, cılız kalmış kadınlığının gülünesi yanıydı. Duruyor, öksürüyor bu defa beyaz peynirler, kaşar peynire geçiyordu. Aypare'yi gülme alıyordu. Sonra ağıyordu kalabalıkların içine Aypare; hak, adalet bekleyen, menfaat uman o kalabalığın üzerinde Zühre yıldızı gibi parlıyordu.*⁴⁹⁹

Gece Rüzgarları'nda Yazar Süsen, Kemikel'in davetiyle yazarların bulunduğu yemeğe gider. Böyle yemeklere katılmayı sevmese de. Kemikel'in Babıali'de kendine büyük bir yer edindiğini görür, bir daha eski günlere dönmeyeceğinden emin ve mağrur bir hali vardır. Meram Bey'in Babıali'yle ilgili sözlerini hatırlatır Süsen. Babıalinin dünyanın en yanar döner yerlerinden biri olduğunu ve tuzaklarla dolu bir yer olduğunu ifade eder. Sonra Süsen'e tavsiyeleri aklına gelir. Meram Bey'in aşağıdaki cümleleri Süsen'e yöneliktir. Onun iki savaş vereceğini ifade eder, birincisini yazar, ikincisini ise kadın olarak verecektir. Kadınları kabullenememek gibi bir cahilliğin devam ettiğini belirtir:

*... Sen iki savaş vereceksin; bir yazar olarak; iki, kadın olarak... Evet evet. Kadınların erkeklerin kullandığı alana girmelerinin hâlâ kabullenilmediği cahiliye devri sürüyor. Onun için Babıali'de dostluk arama, sevgi arama, duyarlılık arama. Kırintısı bile yoktur. Bu kavramları asla ve asla orada arama..*⁵⁰⁰

Arada Kalmış Tebessüm'de Gülheves Feda'ya yazdığı mektupta Yalova'daki çocukluk günlerinden bahseder. Sitedeki emekli kadınların yürüyüşe çıkmak, doğum

⁴⁹⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.64

⁴⁹⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.76

⁵⁰⁰ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.230

günleri hazırlamak ve Termal' gitmek gibi şeylerle vakit geçirdiklerini hatırlatır. Ama Feda'nın annesi Didem Hanım'ı diğer kadınlardan farklı görür. Didem Hanım, emekli olsa da kitap okuyan hatta arkadaşlarıyla okuma günleri düzenleyen aydın kadın olarak diğer kadınlardan farklı bir profil çizer:

Fakat senin annen bu çizginin dışında tutulmalıydı tabii. Gayretli bir öğretmen olarak... O çiğ börek, su böreği, sarma günlerine pek katılmazdı ama yazın yine de konuk gitgellerinden hoşlanır bir hali vardı. O da yapardı aşure kandil helvaları dağıtımını. İyi sen bunlardan hoşlanmıyorsun, annelerin eleştirilmesinden, aynı zamanda geleneklerden, saplantılardan.⁵⁰¹

4.5. İdeal Kadın

Çokum'un romanlarında zorluklar karşısında hep güçlü, mücadeleci ve sabırlı kadın özellikleriyle karşılaşırız. Çokum'un ideal kadını evlilik hayatında aileyi önemseyen ve sorumluluklarının bilincinde olan kadındır. Aile hayatını önemseyen kadının bir yüzü de topluma dönüktür. Toplumsal sorunlara karşı duyarlı kadın, cephede savaşacak kadar vatanperverdir. Gelenek ve değerlerine bağlı kadın, yeniliklere de açıktır.

İdeal kadın hayata bakışı ve olaylar karşısındaki duruşu ile hemcinslerinden ayrılır. O toplumun acılarını yüreğinde hissedecek kadar derin bir hissiyata sahiptir. Erkeğin karşısında asla ezilmez, razılık göstermez, kolay kabullenmez. Kadınlık vasıflarını değil insani vasıflarını ön plana çıkarır. Ufku geniş olan kadın sınırlandırılmak istemez. Hür düşünür ama bu hürriyet onun aile ve evlilik kavramlarını yok sayacağı manasına gelmez. İdeal kadının hep kendini aşma, yenilenme, kendini arama çabası vardır. Başarısızlığı kabullenmeyen kadının çalışma isteği ve kendine güveni diğer özellikleridir.

Bizim Diyar'da kış mevsimidir, savaş zamanı olduğu için de yokluk vardır. Ali Bey, 'yiyeceksiz ve yakacaksınız kimse kalmasın' demiştir. Yaşlı bir kadın ve torunu da onlara sığınır. Asiye yemek yapmak için mutfağa geçer ama zorlanır. Çünkü

⁵⁰¹ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.48

kendisinin annesi gibi güçlü olmadığını düşünür. Gülsüm Ana, gücüyle ön planda ve ideal bir kadın olarak karşımıza çıkar:

*Bunca insana ekmek yapması ne güçmüş dedi. Anam gibi hiçbirimiz olmadık. Anamın gücü kuvveti olmadı bizde...*⁵⁰²

Hilal Görününce, 'de Şirin Arslan Bey'e amcanın hatırı için mi beni aldın diye sorunca Arsan Bey de bu durumu yalanlamaz. Ama Şirin'e artık karısı olduğunu ve hayatına çeki düzen verdiğini söyler. Güzel, marifetli ve akıllı olduğunu da ekler. O yüzden ona kanının kaynadığını ifade eder:

Arslan Bey başını kaldırdı.

*-Öyle, dedi. Bunu inkr edecek değilim. Ama sen... benim hatunumsun. Beni güzel, tertemiz döşeklerde yatırıyorsun. Önüme sıcak aş koyuyorsun. Üstüme başıma çeki düzen veriyorsun. Güzelsin, cömertsin. Marifetlerine, aklına diyecek yok. Ne anlatsam ona akıl erdinirsin. İşte bu yüzden sana kanım kaynayıverdi...*⁵⁰³ Evlilik hayatında ideal kadını görürüz. Şirin'in evinin yanı sıra sosyal hayatında güçlü bir kadın olduğunu anlatıcı yazarın cümlelerinden çıkartırız: ... *Çünkü herkes de bilirdi ki, Şirin tuttuğunu kopardı...*⁵⁰⁴

Ağustos Başağı 'nda, Veli, Esmaların göç hazırlığı sırasında Esmâ ile konuşurken annesini hatırlar. Annesi yumuşak elli, halı dokuyan en önemlisi sabrın güzelliğini taşıyan bir kadındır:

*Veli yine anasını hatırlamıştı. Dantel ören, mendik kenarları işleyen yumuşak ellerini... Sonra tezgâhta halı dokuyuşunu... Halının nakışları yavaş yavaş belirirdi. Anasının yüzünde sabrın güzelliği...*⁵⁰⁵

Söğütte Ertuğrul Gazi'ye benzetilen Abdullah Bey ile belediye reisi Sabri Bey'in arasında bir konuşma geçer müdafaa-yı Hukuk Cemiyetinde Abdullah Bey; *"Bir Ayşe Hatun var bilir misin, kimsesiz bir kadın, şehit anası"* diye sorar Sabri

⁵⁰² Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.216

⁵⁰³ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.384

⁵⁰⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.147

⁵⁰⁵ Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.242

Bey'e. O da bildiğini zabıtlerin önüne geçip, vazife isteyen kadın olduğunu söyler. Bunun üzerine Abdullah Bey'de halkın onu örnek almasını istediğini söyler.

-İşte o, dedi. Abdullah Bey. İnönü cephesinde çok yararlı işler görmüş. "Bu düşmanın buralardan gideceği yok. Bakalım o mu gider, ben mi?" demiş. Ben onu cephaneye taşıırken görmüştüm. Yaman bir kadın. Güçlü kuvvetli. İsterim ki halk ondan örnek alsın. O bir çift öküzüyle meydana çıktı. Ve inanyorum ki, şu millet bu dava için varını yoğunu ortaya koyacaktır. Yeter ki, kurtulacağımıza inansın. Ümidini kaybetmesin...⁵⁰⁶ Türk kadının cesareti ve vatanperverliğinin ideal özellikler olarak ön planda olduğunu görürüz.

Çırpıntılar'da Kutlu'nun kızkardeşi Nilay Kutlu'ların yalıda verdiği yemekte Esra'nın yanına gelir. Aysun'dan bahsederler. Nilay, Aysun'un hep yumuşak ve anlayışlı olduğundan bahseder.

-Farklı bir insandı Aysun, dedi. Erkenden göçüp gideceğini biliyormuş gibi, hep yumuşak, anlayışlı...⁵⁰⁷

Tekin, Esra'yı İstanbul'a dönmek için ikna etmeye çalışır. Tekin Esra'nın mücadeleyi seven yanına vurgu yapar.

-Sen mücadeleyi seversin. Ben de destek olurum var gücümle...⁵⁰⁸

Başkahraman, partiden istifa etmesine rağmen son kez yeni yıl yemeğine katılır. Orada Bayhan'la konuşmaya başlarlar. Bayhan yazarın tekrar partiye gelmesini sağlayanın Aypare olduğunu söyleyiverir. Aypare'yi kadınlığının bilincinde olması yönünde diğerlerinden ayrı bir yere koyar. Aralarındaki anlaşmazlığın sebebini ise buna bağlar.

-Pes ettim demek? Aypare söyledi. Ama Aypare büyük kadın. Bir ermiş, bir yağmış ki, adamlara... Sonra seni aradılar mı? Aypare budur. Kadınlığımız

⁵⁰⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.215

⁵⁰⁷ Sevinç Çokum, *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.224

⁵⁰⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.18

*böylesine bilincinde olan bir başka kadın daha görmedim. Evet onunla belki bu yüzden didişiyoruz...*⁵⁰⁹

Başkahraman okul ve arkadaş çevresinden özellikle hem cinslerinden bahseder. Onlar yazar kadar güçlü ve yetenekli değillerdir. Hepsinin hayattan beklentileri farklıdır. O yüzden başkahraman hep onlardan farklı bir yerde durmuştur. O düşünen, araştıran, kabullenmeyen, eleştiren, güçlü, kendini gösteren ve bunların farkında olan biridir:

*Onlar silik, çekingen ve korkaktılar. Sıra gerilerindeydiler. Ben yeteneklerimin farkındaydım; hiç kimse o yaşında bendeki, dünyayı avuçlarımda arasında limon gibi sıkma isteğini durduramazdı...*⁵¹⁰

Başkahramanın okul arkadaşları onu dışlarlar. Bunların arasında ta ilkokuldan beri ayrılmadığı Gülfem de vardır. Başkahraman bu duruma üzülür. Gülfem zengin bir aileye sahiptir ama başkahraman kadar yetenekli değildir. Ailesi Gülfem'in başkahraman gibi olmalarını isterler, bu yüzden Gülfem içten içe hep yazarı kıskanmıştır. Çünkü başkahraman hayattan beklentileri ve duruşuyla hem Gülfem'den hem diğer kızlardan farklıdır:

*"Çünkü ben para gücüyle değil ama ayrıcalıklı bir yol çizişim, genç kızların genel beklentilerinin dışında yer alışımla her zaman önde durmuştum..."*⁵¹¹

Aypare zor bir kadındır. Erkeklerin ona sırf dış görünüşünden dolayı ilgi göstermesine müsaade etmez. O, kadınların ezilmişliğine karşı çıkıp onu yüceltmek için uğraşan güçlü bir kadındır. Başkahraman tüm bunları düşünürken Aypare ile Bayhan'ın ilişkilerinin neden başarısız olduğunu anlar. Bayhan Aypare'ye asla söz geçiremeyecek biridir. Çünkü Aypare farklı yaratılıştaki bir kadındır. Aypare, razılık göstermeyen, ezik olmayan, maddeyi önemsemeyen yapısıyla dikkat çeker. O yüzden Bayhan onun bu gücü ve bilgisi karşısında ezilmiştir. O Aypare gibi bir

⁵⁰⁹ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.99

⁵¹⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.72

⁵¹¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.71

kadınla uyumlu değil didişmeli bir ilişki yapabilirdi. Evliliklerinde de böyle olmuştur:

.. Aypare erkeklerin hemence boyunduruk altına aldığı kadınlardan değildi... Kadın ezilmişliğine diş tırnak karşı çıkıyordu. Erkekliğin surf dişiliği için ona yaklaşmasına, et oburluğunun iştahı ile surf beden olarak algılanamasınaydı öfkesi. Bayhan'sa farklı bir yaratılışa taslamıştı, şaşkındı; onunla didişmenin bir yere varamayacağını düşünüyor olmalıydı. Avından vazgeçmiş kaplanın ters yüzü, sönük gövdesiyle uzaklaşması gibi bir şeydi bu...⁵¹²

Yalova'da tatildeyken bir müzik grubu Aypare'nin evinin önünde çalar. Aypare dışarı çıkar, Aypare'yi yanlarına davet ederler, Aypare gelir ve onlarla dans eder. Başkahraman da bunun üzerine Aypare'nin yalnızlığı sevdiği gibi böyle insanlarla olmayı da sevdiğini söyler.

Aypare'nin yalnız tarafını bildiğim gibi kalabalıklara dönük tarafım da biliyordum... Kimi zamanlar duyarlı yönlerini budayıp taş kesildiğini, kimi zaman yanlışlıkla ezdiği örümceğe göynümesini de...⁵¹³

Başkahraman, Cumhuriyet sonrası kadını tanımlamaktadır. Bunlar dış görünüş itibariyle daha erkeksi ama erkeklerin yanında suskun kadınlardır. Bir tek Aypare onlardan farklıydı. O kadınsı görünümünü koruyan, çetin ve diğerleri gibi erkeklerin yanında suskun olmayan tavrıyla onlardan ayrılır . Başkahraman Aypare'yi roman boyunca zaten ayrı bir yere koyar:

Cumhuriyet sonrasının etekleri dizinde modern öğretmeni, lacivert tayyörü, koyu renk ruj, içe kıvrık saçları ile uygun adım yürüyen ama hesaplı, başı dik, daha dışa dönük, daha erkeksi; erkeklerin yanında çoğu zaman sönük, söz dinleyen durumunda değil miydi? Bir tek Aypare, kadınsı yapısını zedelemeyen, ölçülü, hesaplı, ısrarlı, çetin, varlığını duyuran, sesini işittiren bir kadındı...⁵¹⁴

⁵¹² Sevinç Çokum, a.g.e., s.69

⁵¹³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.134

⁵¹⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.38

Maruf Bey, Aypare için ayrılan deftere düşüncelerini yazmaktadır. Maruf Bey Aypare'nin cehaletle savaşıyor, muhtaçlara yardım eden, hemcinslerinden farklı bir kadın olduğunu ifade eder ve Bayhan affetmesi konusunda onu eleştirir:

"Aypare!

Sen farklı bir insandın; farklı düşünen ve farklı yaşadın. Cehaletle savaştın, bağımlılıkla savaştın, zayıfların, muhtaçların arkasında oldun. Kadınlara destek verdin. Müstesna idin. Kalbinle, aklınla, cinsinle. Affedilmemesi gerekenleri affedecek kadar müstesna idin. Evet affettin! ..⁵¹⁵

Başkahraman, Aypare'nin Modigliani'nin kadınlarını andırıldığını fakat onlara benzemediğini ifade eder. Çünkü Aypare razı olan kadınları her zaman eleştirmiştir. Aypare kolay teslim olan değil başkaldıran bir yapıdadır:

Uzun boynuyla belki biraz Modigliani'nin kadınlarını andırıyordu ama biliyorum asla bir Modigliani kadınına benzemeyi istemezdi. O kadınlarda bir razılık sırtımadaydı. Etkilerini sadık, uyumlu kadınlarca teşhir ederlerdi onlar. Şüphesiz çalgın bir ressamın sevdiği değil, el dokunduğu bir kadın olabilmek için birbiriyle didişir boğuşurlardı...⁵¹⁶

Aypare, istediğimi yaşamalıyım felsefesiyle isyankar bir duruşa sahip avukat bir kadındır. Başkahramanın annesiyle benzerlikleri olsa da annenin Aypare'den farklı bir kadın olduğu vurgulanır. Anne, Aypare'yi gönüyle takip etse bile o, kanaatkâr ve ailesine bağlı bir kadın olarak ondan farklıdır:

"Annem de severdi onu (Aypare'yi) İkisini bir yerde buluşturan şey, kimliklerini kabul ettirme çabasıydı belki ama annem o güçlü iradesiyle ailenin korunması ve bağlılıklar konusunda bir menekşe eğilimiyle yaprağına dayanır, belki onun uçucu özelliğine imrenir, fakat olması gerekenle ve kendisine verilenle yetinmeyi seçer, Aypare'yi uzaktan uzaktan bazen de gönüyle dinlerdi" ...⁵¹⁷ Roman başkahramanı romanda annesi ve Aypare'yi birbirine benzeter, ikisini de ideal kadın

⁵¹⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.190

⁵¹⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.20

⁵¹⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.9

özelliklerini öne çıkarır. Fakat annesi ile Aypare'den ayrılan yönleri vardır. Başkahramanın kişiliğinin oluşmasında Aypare'ye olan hayranlığı etkili olurken hayatının merkezinde de onu sıkıntılarından kurtaran annesini görürüz.. Roman başkahramanı annesi ve Aypare'nin kişilik özelliklerini sentezleyerek ideal kadını yaratır diyebiliriz.

Gece Rüzgârları'nda Nilece Süsen'e Arda'yla ayrıldıktan sonra kendine güvendiğini, Arda ile beraberken var olduğunu anlamadığını anlatır. Kadınların her işte başarılı olabileceğini ifade eder:

*"Kendime güveniyorum; var olduğumu anlamadım. Bir işe yaradığımı para kazanabileceğimi ispatlamak istiyorum. Kadınlar galip gelmeyi denesinler. Bu iş olur. Evet, Himmet'i yazacağım merak etmeyin. Hikayeyi tamamlayacağım."*⁵¹⁸

Nilece, Süsen'e yazılarını verme amacını açıklar ve ona olan hayranlığını açıklar. Amacı yazar Süsen Divitçi'yi daha iyi tanımaktır. Nilece Süsen'deki enerjiye, güce, çalışma hevesine imrenir.

*"Size gelişim doğrusu sadece yazdıklarımı göstermek için değil sizi daha iyi tanımak içindi. Böylesine kendisini aşmış, kitlelere kendisini kabul ettirmiş, kadınlığının altında ezilmemiş bir kadını tanımak istiyordum. Hatta can atıyordum. Bu benim olamadığım bir şeydi. Ulaşamadığım... Sizdeki enerjiye imreniyorum. Alt etme gücüne. Bazen geceleyin bahçeye çıktığımda tanık oluyordum; çalışma odanızın ışığı sürekli yanıyordu. Demek ki çalışıyordunuz bütün herkes bedenlerini uykuya terketmişken. O zaman size gıpta ettim, sizi kıskandım. "..."*⁵¹⁹

4.6. Düşmüş Kadın

Yalnız Osmanlı ve İslam toplumlarında değil, genellikle doğu milletlerinde kadın hakkında kıymet hükmü iffet ölçüsüyle başlar.⁵²⁰ Bu ölçü doğulu kadını batılı kadından ayıran en önemli niteliktir.

⁵¹⁸ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.154

⁵¹⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.515

⁵²⁰ Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Meb Yay, 1989, s.166

Çokum'un romanlarında ahlak yozlaşması yaşayan, değerleri değişen, rahat kadınlar karşımıza çıkar. Ahlak anlayışı farklı olan kadın yeri gelir kocasını aldatır, yeri gelir evli erkeklerle birlikte olur. Düşmüş kadın diğer kadınlara bu anlamda önderlik edip onları da kötü yola iter. Sevgilisi ile ilişkisinde hiçbir değeri ve ahlaki kuralı önemsemeyen kadının yanında kendi zaafları için diğer insanları kullanan kadın da görülür.

Bizim Diyar 'da Elenika Haşim Bey'in gönül eğlendirmeye gittiği mekânda onu karşılayan kadındır. Elenika Haşim Bey'e bir yıldır gelmediğini söyler ve güzel kızlar olduğundan bahseder.

*-Bezadem gelmiştir, buyursunlar, dedi Elenika. Kadife örtülü masanın şamdanını yaktı. Ve bu ışıkta Elenika'nın beyaz boynu, tepesinde topladığı saçlarının bükümleri, bir an kımlıtsız duruşuyla odasındaki tabloyu hatırlattı. Kitaralar çalınıyor, bir kız şarkı söylüyordu. Ortalığın uğultusu zaman zaman çoğalıp, kızın sesini bastırıyordu. Elenika'nın şalı omuzundan kaydı. Yine o resim...*⁵²¹

Karanlığa Direnen Yıldız'da Feridun ve Esra bir gün Ecelerin yazlık evindedir. Ece rahat bir kızdır, sere serpe kanepeye uzanır. Feridun ise radyoda hicaz taksimi dinler ve İstanbul'un tarihi ve doğal güzelliklerini düşünür. Ece ile aralarında geçen konuşma sonrası Feridun onunla beraberliğinin evlilik noktasına gelemeyeceğini ve Ece'nin eski nişanlısına dönmesini tavsiye eder. Ece zaten Feridun'a öncesinde eski nişanlısı için intihar ettiğini söylemiştir. Ece'de dokuz yaş büyük olan Feridun da onu abisi gibi hissetmiştir. Ece bunu duyunca toparlanır. Sonunda Feridun'la aynı çizgide birleşemezler. Feridun Ece'nin isterik hallerine tezat davranır hatta ayrılmaları gerektiğini ifade eder:

*Ece ise fettan görünümünde etini sunmadaydı ona...*⁵²²

Anlatıcı yazar, Feridun ve nişanlısı Ece'nin deniz motoruyla çıktıkları günü anlatır. Feridun ve Ece tezatlığı yine aşıkardır. Ece rahat, şımarık, sürekli gülen, batılı bir görüntü içindedir. Feridun ise Osmanlı padişahları konulu kitap ev

⁵²¹ Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.98

⁵²² Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.50

tasarladığı romanıyla ece arasında bir yerlerdedir. Feridun ve Ece arasındaki bu farklılık romanın ilerleyen kısmında daha net görülür:

*Feridun Marmara kıyılarında Ece'lerin deniz motoruyla Babıali'yi bir tarafa koyup, yalılar önünde temaşaya dalmıştı. Osmanlı padişahları serisinin ikinci cildinin tashihleri ve tasarladığı romanla Ece'nin boğazın sularına bir kızıl bayrak gibi dikilmiş kırmızı mayolu görüntüsü arasında yaşıyordu... Güneş almış sarı uçuk saçlarıyla, amatör kızı olmanın bütün şımarıklıklarıyla ayağının dibinde, omzuna abanmış veya dizlerine yatmış besili, iyi bakılmış bir mahluk... Aklı kısa bir besleme, Ece'den farklı mıdır ki? Onun dangıl dungulluğu ile bunun Amerikanvari kaba sabahlığı, kolej alışkanlığı ipe sapa gelmez gülmeleri aynı kapıda çıkmıyor mu ki?*⁵²³

Feridun, İncenaz bilmecesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Asaf ve İncenaz'ın yakınlaşmalarının anlamını çözmeye çalışır. Bu yakınlaşmaların binbaşının olmadığı zamanlara denk gelmesinin de tesadüf olamayacağını ve babasının masasının üzerinde bulunduğu şiirin İncenaz'la ilgili olabileceğini düşünür:

*"Evet, neden olmasın? " diye düşünüyordu Feridun. Öyle ya, giriş katında ki gazeteci Asaf'ın gece yarlarına kadar süren daktilo çatırtılarının kesildiği anlarda balkona veya bahçeye çıkışı sırasında İncenaz'ın ya balkona ya da bahçeye çıkışının, fıkırtılı söyleşmelerin, kahkahaların anlamı neydi? Üstelik bu kaçamaklar. Binbaşının evde olmadığı zamanlarda rastlıyordu değil mi? Ya babasının masası üzerinde bulunduğu Ahmet Haşim şiiri neyin nesiydi? "Yârin dudağından getirilmiş bir katre alevdir bu karandil"*⁵²⁴

Anlatıcı yazar, İncenaz'ın rahatlığını şöyle ifade eder: *İncenaz'ın kural tanımaz taşkınlığı Orhan Veli'nin sereserpe, kaldırım üstü kadınları şöyle dursun, değil Abanoz'da, Kemeraltı'ndaki anaç ve hurdası çıkmış eti ucuz kadınlarda dahi görülmemiştir.*⁵²⁵

⁵²³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.47

⁵²⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.28

⁵²⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.27

Kaya'nın evde olmadığı bir gece Asaf İncenazların evinden çıkar. Feridun bunu görür, Asaf'ın yakasına yapışır, aralarında bir münakaşa yaşanır. Ardından Feridun İncenaz'ın kapısına gelir. İncenaz hiçbirşey olmamış gibi davranır. Feridun Asaf'ın çıktığını gördüğünü ve onu rahatsız edip etmediğini sorar. İncenaz, Asaf'ın ona bir şey yapamayacağını ifade eder. Feridun, İncenaz'ın onu içeriye davet etmesini bekler fakat bu gerçekleşmez:

Carmen'in baştan çıkarıcılığı ile bu yarı aydın Türk kadını ihanetinin belki de müzminleştiği bu gece, elinde yeni yakılmış bir sigara üzerinde pembe çiçekli basmadan ev entarisi, omuzlarında pembe orlon hırkası, kapı ağzında masumane soruyor: -Kötü bir şey mi oldu?⁵²⁶

Siyasi tartışmaları ve karısının daha fazla yumuşamasını engellemek için Sebati bey tartışmalarını oktar. Fakat Enis Bey'in avucu içi cevaplanmasını gereken birinde İncenaz'ın elinin yer alışı cevaplanması gereken bir sorudur. Feridun bunu fark eder. Demek ki İncenaz'ın Asaf dışında Enis Beyle de bir yakınlığı vardır:

Sert bir komut niteliğindeki sözleri konuşmalara bir nokta koymuştu. Fakat o gece Sebatilerin kat kapısı önünde İncenaz'ın o beyaz güvercin kanadı elinin Enis Bey'in avucu içinde oyalanması ya da tutsak edilmesi neyin nesiydi? Ve babasının gözlerindeki o ateşin bakış, o kendini içgüdülere bırakmış hal...⁵²⁷

Gece Rüzgârları'nda Nilece'nin yazdığı hikâye devam eder. Nakış Selime'ye uyar. Selime onu eğitir, koca buyruğu altında, yoklukla yaşamının zorluğunu ona gösterir. Nakış ise karar verme aşamasındadır, evini, çocuklarını, kocasını, herşeyi arkasına alıp kendine yeni bir dünyanın kapılarını aralar.. Tabii burada Nakış'ın öncesinde para kazanmaya başlaması ve bunun tadına varması onu cezbetmiştir. Ayrıca daha özgür bir hayal ve en önemlisi Selime'nin ona bu yolda önderlik etmesidir:

⁵²⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.126

⁵²⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.142

... Böylece Nakış Selime'ye kapılandı. Onunla eğitti kendini. Koca buyruğu altında yaşamının kör edici yanlarını öğrenerek... Yol ayrımındaydı Nakış... İşte o geçitte...⁵²⁸

Selime, Nicele'nin yazdığı ve yazan Süsen'le paylaştığı Tepeşehir hikâyesinin kahramanlarından biridir. Nicele hikâyeyi yazdıkça Süsen'e getirir, Süsen okur, beğenir, şüphelenir, sorgular. Çünkü Nicele rüyasında gördüğü kadındır, şimdi ona yazdıklarını getirir. Kimdir bu kadın? Gerçekle rüyaları arasındaki bu bağa anlam arar. Bir yandan Nicele'nin hikâyelerini okur bir yandan kendi romanını yazmaya başlar, bunun için malzeme toplar. Nicele'nin hikâyesinde bir himmet bir de karısı Nakış vardır. Nakış yoklukla mücadele edemeyip Selime'ye uyar. Selime kötü kadındır. Sonunda Nakış evi terkeder, çocuklarını bırakır. Himmet onu arar, bulamaz:

... Selime kendi kirini başkasının kiriyle yuyan biriydi. Hani kir keri çıkarır derler ya. Kim tuzağa düşüp iffetinden oluyorsa Selime rahatlar yayılırdı. "Günahlı bir ben değilim... "deyip hafiflenirdi...⁵²⁹

Deli Zamanlar'da Atıfet parti içinde yer alan rahat bir kadındır. Bayhan'la Özlem'in yakınlaştığı akşam Aypare'yi hatırlayarak onu savunur. Başkahraman, Atıfet'in evinin partiye sempati toplamak için kalabalıklara açıldığını belirtir rama Bayhan'ı Özlem ile birlikteyken bu evde görür. Aypare, burada aldatılır, başkahraman buna müsaade ettiği için Atıfet'e kızar. Atıfet bu anlamda bir çelişki yaratır.

*Herkes bilirdi ki Atıfet Hanım modern, yerleşik ölçülere aldırmayan, biraz hercai, biraz vatansever, biraz kumarbaz, biraz Rum yosmalarını andırırdı. Aynı zamanda varlıklı kocaların ya da bürokrat takımından kimselerin munis karılarını aldatmak üzere gittikleri evlerin mamasına benzerdi. Bu evi aslen soylu dul Atıfet'in partiye sempatiyi sağlamak için kalabalıklara açtığını tahmin etmek yanlış olmazdı...*⁵³⁰

⁵²⁸ Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.92

⁵²⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.91

⁵³⁰ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.39

Atıfet'in evi kalabalığa açık bir evdir. Atıfet'e gidenler onun dizinin dibinde olmaktan mutludurlar. Atıfet onlara fal açar, onları rahatlatır. Yazara göre Atıfet yol bilir, iş bilir bir kadındır. Yaşınız elli sekiz olmasına rağmen abartılı bir dış görünüşe sahiptir.

*... Herkes Atıfet'te kendisini rahatlatacak, kendisini güvende hissettirecek yanlar buluyordu. Yaşı belki elli sekiz belki altmıştı, boyanmada giyinmede aşırı, dilbaz, hünerbaz bir kanaviçeydi Atıfet...*⁵³¹

Başkahramanın okul arkadaşı Özlem partideki kadınlardan biridir. Başkahraman onu baştan çıkarıcı diye sıfatlandırmaktadır. Tehlikeli bir kadındır yazara göre. Şimdi de Aypare'nin kocası Bayhan'ın yanındadır ve bu durum başkahramanı korkutmaktadır. Özlem, romanda rahat ve kötü bir kadın tipi olarak karşımıza çıkmaktadır: *Benim okul arkadaşım gençlik kolu üyesi, müzmin nişanlı (Ama nişanlısı görünmeyen adam gibi biriydi) Özlem... O tehlikeli ayartıcı şimdi de Bayhan'ın yanında, uçucu, kıvırcık sarışınlığıyla gülüyor, esniyor, sığılıyor, aptalsı Brigitte'yi oynuyordu...*⁵³² Özlem rahat ve şuh bir kadındır. Bayhan'la yakınlığı Aypare açısından başkahramanı kızdırmaktadır. Başkahramana göre Özlem'in acınılası bir yanı vardır; nişanlıdır ama nişanlısı ortalarda yoktur:

*Ya Özlem? Bir konak yavrusunun loş merdivenlerinde hatırlıyorum seni sahi nereliydiniz siz, belki İzmirli? Çünkü sende İzmir sarışınlığı ve şuhluğu vardı. Baban bankacı mıydı? Beden eğitiminde birinciydin, sendeki yaşama coşkusu ve kaynaması kimsede yoktu. Ama senin de acınılası yanın. Şu müzmin nişanlı rolünü bir türlü benimseyememendi..*⁵³³

Başkahraman Özlem'in can yakıcı olmasına rağmen Bayhan'la yakınlaşıp Aypare'yi aldatmasına hakkı olmadığı düşünür. Mağdur bir kadın, olarak Aypare'yi düşünür, bu durumu kabullenemez. Başkahraman, Özlem'in dış güzelliğinden bahseder. Fakat evli bir adamla yakınlaşması bir çifti ayırması bakımından Özlem'i eleştirir.

⁵³¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.39

⁵³² Sevinç Çokum, a.g.e., s.44

⁵³³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.49

*Şarkılar senindi oysa, en son moda danslar... Sigarayı beceriksizce üfürmen bile kıvırcık kirpiklerine, süzme bakışlarına yaraşan birşeydi. Tazeliğin can yakıcı almağa, Bayhan'ı kavgalı olsalar da Aypare'den ayırmağa hakkı olmamalıydı...*⁵³⁴

Başkahraman, rahat bir yaşam tarzını benimseyen, hiçbir ahlak kuralı ve ölçüsü bulunmayan partideki Melek ve Necla'dan bahseder:

*Melek Hanım ketum, ölçülü, hesaplı"hoşgeldinizler"le kırılıyor bükülüyordu. Dul Necla ateş kırmızısı şifonlarıyla şampanya köpüklerince geceden taşmaktaydı. İhsan'ın, Vahit, in eşleri her zamanki gibi bu baloda değil, evlerinde süren bakımlı müstemleke hayatının gevşekliği içinde kocalarını bekliyor olmalıydılar. Vahit'inkini görmüştüm, çocukların başında ana kraliçe görüntüsünde altınlı bezekli bir Anadolu kadınıydı. Razılık, teslimiyet timsali. İhsaninkisini hiç görmemiştim. Gözümün önünde şişman, biraz yıpranmış, baskıcı, çenesi bol bir kadın belirliyordu. Sonradan işittim ki öyleymiş...*⁵³⁵

Tren Burdan Geçmiyor'da Yazar, ışıltı Solmaz Aysan'a kitap gönderir. Telefonla arar, kitabı okuduktan sonra bana gelin, tartışalım der. Aysan Işıltı'nın evine gider. Kadının o rahat ve sınırsız duruşa sahiptir. Sonrasında zaten Aysan'la beraber olurlar.

*Yaka açıklığının serin bir ova, kırığı yağmış bir bozkır gibi duran geniş kavrayıcı duruşu... Her an birileriyle bir döseğe uzanıvermeye hazır. Kadının o sınırsız duruşu mudur, özgürlüklere açık boynu mu Aysan'da bir ürperti yaratıyor... Arzu mu, yoksa bir başka isimlendiremediği tarifsiz iç akışı mı nedir? ...*⁵³⁶

Fulya, Simay'ın çalıştığı seramik dükkanının sahibidir. Fulya hem çıkarıcı hem de ahlaken rahat bir kadındır. Daha evvel gönül ilişkisi olduğu adamla şimdi iş arkadaşlığı yapacak kadar maddi düşünür. Simay'ı da işine yarayacağı için seçer:

O kadın yani Fulya, denildiğine göre patronu Eser'in gücüyle Eyüp'teki atölyeyi ve Beyoğlun'daki dükkanı yürüten, Hürrem zekâsında bir kadın. Önceleri

⁵³⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.49

⁵³⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.98

⁵³⁶ Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.186

Eser Beyle kurduğu iş dışı ilişkiyi daha sonra iki tarafın çıkarlarını sağlayacak dostluğa dönüştürmüştü ve şimdilerde antikacı İsmet Beyle yine duygusal olan çok ihtiyaç ve hoşça vakit geçirme doğrultusunda bir yakınlık sağlamıştı. İnsanları işine ne ölçüde yarar sorusunu cevabına göre seçiyordu galiba. Simay da seçilenlerden biriydi. "Yetenekli bir seramikçi, uysal, üstelik İznik ruhu taşıyor. "Öyle demez miydi? "İyi işler yapacağız seninle..."⁵³⁷

Genç yazar Aysan, bir yemekte ünlü yazar Işıltı Solmaz ile tanışır. Işıltı Solmaz genç yazara meyleder. Aysan bunu farkeder. Aysan o gece Nüzhet'te kalır ve Işıltı Solmaz gibi biriyle tanışmanın şaşkınlığını yaşar. Işıltı kendisini arayıp bulur ve böylece bir yakınlığın ilk adımı atılır.

Işıltı'nın içten içe ilgisini farketmemiş değildi Aysan. Ancak kadındaki bu yönelişin veya meylin diyelim, öyle sürebileceğini ummamıştı. O gece Nüzhet'te kalmış, fazlaca tat alamadığı o insanlar arasında özellikle Işıltı Solmaz gibi, etkileyici kadın yazarı tanımanın getirdiği karmaşık duygularla zor uyumuştum. Işıltı kendisini sonraki günlerin birinde arayınca değin, onunla yakın bir zamanda yeniden karşı karşıya geleceğini de ummuyordu. Işıltı gazeteyi arıyor, Aysan'ı bulamıyor, sonra Nüzhet'ten alıyor ev telefonunu. Kitap gönderecekmiş, adres istiyor..."⁵³⁸

Işıltı Solmaz ile Aysan iyice yakınlaşır, bunu Işıltı sağlar. Yazarın açıklamasıyla Işıltı geride bıraktıklarından intikam alır;

... Kadın intikam alıyor besbelli; geride bıraktığı yıllardan, mutsuz bir evlilikten, bütün aptallıklardan, bütün tutsaklıklardan. Ve Aysan'ın gönlüne girmiş birilerinden... "Kimse o kız veya kadın bilsin ki bu genç adam benim kanıma girdi; ben de onun kanına girdim. Bu yaşanmışlığı kimse silemez. "diye mi düşünüyor?..."⁵³⁹

⁵³⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.143

⁵³⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.184

⁵³⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.191

Romanda ahlaken rahat bir olan bir kadın da Nazenin'dir. Nüzhet, Nazenin'le telefonda konuşur. Nazenin, eğer isterse gelebileceğini söyler. Hazırlığını yapar ve Nüzhet'in yanına gider:

Kimlerin nerelere gittiği gecelerin içinden sak bir görünüşle geçmeden önceki hazırlığı çok sürmezdi kadının. Alışkındı, hesaplıydı. Kokusunu sürmeyi unutmayıp hala Nüzhet'i kendine aşık etme çabasını elden bırakmadan, belki o anda ojelerini tazeleyip ve makyajını yapıp böyle zamanlar için hazır tuttuğu geceliği, iç giysilerini, sigarasını, diş fırçasını alıp çıkagelirdi. Öyle de oldu.⁵⁴⁰

Aysan, uzun zamandır aramadığı Simay'ın yanına çıkagelir. Müsaiten karşıya geçelim der. Fulya, Aysan'ın özellikle 'Sonsuz' haberinden sonra ünlü olmasının etkisiyle Aysan'a, ilgili davranır, onu yemeğe davet eder. Aysan ise Fulya'nın niyetini niyetini fark edip kabul etmez. Simay da bu art niyeti hisseder. Fulya başarılı olamaz çünkü Aysan ve Simay dükkandan beraber çıkarlar:

Bu oyunları biliyor. Simay'dan koparıp kendine ayıracak onu. Seziyor Aysan. Büyük payı almağa alışkın; hem çağ böyle. Bunun eğitimini veriyor insana. Bunun hırlaşmasını ve dalaşmasını. Hiçbir değer ayakta kalmıyor yüzden. Ama kendisi de bu savaşın içine girme aşmasında değil mi? Neden Simay'la bunca dolu iken İşilti'yla, kalbinin onaylamadığı, sadece bedeniyle evet dediği bir çizgide birleşti? Yorgun bir yolcu gibi yeniden yola çıkacağını bilerek onun kervansarayında konakladı. Simay temkinli, düşmana onu kollayarak yaklaşıyor.⁵⁴¹

Arada Kalmış Tebessüm'de Duran Usveren'in evindeki yardımcı kadın Şule, Usveren ile bir ilişki içindedir. Anlatıcı yazar bu durumu şöyle anlatır:

Usveren'in saçlarını ola ki Şule boyanmıştır, evdeki yardımcı, sarışın, Slav beyazlığında Şule. Epeydir, Yeşilköy'deki evi çekip çeviriyor. Yaptığı işler içe siner oldukça bu evin parçası sayıldı. Aldırmazlıklar, yüzsüzlükler... Arsız kedilere döndü Şule. Nihan Yenge bilmiyor muydu? Bildiği söylenirdi. Hatta kahrından kanser olmasına ve daha sonra ölümüne Usveren'in süt beyaz kızı Yeşilköy'deki evde, kapı

⁵⁴⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.23

⁵⁴¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.262

*arkalarında sıkıştırıp daha sonraları evin hanımefendi yapmağa heveslenmesini sebep gösterenler vardı.*⁵⁴²

Şule'nin, Duran Usveren'nin eğlencelerinden biri olduğunu anlatıcı yazar tarafından ifade edilir: *Duran Usveren'e göre yardımcılara maaşları dışında ne verilecekse gıdım gıdım verilirdi. Hele aşk, şefakat, acıma konusunda... Soylu insan varlığı çok cimriydi bu konularda. Şule tatlı bir oyalanca... Çeşni... O kadar. Şule'nin baştan çıkaran körpe beyazlığı ile arasına açığa çıkan deliceklerini gideriyor. Aynı zamanda güven duygusu bir ulu deniz gibi kabarıyor gövdesinde. Şule'den kendisine geçen gençlik parıltısı her yanına yansıyor. Sonra yatışıyor, duruluyor. Korkusu kalmıyor hiç. Durulmuyor. Dalgalar da öyle kayalara çarpa çarpa durulurlar.*⁵⁴³

Şule ile dayısının yakınlaşmalarına şahit olan Feda, kızgınlığını dile getirir: *Sizden nefret etmek istedim ama edemedim dayı... (Özellikle Nihan Yengemin hastalığı sırasında Şule'yle yaşadıklarınız... Sürahiyi hatırla! Kırdığım sürahiyi... Şimdi de Şule'yi... Şule oynasındı, karın, eşin olamazdı. Sizin deyişinizle alt kesimden biri... Bense... Belki benim de savunulası yanım yok. Ama oynaşmanın fingirdeşmenin ötesindeydi yakınlığımız. Belki bir sığınak bulduk birbirimizde.)*⁵⁴⁴ Romanda Şule, rahat ve ölçsüz bir kadın olarak yer alırken Nihan Yenge de aldatılan kadın konumundadır.

4.7. Ezilen Kadın

Başarılı yazar Çokum romanlarında her türlü haksızlığa uğrayan kadının sesine kulak verir. Kadının ev hayatı dışında bir hayatı olmaması, sahip olduğu hakların uygulanmaması ve hayat kadınlığı ile etiketlenmesi, bunun için bir önlem alınmaması onun eleştirdiği noktalarıdır. Romanlarda eşi tarafından değer görmeyen, aldatılan, şiddete maruz kalan kadınları görürüz. Romanlarda bu meseleleri kadın kahramanların yaşadıkları üzerinden takip ederiz. Bazen de roman kahramanlarının

⁵⁴² Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.16

⁵⁴³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.30

⁵⁴⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.270

bizzat bu meselelerle ilgilenip kadınlara bu noktada ışık olduklarını söyleyebiliriz. Bu anlamda *Deli Zamanlar* romanının kahramanı Aypare ve başkahramanının, kadınlar adına yaptıkları çalışmalar kadın sorunlarını duyurması bakımından önem taşır.

Zor 'da Devrim Hanım ve Ömer Bey sohbet ederler. Bu sırada yazardan Neriman Teyzenin anlatmasına göre Devrim Hanım'ın annesi kötü bir kadın olduğunu ve Hacı babasıyla iki yıl evli kalabildiğini, Devrim Hanım ise duyduklarına rağmen o yıllarda annesinin hep temiz yanlarını bulup çıkarmaya çalıştığını öğreniriz. Devrim Hanım, Ömer Bey'le sohbeti esnasında şimdiki aklı olsa o zamanlar kadının etiketlenmemesi için savaşabileceğini söyler:

"Ah şimdiki aklım olsa, nasıl da savaşırdım İhsan'la. Ve onun gibi düşünenlerle. O pis evlerin yerini yavaş yavaş özgürlükler alıyor. Kadın hakları diye bas bas bağırlıyor, neden? ... Kadına kötü damgası vurulmaması için..."⁵⁴⁵

Gülyüzlüm 'de Zeynep ve kızı Ayşenaz Zeynep'in kardeşi İsmail'in evine giderler. Zeynep ve Ayşenaz gelince Gülseren İsmail'i arar, İsmail lokantada çalışır artık ve onları oraya davet eder. Gülseren'in günleri evde geçtiğinden dışarıya çıkmak onun için bir mutluluk olur:

-Lokantaya gideceklerinden mi nedir, Gülseren o ezik görünüşünden sıyrılmıştı. Günleri evde geçen bir kadın için bu bir mutluluk sebebiydi elbet. Yeksenalığın dışına çıkmaktı.⁵⁴⁶

Deli Zamanlar 'da Aypare adında anlaşılacağı üzere kendince akan su misali özgürlüğünü ve kimliğini kabul ettirme çabası içindedir. Bu bakımdan bir başına karar veremeyen, erkeğin gücü karşısında eğilmiş, şiddete maruz kalan kadının durumunu anlatır. Romanın ilerleyen kısımlarında da bu kadınlara yardım eder:

-Cumhuriyet kadını öyle Afet Hanımların, Halide Hanımların bıraktıkları noktada değil... Kadın hep tabi olandır bizde. Bir başına karar veremeyen, hep

⁵⁴⁵ Sevinç Çokum, *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s.110

⁵⁴⁶ Sevinç Çokum, *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.143

kuytuda çiçeğini açan, bazen de açamayan bir varlık... Hepsi olmasa da çoğu öyle işte. Bakma onların benzerleri olan öteki kadınlarla bir araya geldiklerinde bağırıp çağırmalarına, bakma kahkahalarına. Onlar bir an için koca buyruğundan, tokadından küfründen ve azarından yalancı kanatlarla uçmaya yeltenmiştir."⁵⁴⁷

Roman başkahramanı bir parti kurar, Aypare de bu partiyi kadınlar kolu üyesi olarak biraz arka sıralardan destekler. Başkahraman Aypare'nin bu arkalarda olma sebebini kadınların yazgısına bağladığını ifade eder. Aydın kadını temsil eden Aypare kederlerine razı oldukları için kadınlara bazen kızar, bezen acır:

- "Çünkü "diyordu. "Kadınlığın yazgısı budur. Öncelik erkeklerindir. Bizim görevimiz onları koltuklamaktır. Bizler ise güzelliğimizle, zarafetimizle, kurabiye ve pastalarımızla, el işlerimizle, çay parti düzenlemelerimizle hatırlanır ve kendimizi gösteririz. Bizsiz olunamayacağını bilirler ama saygıdeğer olmalarında bizim payımızı hatırlamazlar bile."⁵⁴⁸ Aypare, kadının güneş görmeyen evlerden çıkıp hayata karışmasını ister. Kadın toplumda yerini alarak 'ben de varım' demelidir. Bunun için kadının önü açılmalı tıpkı Ata'nın istediği gibi: -*Kadın bütün hüneri, yeteneği, seçkinliği ile toplumdaki erini almalı, böylece Ata'nın isteği doğrultusunda kadına hür ufuklar verilmeli...*⁵⁴⁹ Roman başkahramanı da Aypare gibi düşünür; kadın bir suret olmaktan çıkmalı, kendini tüketen bir ev hanımı olmamalıdır: -*Şu halde vitrinlerde biblo çamaşır teknesi başında tükenmiş bir ev kadını yerine üretken ama kadınlığından da kaybetmeyen bir varlık öne geçecekti.*⁵⁵⁰

Roman başkahramanı partideki kadınların tanıdığı kadınlara hiç benzemediğini düşünür. Onun tanıdığı kadın fedakar ve cefakar Türk kadınıdır. Bunlar duvarlar arasında bazen bebeğini büyütürken bazen ev iş yapmaktan yorulan bedenleriyle uykuya dalan kadınlardır: *Ah o evler! ... Geçirgen duvarların tanık olduğu beşik gıcirtıları, bir savaşın baştan yenik kadınları, bahçelerde ay ışığınca gümüş tenelerinizle serin yatağınıza girdiğinizde artık, düş bile kuramadığınız gecelerde direnen bedeninizde yorgunluk acıları duyardınız. Gördüğünüz işlerin yükleri altında*

⁵⁴⁷ Sevinç Çokum, *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.19

⁵⁴⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.20

⁵⁴⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.21

⁵⁵⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.21

*inleyen damarlarınızın isyanlarına bıraktırdınız kendinizi...*⁵⁵¹ Başkahraman, evlerin duvarlarından bazen ağlamalarını duymuştur kadınların bazen ninnilerini ve bunlar o kadınların türküleridir. Mutsuz olsalar da hep utlu görünen kadınlar sayesinde hayat devam eder: ... *Geçirgen duvarlar bazen ağlamanızı, bazen ninnilerinizi getirirdi bana. İç geçirmelerinizi... Sizin türkülerinizdi onlar. Tek zenginliğiniz olan bahçelerde küçük saraylarınızın mutluluğu oynayan prensesleriydiniz siz. Hep vermeye adanmış bedenleriniz ve ruhlarınızla evler size muhtaç oldu. Sizi aradı, sizin kokunuzla terinizle hayat tüttü...*⁵⁵² Fedakar, itaatkar ve sabırlı Türk kadını karşımıza çıkar. Bu eğitim hakkı bile verilmeyen hayatı kendi deneme-yanılmalarıyla öğrenen Türk Kadını: ... *Çabuk kırılan sebu gövdelerinizle, çocukluğumun bilmeceleriydiniz. Abartılmamış bir dünyanın sakinleri olarak, sizi akça pakça haliniz ve uysallığınızla hatırlıyorum. Türk töresinin baş kaldırmaz kadınları olarak kendinizi kitaplardan bile öğrenemeyerek, hayatınızı iç güdümlerinizle, el yordamıyla bulup yaşadınız. Siyak yeldirmelerinizle, sıkma baş örtülerinizle, iri topuz inci iğnelerinizle ya da yakası kürklü tayyörleriniz, alnınıza yarı düşmüş şapkalarınız, İstanbul'un görkemli abideleri önünde; -çalıntı özgür günlerinizdi onlar- ayaklı fotoğraf makinelerinde çekilmiş arkası perdeli resimlerinizle...*⁵⁵³

Aypare, başkahramanı bir mahalleye götürür, orada yaşananları roman başkahramanına göstermeye çalışır. Kadının sosyal hayatta nasıl bir yer işgal ettiğini ve medeni kanundaki eksikleri anlatır:

*-İşte Bizim halkımızın görmemeğe çalıştığımız yüzü... demişti. Cinnetli kocaların dayaklarından gözleri morarmış, kişilikleri silinmiş, saçları süpürge, kadınlığı unutmuş yitkin kadınlar göstermişti bana. Medeni Kanun'daki eksiklerden söz edip kocanın evine dokunulmaz reisi addedmesinden yakınarak...*⁵⁵⁴ Roman başkahramanı bu mahallede gördüğü kadınları düşlerinde yalnız bırakmaz. Hep teslimiyetçi olmaları, ev işlerinin ağırlığından kendilerine bakamayıp sürekli aynı elbiseyi giymeleri, hiçbir zaman kocalarının onları aldattığı kadınlar kadar bakımlı olamamaları kahramanın zihnini meşgul eder. Onlar kadar bakımlı değildirler ama

⁵⁵¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.37

⁵⁵² Sevinç Çokum, a.g.e., s.37

⁵⁵³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.37

⁵⁵⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.61

onlardan beceriklidirler. Kahraman bu cefakâr kadınları diğer kadınlardan üstün tutar: *Ne yapardı bu kadınlar, nasıl dayanırlardı sonraları hep düşündüm. Tükenmiş kadınlıklarını kocalarının emriyle hatırlamaları dışında hep tabi olarak yaşarlardı. Hep elleri sularda ya da kömür kırarak, soba yakarak, giydirerek, yamayarak, çarşılara koşturarak... Hep aynı giysiyi bıkkın gövdelerine geçirerek, tarakla geçimsiz saçlarının aynı geçimsizliği ile hiçbir zaman resimlerdeki, sinemalardaki kadınlara benzemeden, tırnak törpüleyen, yumurta kırmasını bilmeyen metresler kadar olamadan, herhalde hiç umutlanmadan yaşayıp giderlerdi. Tek mükâfatları ara sıra akşamları ailecek deniz kıyısındaki kaymakamlık bahçesine gitmek ve ışıkları sulara dökülmüş demirli gemileri seyretmekti. Bir de es dost birbirlerini görüp hatırlaşmaları.*⁵⁵⁵ Roman başkahramanı Aypare'nin ona gösterdiği evlerdeki kadınlardan etkilenir, sürekli bunları düşünür. Zihninde onlara ait mutluluk resimleri çizer Fakat hiçbiri oraya ait olamaz, gerçek hayatlarına dönerler: *Yeni sayfalar açmıştı bana Aypare. Yoksullar için, bir de ezilen kadınlar için... Bunlarla doldum; geceleri saçlarını yıkadım, yüzlerine renk vurdum, albenili giysilerle donattım hepsini... Gülmedi yüzleri, kırık kâğıttan resimlere döndü her biri; yağdılar etrafıma... Eskimiş gelinlikleri, çamurlu duvakları, solmuş baharlarıyla... Gittiler geldiler odalardan koridorlara, koridorlarda silindiler, kaynayan kazanların başında ıslak saçlarıyla durdular, aynaların içlerinde kayboldular. Yitiveren zaten fark edilmemiş güzellikleriyle... Sandıklara gömüldüler, bohçalarda kaldılar, güve oldular erzakların rafların içlerinde gezinen. Bu mahitaplar, dayak cinnetinden yüzleri şiş, durup bir bahçe kıyısında olmayacak düşler kurarak birden soluverdiler, birden yaşlandılar.*⁵⁵⁶

Aypare ezilen kadınları koruma ve onların haklarını savunma düşüncesinden İhsan ve Vahit Bey'e bahsettiğinde, onlar Maruf Bey'den farklı tepki verirler. İhsan ve Maruf Bey'in eşleri evdedir, ikisi de partinin balo gecesine eşlerini getirmezler. İhsan Bey bunun yerine parti içindeki kadınlardan Dul Necla'ya bir gerdanlık alır ve Necla o gece baloya gerdanlıkla gelir. Vahiy Bey ve İhsan Bey'in kadınlara pek değer verdiği söylenemez. O yüzden İhsan Bey'in parti içinde kadın meselelerine yer

⁵⁵⁵ Sevinç Çokum, a.g.e., s.62

⁵⁵⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.62

vermek istemez. Ayrıca onun partiden daha farklı beklentileri vardır: *Aypare Hanım bu nazik bir konu... Toplumunu isyana teşvik etmeyelim. Aman haaa! Kadınlarımız, baş tacımızdır bizim, bir iki serkeş çıkıp karısını dövüyorsa bunu topluma mal etmeyelim... Hanımlarımız göz bebeğimizdir; Lakin kadın şöyle kadın böyle dedik mi pek hoş gitmez. Kadın hakları denince bizim halkın aklına başka noktalar gelir.*⁵⁵⁷

Aypare erkeklerin kadınları etten ve kemikten ibaret saymalarında suçu sadece onlarda aramaz. Roman başkahramanına mahallede gördüğü kadınları hatırlatır. Erkeklerin ve hayatın gerisinde olmalarına ve buna boyun eğmelerine kızar. Onları bu durumdan kurtaracak birilerini arar: *-Ama suç sadece onlarda mı? Gidip gördük o evleri, o kadınları. Bu hali, hep geride olmayı kader gibi benimsemişler. Gidip o yosunlu duvarların arasından kim çıkaracak onları, kim?*⁵⁵⁸ Aypare, partide onların sesini duyurmaya kara verir ve onlara yaşadıklarını anlatmak için bir sayfa ayırır. *'Bu sayfa sizin kırık kanadınız kadınlar!'*⁵⁵⁹ diyerek onları sorunlarını konuşmak için partiye davet eder. Fakat kadınlar bu konuda tereddütlü ve çekingendirler. Kendi haklarını arama ve savunma şöyle dursun konuşmaya dahi korkarlar. Roman başkahramanı bu durumu şöyle anlatır: *Önce bir bekleme, bir tereddüt süresi yaşanmıştı değil mi? Perde aralarından, kapı eşiklerinden bakıyor, istiyor, gelemiyorlardı. Karanfill yüzleri, dal saçları, hep bir yanı karanlıkla örtülüydü. Suskundular. Susmayı öylesine benimsemişlerdi ki...*⁵⁶⁰

Aypare ve başkahraman albümlere bakarlar. Resimdeki kadınlardan bahseden Aypare, onları Cumhuriyet'le birlikte birçok hakka sahip olsalar da yine de geri kalmışlığa tabi olmaları bakımından eleştirir: *Yumuşak başlı uyumlu kadınlar... Sarkmış kolları, yarı gölgeye düşmüş gülümsemeleri ile bahçelerde, loş odalarda Cumhuriyet'le birlikte kendini bulmuş görünen salonların aranan varlığı fakat yine de tabi olan kadın...*⁵⁶¹

⁵⁵⁷ Sevinç Çokum, a.g.e., s.63

⁵⁵⁸ Sevinç Çokum, a.g.e., s.63

⁵⁵⁹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.67

⁵⁶⁰ Sevinç Çokum, a.g.e., s.67

⁵⁶¹ Sevinç Çokum, a.g.e., s.123

Gece Rüzgârları'nda Nilece, yazar Süsen divitçiye hayatını anlatır. Erken evlenmesini ve buna ailesinin ve toplumun değer yargılarının sebep olduğunu, bu yüzden tahsilini tamamlayamadığını, evin dışında bir hayatı olmadığını ve yapmak istediklerini gerçekleştiremediğini ifade eder. Romanda Nilece bu eksikliklerinin farkındalığıyla hareket ederek kendini aşmaya ve dış dünyaya açılmaya çalışır:

*"Evet bunu kabul ediyorum. Ama dinleyin isterseniz... Liseyi bitirmiş bir kız, üniversiteye gitmek istiyor; o yıl kazanamıyor ve o yaz duyduğu boşluk ya da çağı gereği birisine tutuluyor. Aile anne baba ikilisi ille de çıktığın çocukla evleneceksin diyor... Oysa kızın bir şeyler yapma tutkusu hala diri. Üniversiteye gitmek istiyor, bir iş kurmak, o işin başına geçmek ve sürekli kendisini aşarak daha farklı yerlere ulaşmak... Olmaz diyor anne baba, mahalleye rezil olacağız, o ne der bu ne der. Görgümüz böyle ister. Baba bu iş olacak yoksa elimden bir kaza çıkacak diyor... Ve siz yapmağa başladığınız, belki yarı yarıya boyadığınız bir resmi kaldırıp tavan arasına gömüyorsunuz. Size el birliğiyle yakınlarınız bir gelinlik diyor. Evlilikte umduğunu bulamamış insanlar bile işgüzarlıklarını takınıp koşturmağa başlıyorlar. Apar topar nikâhlaniyorsunuz ve üç beş gün sonra kendinizi belinizde mutfak önlüğü mutfakta yahut üst kat komşunuzdan hamsili pılav tarifi alırken buluyorsunuz. Nasıl? Benim hikâyem böyle özetlenebilir. Yaşamın hep güzel yanlarını savunduğumuz gibi evliliği yani aile kurumunu da savunacaksınız korkarım."*⁵⁶²

Yazar Süsen Divitçi Tepeşehir hikâyesini çözmek için uğraşır. Nilece'nin hikâyesinde geçen Abbas'ı bulduktan sonra Himmet'in de gerçek olabileceğini düşünür. Hikâyedeki Abbas'ın gerçekte Âdem'in yardımıyla bekçi Himmet'e benzeyen terzi Himmet'i bulur. Himmet'in evine gider ve orada karısı Eda'yı görür. Yazar, Himmet'in Nilece'nin arkadaşı olduğunu hatta Nilece'yi çok sevdiğini öğrenir. Eda da durumdan haberdardır. Eda'nın yüzü yazarı etkiler:

Kadını yüzü La Jocanda tablosu gibi bütün derinliğiyle yüreğime çizildi. Bu resim, bu yüz, bu insanoğluna hayret edilesi yaraşmış keder... Yarı gülen, yarı hüzne bulanmış Mona Lisa yüzün kederle güzelleşmesi... Bu hafiften terli pembe kadın

⁵⁶² Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s.17

*hangi köyden bütün tazeliğiyle çıkmış ve burada çok erken, çok vakitsiz soldurulmuştu?*⁵⁶³

Nilece'nin eşi Arda, Tepeşehir'deki olayların içinde ne işi olduğunu sorar. Nilece yardım etmek için birkaç eve gittiğini birden kendini gösterilerin içinde bulduğunu söyler. İçinden bir sesin ezilenlerin yanında olması gerektiğini söylediğini de ekler. Arda bu durumu hoş karşılamaz, ezilenleri kaldırayım derken kendisinin ezileceğini ayrıca evi ihmal ettiğini belirtir. Bunun üzerine Nilece: "*Arda beni anlamıyorsun ve anlamak istemiyorsun. Tabi sana göre, senin törelerine göre ben sürekli evde oturmalıyım. Başkalarının dertleri beni asla ilgilendirmemeli. Ve ben günün yemeklerini hazırlayıp televizyonda kadın programlarını izleyerek ütüler, çamaşırları halledip söküük dikerek yaşlanmalıyım. Belirli bir boyutta yaşamam gereken bir hayat var. Onu yaşayacağım. Mesele bu. Tek eğlencem de işte bu televizyon ve benim gibi ev bekleyen birkaç komşuyla bir araya gelip her şeyin ne kadar yolunda gittiğini konuşmak olmalı...*"⁵⁶⁴

Tren Burdan Geçmiyor romanında yazar Anadolu'dan gelen kadınların şehir hayatında kendilerine edinecekleri yerden bahseder. Bunlar komşuluk ilişkilerini, birbirlerinin yaralarına merhem olmayı apartman hayatında da sürdürecektir Anadolu kadınlarıdır. Fakat bu kadınlar kuralların dışına çıkamadan mesela aşkı hiç öğrenmeden göçüp gideceklerdi:

Malatyalı Kamile, Erzurumlu Şayeste, Konyalı Esmâ, Niğdeli Şevkiye birbirlerini kolayca eğitip devraldıkları kuralları berkitip büyük kentli olarak anılmanın uğraşını vereceklerdi. Evlerini döşeyip git gel komşuluklar sayesinde birbirine dal budak olup bütünleşerek kent soyluların onları ezmelerine karşı duracaklardı. Böylece çocuklarının geleceklerini hazırlayacak ve aile yapılarını güçlendireceklerdi. Saçlarını köz başında, oca kıyısında ağartmış analarından biraz farklı, hep birlikte geleceğe ve büyük şehirlere aktarılmış aile yapılarının sığacağı apartman dairelerinde, yazlıklarda sitelerde mutlu yüzlerle yaşayıp doyum için değil,

⁵⁶³ Sevinç Çokum, a.g.e., s.233

⁵⁶⁴ Sevinç Çokum, a.g.e., s.136

*aşkla sevişmeyi, sevilen ve seven bir adamın bedeninde dünyaya gelişi hiç öğrenmeden yaşayacak ve ihtiyarlayacaklardı.*⁵⁶⁵

Simay, Fulya antikacı İsmet ve Cemil'le yemek yedikleri akşam Cemil'le ilgili çıkarımlarda bulunur. Cemil'in hem bir karısı hem de bir sevgilisi olabileceğini düşünür. Daha sonra Cemil'in sevgilisi olduğunu öğrenir. Cemil gibi erkeklerin anlayışına göre: *Evdeki ona gereklidir; her kirini silip paklayacak, çocuklarını palazlandırarak. Ama bir gönül yoldaşı da lazımdır. Her dem taze bulunan kendini, bayır turpu gibi semsert, yabanul.*⁵⁶⁶

Arada Kalmış Tebessüm'de Feda'nın dayısı Usveren ile evin yardımcısı Şule arasındaki ilişkiyi fark eder. Bütün ciddiyeti ve erişilmezliğiyle sosyoloji seminerinde konuşan dayısıyla Şule'yle yakınlaşan dayısını yan yana getirmekte zorlanır. Fakat bu tür mevzuların çok sık olduğunu beyzade ve büyükhanımların anlatımlarından ve okuduğu kitaplardan hatırlar. Daha ergenlik çağına bile girmeden evlendirilen kızlar aklına gelir: *Bu çocuk-kadınlar otuz yaşlarına gelince ihtiyar bir kadın gibi sessiz, iç ateşleri sönmüş, bir kenarda oturup yün örerek ömürlerini geçirirken yine erkenden evlendirilen kızlarının çocuklarını bir an evvel kucaklarına almak isterlermiş. Kendi yaşadıkları geceleri, zihinlerinin kaygan, siyah bataklığına gömüp.*⁵⁶⁷

⁵⁶⁵ Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s.152

⁵⁶⁶ Sevinç Çokum, a.g.e., s.153

⁵⁶⁷ Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.21

5. SONUÇ

Türk Edebiyatının yakın dönem en önemli kadın yazarlarından olan Sevinç Çokum'un 1972'de *Eğik Ağaçlar* adlı hikâye kitabıyla başlayan ve günümüze kadar ulaşan yazarlık serüveninde sürekli bir değişim, kendini aşma ve yeni teknikleri deneme eğilimi içerisinde olduğu görülür. Yazarın eserlerinde nazma yakın bir nesir dili dikkat çeker. Bu durum özellikle romanlarının açık ve akıcı olmasını sağlar. Çokum'un şiirsel üslubu romanı etkileyici kılarken kullandığı kısa ve devrik cümleler okuyucunun dikkatini canlı tutar. Yazarın takdire şayan olan özelliklerinden biri de Türkçenin tüm incelik ve zenginliklerine sahip olmasıdır.

Özellikle 1789 Fransız İhtilali'nden sonra tüm dünyada tartışılan kadın meselesi, Tanzimatla beraber Türk Edebiyatında da işlenen bir konu olmuştur. Edebiyatçılarımız duruma farklı yorumlar getirmişlerdir. Tanzimat romanında kadının aile ve evlilik hayatında eşit haklara sahip olması, eğitilmiş olması ve bir meslek sahibi olması gerektiği düşüncesi yer alır. Feminizm akımına kadar uzanan konularda Tanzimat yazarlarının birleştikleri nokta ise artık değişmekte olan toplumda kadının da kendine bir yer edinmesinin elzem oluşudur. Servet-i Fünun romanında aile, modernleşme, hayat kadınlığı, kadının cinselliği, yasak aşk, erkeğin sadakatsizliği ve kadının buna seyirci kalışı gibi konular işlenir. Meşrutiyet dönemi romanlarında kadının yeni bir kimlik arayışı olduğu görülür. Kadının konumu ve aile içindeki fonksiyonu yazarın bakış açısına göre farklılık arz eder. Kadının aktif bir şekilde sosyal ve çalışma hayatına katılması Cumhuriyet döneminde olur. Bu dönemdeki yazarlar kadının birey olmasından çok toplumun ilerlemesi için yapacağı katkıya dikkat çekerler. Aynı zamanda iyi bir eş ve anne, kocasına arkadaş, meslek sahibi ve kitap okuyan ideal bir kadın tipi bu dönem romancılarının işledikleri konulardır. Ayrıca medeniyeti sadece moda sanan kadınlar eleştirilir. Bu kadınlar 'salon kadın' diye değerlendirilip toplumun ilerlemesi için tehlike arz ettikleri düşünülür. Cumhuriyet sonrası romancıları, kadının toplumdaki gerçek yerini alması gerektiği düşüncesini savunurlar. Ancak kadının modernleşmeyi yanlış anlayıp ahlaki çöküntü yaşama kaygısını da taşırlar. Halide Edip, kadına güvenip onu toplum

içinde ahlaki çöküntüye uğramadan başarılı kılar. Yakup Kadri, Peyami Safa ve Reşat Nuri gibi romancılar da kadının yanlış batılılaşma eğilimini eleştirirler. Cömert, eşine ve ailesine bağlı kadın tipini yüceltilir. Çalışmayan, ailesine ve evine bağlı olmayan, tüketici, sadece giyinip süslenen kadınlar da tenkit edilir.

Günümüzün başarılı kadın yazarlarından Sevinç Çokum da romanlarında kadın konusuna genişçe yer vermiştir. Kadının toplumsal ve aile hayatındaki konumuna, aşk, siyaset ve eğitimle ilişkisine değinmiştir. Modernleşme hareketleriyle kadının yaşadığı değişim ve yabancılaşma Çokum'un ele aldığı diğer noktadır. Tüm bunların içerisinde kadının yaşadığı ikilem, kendini arama ve bulma mücadelesi görülür. Bu noktada kadının kimlik arayışı dikkati çeker.

Çokum'un romanlarında toplumsal hayatta kadın meselesini; savaş, göç, yokluk, gündelik hayat ve gelenek alt başlıkları halinde inceledik. Çokum'un tarihi romanlarında belgelerden ve savaş kahramanlardan alınan bilgilerden yararlanarak savaş konusu tüm gerçekliği ve başarılı tasvirleriyle işlendiğini gördük. Yazar, 1978'de yazdığı *Bizim Diyar*'da Osmanlı Devletinin çöküş yıllarını, Balkan Savaşı ve Rumeli göçlerini, *Hilal Görününce*'de 1853-1856 Kırım Savaşı münasebetiyle Osmanlı Kırım yakınlaşmasını ve *Ağustos Başağı*'nda Milli Mücadele'yi ele almıştır. Bu romanlarında kadını cepheye yardım toplarken, milli şuuru bilinçlendirip kadınları ve cephede savaşırken de görürüz. Örneğin; *Bizim Diyar* 'da Gülsüm Ana, karakteri otorite ve bilge bir kadın olarak yer alır. Romanda mücadele konusunda güçlü davranan bir diğer karakter de Gülsüm Ana'nın kızı Kerime'dir. *Hilal Görününce* 'de Altın Ana ile oğlunun düşman tarafından öldürülmesiyle evlat acısı yaşayan anneyi, Şirin ile de eşini kaybeden kadını görürüz. Şirin'in, Altın Ana'yı tutup kaldırması Türk kadınının acı karşısındaki metanetinin ve sabrının somutlaştırılmış hali olarak karşımıza çıkmıştır. *Ağustos Başağı*'nda da oğlunu savaşta kaybeden Ayşe Ana karakteri romanda vatanın bağımsızlığı uğruna cepheye yardım toplayan ve kadınları bilinçlendiren bir kahraman olarak yer alır. Bu özellikleriyle ön planda olan Ayşe Ana'nın, şehit annesi olarak da gösterdiği sabır ve mücadele önemlidir. Yazarın diğer romanlarında ise anne, annecanne, babaanne gibi savaşı yaşamış yaşlı kadın kahramanlar, o yıllara gidip genç nesle bilgi verir. Bu

kahramanların, yaşadıkları zor şartlar ve savaş yılları kendi hikâyeleriyle romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu kahramanlar sahip olunanların kıymetini bilmenin gerekliliği konusunda bir hatırlatıcı görevi görür. Yazarın birçok romanında bunu görürüz. Milli değerler, vatan, bağımsızlık konularında çok hassas olduğunu bildiğimiz Çokum'un bu kahramanları özellikle konuştuğu sonucunu çıkarmaktayız. Zor şartlar altında yaşayan ve birçok kayıp verildiğine şahit olan bu kadınlar, milli değerler konusunda daha dikkatli, yokluğu gördükleri için israftan kaçınan, vatansever, sabırlı Türk kadınlarının simgesi olmuşlardır.

Çokum'un romanlarında da göç olgusunun sıkça işlendiğini ve göçü yaşayan insanların sıkıntılarına yer verildiğini gördük. *Hilal Görününce* ve *Bizim Diyar* romanlarında bir kısmını Balkanlarda ve Kırım'da bırakılan, bir kısmı da zorunlu göçü yaşayan Türklerin sorunlarını dile getirir. *Bizim Diyar*'da Rumeli'de ihtişamlı ve itibarlı bir aileye sahip olan Gülsüm Ana'nın göçe maruz kalıp bütün varlığını kaybetmesi onu içten içe yıkar ve vefat eder. Vatansever ve cesur Türk kadının simgesi Gülsüm Ana'yı bu özellikleri ve sahip olduğu aile münasebetiyle Osmanlı İmparatorluğu'na benzetebiliriz. Koca bir imparatorluğu çöküşü ile Gülsüm Ana'nın içten içe yıkılıp vefat etmesi arasında özdeşlik kurabiliriz. Yazarın romanlarında, ekonomik yetersizlikler sebebiyle yapılan göçler de vardır. Yazar, *Gülyüzlüm* romanında bir anne ve kızının köyden kente göçünü anlatır. *Gülyüzlüm*'de hasta eşi Kadir vefat edince çocukları ve borçlarıyla tek başına kalan Zeynep, kızı Ayşenaz ile şehre göç eder. Hayatta kalma mücadelesi veren ana-kız, şehirdeki yaşam koşullarına ve farklılıklarına alışmaya çalışır. Çokum'un "modern göç romanı" diye nitelendirdiği *Çırpıntılar*'da Esra, karakteriyle göçün bir kadının yaşadığı zorlukları gördük. Bir yandan kendi dünyasını kurmaya çalışan Esra, bir yandan da anne ve eş rollerinin hakkını vermeye çalışmıştır. Avustralya'da Helga ve Caroline gibi arkadaşları olsa da o yine de farklılıklardan dolayı kendini yalnız hisseder. Gündelik hayatı içine Türk gelenek ve göreneklerinden renkler katmak ister. Türkiye'ye geldiğinde de ev hayatı içinde yine yalnızlığı hisseder. Esra'nın yaşadığı bu sıkıntılar, aslında göçü yaşayan ve iki kültür arasında kalan tüm kadınların sıkıntılarıdır. Fakat Esra ve Zeynep karakterlerinde göç sonucunda yaşanan tüm zorluklara rağmen kadının asla güçsüz duruma düşmediğini görürüz. En zor zamanlarında bile, hep

mücadele eden, savaşı kadın profili dikkat çekicidir. Esra'nın tekrar Avustralya'ya gidip ailesini birleştirmesi, Zeynep'in de tekrar İstanbul'a çalışmak için gitmeye karar vermesi bunun somut örneğidir. Bu kadınları başarılı kadın tipleri olarak değerlendirebiliriz.

Yoklukla mücadele eden kadın, Çöküm'un romanlarında değişmeyen kahramanlarından. İlk dönem romanlarında bu kadın, daha çok savaşın getirdiği yoklukla mücadele ederken karşımıza çıkar. Sonraki romanlarında, köyden kente göçle ve eşini kaybeden kadınla, çalışma hayatına atılan kadınla ve son romanı *Arada Kalmış Tebessüm*'de de 2001 yılındaki ekonomik kriz sebebiyle yokluğu tekrar hatırlayan kadınla görürüz. Çöküm'un yokluk kadınları hep başı dik, sabırlı, kanaatkâr ve mücadelecilerdir. Ayrıca bunlar, varlığı gördüklerinde yine eski yokluk günlerini hatırlayan, israftan kaçınan, yarını düşünen, tedbirli kadınlardır. Gelecek nesilleri de bu günlerden haberdar edip sahip olduklarının kıymetini bilmelerini sağlayan, onları bu anlamda bilinçlendiren yaşlı kadın kahramanlar da dikkat çekicidir.

Çöküm'un romanlarında gündelik hayatın içinde Türk kültürünün renkleri, bir nakış gibi işlenmektedir. Çöküm'un ilk romanlarında gündelik hayat içerisinde 'geleneksel yaşam biçimleri' karşımıza çıkar. Yazar, bu yaşam biçimlerinden sapmayı "yozlaşma" olarak değerlendirir. Romanlarda gündelik hayat içerisinde var olma mücadelesi, köy ve kent bağlamında da yer alır. Köyden şehre göç eden insanlar bir uyum problemi yaşarlar. Zayıf olan karakterler ikilem de kalıp huzursuz olurken, kırsal kimliğiyle öğrendiklerini şehir içinde terk etmeyen daha dirençli kahramanlar, huzurludur. Bunun dışında romanlarda, geleneğin karşısında duran 'batılılaşma' ve 'Amerikanlılaşma' da gündelik hayatın kültürel izlerini yok eden bir tehlike olarak sunulur. Yazarın ilk romanlarında görülen gündelik hayat içindeki kır gezmeleri, piknikler, hamama gitmeler, mantı günlerinin yerini sonraki romanlarında "kâğıt günü" ve partiler alır. Ayrıca mahalle yaşantısı yerine apartman hayatı gelirken son roman *Arada Kalmış Tebessüm*'de site hayatı dikkati çeker. Yazarın, tüm değişimin karşısında ısrarla gündelik hayatın içinde kültürü ve geleneği yaşatmaya çalıştığını gördük.

Çokum'un romanlarında aile ve evlilik hayatında kadın konusunu aile ve evlilik alt başlıkları halinde inceledik. Çokum, romanlarında aile ve ailenin değerlerini ön planda tutar. Yazar, kadın kahramanlar üzerinden bu öneme işaret eder. Yazarın aile kadınları evliliklerinde sorun yaşayıp ayrılırsalar da ailenin devamı adına tekrar bir araya gelirler. Toplum hayatı için ailenin önemi vurgulanır. Örneğin; *Gece Rüzgârları*'ndaki Süsen ve *Çırpıntılar*'daki Esra, aileyi önemseyen önemli kadın karakterler olarak ön plana çıkarlar. Çokum'un özellikle ilk dönem romanlarında sağlıklı ve güçlü aile tabloları vardır. *Bizim Diyar*'da Ali Bey'in ailesi köklü bir ailedir. Ali Bey, öldükten sonra Gülsüm Hanım'ın tüm zorluklara rağmen ailesini ayakta tutma çabası takdire şayandır. *Hilal Görününce*'de Nizam Bey'in ailesi güçlü bir aile olarak yer alır. Çokum'un romanlarında dikkat çeken bir özellik de eski nesil diyebileceğimiz yaşlı kadın kahramanların aileye olan saygısı ve verdiği önemdir. Bu kahramanlar aile kurulması için gençleri teşvik eder, ferdin ruhsal sıkıntılarının ve yalnızlığının ancak aile düzeninin sağlanmasıyla giderilebileceğine inanır. Bu anlamda *Hilal Görününce*'de Arslan Bey'in eşinin vefatından sonra annesi tarafından evliliğe teşviki önemli bir örnektir. Diğer yandan *Karanlığa Direnen Yıldız*'da Feridun'un nişanlısı Ece'nin rahat tavırları Feridun'un annesini kızdırması, eski nesil kadınların aile kurumuna duyduğu saygıyı göstermesi bakımından önem taşır.

Çokum'un romanlarında evlilik, mağdur olan kadın, genç neslin evliliğe özendirilmesi şeklinde işlenir. Kadın evliliğinde bazen kültür çatışması yaşar, bazen de çocuğu olmadığı için dışlanır. Çokum'un bazı kadın kahramanları da kocası tarafından dayak yiyen, aldatılan, ev dışında hiçbir hayatı olmayan, hakları elinden alınmış kadınlardır. Bu kadınlar yaşadıkları tüm sıkıntılara rağmen evliliklerine sahip çıkarlar. Kahramanlar, evlilik kurumuna değer verirler. Maddi açıdan özgürlüğünü elde etmiş kadın yine de bir erkeğe ihtiyaç duyar. Kendini yalnız hisseder, ayrı olsa bile eşine sadık kalır ve sonunda ona döner. Yazarın romanlarında boşanmaların onaylanmadığını görürüz. Evliliğinde sıkıntı yaşayan kadın için şekilde çözüme gider. İlk dönem romanlarında görülen evlilik hayatına özendirme, modernleşme ile birlikte evlilikten uzaklaşma şekline dönüşür. Yazar ise buhranlı ve arayış içinde olan modern insanın evlilikle bu takıntı ve sorunlarının biteceğini düşünür, evlilik hayatını bir kurtarıcı olarak görür.

Aşkı yaşayan kadın Çokum'un romanlarında yüceltilir. Fakat bu maddi aşktan öte bir aşktır. Kadının gizemli ve ulaşılamaz hali, karşısındaki erkeği daha çok cezbeder ve onu belki de ilahi aşka ulaştırır. Aslında divân edebiyatında görülen plâtonik aşk ve sevgilinin aşığa ızdırap çektirmesi özelliğinin bir yönüyle burada yer aldığını söyleyebiliriz. O ulaşılmazlık kahramanın aşkını büyütür ve onu derinleştirir. Örneğin; *Tren Burdan Geçmiyor*'daki Nüzhet'in İreni'ye olan aşkı ve İreni'nin ulaşılamazlığı Nüzhet'teki aşkın boyutlarını değiştirir. Romanlardaki aşk hep kavuşmayla bitmez. *Deli Zamanlar*'daki Aypare ve Maruf Bey'in aşkı maddesel bir aşka dönüşmemiş ve vuslata ermemiştir. Gerçek aşkı Maruf Bey'de bulmasına rağmen Aypare, kocası Bayhan'a geri dönmüştür. Çünkü Aypare'nin Maruf Bey'e duyduğu aşk maddi bir aşk değildir. *Arada Kalmış Tebessüm*'de Nihan Yenge'nin Cemre'ye duyduğu aşk da yine kalbi bir bağlılıktan öteye gitmez.

Yazarın romanlarında siyaset ve tarihi gerçekler eserin arka planını oluşturur. Gerçekçiliği sağlamak için siyaseti işlediğini belirten yazarın özellikle *Deli Zamanlar* romanında siyaset yoğun bir şekilde işlenir. Otobiyografik roman olma özelliğini gösteren eserde roman başkahramanını aktif bir şekilde siyasetin içinde görürüz. Başkahraman üniversitesi öğrencisi bir genç kızdır, parti kurup ülkenin ilerlemesine katkıda bulunmak ister. 27 Mayıs İhtilali sonrası yaşanan bunalımlı dönemde insanların özellikle gençlerin ülkenin meselelerinden uzak hali başkahraman tarafından eleştirilir. Başkahraman, yaşlılarından farklı bir profil çizerek kendine önderlik eden Aypare eşliğinde bir parti kurar. Bu partide ülkenin ilerlemesi için eğitim, kültür konuları ön plana çıkarılırken bunun asla kadınsız olamayacağı vurgulanır. Parti içinde sadece menfaatleri için bulunan Necla ve Melek Hanım gibi karakterler eleştirilirler. Roman başkahramanının, ülkenin refahını ve insanın erdemliliğini her türlü ideoloji ve partinin üzerinde görmesi önem arz eder.

Eğitime verilen önem Çokum'un romanlarında dikkati çeken bir konudur. Yokluk ve engellere karşılık Kerime, Ayşenaz ve Zeynep gibi kahramanlarda okuma isteğinin hat safhada olduğu görülür. Bu kahramanları destekleyen Gülsüm Ana, İclal Hanım ve Binnur Ana gibi karakterler de dikkat çeker. Bir başka husus ta kadının eğitimi için yapılan çalışmalardır. *Deli Zamanlar*'daki Aypare ve roman

başkahramanı bu noktada öne çıkan kadın kahramanlardır. *Çırpıntılar*'daki Esra da hem bir anne olarak eksiklerini tamamlama hem de eğitim sorunları ile yakından ilgilenmesi bakımından önemli bir karakterdir. Ayrıca eğitim eksikliği, eğitim sisteminin hatalı yönleri, eğitimdeki yabancılaşma, yanlış öğretmen modelleri ve karşısında ideal öğretmen, eğitim sorunlarının sebepleri gibi konular da işlenen konular arasındadır.

Yabancılaşma, Çokum'un romanlarında kahramanların köyden kente gelişi ile birlikte geleneksel olandan modern hayata geçiş ile yaşanır. Değişim, doğu medeniyetinden batı medeniyetine yaklaşım ve eski yaşantıdan yeni yaşantıya doğru gidiş şeklinden görülür. Kadın üzerinden takip ettiğimiz bu değişim, yazarın kadın kahramanları üzerinde belirgin olarak hissedilir. Köyden kente gelen kadın modern hayat ile karşılaşır. Kadın, farklı eğlence anlayışı, yemek kültürü, kılık-kıyafet, müzik, dans ile tanışır. İlk önce bu farklılıkları yadırgayan kadının zamanla buna alıştığı görülürken bazı kadın kahramanların ise değişime karşı daha dirençli olduğu görülür. Çokum, iki kültür arasında kalan kadının bunalımını, arayışını ve arada kalmışlığını gözler önüne serer. Çokum'un, içselleştirilmeden yüzeysel olarak alınan değişimde kadını eleştirir. Renkli ve pahalı elbiselerle balolarda boy gösteren zaaflarını biricik mesele edinen kadın yerine modernleşmeyi ülkeyi ileri götürecek ve kadının bu ilerlemede en büyük paya sahip olacak şekilde benimsemesini ister. Çokum'un kadın kahramanları üzerinden takip ettiğimiz düşüncede çıkardığımız sonuç şu ki; Yazar, aynanın karşısında kendine bakan, tek derdi bu olan kadın yerine yüzünü topluma çeviren kadını yüceltir. Batılılaşmayı bu yönüyle tercih eder. Kadının modernleşmede görünen yüzü ile değil fikir üreten beyniyle yer almasını onaylar.

Kimlik sorunu yaşayan kadın, Çokum'un romanlarında karşımıza çıkar. Bu kadın bazen eğitimi yarım kalmış, erken yaşta evlenmiş, evlilikte istediğini bulamamış, ev hayatıyla sınırlandırılmış bir hayat yaşayan kadın iken bazen eğitilmiş aydın kadın olarak yer alır. Aydın kadın da okuyup yazmasına, ekonomik özgürlüğünü kazanmasına ve sosyal hayatın içinde var olmasına karşılık onda da eksik olan şeyler vardır. Çokum'un kadınlarında görülen en önemli nokta kendini

aşma isteği, tamamlanma fikri ve arayıştır. Bu arayış ve kendini bulma çabası kadını kimlik bunalımına ve sorgulamaya götürür. Kolay kabullenmeyen, araştıran, düşünen, razılık göstermeyen, kaderine teslim olmayan kadının özellikleri ön plandadır. *Çırpıntılar*'daki Esra ve *Gece Rüzgârları*'ndaki Nilece evin dışına çıkıp sosyal hayata dâhil olma yolunda büyük mücadeleler verip kendilerini bulmaya çalışırlar. *Deli Zamanlar*'daki Aypare ve roman başkahramanı, *Gece Rüzgârları*'ndaki Süsen ve *Tren Burdan Geçmiyor*'daki Simay sosyal hayatın içinde yer alan kadın olmalarına karşılık onlarda da bir tamamlanmamışlık ve arayış dikkati çeker. *Karanlığa Direnen Yıldız*'daki İncenaz'ı da arayış, istediklerine sahip olamama ve iki kültür arasında kalan bir kadın olması münasebetiyle kimlik sıkıntısı yaşayan kadın olarak değerlendirebiliriz.

Çokum'un romanlarında kadın tiplerini; anne olarak kadın, sevgili-eş olarak kadın, bilge kadın, aydın kadın, ideal kadın, düşmüş kadın ve ezilen kadın başlıklarıyla inceledik. Çokum'un romanlarında annelik hisleri yoğun olan kadını görmekteyiz. Çocuğunu her şeyden önemli gören kadın, yeri gelir evliliğini çocuğu için bitirir yeri gelir çocuğu için evliliğe devam eder. Anne, çocuğuna karşı hep vefakâr ve şefkatlidir. Çocuğunun zor zamanlarında anlayış ve sabırla yanında olur. Çokum, romanlarında çocuğunun eğitime oldukça önem veren anne tipiyle karşılaşırız. Anne, çocuğu için yoklukla ve zorluklarla mücadele eder. Aile içinde baba ile tatsızlık yaşayan çocukla baba arasında bir köprü görevi görür. Ev hayatında tüm sıkıntılara eş olan anne dışarı hayatta da çocuğunu asla yalnız bırakmaz. Çocuğunu hayata karşı hep dirençli, sabırlı ve savaşçı bir şekilde yetiştirir. Annenin dikkat çeken bir özelliği de çocuğunu vatanperver yetiştirmesi, her şeyin üzerinde gördüğü evladını vatan için seve seve ölüme yollamasıdır. Annenin tüm fedakârlık ve özverisine rağmen evlatların vefasızlığı da Çokum'un değindiği bir başka noktadır. Gördüğümüz bir ayrıntı da şu ki; Çokum, eğitimden mahrum olan geleneksel anne tipini yüceltir, onu asla bilgisiz görmez, aksine ondaki 'halk irfanı'na dikkat çeker.

Çokum romanlarında sevdiğine gerçek bir aşkla bağlı ve sadık olan kadını, erkekten ayrı düşünemez. Kadın, yaşadığı zorluk ve engellerde sevdiğinin yanında

olur; savaşa, yokluğa, ayrılığa ve hastalığa beraber göğüs gererler. Sevgili olan kadında sığınak özelliği görülür. Kadın sevdiğini, dünyevi hayatın tüm görseiliğinden sıyrıp gizemli dünyasına götürür. Onu düşündürür, ona acı çektirir ve hayatın anlamını sorgulattırır. Sonunda baştaki maddi aşkın boyut değiştirdiği gözlenir. Çünkü sevgili olan ideal kadın, sevdiğinin yanına maddi olarak yer almaz. Zaaflarının ötesinde bir aşk hayal eder, gelip geçici bir şey yaşamak istemez. Sevdiğinin eşi olmayı ve anneliği düşünür. Bu kadının karşında ilişkilerini maddi beklenti üzerine kuran, rahat sevgili tipi dikkati çeker. Bu kadın ise ulaşılmazlık ve derinlik yoktur.

Çokum'un romanlarında görülen en belirgin kadın tipi de tecrübe ve bilgisinden yararlanan çevresi tarafından itibar gören bilge kişi dediğimiz yaşlı kadın kahramanlardır. Geleneğe ve değerlere bağlı olan bu bilge kadınlarda Osmanlı'nın gücü, hüneri, hoşgörü ve adaletini görürüz. Yokluktan, savaştan, zor günlerden bahseden bu kişiler genç nesilleri sahip olduklarının kıymetini bilmeleri noktasında uyarırken kültür ve değerlerin aktarıcısı görevi görürler. Bazen de derin hissiyat ve maneviyatıyla karşımıza çıkarlar. *Bizim Diyar* 'da Nevbahar Hanım bilgisine güvenilen biridir. Romanda bilge kişi olarak yer alan en güçlü kadın Gülsüm Ana'dır. *Ağustos Başağı* 'nda Ayşe Ana, *Gülyüzlüm*'de Şerife Ana ve Binnur Ana bilge kişiler olarak yer alır. *Deli Zamanlar* ' da başkahramanın, anneannesinin dünyevi olmayan hali ve anlattıkları bir kurtarıcı görevi görür ve başkahramanı intihar fikrinden vazgeçirir. *Arada Kalmış Tebessüm*'de Feda'nın babanesi de bu anlamda sözü edilecek bir diğer kahramandır.

Öğretmen, yazar, avukat gibi aydın kadın tipleri Çokum'un romanlarında yer alır. Hoşgörü, anlayış, sevgiden uzak, öğretmen tipinin karşısında öğrenci sorunlarının iç yüzüyle ilgilenen, sevgi dolu öğretmen tipleri yer alır. Dikkat çeken diğer aydın kadın tipleri yazar kadınlar ve onların sorunlarıdır. Yazar Esen Gürçiçek'i yazma konusunda özgür olamadığını ifade ederken yazar Süsen Divitçi'de babalının iki yüzlüğünden muzdariptir. Romanlarda gördüğümüz diğer aydın kadın avukat Aypare'dir. Aypare, hemcinslerinden farklı bir duruşa sahiptir. Bu yüzden yalnızdır. Hayata kadın kimliğinin ötesinden bakar. Toplum sorunlarıyla iç içedir. Özellikle

kadının toplumdaki yerinin değişmesi için çaba sarfeder. Ezilen kadının karanlığına ışık olur. *Deli Zamanlar*'daki roman başkahramanını da aydın kadın olarak değerlendirebiliriz. Romanda kişiliğinin oluşmasında etkili olan Aypare gibi o da hayata hem cinslerinden farklı bir pencereden baktığı için yalnız kalan, toplum ve kadın sorunlarına duyarlı özellikleriyle dikkat çeker. Toplumda kadın kimliğinin aydın kimliğinden önce gelmesi romanlarda eleştirilir. Ayrıca aydın olmanın değerlerinden uzaklaşıp tamamen batılı bir yaşam tarzını benimsemekle eş tutulması da eleştirilen başka bir noktadır.

Çokum'un romanlarında ideal kadın, zorluklar karşısında hep güçlü, mücadelecı ve sabırlıdır. Evlilik hayatında aileyi önemseyen ve sorumluluklarının bilincinde olan kadının bir yüzü de topluma dönüktür. Toplumsal sorunlarına karşı duyarlı kadın, cephede savaşacak kadar vatanperverdir. Gelenek ve değerlerine bağlı kadın, yeniliklere de açıktır. İdeal kadın hayata bakışı ve olaylar karşısındaki duruşu ile hemcinslerinden ayrılır. O toplumun acılarını yüreğinde hissedecek kadar derin bir hissiyata sahiptir. Erkeğin karşısında asla ezilmez, razılık göstermez, kolay kabullenmez. Kadınlık vasıflarını değil insani vasıflarını ön plana çıkarır. Ufku geniş olan kadın sınırlandırılmak istemez. Hür düşünür ama bu hürriyet onun aile ve evlilik kavramlarını yok sayacağı manasına gelmez. İdeal kadının hep kendini aşma, yenilenme, kendini arama çabası vardır. Başarısızlığı kabullenmeyen kadının çalışma isteği ve kendine güveni diğer özellikleridir.

Çokum'un romanlarında ahlak yozlaşması yaşayan, değerleri değişen, rahat kadınlar karşımıza çıkar. Ahlak anlayışı farklı olan kadın yeri gelir kocasını aldatır, yeri gelir evli erkeklerle birlikte olur. Düşmüş kadın diğer kadınlara bu anlamda önderlik edip onları yoldan çıkarır. Sevgilisi ile ilişkisinde hiçbir değeri ve ahlaki kuralı önemsemeyen kadının yanında kendi zaafı için diğer insanları kullanan kadın da görülür. *Bizim Diyar*'da Elenika, *Karanlığa Direnen Yıldız*'da Ece ve İncenaz, *Gece Rüzgârları*'nda Nakış ve onu kötü yola iten Selime, *Deli Zamanlar*'da Atıfet, Özlem, Dul Necla ve Melek, *Tren Burdan Geçmiyor*'da Yazar ışıltı Solmaz ve Fulya, *Arada Kalmış Tebessüm*'de Şule ahlaki kuralı ve ölçüsü olmayan rahat kadınlar olarak yer almaktadır.

Başarılı yazar Çokum, romanlarında her türlü haksızlığa uğrayan kadının sesine kulak verir. Kadının ev hayatı dışında bir hayatı olmaması, sahip olduğu hakları uygulama alanı bulamaması, hayat kadınlığı ile etiketlenmesi ve bunun için bir önlem alınmaması onun eleştirdiği noktalardır. Romanlarda eşi tarafından değer görmeyen, aldatılan, şiddete maruz kalan kadınları görürüz. Bu meseleleri kadın kahramanların yaşadıkları üzerinden takip ederiz. Bazen de roman kahramanlarının bizzat bu meselelerle ilgilenip kadınlara bu noktada ışık olduklarını söyleyebiliriz. Bu anlamda *Deli Zamanlar* romanının kahramanı Aypare ve başkahramanının, kadınlar adına yaptıkları çalışmalar, kadın sorunlarını duyurması bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AKIN, Kevser: *Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya, 2009
- ALBAYRAK, Sadık: *Meşrutiyet İstanbul'unda Kadın ve Sosyal Değişim*, Yeditepe, İstanbul, 2002.
- AYATA, Yunus: *Türk Edebiyatında Dış Göç Bir Dış Göç Romanı*, Turkish Studies, sayı 3, 2008.
- COŞKUN, Betül: *Halide Nusret Zorlutuna - Hayatı-Eserleri-Fikirleri*, *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010.
- _____ : *Türk Modernleşmesini Kadın Romanları Üzerinden Okumak*, Turkish Studies, sayı 5, 2010
- COŞKUN, Sezai: *"Bir Başkaldırı Romanı: Arada Kalmış Tebessüm"*, Türk Edebiyatı, No. 437, Mart 2010.
- _____ : *Sevinç Çokum'un Romanlarında Kültürel Meseleler ve Millî Kültür Unsurları*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, No. 21, Ekim 2009.
- ÇAKIR, Serpil: *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994
- ÇERİ, Bahriye: *Türk Romanında Kadın*, Simurg, İstanbul, 1996.
- ÇETİNDAG, Yusuf: *Doğuda Aşk Bir Başkadır*, Emre Yay, İstanbul, 2005.
- ÇOKUM, Sevinç: *Ağustos Başağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____ : *Arada Kalmış Tebessüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.

ÇOKUM, Sevinç: *Bizim Diyar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.

_____ : *Çırpıntılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.

_____ : *Deli Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.

_____ : *Gece Rüzgârları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.

_____ : *Gülyüzlüm*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

_____ : *Hilal Görününce*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008.

_____ : *Karanlığa Direnen Yıldız*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.

_____ : *Parcalanmış Aileler*, Türk Edebiyatı, Ağustos 1990.

_____ : *Tren Burdan Geçmiyor*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

_____ : *Zor*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1978.

DİLÇİN, Cem: *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

GÜLENDAM, Ramazan: *Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960)*, Konya, 2006.

İLERİ, Selim: "*Sevinç Çokum ile Söyleşi*", Zaman Gazetesi, 3 Temmuz 2005.

KABAKLI, Ahmet: *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 2008.

KURNAZ, Şefika: *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011.

OKAY, Orhan: *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1989.

_____ : *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh, İstanbul, 2005.

ÖZER, İlbeyi: *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, Truva, İstanbul, 2006.

ŞEKERCİ, Hülya, "*Kadın ve Kimlik*", Altınoluk, Sayı: 165, Kasım 1999

TANPINAR, Ahmet Hamdi: *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul, 2007.

_____ : *Yaşadığım Gibi*, Hazırlayan: Prof Dr. Birol Emil, Dergâh Yay, İstanbul, 2005.

TOKAY, Murat: *Zaman Gazetesi Kitap Eki: Kitap Zamanı*, 03 Aralık 2007.

ZÜRCHER, Erik Jan: *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çeviren: Yasemin Saner Gönen, İletişim, İstanbul, 2005.

www.sevinccokum.info